

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ  
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Кваліфікаційна наукова праця  
на правах рукопису

**Тимочко Богдана Василівна**

УДК 811.161.2:81–112'373.2'282

**НАЗВИ ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНСЬКО-МОЛДАВСЬКИХ ГРАМОТАХ  
XIV – XV СТОЛІТЬ**

10.02.01 – українська мова

Подано на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

\_\_\_\_\_ Тимочко Б. В.

Наукові керівники: **Німчук Василь Васильович**, доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України;

**Москаленко Лілія Анатоліївна**, кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник відділу історії української мови та ономастики

## АНОТАЦІЯ

*Тимочко Б. В.* Назви довкілля в українсько-молдавських грамотах XIV – XV століть. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова. – Інститут української мови НАН України. – Київ, 2019.

У дисертації вперше комплексно проаналізовано засвідчені в українсько-молдавських грамотах XIV – XV століть назви довкілля.

Завдяки значному обсягу опрацьованих документів молдавських канцелярій уперше залучено до наукового обігу низку лексем, які не увійшли до раніше виданих лексикографічних праць; віднайдені в українсько-молдавських грамотах лексеми дозволили розширити дані про їхню локалізацію, оскільки до цього часу вони були відомі як засвідчені пам'ятками староукраїнської мови з інших теренів; уточнено дату першої фіксації чималої кількості номенів.

З'ясовано структуру, лексико-семантичний склад, джерела формування й особливості функціонування номенів, що утворюють тематичну групу лексики «Назви довкілля». Для номінації об'єктів довкілля в українсько-молдавських грамотах використано 290 назв, які сформували 285 лексико-семантичних структурних одиниць. Ступінь структурованості виокремлених у межах тематичної групи лексики «Назви довкілля» лексико-семантичних структурних одиниць відбиває особливості пізнання людиною того чи іншого фрагмента довкілля, зокрема глибину його пізнання, яке починається констатацією існування певної частини довкілля й завершується прагматичним використанням його ознак, якостей і властивостей. Пізнання довкілля закономірно супроводжує номінація. Початком поділу тематичної групи лексики «Назви довкілля» є виокремлення в її межах двох лексико-семантичних груп: «Назви неорганічного довкілля» і «Назви органічного довкілля». У межах лексико-семантичної групи «Назви неорганічного довкілля» виокремлено п'ять лексико-семантичних підгруп: «Назви суходільного довкілля», «Назви водного довкілля», «Назви шляхів сполучення», «Назви меж і

межових віх» і «Назви повітряного довкілля». У межах лексико-семантичної групи «Назви органічного довкілля» виокремлено дві лексико-семантичні підгрупи: «Назви світу рослин» і «Назви світу тварин».

Установлено, що словниковий склад групи «Назви довкілля» у XIV – XV ст. (порівняно з давньоукраїнським періодом) значно розширився. Це зумовлено семантичним розвитком лексичної спадщини, активними словотвірними процесами та засвоєнням іншомовних запозичень.

Семантизацію лексем аналізованої тематичної групи здійснено шляхом докладного аналізу контексту досліджуваних пам'яток і зіставленням семантики відповідних лексем із семантикою, визначеною в лексикографічних джерелах дослідження української мови.

З'ясовано, що назви довкілля презентовані в основному лексикою, яка корінням сягає праслов'янської давнини, а також лексемами іншомовного походження (румунізмами, грецизмами, германізмами, поодинокими латинізмами, унгаризмами, тюркізмами), які засвідчено в українсько-молдавських грамотах як наслідок складної міжнаціональної та міжмовної взаємодії, та назвами, походження яких переконливо встановити не вдалося. Лексеми праслов'янської давнини становлять 78,7% від загальної кількості всіх назв досліджуваної тематичної групи лексики. Кількість таких лексем утворює більшість у обох лексико-семантичних групах, що формують тематичну групу лексики «Назви довкілля». Частка південнослов'янізмів становить 4,1% (приблизно порівну в обох лексико-семантичних групах). Наявність південнослов'янських елементів у мові українсько-молдавських грамот XIV – XV ст. зумовлена лінгвальними (впливом на староукраїнську мову болгарської та сербської книжності в досліджуваній період) та позалінгвальними чинниками (переселенням болгар в українсько-румунське мовне середовище, а також присутністю в князівстві освіченої духовної та світської болгарської знаті, яка займала в ньому, зокрема й у канцеляріях воєвод, високі посади). До того ж в офіційному спілкуванні сусідньої Волощини, із якою Молдавська держава підтримувала тісні зв'язки, використовували староболгарську мову. Кількість

румунізмів серед назв довкілля становить 8,5%. Це зумовлено тривалим співжиттям румунського й українського етносу в Карпатському регіоні. Протягом XV ст. в текстах українсько-молдавських грамот простежується тенденція до збільшення кількості румунізмів. Це стало наслідком зростання в Молдавському князівстві чисельності волохів, а також активним розвитком румунської мови. Грецизми, які засвоєно ще в давньоукраїнський період, становлять 3,4% від загальної кількості назв довкілля. Кількість германізмів становить 1,5% назв довкілля. Унгаризми становлять 1%. Латинізми і тюркізми становлять по 0,3%. Походження 2,2% назв довкілля переконливо визначити не вдалося, хоча корені більшості номенів мають слов'янське походження.

45% засвідчених в українсько-молдавських грамотах назв довкілля щодо використання в сучасній українській мові є нормативними. 45,5% назв довкілля зі спільною кореневою морфемою в сучасній українській мові мають різнорівневі відмінності. Більша частина назв довкілля, що відрізняються від нормативних у сучасній українській мові, вузько локалізовані й зберігають своє значення переважно в українських говірках південно-західного наріччя та українських говірках Румунії. Кількість назв довкілля, що відрізняється від нормативних на фонетичному рівні, становить 21,7%. Словотвірні й морфологічні відмінності характерні для 16,8% назв довкілля (порівну по 8,4%). Відмінності на рівні семантики має 7% назв довкілля. 9,5% із досліджуваних номенів не засвідчені в сучасній українській мові.

За будовою в тематичній групі лексики «Назви довкілля» переважають однокомпонентні номени, двокомпонентних номенів використано значно менше, трикомпонентні мають одиничні фіксації.

Між номенами, що належать до тематичної групи лексики «Назви довкілля», існують стійкі лексико-семантичні зв'язки, які виявляються переважно в полісемічних і синонімічних відношеннях. Значна частина синонімічних назв – наслідок українсько-румунської чи болгарсько-румунської мовної інтерференції.

Комплексний аналіз номенів, що формують тематичну групу лексики «Назви довкілля», дозволив визначити їхню семантику, походження, будову,

сферу функціонування в сучасній українській мові, а також уточнити й доповнити відомості про час, шляхи й тенденції формування словника української мови, доповнити цей словник елементами, які раніше не були зафіксовані в лексикографічних джерелах історії української мови.

Отже, засвідчені в українсько-молдавських грамотах XIV – XV ст. назви довкілля органічно функціонували в староукраїнській мові, якою послуговувалися в канцеляріях Молдавського князівства як державною.

**Ключові слова:** українсько-молдавські грамоти, назви довкілля, назви неорганічного довкілля, назви органічного довкілля, тематична група лексики, лексико-семантична група, лексико-семантична структура, номен, номінація, семантика, походження назви, Молдавське князівство.

## SUMMARY

Tymochko B. V. Names of the environment in Ukrainian-Moldavian charters of the XIV – XV centuries. – Manuscript.

Thesis for the Candidate Degree in Philology (PhD) in Speciality 10.02.01 – Ukrainian language. – Institute of the Ukrainian language of the National Academy of Sciences of Ukraine. – Kyiv, 2019. In the thesis, for the first time, in a comprehensive manner names of the environment, certified in Ukrainian-Moldavian charters of the XIV – XV centuries, are analysed.

Due to the considerable amount of processed documents of Moldavian offices, for the first time, a number of lexemes, which were not included in previously published lexicographic works, was included in the scientific circulation; the discovered in Ukrainian-Moldavian charters lexemes allowed to expand the data on their localization, since by this time they were known from written records of the Old Ukrainian language from other territories; the date of the first fixation of a considerable number of nomens is specified.

The structure, lexico-semantic composition, sources of formation and features of the nomens' functioning, forming the thematic group of vocabulary «Names of the environment», are found out. For the nomination of environmental objects in Ukrainian-

Moldavian charters, 290 names, forming 285 lexico-semantic structural units, were used. The degree of structuring of distinguished within the thematic group of vocabulary «Names of the environment» of lexico-semantic structural units reflects the person's research peculiarities of a particular fragment of the environment, in particular the depth of its research, which begins with the statement of the existence of a certain part of the environment and ends with the pragmatic use of its features, qualities and properties. Research of the environment is naturally accompanied by nomination. The beginning of the division of the thematic group of vocabulary «Names of the environment» is the inner distinguishing of two lexico-semantic groups: «Names of the inorganic environment» and «Names of the organic environment». Within the lexico-semantic group «Names of the inorganic environment», five lexico-semantic subgroups are distinguished: «Names of the land environment», «Names of the water environment», «Names of routes», «Names of borders and border landmarks», «Names of the air environment». Within the lexico-semantic group «Names of the organic environment», two lexico-semantic subgroups are distinguished: «Names of the plant world» and «Names of the animal world».

It is certified that the vocabulary of the group «Names of the environment» in the XIV – XV centuries (in comparison with the Old East Slavic period) has increased substantially. This is due to semantic development of the lexical heritage, active word-formation processes and the acquisition of foreign language borrowings.

The semantization of lexemes of the analysed thematic group was carried out by means of a detailed analysis of the context of the studied written records and by a comparison of the semantics of the corresponding lexemes with the semantics defined in the lexicographic sources of the study of the Ukrainian language.

It was found out that names of the environment are presented mainly in the vocabulary, which is rooted in Proto-Slavic antiquity, as well as lexemes of foreign origin (Romanianisms, Grecisms, Germanisms, some Latinisms, Hungarianisms, Turkisms), which was certified in Ukrainian-Moldavian charters as a consequence of a complex interethnic and interlanguage interaction, and the names, whose origin could not be established convincingly. Lexemes of Proto-Slavic antiquity make up 78,7% of

the total number of all the names of the studied thematic group of vocabulary. The number of such lexemes is the majority in both lexico-semantic groups, which form the «Names of the environment» thematic group of vocabulary. The part of the South Slavicisms makes up 4,1% (approximately equally in both lexico-semantic groups). The presence of the South Slavic elements in the language of Ukrainian-Moldavian charters of the XIV – XV centuries is caused by the lingual (influence on the Old Ukrainian language by Bulgarian and Serbian literary works for the researched period) and extralingual factors (the resettlement of Bulgarians in the Ukrainian-Romanian language environment, as well as the presence in the principality of the enlightened spiritual and secular Bulgarian nobility occupied therein, including voivodes' offices, high posts). In addition, in the official communication of the neighbouring Wallachia, with which the Principality of Moldavia maintained close ties, the Old Bulgarian language was used. The number of Romanianisms among names of the environment makes up 8,5%. This is due to the continued co-existence of the Romanian and Ukrainian ethnic groups in the Carpathian region. During the XV century in the texts of Ukrainian-Moldavian charters there is an increase in number of Romanianisms. It was the result of the increase in the number of Wallachians in the Principality of Moldavia, as well as the active development of the Romanian language. Grecisms, which were assimilated in the Old East Slavic period, make up 3,4% of the total number of names of the environment. The number of Germanisms makes up 1,5% of names of the environment. Hungarianisms make up 1%. Latinisms make up 0,3%. Turkisms in the thematic group of vocabulary «Names of the environment» make up 0,3%. The origin of 2,2% of names of the environment could not be established convincingly, although the roots of most nomens are of Slavic origin.

45% of the names of the environment, certified in Ukrainian-Moldavian charters, are normative in the modern Ukrainian language. 45,5% of names of the environment with a common root morpheme in the modern Ukrainian language have varying degrees of difference. Most of the names of the environment, which are different from normative names used in the modern Ukrainian language, are highly localized and retain their significance mainly in dialects of the South-western group of dialects of the

Ukrainian language and the Ukrainian dialects of Romania. The number of names of the environment, which differs from the standard at the phonetic level, makes up 21,7%. Word-formation and morphological differences are peculiar to 16,8% of names of the environment (evenly 8,4% and 8,4%). Differences based on the level of semantics make up 7,6% of the number of names of the environment. 9,5% of the studied nomens are not certified in the modern Ukrainian language.

According to the structure of the thematic group of vocabulary «Names of the environment», one-component nomens predominate; two-component nomens are used much less; three-component were recorded in individual cases.

Between the nomens, belonging to the thematic group of vocabulary «Names of the environment», there are persistent lexico-semantic relations, which are manifested predominantly in polysemic and synonymous relations. A significant part of synonymous names appeared as the consequence of Ukrainian-Romanian or Bulgarian-Romanian linguistic interference.

A comprehensive analysis of nomens, which form the thematic group of vocabulary «Names of the environment», allowed to determine their semantics, origin, structure, field of functioning in the modern Ukrainian language, as well as clarify and supplement information about the time, ways and trends of the formation of the Ukrainian language dictionary, supplement the dictionary with elements, which were not previously recorded in the lexicographic sources of the history of the Ukrainian language.

Thus, names of the environment, certified in Ukrainian-Moldavian charters of the XIV – XV centuries, undoubtedly, functioned organically in the Old Ukrainian language, which was used in the offices of the Principality of Moldavia as a state language.

**Keywords:** Ukrainian-Moldavian charters, names of the environment, names of the inorganic environment, names of the organic environment, thematic group of vocabulary, lexico-semantic group, lexical semantic structure, nomen, nomination, semantics, origin of the name, Principality of Moldavia.



## СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Тимочко Б. Українсько-молдавські грамоти як предмет історичних мовознавчих студій. *Мандрівець* : Тернопіль, 2010. № 1. С. 57 – 61.
2. Тимочко Б. Географічна термінологія Українських Карпат у молдавських грамотах XIV – XV ст. *Оронімія Українських Карпат : дослідження, упорядкування, збереження* : матеріали доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції ; Чернівці, 18 – 19 березня 2010 р. Чернівці, 2010. С. 16 – 18.
3. Тимочко Б. Словниковий склад українсько-молдавських грамот XIV – XV ст. і сучасна буковинська діалектна лексика. *Наук. вісник Чернівецького ун-ту : Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини*. Чернівці, 2013. Випуск 676 – 677. С. 12 – 16.
4. Тимочко Б. Географічні номени на позначення рельєфу у молдавсько-українських грамотах XIV – XV ст. *Зб. матеріалів V Міжнародної наук. інтернет-конференції з україністики «Діалог мов – діалог культур. Україна і світ»*. Мюнхен, 2014. С. 195 – 202.
5. Тимочко Б. В. Гидронимическая лексика молдавско-украинских грамот XIV – XV вв. *Слово во времени и пространстве. К 95-летию со дня рождения профессора М. Г. Булахова* : материалы Международной науч. конференции, Минск, 12 – 13 ноября 2014 г. / Белорусский гос. пед. ун-т им. М. Танка ; редкол. : А. А. Гируцкий (отв. ред.), В. Д. Стариченок, Г. А. Камлевич и др. Минск : БГПУ, 2014. С. 107 – 110.
6. Тимочко Б. Зоологічна лексика в молдавсько-українських грамотах XIV – XV ст. *Волинь – Житомищина : Історико-філол. зб. з регіональних проблем* / гол. ред. В. Єршов, В. Мойсієнко. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. Випуск 26. С. 102 – 108.
7. Тимочко Б. Назви спорідненості в українсько-молдавських грамотах XIV – XV ст. *Українська мова* / НАН України ; Ін-т української мови. Київ, 2016. № 3. С. 142 – 155.

8. Тимочко Б. В. Флорономени в молдавсько-українських грамотах XIV – XV століть. *Мовознавство* / НАН України ; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ, 2016. № 4 (289). С. 70 – 76.

9. Тимочко Б. В. Назви антропогенного суходільного довкілля в українсько-молдавських грамотах XIV – XV ст. *Львівський філологічний часопис* / Львівський держ. ун-т безпеки життєдіяльності. Львів, 2018. № 4. С. 116 – 121.

10. Тимочко Б. В. Назви меж і межових віх в українсько-молдавських грамотах XIV – XV ст. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного ун-ту. Серія «Філологія»*. Одеса, 2018. Випуск 34. С. 40 – 42.

11. Тимочко Б. Назви свояцтва в українсько-молдавських грамотах XIV – XV ст. *Мовознавство* / НАН України ; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ, 2018. № 4. С. 76 – 83.

12. Тимочко Б. В. Назви природного водного довкілля в українсько-молдавських грамотах XIV – XV століть. *Українська мова* / НАН України ; Ін-т української мови. Київ, 2018. № 2. С. 101 – 115.

## ЗМІСТ

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	13
СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	14
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХНІХ УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ .....	15
СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЇХНІХ УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ .....	16
ВСТУП.....	22
РОЗДІЛ 1. УКРАЇНСЬКО-МОЛДАВСЬКІ ГРАМОТИ XIV – XV СТ. ЯК ОБ’ЄКТ МОВОЗНАВЧИХ СТУДІЙ .....	27
1.1. З історії формування Молдавського князівства та його етномовного складу.....	27
1.2. Українсько-молдавські грамоти: від видання й коментарів до комплексного аналізу.....	35
1.3. Дослідження лексики українсько-молдавських грамот .....	58
1.4. Українсько-молдавські грамоти як джерело дисертаційного дослідження.....	61
1.5. Назви окремих об’єктів довкілля як предмет мовознавчих досліджень .....	64
1.5.1. Дослідження лексики неорганічного довкілля .....	65
1.5.2. Дослідження лексики органічного довкілля .....	67
1.6. Теоретико-методологічні засади дослідження назв довкілля .....	69
Висновки до Розділу 1 .....	72
РОЗДІЛ 2. НАЗВИ НЕОРГАНІЧНОГО ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНСЬКО- МОЛДАВСЬКИХ ГРАМОТАХ XIV – XV СТОЛІТЬ .....	75
2.1. ЛСГ «Назви неорганічного довкілля»: структура, лексико-семантичний склад, джерела формування й особливості функціонування .....	75
2.1.1. ЛСПГ «Назви суходільного довкілля» .....	77
2.1.2. ЛСПГ «Назви водного довкілля» .....	136
2.1.3. ЛСПГ «Назви шляхів сполучення» .....	155
2.1.4. ЛСПГ «Назви меж і межових віх» .....	165
2.1.5. ЛСПГ «Назви повітряного довкілля» .....	171
Висновки до Розділу 2 .....	173

РОЗДІЛ 3. НАЗВИ ОРГАНІЧНОГО ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНСЬКО-МОЛДАВСЬКИХ ГРАМОТАХ XIV – XV СТОЛІТЬ .....	178
3.1. ЛСГ «Назви органічного довкілля»: структура, лексико-семантичний склад, джерела формування й особливості функціонування .....	178
3.1.1. ЛСПГ «Назви світу рослин» .....	179
3.1.2. ЛСПГ «Назви світу тварин».....	225
Висновки до Розділу 3 .....	244
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ .....	248
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ.....	252
ДОДАТКИ.....	287
Додаток А. Індекс назв довкілля.....	287
Додаток Б. Таблиці.....	305
Б.1. Лексико-семантична структура ТГЛ «Назви довкілля» .....	305
Б.2. Загальна структура і ступінь структурованості ТГЛ «Назви довкілля»	318
Б.3. Склад номенів ТГЛ «Назви довкілля» за структурою .....	319
Б.4. Склад номенів ТГЛ «Назви довкілля» за походженням.....	319
Б.5. Склад номенів ТГЛ «Назви довкілля» за використанням у сучасній українській мові.....	320
Б.6. Лексикографічне відтворення номенів ТГЛ «Назви довкілля» .....	321
Додаток В. Список публікацій за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дослідження.....	348
В.1. Список публікацій за темою дисертації.....	348
В.2. Відомості про апробацію результатів дослідження.....	349

## СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

бойк. – бойківська, (-і)	пд.-бук. – південнобуковинська, (-і)
болг. – болгарська	пд.-сл. – південнослов'янська, (-і)
бот. – ботанічний	перев. – переважно
бук. – буковинська, (-і)	перен. – переносне
гр. – грецька	покут. – покутська, (-і)
гуц. – гуцульська, (-і)	поліс. – поліська, (-і)
двн. – давньоверхньонімецька	пор. – порівняйте
див. – дивіться	псл. – праслов'янська
діал. – діалектне	р. – рік
дперс. – давньоперська	р. в. – родовий відмінок
ж. р. – жіночий рід	рр. – роки
закарп. – закарпатська, (-і)	рум. – румунська
заст. – застаріле	с. р. - середній рід
збірн. – збірне	свн. – середньоверхньонімецька
здрібн. – здрібніле	серб. – сербська
зменш. – зменшене	серб.-хорв. – сербсько-хорватська
зменш.-пестл. – зменшено-пестливе	слов. – слов'янські
зн. в. – знахідний відмінок	споліс. – середньополіська, (-і)
зоол. – зоологічне	ст. – століття
зх.-поліс. – західнополіська, (-і)	стболг. – староболгарська
лат. – латинська	стгр. – старогрецька
м. в. – місцевий відмінок	стсл. – старослов'янська
марам. – марамороська, (-і)	тс. – те саме
мн. – множина	тюрк. – тюркське
молд. – молдовська	уг. – угорська
нвн. – нижньоверхньонімецька	хорв. – хорватська
одес. – говірки Одеської області	цсл. – церковнослов'янська
ор. в. – орудний відмінок	ч. р. – чоловічий рід

**СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ**

ЕР –	електронний ресурс
ЛСГ –	лексико семантична група
ЛСМГ –	лексико семантична мінігрупа
ЛСММПР –	лексико семантичний мікромініпідряд
ЛСММР –	лексико семантичний мікромініряд
ЛСМР –	лексико семантичний мініряд
ЛСМС –	лексико семантична мінісистема
ЛСПГ –	лексико семантична підгрупа
ЛСПР –	лексико семантичний підряд
ЛСПС –	лексико семантична підсистема
ЛСР –	лексико семантичний ряд
ЛСС –	лексико семантична система
ЛССО –	лексико семантична структурна одиниця
ТГЛ –	тематична група лексики
УГР –	українські говірки на території Румунії
УМГ –	українсько-молдавська грамота, українсько-молдавські грамоти

## СПИСОК ДЖЕРЕЛ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХНІХ УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- ДНМКГ – Огієнко І. Дві найстаріші молдавські кирилівські грамоти 1388 року. *Slavia*. 1936. XIII. С. 665 – 689.
- ИМГ – Каштанов С. М. Исследование о молдавской грамоте XV века. Москва : Русский Фонд Содействия Образованию и Науке, 2012. 240 с. : илл.
- DLȘM – Bogdan I. *Dokumente Lui Ștefan cel Mare* : în 2 vol.  
Vol. I. Hrisoave și cărți domnești (1457 – 1492). București : Atelierele Grafice Socec & Co, 1913. XLVI, 518 p.  
Vol. II. Hrisoave și cărți domnești (1493 – 1503), tractate, acte omagiale, solii, privilegii comerciale, salv conducte, scrisori (1457 – 1503). București : Atelierele Grafice Socec & Co, 1913. XXI, 611 p.
- DMÎȘM – Costăchescu M. Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare : în 2 vol.  
Vol. I : Documente interne : urice (ispisoace), surete, regeste, traduceri: 1374 – 1437. Iași : Viața Românească, 1931. 557 p.  
Vol. II : Documente externe, scrisori 1348 – 1458. Iași : Viața Românească, 1932. 955 p.
- DMȘM – Costăchescu M. Documente moldovenești de la Ștefan cel Mare : Urice (ispisoace), surete, regeste, traduceri. Iași : Institutul de arte grafice «Brawo», 1933. 340 p.
- DRH – Documenta Romaniae historica : A. Moldova / [C. Cihodaru, I. Caproșu, L. Șimanschi]. București : Editura Academiei Republicii Socialiste Romania, 1975 – 1980.  
Vol. I (1384 – 1448). 1975. 605 p., il.  
Vol. II (1449 – 1486). 1976. 647 p., il.  
Vol. III (1487 – 1504). 1980. 686 p., il.

## СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЇХНІХ УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- АУМ – Атлас української мови : у 3-х т. Київ : Наук. думка, 1988. Т. II : Волинь, Наддністрянщина, Закарпаття і суміжні землі. 520 с.
- БЕР – Български етимологичен речник : в 8-ми т. / Науч. ред. В. Георгиев, И. Дуриданов. София : Академично издателство «Проф. Марин Дринов». 1971. Т. I. ХCV, 679 с. ; 1995. Т. IV. 1003 с.
- БРС – Бернштейн С. Б. Болгарско-русский словарь. Москва : Русский язык, 1986. 768 с.
- БУР – Стоянов И. А., Чмир Е. А. Българско-украински речник. Киев : Наук. думка, 1988. 780 с.
- ВРС – Венгерско-русский словарь / под общей ред. Л. Гальди. Москва ; Будапешт : Русский язык ; Изд-во АН Венгрии, 1987. 872 с.
- ВТССУМ – Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ : Перун, 2003. 1440 с.
- ГБ – Верхратський І. Говір батюків : Словарець. Зб. філологічної секції НТШ. Львів : НТШ, 1912. Т. XV. С. 251 – 306.
- ГГ – Гуцульські говірки. Короткий словник / [відп. ред. Я. Закревська]. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 1997. 232 с.
- ЕСУМ – Етимологічний словник української мови : в 7 т. / редкол. О. С. Мельничук (головн. ред.) та ін. Київ : Наук. думка, 1983 – 2012.
- ЗПУРГ – Верхратський І. Знадоби до пізнання угорсько-руських говорів : Словарець. Записки НТШ. Львів : НТШ, 1899 – 1901. Т. XXX. С. 201 – 276.
- ИЭССРЯ – Черных П. Я. Историко-этимологический словарь современного русского языка : в 2-х т. Москва : Русский язык, 1993. Т. 1. 621 с. ; Т. 2. 559 с.
- ІСУЯ – Історичний словник українського язика / ред. Є. Тимченко. Харків ; Київ : Держ. вид-во України, 1930. Т. I [зошит I]. XXIV, 528 с. ; Укр.



- рад. енциклопедія, 1932. Т. I [зошит II]. С. 529 – 947.
- КСЛГ – Пиртей П. Короткий словник лемківських говірок / [упоряд. Є. Д. Турчин]. Івано-Франківськ : Сіверсія МВ, 2004. 364 с.
- ЛАУНГЗО – Дзендзелівський Й. О. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР (Лексика). Ужгород : Вид-во Ужгородського держ. ун-ту. 1958. Ч. 1. 18 с., 131 карта ; 1960. Ч. 2. 21 с., 171 карта ; 1993. Ч. 3. 22 с., 214 карт.
- МНС – Малоруско-німецький словар : у 2 т. / уложили : Євгеній Желеховський та Софрон Недільський. Львів, 1886. Т. I. VIII, 590. Т. II. 1118 с.
- МРС – Молдавско-русский словарь. Дикционар молдовенеск-русеск / [ред. кол. А. Т. Борщ, М. В. Подико, В. П. Соловьев]. Москва : Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1961. 780 с.
- МСГГ – Піпаш Ю., Галас Б. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області). Ужгород : УжНУ, 2005. 266 с.
- МСДЯ – Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам. Санкт-Петербург : Издание Отд-ния русского языка и словесности Императорской АН. 1893. Т. I. 774 с. ; 1902. Т. II. 922 с. ; 1903. Т. III. 994 с.
- МСПКУМ – Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV – XVIII ст. : у 2 кн. / [підгот. В. В. Німчук, Г. І. Лиса]. Київ : НАН України ; Нью-Йорк : Українська вільна академія наук у США. 2002. Кн. 1. 512 с. ; 2003. Кн. 2. 512 с.
- МСУГА – Марусенко Т. А. Матеріали к словарю украинских географических аппелятивов (названия рельефов). Полесье (Лингвистика. Археология. Топонимика. Москва : Наука, 1968. С. 206 – 255.
- НРС – Шило Г. Наддністрянський регіональний словник. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. 288 с.

- ОКДА – Общекарпатский диалектологический атлас : Вступительный выпуск, 1987. 184 с.
- ОЛА – Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная. Минск, 1988. Выпуск 3. 162 с. ; Братислава, 2012. Выпуск 4. 266 с.
- ПБПГМ – Горбач О. Південня буковинсько-покутська говірка с. Милешовець бл. Радовець. Зібрані статті VIII. Історія мови. Діалектологія. Лексикологія. Мюнхен, 1997. С. 324 – 375.
- РБЯ – Рѣчникъ на българскый языкъ съ тлъкувание рѣчиты на българскы и на русскы / събралъ, нарядилъ и на свѣтъ изважда Найдень Геров : в 5-ти ч. Пловдивъ : Дружествена печатница «Съгласие», 1895 – 1904.
- РМРС ЕР – Русско-молдо-румынский словарь. URL : <https://moldovenii.md/ru/lexicon>.
- РМС – Русско-молдавский словарь. Дикционар рус-молдовенеск / [сост. М. В. Подико]. Кишинев : Изд-во «Картя Молдовеняскэ», 1973. 1060 с.
- РРС-54 – Румынско-русский словарь / под ред. Б. А. Андрианова, Д. Е. Михальчи. Москва : Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1954. 976 с.
- РРС-80 – Румынско-русский словарь / [ред. Г. Болокан и др.]. Москва : Русский язык ; Бухарест : Энциклопед. изд-во, 1980. 1592 с.
- РСБКЕ – Речник на съвременния български книжовен език : у 3-х т. / Глав. ред. Стоян Романски. София : Издание на българската академия на науките. 1957. Т. 2. 940 с.
- РСХКНЈ – Речник српскохрватског књижевног и народног језика : Књ. I – XVIII / Институт за српски језик САНУ. Beograd : Institut za srpski jezik SANU Institut za srpskohrvatski jezik. 1969. Књ. 6. 798 с.
- РУС – Російсько-український словник : у 4 т. / І. С. Гнатюк, О. М. Миронюк, І. А. Самойлова, Т. В. Цимбалюк-Скопненко. Київ :

- Знання, 2011. Т. 1. 992 с.
- СБГ – Словник буковинських говірок / [ред. Н. В. Гуйванюк, К. М. Лук'янюк]. Чернівці : Рута, 2005. 688 с.
- СБГ<sub>Он</sub> – Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок: у 2 ч. Київ : Наук. думка, 1984. Ч. 1. 496 с. ; Ч. 2. 518 с.
- СГБ – Горбач О. Словник говірки с. Бродин, повіт Радівці (Румунія). Зібрані статті VIII. Історія мови. Діалектологія. Лексикологія. Мюнхен, 1997. С. 123 – 275.
- СГГ – Негрич М. Скарби гуцульського говору : Березові. Львів, 2008. 224 с.
- СГГЗ – Жегуц І., Піпаш Ю. Словник гуцульського говору в Закарпатті. Мюнхен, 2001. 180 с.
- СГП – Горбач О. Мармароська говірка й діалектний словник села Поляни над р. Русковою (Румунія). Зібрані статті VIII. Історія мови. Діалектологія. Лексикологія. Мюнхен, 1997. С. 276 – 321.
- СДЕЛМ – Скурт дикционар етимоложик ал лимбий молдовенешть / [Алкэтуиторь : Раевский Н. Д., Габинский М. А.]. Кишинэу : Редакция принчипалэ а Енчиклопедией Советиче Молдовенешть, 1978. 680 п.
- СДТ – Павлюк М., Робчук І. Словник діалектних текстів. Українські говори Румунії. Едмонтон ; Львів ; Нью-Йорк ; Торонто : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2003. С. 633 – 718.
- СДУГОО – Москаленко А. А. Словник діалектизмів українських говірок Одеської області / ред. Ю. Ф. Касім. Одеса, 1958. 78 с.
- СДЯ – Словарь древнерусского языка (XI – XIV вв.) : в 10 т. / гл. ред. р. И. Аванесов, В. Б. Крысько, И. С. Улуханов. Москва, 1988 – 2012. Т. I – IX.
- СЗГС – Сабадош І. В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. Ужгород, 2008. 480 с.
- СЗПГ – Аркушин Г. Словник західнополіських говірок : у 2-х т. Луцьк :

- РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. Т. 1. 380 с. ; Т. 2. 459 с.
- СЗС – Словник закарпатських слів. URL : <http://words.eugene-home.kiev.ua>.
- СНГНІФ – Личук С. В. Словник народних географічних назв Івано-Франківщини. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2018. 312 с.
- СНГТР – Шийка С. В. Словник народних термінів Ровенщини / відп. ред. О. П. Карпенко. Тернопіль : Астон, 2016. 118 с.
- СПГ – Лисенко П. С. Словник поліських говорів. Київ, 1974. 261 с.
- СРНГ – Словарь русских народных говоров / глав. ред. Ф. П. Филин, Ф. П. Сороколетов, С. А. Мызников. Москва ; Ленинград ; Санкт-Петербург. 1972. Выпуск 9. 362 с. ; 1997. Выпуск 31. 432 с.
- СРЯ – Словарь русского языка XI – XVII вв. / Бархударов С. Г. (гл. ред.). Москва. 1975. Выпуск 1. 372 с. ; 1975. Выпуск 2. 320 с. ; 1978. Выпуск 5. 392 с.
- ССЛГНП – Дзендзелівський Й. О. Словник специфічної лексики говірок Нижнього Подністров'я. Лексикографічний бюлетень; Ін-т мовознавства АН УРСР. Випуск 6. Київ, 1958. С. 36 – 54.
- ССТЛ – Турчин Є. Д. Словник села Тилич на Лемківщині. Львів : Українська академія друкарства, 2011. 384 с.
- ССУМ – Словник староукраїнської мови XIV – XV ст. : у 2-х т. / [гол. ред. Л. Гумецька та ін.]. Київ : Наук. думка, 1977. Том 1. 631 с. ; 1978. Том 2. 592 с.
- СУГО – Словник українських говорів Одещини / за ред. О. І. Боднаря. Одеса : Одеський нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2010. 222 с.
- СУМ – Словник української мови : в 11 т. / [ред. І. К. Білодід та ін.] ; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1970 – 1980.
- СУМ<sub>Гр.</sub> – Словарь української мови : в 4-х т. / [упор. із дод. влас. матеріалу Б. Грінченко]. Київ , 1908 – 1909. Т. I – IV.

- СХРС – Толстой И. И. Сербско-хорватско-русский словарь. Москва : Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1957. 1168 с.
- СЦЛРЛЯ – Филкова П. Д. Староболгаризмы и церковнославянизмы в лексике русского литературного языка : Учебный словарь / ред. К. Б. Бабов ; Софийски ун-т «Климент Охридски». София, 1986. Т. 2. С. 520 – 1075.
- ЭСРЯ – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. Москва : Прогресс, 1986 – 1987. Т. I – IV.
- ЭССЯ – Этимологический словарь славянских языков / под ред. О. Н. Трубачёва. Москва : Наука, 1974 – 2014. Выпуски 1 – 39.
- DDA – Parahagi T. Dicționarul Dialectului Aromân: general și etimologic. București : Editura Academiei Republicii Populare Romîne, 1963. 1264 p.
- DELR-09 – Dicționarul explicativ al limbii române : ediția a II-a revăzută și adăugită / I. Iordan, A. Rosetti. București : Institutul de Lingvistică Editura Univers Enciclopedic, Academia Română, 2009. 1230 p. URL : <https://dexonline.ro>.
- DRR – Dicționar rus-român, român-rus. Русско-румынский, румынско-русский словарь / Ghianăia. Chișinău : F. E.-P. «Tipogr. Centrală», 2004. 760 p.
- DRU – Dicționar Român-Ucrainean. Румунсько-український словник / C. Drapaca, V. Rusnac, M. Gavrelciuc. București ; Cernăuți, 1963. 564 p.
- KRS – Hnát A. Krátky rusínský slovník. Trebisšov, 2003. 132 s.
- MDLR – Canarache A., Breban V. Mic dictionary al Limbii Române. București : Editura științifică, 1974. 848 p.

## ВСТУП

Дослідження історії формування лексичного рівня української мови за писемними пам'ятками з територій її нинішнього й колишнього побутування є актуальним завданням сучасного мовознавства.

Лексику пам'яток української мови аналізували А. А. Бурячок, В. О. Винник, Л. М. Полюга, П. П. Чучка, М. А. Жовтобрюх, В. В. Німчук, Ф. Є. Ткач, М. Л. Худаш, Л. Л. Гумецька, В. Л. Карпова, І. П. Чепіга, Г. В. Войтів, В. М. Титаренко, С. А. Яценко, Г. М. Дидик-Меуш, С. П. Гриценко, О. З. Слободзяник та ін., однак лексика деяких груп українського лексикону, як і окремі періоди його розвитку, залишаються недостатньо опрацьованими.

Так, назви довкілля, що формують однойменну тематичну групу лексики (далі – ТГЛ), ще не були предметом комплексного мовознавчого аналізу. ТГЛ «Назви довкілля», основу якої сформували номени, що належать до словникового ядра української мови, постійно поповнюється внаслідок активних номінаційних процесів, пов'язаних із пізнанням людиною різноманітних ознак, якостей і властивостей номінованих об'єктів. Це зробило назви довкілля джерелом достовірного дослідження процесів формування й розвитку української лексики в різні періоди, зокрема й у період XIV – XV ст.

Надійною джерельною базою для дослідження історії становлення лексичної системи української мови цього періоду могли б стати пам'ятки староукраїнської літературної мови, написані на українських теренах, однак значна частина їх із різних причин (війни, стихійні лиха, випадкове чи навмисне знищення) була втрачена. Компенсувати цю втрату почасти можуть пам'ятки староукраїнської мови, написані й збережені на теренах інших держав, зокрема й на території, що колись входила до складу Молдавського князівства, у якому староукраїнська літературна мова від початку його заснування (1360-ті роки) до середини XVII ст. мала статус державної. Евристичну цінність пам'яток офіційно-ділового стилю, що насичені правничими термінами й канцелярсько-

адміністративними формулами, визначає наявність значної кількості елементів живої української мови того періоду.

Зважаючи на належність текстів до прийнятої на території Молдавського князівства староукраїнської мовної практики називаємо їх українсько-молдавськими грамотами (далі – УМГ).

Необхідність поглибленого комплексного аналізу лексики староукраїнської мови XIV – XV ст., невід’ємною частиною якого є засвідчені в УМГ назви довкілля, а також малодослідженість історії української мови XIV – XV ст., зокрема й на матеріалі УМГ, які нечасто ставали об’єктом вивчення мовознавців, зумовили **актуальність дисертаційного дослідження.**

**Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Дослідження виконано в межах наукових програм Інституту української мови НАН України «Просторова й часова динаміка української мови XI – XX ст.» (номер державної реєстрації 0111U001184), «Писемні пам’ятки української мови як духовна спадщина українського народу» (номер державної реєстрації 0112U003158).

**Мета дослідження** – системний структурно-семантичний опис назв довкілля, що засвідчені в УМГ XIV – XV ст. Для досягнення поставленої мети необхідно розв’язати такі **завдання:**

- 1) укласти реєстр назв довкілля, засвідчених в УМГ XIV – XV ст.;
- 2) визначити лексико-семантичну структуру ТГЛ «Назви довкілля»;
- 3) проаналізувати засвідчені в УМГ назви довкілля за походженням і використанням у сучасній українській мові;
- 4) схарактеризувати структуру назв довкілля;
- 5) виявити системні зв’язки між компонентами ТГЛ «Назви довкілля» і компонентів цієї ТГЛ із компонентами інших груп лексики.

**Об’єктом дослідження** є назви довкілля, засвідчені в УМГ XIV – XV ст.

**Предмет дослідження** – лексико-семантична структура ТГЛ «Назви довкілля», джерела формування та особливості функціонування її складників у сучасній українській мові.

**Джерельною базою дисертації** є перші три томи зібрання УМГ «Documenta României Historica. A. Moldova» (1975 – 1980 pp.); зібрання І. Богдана «Documentele lui Ștefan cel Mare» у двох томах (1913 p.); зібрання М. Костакеску «Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare» (1931 – 1932 pp.) і «Documente moldovenești de la Ștefan cel Mare» (1933 p.); дві грамоти, скопійовані І. І. Огієнком (1936 p.); грамота 1482 p., видана С. М. Каштановим (2012 p.) – разом 1193 УМГ XIV – XV ст. із території Молдавського князівства. Для порівняльного аналізу залучено матеріали тлумачних, історичних, етимологічних, перекладних, діалектних словників, «Загальнослов'янського лінгвістичного атласу Європи», «Атласу української мови».

У дисертації застосовано такі **методи дослідження**: *описово-аналітичний* – для опису й аналізу досліджуваної лексики, *зіставно-типологічний* – для характеристики спільних і відмінних рис назв об'єктів довкілля в українській мові різних часових зрізів; *порівняльно-історичний* – для встановлення походження, сфери функціонування, виявлення змін у семантичній структурі досліджуваних номінацій; *квантитативний* – для обрахунку кількості назв у різних лексико-семантичних структурних одиницях (далі – ЛССО) за визначеними параметрами, *метод узагальнення* – для систематизації аналізованого матеріалу та формулювання висновків. Упорядкування лексичного матеріалу здійснено із застосуванням прийомів *класифікації* та *систематизації*.

**Наукова новизна** дослідження полягає в тому, що в ньому вперше в українському мовознавстві визначено лексико-семантичну структуру ТГЛ «Назви довкілля»; здійснено комплексний опис і структурно-семантичний аналіз засвідчених в УМГ XIV – XV ст. назв довкілля; з'ясовано походження і сферу їх використання в сучасній українській мові; визначено структурні особливості номінацій, частину яких уперше залучено до наукового обігу (дату першої фіксації частини лексем уточнено); виявлено системні зв'язки компонентів цієї ТГЛ між собою та з компонентами інших ТГЛ.

**Теоретичне значення.** Результати комплексного структурно-семантичного аналізу назв довкілля поглиблюють окремі аспекти вивчення лексики української



мови як системи; допоможуть об'єктивно дослідити особливості структурно-семантичної будови окремих її ланок, уточнити й доповнити дані про час, шляхи й тенденції формування словника української мови.

**Практичне значення** полягає в тому, що спосіб лексико-семантичного структурування, аналізу й опису матеріалу може бути використаний для дослідження інших груп лексики, упорядкований реєстр назв довкілля та тексти УМГ в комп'ютерному наборі – для укладання словників, підготовки до видання пам'яток української мови; у викладанні навчальних курсів і спецкурсів із філологічних спеціальностей у вищих закладах освіти; висновки, що стали результатом праці, допоможуть з'ясувати історію становлення лексичного, словотвірного й номінаційного рівнів української мови. Матеріали дисертації суттєво розширяють емпіричну базу історико-лексикологічних студій і стануть внеском в українське мовознавство, насамперед в українську історичну лексикологію та лексикографію.

**Особистий внесок здобувача.** Результати наукового дослідження отримано самостійно.

**Апробація результатів дисертації.** Основні результати та теоретичні положення дисертації обговорено на засіданнях відділу історії української мови (із 2017 р. – відділу історії української мови та ономастики) Інституту української мови НАН України, VII Буковинській міжнародній конференції, присвяченій 140-річчю заснування першого українського культурно-освітнього товариства на Буковині «Руська бесіда» (Чернівці, 2009 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Оронімія Українських Карпат: дослідження, упорядкування, збереження» (Чернівці, 2010 р.), IX Буковинській Міжнародній історико-краєзнавчій конференції (Чернівці, 2013 р.), П'ятій міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Діалог мов – діалог культур. Україна і світ» (Мюнхен – Київ, 2014 р.), Міжнародній конференції «Слово во времени и пространстве», присвяченій 95-річчю від дня народження М. Г. Булахова (Мінськ, 2014 р.), Міжнародній науковій конференції «Походження й розвиток української

мови та її говорів» (Житомир, 2015 р.), на засіданні Ради молодих учених Інституту української мови НАН України (Київ, 2016 р.).

**Публікації.** Основні положення дисертаційного дослідження викладено в 12-ти публікаціях, 8 із яких надруковано у фахових наукових виданнях, затверджених ДАКом України; 2 – у закордонних (Білорусь, Німеччина).

**Структура й обсяг дисертації.** Дисертація складається зі вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (6 позицій), списку використаної літератури (392 позиції), та додатків (Додаток А «Індекс назв довікля»; Додаток Б «Таблиці», Додаток В «Список публікацій за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дослідження»). Загальний обсяг дисертації – 350 сторінок, основного тексту – 230 сторінок.

## РОЗДІЛ 1. УКРАЇНСЬКО-МОЛДАВСЬКІ ГРАМОТИ XIV – XV СТ. ЯК ОБ'ЄКТ МОВОЗНАВЧИХ СТУДІЙ

### 1.1. З історії формування Молдавського князівства та його етномовного складу

*Молдавське князівство*<sup>1</sup> – держава, яка існувала в XIV – XIX ст. на території історико-географічних земель Молдови, Буковини, Бессарабії та Буджаку. Населення мало строкатий етнічний характер: нащадки гето-дакійських племен (пн. фракійців) зазнавали впливів римлян, слов'ян, угорців, печенігів, половців, монголо-татар, волохів [29, с. 27].

Історія заселення території земель, на яких пізніше утворилося Молдавське князівство, сягає ще початку кам'яної доби (300 – 100 тис. років тому). Ці землі приваблювали прадавніх людей великою кількістю риби у водоймах, звірів у лісах, покладами корисних копалин уздовж берегів річок, сприятливим для проживання кліматом. У I тисячолітті до н. е. на землях, що пізніше ввійшли до складу Молдавського князівства, існували племінні союзи гетів, готів, гунів, скіфів і сарматів. Близько 185 р. на землях Трансільванії та на схилах Карпат розселилися племена даків. У III ст. н. е. в пониззі Дністра з'являються слов'яни, які переселилися сюди з Верхньої Наддністрянщини та межиріччя Дніпра й Південного Бугу [11, с. 93; 9, с. 200]. Слов'янське населення проникло й у межиріччя Дністра й Дунаю, в Буджацький степ і на територію сучасної Молдови [10, с. 12]. На думку ж Ю. О. Карпенка, першу хвилю праслов'янської колонізації Українського Прикарпаття потрібно датувати другою половиною I тис. до н. е. [119, с. 278]. С. О. Вербич, докладно проаналізувавши праці, присвячені історичним, етнічним та лінгвістичним процесам, які супроводжували заселення басейну Нижнього Дністра й дунайсько-дністровського межиріччя – території, яка пізніше ввійшла до Молдавського князівства, слушно підсумовує, що слов'яни

---

<sup>1</sup> Розрізняємо значення прикметників *молдавський*, похідного від назви історичного регіону Молдавія, та *молдовський*, похідного від назви сучасної держави Молдова. Зважаючи на історично-лінгвістичний характер роботи, використовуємо власні назви *Молдавське князівство*, *Молдавія* та прикметник *молдавський*.

неперервно заселяли цю територію з перших століть нашої ери аж до XII ст., коли тут з'явилися тюркськомовні кочівники, і саме з появою слов'янського етносу в Нижній Наддністрянщині та межиріччі Дністра й Дунаю мовно-етнічні процеси в цьому регіоні були спрямовані на активну слов'янізацію [37, с. 12]. Це, зокрема, дозволило Й. О. Дзендзелівському переконливо стверджувати, що Нижня Наддністрянщина – один із найдавніших регіонів поселення східних слов'ян [92, с. 63 – 64].

Приблизно в IX – X ст. внаслідок змішування слов'ян із місцевим романізованим гето-фракійським (дакійським) населенням на лівобережжі Дунаю утворилася східнороманська етнічна спільнота – *волохи* (предки румунів і молдован) [29, с. 30]. У період від IX до XII ст. на території майбутнього Молдавського князівства існували невеликі адміністративно-територіальні утворення. У X – XII ст. частина його північних земель входила до складу Київської Русі, згодом – до Галицького й Галицько-Волинського князівств. У нижній течії Дунаю виникла Бирладська земля<sup>2</sup>, у північних районах якої з другої половини XII ст. почали осідати волохи. Після монголо-татарської навали територія Бирладської землі майже знелюдніла [184, с. 21 – 22]. Волохи перебралися за Карпати в Семигород, українці – в безпечнішу Шипинську землю<sup>3</sup> й далі на північ за Дністер.

На початку XIV ст. ще тривали набіги татар, які часто переходили Карпати й спустошували землі Угорського королівства. Це стало причиною того, що в 40-х рр. XIV ст. угорці та підвладні їм волохи почали здійснювати військові походи в південно-східну частину Прикарпаття для боротьби проти татар. Після витіснення останніх на звільнених теренах сформувалася нова адміністративна

---

<sup>2</sup> Бирладська земля – територія між Дністром, Карпатами, Дунаєм і Чорним морем. Назва походить від річки й місцевості Бирлад. Населення землі називалося бирладниками (бродниками). Край заселяли люди різних соціальних прошарків та етнічних спільнот із багатьох давньоруських земель, утікачі від князів і бояр або просто шукачі пригод [43 EP].

<sup>3</sup> Спочатку Шипинська земля була частиною Галицького князівства, потім її контролювала Золота Орда. Після занепаду української держави від 1340 до 1349 рр. Шипинська земля була незалежною, але 1349 р. визнала зверхність Польщі, маючи свої органи управління. 1367 р. Шипинська земля відійшла до Молдавії, а вже 1457 р. перестала існувати як окрема адміністративна одиниця.

одиниця – *Молдавське воєводство* (пізніше *Молдавське князівство*) з центром у Байї на річці Молдові. У середині XIV ст. воєвода Богдан I переніс столицю до Сірету. Угорський король змушений був визнати незалежність Молдавського воєводства, яке тепер стало князівством. Богдан I об'єднав свій воєводат із воєводатом Сучава – Радівці, а з 1367 р. – із Шипинською землею. Із цих територій створили державу «Цара де Сус» (Верхня земля). Тоді ж у південно-східній частині Карпато-Дністровського Причорномор'я та за Дністром, на землях, звільнених від татар, сформувалося інше державне утворення – «Цара де Жос» (Нижня земля) [29, с. 28]. За часів правління Петра I Мушата відбулося об'єднання «Цара де Сус» та «Цара де Жос» в одну державу, що завершило процес формування Молдавського князівства.

У 1400 р. господарем країни став Олександр I Добрий (Олександр чел Бун), який керував 32 роки й забезпечив молодій державі стабільний розвиток і процвітання, сприяв заснуванню Сучавської митрополії під зверхністю Константинопольського патріарха.

У 1430 – 1450-х рр., після смерті Олександра, тривала боротьба за молдавський трон. Закінчити міжусобиці вдалося воєводі Стефанові III Великому (Штефану чел Маре) (1457 – 1504), онукові Олександра I Доброго. Він зміцнив центральні державні інститути, сприяв економічному й культурному розвитку країни, розвивав транзитну торгівлю на території князівства, реорганізував армію, створив молдавський флот [29, с. 29].

За час свого правління Стефан III Великий намагався зміцнити лад в країні, покращити становище залежних селян, чим викликав обурення бояр. Велику увагу він надавав церковним справам, зокрема заснував монастирі в Путні, Петрівцях, біля Сучави й Гурагумори, збудував багато церков, які наділив значними земельними угіддями. Штефан чел Маре, за твердженням А. І. Жуковського, «був справжнім приятелем українців, гідно оцінював українське населення на землі Молдавії та показав себе визначним протектором української культури. Всі написи на церквах чи гробах, що залишилися від того часу в Молдавії, є церковнослов'янські з місцевими впливами. <...> У своїх

грамотах і в себе дома молдавський воєвода використовував церковнослов'янську мову<sup>4</sup> із сильним місцевим українським забарвленням. За це його любив український народ в Молдавії» [105, с. 63]. У 1476 – 1485 рр. Молдавське князівство воювало з Османською імперією. У 1486 р. Стефан III був змушений укласти з Портою договір, за яким зобов'язувався сплачувати щорічну данину [24, с. 32; 184, с. 6]. Із 1538 р. Молдавське князівство стало васалом Османської імперії, а з 1774 р. північно-західні землі Буковини, освоєні українцями й молдаванами, перейшли під контроль Габсбурзької монархії. У 1812 р. Російська імперія захопила Бессарабію, а в 1828 р. російські війська ввійшли на територію князівств Молдавії та Волощини і згодом отримали права протекторату над ними. У 1859 р. Молдавія об'єдналася з Волощиною в одну державу – Об'єднане королівство Волощини й Молдавії, із 1861 р. державу офіційно називають Румунією. Скориставшись ослабленням позиції Османської імперії на міжнародній арені, Румунія в 1878 р. стала незалежною.

Такою була майже чотирьохсотрічна історія Молдавського князівства – державного утворення, із яким тісно пов'язана історія України, зокрема й історія розвитку української мови, яка близько трьох століть мала в ньому статус державної. Передумов для такого статусу української мови було чимало.

Територію, на якій було створено Молдавську державу, здавна заселяли слов'яни. Про це свідчить наявність великої кількості топонімів слов'янського (південно- та східнослов'янського) походження чи таких, у структурі яких присутній слов'янський елемент, хоча в румунській історичній і лінгвістичній науках тривалий час існувала думка про безперервність від III ст. н. е. заселення румунами тих місцевостей, які вони займають тепер, і заперечення першості слов'ян на цих землях. Про пріоритетність слов'ян на майбутніх молдавських територіях вперше заговорив М. І. Надєждін, відзначивши, що в географічній номенклатурі, і не тільки суміжних Молдавії та Волощини, але й Трансільванії та

---

<sup>4</sup> А. І. Жуковський, як історик, помилково вважав староукраїнську мову грамот, написаних в канцеляріях молдавських воєвод, церковнослов'янською.

Угорщини, майже до самого Дунаю, уздовж його течії по Паннонії, «під грубим пластом румунського і мадярського покриву, ховається основний кряж – мало сказати слов'янський – власне якраз руський» [192, с. 545]. Твердження про постійну домінантність романського елемента спростував О. І. Яцимирський, вказавши, що готських елементів у румунській мові та культурі немає; населення придунайської долини не могло залишитися на старих місцях і не піддатися «великому переселенню народів» зі сходу на захід; слов'янські запозичення в угорській і румунській мові аналогічні за походженням; існують залишки дуже давніх поселень предків румунів у Трансільванії, Банаті, Галіції й Буковині, але не існує ніяких згадок про румунів чи їхніх прямих предків у період від IV до XI ст.; підбір слов'янського мовного матеріалу, поширеного в сучасній румунській мові, показує, що румуни прийняли ці слова у нових місцевостях, які раніше заселяли слов'яни, і ця місцевість відрізнялася гірським ландшафтом, суворішим кліматом, ніж місця їхнього попереднього проживання. Рятуючись від наступу диких орд, предки румунів у кінці III ст. могли рухатися лише на північ і на захід, а саме в Карпати й частково за Карпати, де зустрілися зі слов'янами. Дослідник підсумовує, що, останній пункт є надзвичайно важливим і фактично найпереконливішим [347, с. 793 – 794].

С. Б. Бернштейн вважав, що романські переселенці, покинувши в III ст. території майбутніх Волощини та Молдавії, не з'являлися там до XII ст. Імовірним вважає лише те, що частина романського населення переховувалася в горах Трансільванії [17, с. 110, 115]. Від III ст. ці землі заселяли слов'яни, а вже з кінця VI – VII ст. можна говорити про перші мовні контакти давніх слов'ян із дако-романцями. Контакти відобразилися у засвоєнні предками румунів, які раніше вели кочовий спосіб життя й займалися скотарством, землеробської лексики від осілих слов'ян. На ґрунті постійних взаємозв'язків дако-романської мови зі слов'янською розвинулося використання предками румунів запозичених слов'янських слів замість своїх питомих. Причиною такого явища була зовсім не обмежена семантика романських слів, а щоденне сприймання слов'янських слів, їх засвоєння та звикання до них в умовах, коли слов'янський етнос був корінним у

цій місцевості й коли відбувалося змішування із цим етносом романського елемента [131, с. 163].

Із мовою південних слов'ян, найімовірніше, дако-романи познайомилися ще з кінця VII – початку VIII ст., коли останні поселилися в задунайській Мезії. Пізніше (IX – X ст.), із розквітом Болгарії, мовний вплив південнослов'янських мов на інші мови, зокрема й романські, посилювався. У північній і північно-західній частинах могутньої тоді Болгарської держави жило чимало східних слов'ян, мова яких впливала на мову дако-романців.

Отже, протягом століть предки румунів контактували спочатку із давніми слов'янами, пізніше – із південними (переважно болгарами) та східними (українцями) слов'янами. Б. В. Кобилянський зазначав, що досі в науці немає погодженості в питанні про те, чий вплив на мову романського населення давніший – східнослов'янський чи південнослов'янський. Але сьогодні романо-слависти не сумніваються, що певні слов'янські елементи ввійшли в дако-романську мову в ту епоху, коли вони ще були спільними для східних і південних слов'ян [131, с. 159].

Виразним прикладом міжслов'янської (українсько-південнослов'янської) мовної взаємодії є взаємодія мов карпатської зони. За багатьма ознаками говірки різних слов'янських мов можуть мати спільні риси на різних мовних рівнях. Це зумовлено тим, що процеси диференціації в різні періоди історії розвитку праслов'янських діалектів і окремих слов'янських мов змінювалися процесами інтеграції [118, с. 5].

Саме завдяки міжмовній інтерференції у словниковому складі української мови присутні елементи, що зближують її з південнослов'янським мовним світом. Однак закономірно, що такі елементи не є загальноукраїнськими: їх кількість природно збільшується в південно-західному регіоні України, особливо в говірках Прикарпаття й Закарпаття, зокрема бойківських, закарпатських, наддністрянських, покутсько-буковинських, гуцульських, а також в українських говірках Румунії (матеріали цих говірок використано під час аналізу назв неорганічного й органічного доквілля, засвідчених в УМГ. – Б. Т.). Саме в цих



говірках помітна значна кількість номенів, добре відомих болгарській, сербській і хорватській мовам [118, с. 7 – 8].

У першій половині ХХ ст. при вивченні історії української мови науковці часто не надавали належного значення наявності так званих південнослов'янських у південно-західних говорах української мови, які притаманні й мові УМГ XIV – XV ст., вважаючи їх пізнішими запозиченнями із румунської та угорської мов, у яких поширені південнослов'янські запозичення. Але такі спільні для всієї Карпатської зони болгарсько-українські діалектні форми «могли скластися тільки в середовищі співіснування говорів болгарських і південноруських, потім – українських, на одній території і ніяк не могли передатися українським діалектам через посередництво румунської або молдавської мови, де таких форм немає» [131, с. 255]. Г. Ю. Геровський вважав правильним карпатські слова, схожі з болгарськими, не зараховувати до запозичень із цієї мови, а вважати словниковими збігами із південнослов'янськими, успадкованими із давніх часів, коли слов'янські говори болгарського типу були поширеними в нинішніх Трансільванії та Україні по північній межі Дунаю (IX – XI ст.), із якими предок сучасного карпато-руського говору був безпосередньо пов'язаний [54, с. 150].

\* \* \*

Етнічний склад населення Молдавського князівства був доволі строкатим: крім волохів та українців, які склали більшість, тут мешкали також болгар, серби, татари, цигани, мадяри. Українське населення становило від 30% до 40% від загальної кількості мешканців князівства, у межах Цара де Сус – близько 60%; молдавани – румунськомовний етнос, який виник внаслідок зміщення волохів, які переселилися з Трансільванії на території, що пізніше увійшли до складу Молдавського князівства, зі східними слов'янами (українцями), які жили на цих територіях, – склали більшість (40 – 45%) [29, с. 27; 108, с. 25]. Кількість болгар у новоствореній державі була незначною, але вона поступово зростала. Це зумовлено переселенням болгар із етнічних південнослов'янських територій в Молдавію та Волощину під тиском турецьких завойовників.

Волохи ще задовго до утворення Молдавського князівства перейняли від слов'ян православ'я. Із XI ст. молдавська церква розвивалася в системі церков Київської Русі та Галицького князівства. Мовою богослужінь була церковнослов'янська, а молдавська церква знаходилася під зверхністю Галицької митрополії. Значна частина духовенства та писарів князівських канцелярій були вихідцями з українських земель [274, с. 5].

У XIV ст., після завоювання Болгарії турками, болгарські вельможі, духовенство, інтелігенція змушені були емігрувати у Волощину, а в останнє десятиліття XIV ст. – і в Молдавію, котра в той час вже була самостійним воєводством і потребувала освічених людей. Молдавські воєводи радо приймали болгарських проповідників, монахів, священників і взагалі грамотних людей [4, с. 4]. Нове державне утворення з метою збереження державної та культурної незалежності століттями вело боротьбу проти натиску католицизму і знаходило в цьому підтримку з боку руської церкви. Це ще більше посилювало його політичні, культурні й релігійні зв'язки зі східними слов'янами [274, с. 5].

Розвиток ділової писемності був пов'язаний із організацією державних утворень у Волощині та Молдавії. У Волощині в діловому спілкуванні було запроваджено староболгарську мову. Молдавія, з одного боку, була пов'язана із Волощиною, тому в питаннях організації держави молдавани керувалися болгарським прикладом, з іншого боку, населення Молдавського князівства здавна було об'єднане зі східними слов'янами, і, зрозуміло, що при створенні нової країни вони не цуралися східнослов'янських державотворчих зразків.

Від часу створення Молдавського князівства й до початку XVIII ст. Молдавія була двомовною державою – населення спілкувалося українською («*lingua ruthenica*») та румунською (волоською) мовами («*lingua valachica*»). Молдавська мова та її писемність, на думку Т. П. Ільяшенко, у XIV – XVIII ст. формувалася в умовах білінгвізму, що позначився на специфіці цієї східнороманської мови щодо західнороманських мов [111, с. 86]. Дослідниця вважала, що в князівстві функціонували молдавська та старослов'янська мови.

П. М. Шорников зазначає, що з часу заснування Молдавського князівства слов'янський вплив на молдавський етнос здійснювався через богослужіння слов'янською мовою, щоденні контакти молдаван зі слов'янами, а також через торгові й церковні зв'язки з Москвою, Києвом, Галицькою Руссю, Поділлям, Болгарією, Сербією, Польщею. Але зазначає, що вирішальним фактором формування двомовності, ймовірно, була східнослов'янська присутність у Молдавському князівстві [332, с. 66].

У офіційному діловому спілкуванні від часу заснування Молдавського князівства до середини XVII ст. використовували староукраїнську мову. Варто зауважити, що воєвода Штефан чел Маре знав українську мову й розмовляв нею. Цьому, безперечно, сприяло також його одруження в 1463 р. із Євдокією, донькою київського князя Семена Олельковича [184, с. 30]. Підтвердженням його «україномовності» є той факт, що під час зустрічі Стефана Великого із польським королем Казимиром у 1485 р. молдавський воєвода присягав на вірність Казимирові руською мовою і текст його присяги внесено в грамоту.

Із XVI ст., як зазначають М. С. Антошин та В. Гешев, під впливом церковних книг і завдяки зміцненню зв'язків із Волощиною в мову ділової писемності все більше проникають елементи болгарської мови [4, с. 5; 55, с. 31]. На початку XVII ст. в молдавських господарських канцеляріях поступово запроваджували румунську мову, що знайшло відображення в текстах грамот: початкові й кінцеві частини документів писали, як і раніше, староукраїнською, а основні – могли бути написані румунською. Із середини XVII ст. становище української мови в Молдавському князівстві погіршилося, вона була витіснена з державного вжитку, а статус державної офіційно надано румунській (молдавській) мові.

## **1.2. Українсько-молдавські грамоти: від видання й коментарів до комплексного аналізу**

Період XIV – XV ст. є особливим етапом розвитку української мови насамперед з огляду на кількісну і жанрову обмеженість пам'яток писемності, що

представляють цю епоху. До пам'яток слов'янської писемності Молдавії, які є надійною джерельною базою для дослідження історії становлення систем як розмовної, так і літературної української мови XIV – XV ст., належать ділові документи господарських канцелярій, літописи, записи на полях церковних книг, богослужбові книги, написи на стінах церков, монастирів, на усипальнях і надгробках молдавських господарів і їхніх родичів тощо.

До ділової писемності належать насамперед грамоти, що підтверджують угоди чи інші юридичні операції між окремими людьми чи групами людей. Мова цих документів, з огляду на специфіку їхнього жанру, активно вбирала живомовні та іншомовні елементи, притаманні тогочасній розмовній стихії.

М. М. Пещак умовно поділила староукраїнські грамоти на два типи: 1) документи, що відображають внутрішньодержавні юридичні стосунки (*дарчі, вкладні, дані, купчі, продажні, заставні, роздільні, підтвердні* грамоти, а також *свідчення*); 2) документи, які відображають міждержавні відносини (*присяжні, поручні, договірні* грамоти, *привілеї*) [218, с. 58 – 61].

За спостереженнями М. С. Антошина, румунські вчені, зокрема І. Богдан, поділяли юридичні документи Молдавського князівства на *внутрішні* (ті, що використовували безпосередньо у Молдавському князівстві – *дарчі, розписки* тощо) та *зовнішні* (міждержавне листування з правителями Польщі, Османської імперії тощо) [4, с. 8]. М. С. Антошин запропонував докладнішу класифікацію: до внутрішніх грамот він зарахував *жалувані, дарчі, продажні, підтвердні, пільгові, судні, роздільні* та *мінові, управлінські, заповітні*; до зовнішніх – *договірні, торгові, посольські грамоти й листи*. Такий поділ був зумовлений не лише змістом, а й стилем і деякими особливостями мови. У *дарчих (жалуваних)* грамотах відображено дарування чи передача господарями (воєводами) об'єктів довкілля (земельних ділянок, населених пунктів, господарських споруд тощо), худоби, грошей, а також циган та татар приватним особам, митрополіям, монастирям, церквам; у *купчих і продажних* – засвідчено переважно купівлю чи продаж нерухомого майна; у *пільгових* – надавано певні преференції монастирям (право стягувати податки, чинити суд, встановлювати розміри штрафів);

у розподільних – врегульовано сусідські непорозуміння при використанні суміжних земель; у *торгових* – відображено угоди молдавських господарів із представниками інших держав щодо комерційних питань [4, с. 8 – 9; 104, с. 58 – 60]. Структура<sup>5</sup> документів канцелярій молдавських воєвод не відрізнялася від структури аналогічних документів із територій інших середньовічних держав: кожен акт складався з трьох основних частин – *початкового протоколу*, де зазначено, від чийого імені створено акт, *основної частини* актового тексту, де викладено суть договору, та *кінцевого протоколу*, де містяться формули про те, хто писав акт, зазначені свідки й дата написання документа. Для прикладу умовно поділимо грамоту молдавського воєводи Олександра I Доброго на частини, які загально відображають структурні елементи середньовічного документа:

початковий протокол: Божією милостію, мгы, Олександро воєвода, господарь **Земли Молдавскои**, ис братомъ моимъ, Богданомъ. Знаємо чинимъ симъ нашимъ листомъ, оуслъмъ добрымъ паномъ кто на сесь листъ оузритъ или его оуслъшитъ,

основна частина: оже тотъ истинный Оганесъ, епискоупъ ворменъскый, пришелъ к намъ, на нашъ столъ, на Молдавскый, и оуказал сѧ намъ правыми листы воселеньского патріарха Янтоніа Константинополь, оже ихъ патріарха ворменъского ни еще оузнали есмгы, оже нашелъ на то пискоупство, помоуію господина нашего, великого князѧ Витовта. Такожѧ, илюбилъ нашему господству при[л]ти и строити оуслкіи поряднѧ церковныи. Тѧмъ, мгы придали есмгы пискоупови ворменъскому Оганесови церковты ворменъскыѧ и попты ихъ. По оусей нашей земли боудетъ воленъ надъ ворменты своего права пискоупъского. То столъ дали есмгы емоу оу Соуцавѧ, оу нашемъ городѧ.

<sup>5</sup> У західноєвропейській дипломатії склався досить детальний поділ формуляра, де вирізняються елементи: *invocation* – заклик релігійного змісту; *intitulatio* – позначення особи, від якої написаний документ, її титула; *inscription* – позначення адресата; *salutation* – привітання; *arenga* (*exordium, prologus*) – преамбула; *promulgatio* (*publicatio, praescriptio, notification*) – публічне оголошення; *narration* – виклад справи; *disposition* – визначення суті справи; *sanction* – заборона порушення документа; *corroboration* – відомості про посвідчення документа (підпис, печатка тощо); *datum* – місце й час видачі документа; *apprecatio* – релігійна формула, яка підтверджує завершення угоди [1 EP].

Которыи штъ ворменъ ѹдѣсть емоу оуѹините, Жко то вты налтъ оуѹинили есте, оу нашеи земли, оу Молдавскои; которѹи вты его не слоушали, лты его исказнилигы егоже роукою.

кінцевий протокол: Я на то, вѣра моя, втыше писаннаго Александра воеводты, и вѣра брата господства ми, Богданова, и вѣра оуѣхъ вогаръ молдавскыхъ, и малыхъ, и великыхъ. Я писано оу Соуѹавѣ, под нашею печатію, оу лѣто ҃҃ѹѹ, іоуліа, оу л роукою Братѣіевою (1401 DRH, I, 21).

Мовою ділового спілкування в Молдавії від XIV до середини XVII ст. була староукраїнська, оскільки власної сформованої упорядкованої писемної мови волохи (молдавани) ще не мали. За майже три століття в канцеляріях молдавських господарів було написано декілька тисяч грамот, у яких знайшли відображення адміністративні, юридичні, торгівельні, політичні й інші справи князівства. Значна кількість УМГ зберігалася в монастирях, приватних колекціях, що згодом дало можливість їх опублікувати й дослідити. І хоча УМГ за змістом досить одноманітні (це переважно *підтвердні* й *дарчі* акти), вони є надзвичайно важливим джерелом вивчення лексичного складу мови XIV – XV ст.

Оскільки українських документів із інших регіонів збереглося не так багато (через війни, пожежі, погані умови зберігання, спеціальне знищення давньоукраїнських і староукраїнських пам'яток або спотворення їхнього змісту), а відповіді на велику кількість лінгвістичних та / чи історичних питань можна було отримати саме з текстів староукраїнських пам'яток, з'явився інтерес до УМГ.

Історики, етнографи, лінгвісти, шанувальники старовини вже від першої половини XIX ст. почали відшукувати, переписувати й видавати грамоти з канцелярій молдавських володарів. Початком досліджень УМГ можна вважати 40-і роки XIX ст., коли з'являються перші видання юридичних актів господарів Молдавського князівства.

Великий інтерес до грамот із території Болгарії, Волощини й Молдавії виявив український історик, філолог, етнограф і фольклорист Ю. І. Венелін (Гуца). У 1830 – 1831 рр. дослідник здійснив спеціальну подорож Болгарією та Румунією, зібрав значну кількість слов'янських грамот і підготував їх до видання

(1832 р.). У 1840 р., вже після смерті дослідника, це зібрання грамот під назвою «Влахо-болгарскія или дако-славянскія грамоты, собранныя и объясненныя на иждивенія Императорской Россійской Академіи Юрієм Венелинымъ» [33] побачило світ. Видання містить передмову з загальною характеристикою мови грамот, докладні історичні й лінгвістичні коментарі до кожної з 66-ти грамот (опубліковані грамоти датовано XIV – XVII ст.). Документи були списані збирачем із оригіналів, які зберігалися в монастирях Бухарестської митрополії та в приватних колекціях. Серед них є і юридичні акти з території Молдавського князівства: дарча грамота господаря Олександра I Доброго боярину Вені 1420 р.; дарча грамота господаря Олександра Лопушняна Кипріяньському монастирю 1559 р.; підтвердна грамота господаря Петра Хомівському монастирю від 1584 р.; підтвердна грамота молдавського господаря Василя Хомівському монастирю 1641 р. [33, с. 60, 171, 216, 317]. У передмові Ю. І. Венелін дав характеристику мові слов'янських грамот Волощини, вказав на відмінності цієї мови від мови УМГ, звернув увагу на сербські елементи в мові цих документів, зробив багато коментарів щодо загальних і конкретних питань тогочасної дипломатики, визначив мову УМГ як «южнорусскую» [там само, с. I – III, VII – VIII]. Зібрання українсько-молдавських і волоських грамот Ю. І. Венеліна було першим виданням пам'яток юридичного змісту з території Волощини й Молдавського князівства.

У 30-х рр. XIX ст. УМГ зацікавився львівський історик Д. Зубрицький. У 1844 р. у книзі «Kronika miasta Lwowa» [392] він опублікував декілька уривків, які стосувалися історії Львова, зокрема й вилучених із УМГ, що зберігалися у львівських архівах. Завдяки унікальності вміщених у цій книзі матеріалів, що охоплюють період 1340 – 1782 рр., вона відразу стала надзвичайно популярною і цитованою серед дослідників історії Львова і продовжує бути такою й сьогодні, коли вже здійснено її перевидання в перекладі з польської мови сучасною українською. Видання доповнене передмовою, науковим коментарем, іменним, географічним і тематично-предметним покажчиками [110].

Деякі УМГ видані в «Актах, относящихся къ истории западной Россіи», зокрема в першому томі з 227-ми грамот польсько-литовської доби 6 написані на території Молдавського князівства. Це зовнішні грамоти воєвод і бояр Молдавії до королів польських, князів литовських, уставна грамота львівським і подільським купцям, а також один документ, адресований молдавському воєводі від польського короля [2]. Видання відзначається русифікацією текстів пам'яток і спрощенням графіки, тому для лінгвістичних досліджень воно малоприматне.

Значний внесок у справу видання УМГ зробило Одеське товариство історії та старожитностей. Члени цього товариства В. В. Григор'єв та М. Н. Мурзакевич у I – V томах «Записок Одесского общества истории и древностей», що виходили протягом 1844 – 1863 рр., опублікували чимало українсько-молдавських документів [187 – 191; 64 – 65].

УМГ цікавили й румунського славіста Б. П. Хаждеу, який вперше оприлюднив, а пізніше й опублікував у «Критичній історії румунів» («Istoria critică a Românilor») [373] грамоту Юрія Коріятовича від 3 червня 1374 р., у якій литовський князь іменує себе молдавським воєводою. Цей документ український історик А. І. Жуковський пропонує вважати першим збереженим писемним актом із Молдавського князівства [105, с. 56].

Я. Ф. Головацький в «Летописях занятой Археографической комиссии. 1865 – 1866» [56] опублікував 5 документів молдавських канцелярій та 1 волоську грамоту з поясненням деяких слів.

Значну частину свого життя дослідженню УМГ та інших пам'яток слов'янської писемності присвятив О. І. Калужняцький<sup>6</sup>. У 1878 р. з'явилася його публікація «Молдавські і мультянські документи з архівів міста Львова» [377], де вміщено 11 УМГ. Автор зазначив, що на Буковині здавна проживає руське

---

<sup>6</sup> Серед істориків і мовознавців, які публікували УМГ, лише О. І. Калужняцький, на думку О. С. Романця, «так уважно й старанно збирав, досліджував і публікував ці оригінальні за змістом (молдавська історія) і формою (староукраїнська мова) документи» [232, с. 18]. О. І. Калужняцький вважав їх «каліграфічною практикою, яка панувала в західноукраїнських канцеляріях другої половини XIV ст.» [115, с. 9 – 15]. Ще в листі від березня 1864 р. до свого наставника і співавтора Ф. Міклошича О. І. Калужняцький писав, що у львівських архівах знайшов і підготував до друку близько 200 руських грамот румунських і руських володарів [150, с. 172].



населення і що всі офіційні документи молдавських канцелярій до кінця XVI ст. писали руською мовою [377, с. 197 – 198]. Найповніше документи, зібрані дослідником, опубліковані в 1887 – 1892 рр. із його перекладами й коментарями латинською мовою у трьох частинах першого та другого томів румунського видання «Dokumente privitoare la istoria Românilor» [370]. Саме видані О. І. Калужняцьким матеріали використав М. С. Грушевський для характеристики українсько-польсько-молдавських взаємин часів національно-визвольної війни 1648 – 1654 рр. у праці «Історії України-Руси» [76]. Беззаперечною є заслуга О. І. Калужняцького як філолога, який довів, що всі видані в молдавській княжій канцелярії грамоти були написані руською мовою.

Т. І. Білоус у 1879 р. в Коломиї опублікував із незначними історичними коментарями 12 грамот XV – XVII ст. під назвою «Несколько русских и румынских грамот древних господарей молдавских» [14].

У 1885 р. в V томі румунського видання «Revista pentru istorie, archiologie și filologie» Т. Бурада опублікував староукраїнською мовою та в румунському перекладі 3 документи з молдавських канцелярій (грамоту Стефана воєводи 1498 р. та 2 грамоти воєводи Василя 1648 та 1651 рр.) [355]. Українсько-молдавська грамота 1392 р. була опублікована в 1894 р. Д. Ончулом у VII томі цієї ж серії [384].

У 1887 р. В. А. Уляницький у праці «Материалы для истории взаимных отношений России, Польши, Молдавии, Валахии и Турции в XIV – XVI вв.» опублікував більше ста юридичних документів, значна частина яких належала канцеляріям молдавських господарів і відображала зовнішньополітичну діяльність Молдавії [307]. Дослідник зазначив, що вміщені у виданні українсько-молдавські жалувані грамоти можуть бути корисними для визначення меж Молдавського князівства й Червоної Русі в XIV – XVI ст. [307, с. VI].

Деякі УМГ із території Молдавського князівства побачили світ в російських історичних виданнях кінця XIX ст., зокрема в «Известиях Общества археологии, истории и этимологии при Казанском университете» В. В. Качановський опублікував 9 грамот, які зберігалися в афонських архівах [128].

Є також видання УМГ в румунських перекладах у 25-томній серії Т. Кодреску «Uricariu saî colectiune de diferite akte, care pot servi la istoria românilor», яка виходила в Яссах протягом 1871 – 1895 pp. [357].

Новий етап у вивченні УМГ пов'язаний з іменем професора І. Богдана, який активно публікував давні волоські й молдавські пам'ятки («Cronice inedite atingă toare la istoria românilor», 1895; «Dokumente, privitoare la relațiile țării Românești cu Brașovul și cu țara Ungureasca in sec. XV și XVI», 1905), зокрема і юридичні акти Молдавського князівства («Dokumente lui Ștefan cel Mare» [353]). Ці видання високо оцінили О. І. Яцимирський і пізніше С. Б. Бернштейн [341, с. 416; 17, с. 46]. Завдяки копіткій і відповідальній праці І. Богдана, що завершилася якісним виданням зібраних документів, тепер можна всебічно вивчати мову УМГ.

О. І. Яцимирський знайшов і опублікував чимало слов'янських пам'яток румунського походження переважно релігійного змісту («Описание южнославянских и русских рукописей заграничных библиотек» [345], «Славянские и русские рукописи румынских библиотек») [348] тощо). У 1907 р. науковець опублікував 13 УМГ під назвою «Дарственные, жалованные, льготные и подтвердительные грамоты молдавских господарей XV в.» [342].

У 1931 – 1932 pp. М. Костакеску зібрав і опублікував УМГ періоду XIV ст. – першої половини XV ст. під назвою «Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare» [361]. Згодом науковець видав ще три збірники УМГ («Documente moldovenești de la Ștefan cel Mare» [359], «Documente moldovenești de la Bogdan voevod» [358] та «Documente moldovenești de la Ștefănița voevod» [360]).

Т. Балан у Чернівцях видав юридичні акти молдавських канцелярій із території Буковини періоду 1507 – 1833 pp. у серії «Documente Bucovinene» [349].

І. І. Огієнко у розвідці «Дві найстаріші молдавські кирилівські грамоти 1388 року» (1936 р.) видав звірені та власноруч списані з оригіналів документи із канцелярії молдавського господаря Петра [204]. Ці ж документи раніше ввійшли у зібрання грамот Я. Ф. Головацького [56], В. А. Уляницького [307], В. С. Розова [231], але, як стверджує І. І. Огієнко, вони опубліковані неточно і з помилками [204, с. 672, 677].

Значна частина УМГ, зокрема ті, що стосувалися суспільно-економічної сфери, була перекладена румунською мовою й видана в 1950-і рр. Румунською АН у зібранні «Documente privind istoria României. A. Moldova» за редакцією М. Роллера [369]. Оскільки в збірці вміщено перекладені румунською мовою УМГ за 1384 – 1625 рр., а копії оригіналів документів у книзі відсутні, використовувати їх під час дослідження мови пам'яток неможливо.

У середині 60-х рр. ХХ ст. з'являється видання грамот за редакцією В. М. Русанівського («Українські грамоти XV ст.») [306], де загалом вміщено 65 грамот, 33 з яких – із території Молдавського князівства. Кожну грамоту, що входить до цього видання, супроводжує коментар палеографічного характеру. В. М. Русанівський робить висновок, що «короткий порівняльний аналіз орфографії й мовних засобів українських грамот із різних земель переконує в тому, що при спільності традицій, при порівняно однаковому ступені відображення особливостей місцевих говірок, кожна група документів має певні відмінні риси, по-різному використовує джерела збагачення мови (відмінний словотвір, неоднаковий ступінь використання церковнослов'янської мови, лексичних запозичень з інших мов тощо), фіксує різні говіркові фонетичні й морфологічні риси. Усе це дає матеріал для аналізу процесів розвитку української літературної мови, а також для локалізації та хронологізації тих явищ, які потрапляли в літературну мову з діалектів» [306, с. 23].

1974 р. в Києві вийшов збірник «Грамоти XIV ст.» [63], де М. М. Пещак виступила як упорядник, автор вступної статті, коментарів і словників-показчиків апелятивної, антропонімної та топонімної лексики. Крім текстів грамот (їх у збірнику 85, зокрема 8 УМГ), до окремих із яких додано фотокопії оригіналів, у виданні вміщено бібліографію історичної, палеографічної та мовознавчої літератури як до кожної грамоти зокрема, так і до тих історичних осіб і географічних назв, які згадано в цих документах і подано в показниках. Уперше зведені разом різночитання опублікованих пам'яток, що допомагає уточнити незрозумілі місця в текстах оригіналів.

До найповніших зібрань УМГ належить багатотомне видання Інституту історії Академії наук Румунії під назвою «Documenta Romaniae historica A. Moldova»<sup>7</sup> [368]. У цій серії заплановано видати двадцять вісім томів, наразі (у період від 1975 до 2012 рр.) видано чотирнадцять. У збірці грамоти подано мовою оригіналу або французькою, а також у румунському перекладі.

Ще одним великим виданням грамот молдавських господарів є 12-томна серія, видана Інститутом історії Молдовської АН «Молдова ын епока феодализмулуй. Молдавия в эпоху феодализма» (1961 – 2012) [177].

У ХХІ ст. дослідники ще продовжують знаходити неопубліковані грамоти молдавських канцелярій. У 2012 р. побачила світ монографія С. М. Каштанова «Исследование о молдавской грамоте XV века» [129], в якій уперше опубліковано грамоту Стефана III Великого від 1482 р.

Отже, у ХІХ ст. переважно видавали окремі УМГ із додаванням коментарів до них. Від початку ХХ ст. паралельно з виданням і перевиданням грамот молдавських канцелярій починається їх системне вивчення.

Румунські дослідники, що почали цікавитися слов'янськими пам'ятками в 60 – 70-х рр. ХІХ ст., часто свідомо чи несвідомо робили хибні висновки щодо значення слов'янської писемності в розвитку румунської історії й культури. Так, А. Денсушяну вважав, що контактування румунів зі слов'янами й запровадження слов'янської мови в церкві та в державі було несприятливим чинником для мови, культури й навіть цілісності румунського етносу [362, с. 75]. Однак необхідність поглиблення наукових досліджень змусила румунських учених звернутися до написаних слов'янськими (зокрема й староукраїнською) мовами пам'яток.

У 1908 р. вийшла стаття проф. І. Богдана «Über die Sprache der ältesten moldavischen Urkunder» [354], у якій автор пропонує поділяти УМГ на два типи: 1) *внутрішні грамоти* (дані грамоти, розписки) та 2) *зовнішні грамоти* (угоди з

---

<sup>7</sup> Одночасно з серією «A. Moldova» в серії «Documenta Romaniae historica» виходять серії «B. Țara Românească» (документи середньовічної Волощини), «C. Transilvania» (документи середньовічної Трансільванії), «D. Relații între Țările Române» (документи, що стосуються відносин між романськими державами).

Польщею й Угорщиною; привілеї, надані польським, семигородським та іншим купцям) [354, с. 371]. За І. Богданом, обидва типи грамот написані «по-руськи». Їхню мову не можна визначити точно, хоча в ній наявні елементи, характерні для російських, українських і білоруських діалектів. Єдина відмінність між *внутрішніми* й *зовнішніми* грамотами полягає в тому, що останні (*зовнішні*) містять чимало полонізмів, наявність яких пояснюється, з одного боку, впливом польських уповноважених осіб, з другого – обсягом грамот, із третього – тим, що багато грамот були написані на території колишньої польсько-литовської держави (у Снятині, Коломиї, Львові). Українські елементи, за спостереженнями І. Богдана, є як у *внутрішніх*, так і в *зовнішніх* документах. Їх є тим більше, чим більше їхня мова віддалена від литовсько-руської канцелярії. Отже, в УМГ, які потрібно зараховувати до грамот, що виникли на галицько-волинській території, переважають староруські та малоруські елементи [354, с. 371 – 377].

Чимало праць, присвячених слов'яно-молдавським мовним стосункам, належить учневі І. Богдана професорові І. Барбулеску. Зосереджуючись переважно на загальних мовних проблемах, він часто розв'язував їх занадто пристрасно й суб'єктивно, применшуючи значення слов'янства в історії румунського й молдавського народів, їхніх мов і культур. Дослідник стверджував, що мова й орфографія так званих молдавсько-слов'янських текстів XIV – XV ст. є болгарсько-слов'янською, комбінованою, з елементами сербсько-слов'янськими та русько-слов'янськими, тобто становить так званий троїстий конгломерат болгарської, сербської і руської мов [350, с. 56]. Він же писав, що «руські» слова в УМГ є неорганічними елементами, що виникають спорадично. Лише грамоти, які стосуються зв'язків Молдавського князівства з Польщею, на думку І. Барбулеску, написані «русько-польською мовою» і мають «руську орфографію» [350, с. 58]. Дещо пізніше І. Барбулеску визнав, що молдавський тип східнороманських племен виник внаслідок змішування романців із українцями на території між верхніми течіями Сірету та Пруту, куди предки молдован прийшли в XIII ст. [350, с. 81]. Таким чином, автор опосередковано визнає природність українських елементів у мові юридичних актів Молдавського князівства. Усупереч деяким

хибним твердженням румунського лінгвіста, який першим серйозно поставив питання про періодизацію слов'янських елементів у румунській мові, його праці дають немало для з'ясування історії українсько-румунських мовних контактів.

Д. П. Богдан у статті «*Diplomatica slavo-româna*» [351] дав розгорнуту характеристику грамот і загальну – їхньої мови, підкресливши, що вона була мертвою, літературною, писемною, оскільки в живому спілкуванні населення послуговувалося румунською [351, с. 66 – 67]. Учений також зазначив, що в княжій молдавській канцелярії використовували елементи зі слов'янських актів, але вони були адаптовані до потреб канцелярій Молдавії, тому відрізнялися від елементів, характерних для Болгарії, Угорщини й Польщі [351, с. 67].

У статті «Фонетические особенности языка славяно-румынских грамот XIV в.» [19] Д. П. Богдан, проаналізувавши фонетичні особливості мови волоських і УМГ, зробив висновок, що основою фонетичних явищ, засвідчених у волоських актах XIV ст., є фонетичні явища старослов'янської мови у вигляді середньоболгарських і частково сербських проявів, тоді як фонетичні явища, засвідчені в мові УМГ, в основі мають фонетичні явища старослов'янської мови, відображені як середньоболгарські та руські, з переважанням явищ східноруських мов, виражені через *оу* < *ѡ*, *ор* < *ръ*, *ерь* < *рь*, *ол* < *лъ*, *шч*, *ч* < *шт*, *ж* < *жд* [19, с. 75].

У праці «*Paleografia slavo-romana*» [352] Д. П. Богдан зробив деякі висновки про мову УМГ XIV – XVI ст., зауваживши, що в ній у формі середньоболгарської редакції є старослов'янізми; а також українські, російські й спорадично сербські елементи; полонізми трапляються надзвичайно рідко; найуживанішими є румунські місцеві елементи [352, с. 218 – 221].

Румунський історик П. Панаїтеску, досліджуючи розвиток феодалізму в Румунії й сусідніх слов'янських державах, а також історію румунської культури, приділяв велику увагу виданням і перевиданням пам'яток XV – XVI ст. У праці «*Istoria românilor*» [386] він зауважив, що в середньовічній Молдавії мовою церкви була старослов'янська, а мовою офіційних актів і світської літератури – західноруська [386, с. 117].

Угорський славіст А. Золтан у праці «Interslavica. Исследования по межславянским языковым и культурным контактам» [109], вивчаючи питання про взаємодію на рівні лексики двох східнослов'янських ділових мов – «західноруської» та «великоруської», аналізував також особливості ділової писемності Молдавського князівства. Учений зазначив, що в основі канцелярської мови Молдавії лежить південноукраїнський (галицький) говір, з елементами церковнослов'янської мови, а також численні місцеві слова як романського походження, так і запозичені з різних сусідніх мов [109, с. 37 – 38].

У західнослов'янській історико-філологічній науці теж проявляли інтерес до юридичних документів із Молдавії, Волощини тощо. Так, чеський історик К. Їречек, проаналізувавши мову УМГ за зібранням О. І. Калужняцького «Dokumenta moldawskie i multańskie z archiwum miasta Lwowa», визнав її руською. Він підтвердив незаперечний факт, що в межах Молдавського князівства в безпосередній близькості до його столиці Сучави знаходилася територія, заселена українцями, а ще до виникнення Молдавської держави кордони Галицького князівства сягали нижньої течії Дунаю [376, с. 85 – 86].

Українсько-молдавські й галицько-волинські грамоти досліджував чеський історик Й. Мацурек. Аналізуючи слов'янські пам'ятки XIV – XVII ст., учений написав чимало праць про українські, чеські грамоти та вплив чеської канцелярії на руську (українську). У праці «До історії чесько-українських і чесько-румунських зв'язків у другій половині XIV – першій половині XV ст.» [379] на основі зібраного й опрацьованого матеріалу вчений зробив висновок про схожість, навіть ідентичність латинсько-польських та українських формул. Й. Мацурек пояснює це запозиченням чеських формул через польське посередництво. Науковець порівняв чеські грамоти з українськими, опускаючи польські як перехідний етап, проаналізував і зіставив усі структурні елементи юридичних документів і підсумував: між чеськими й українськими (галицько-волинськими й українсько-молдавськими) грамотами II пол. XIV – I пол. XV ст. безперечно існують помітні аналогії та подібності, зумовлені впливом чеської грамоти на українську [379, с. 165 – 166]. Дослідженню галицько-волинських та

УМГ присвячені також інші праці Й. Мацурека, зокрема «Po stopách spisovné češtiny v jihozápadní Ukrajině koncem 14. a v 1. polovině 15. století» [382], «K otázce vztahů listsny české, ukrajinske a moldavské v druhé polovině XV. století» [381], «K otázce kulturních souvislostí západních a východních Slovanů v XIV – poč. XVI století» [380] тощо.

У південнослов'янському мовознавстві, особливо болгарському, вивчали й продовжують активно вивчати писемні пам'ятки XIII – XVIII ст. із територій, що колись належали до Болгарської держави, а також сусідніх земель. Значний інтерес до ділових документів Волощини, Молдавії, Трансільванії виявляли Л. Мілетич, С. Младенов, В. Априлов, Д. Агура, С. Романський та інші. Стаття болгарського мовознавця В. Гешева «Зустріч української та болгарської мов в середньовічній Молдові» («Среща на украинския и българския език в средновековна Молдова») [55] присвячена взаємодії української та болгарської мов у Молдавському князівстві, яка була наслідком взаємодії двох середньовічних канцелярських традицій – староболгарської та староукраїнської. У мові ділових документів обидві традиції відрізнялися стилем, формулами етикету, фонетичними й лексичними особливостями [55, с. 12]. Також взаємодія між мовами могла проявлятися як взаємозв'язок двох слов'янських мов, якими говорили в одній країні [55, с. 14]. Мовознавець пояснює такий стан речей тим, що в той час, коли виникло Волоське князівство, Молдавської держави ще не існувало, а земля майбутнього князівства була поділена між болгарським Тирновським царством на півдні та українським Галицько-Волинським князівством (із 1245 р. царством) на півночі [55, с. 15].

Класифікуючи УМГ за мовою, В. Гешев поділяє їх на такі, в яких переважає українська мова, на такі, в яких переважає болгарська мова, і змішані (українсько-болгарські) грамоти [55, с. 17]. До аналізу українських грамот залучено декілька УМГ із зібрання В.М. Русанівського «Українські грамоти XV ст.» (1965 р.), до аналізу болгарських грамот – декілька документів із праці Л. Мілетича та Д. Агура «Бележки от едно научно пътуване в Румъния. Дакорумъните и тяхната славянска писменост» (1893 р.). Змішаний тип грамот проілюстровано



юридичним актом із «Українських грамот XV ст.» та уривком з літопису, опублікованим І. Богданом у зібранні «Vechile cronice moldovenesci rână la Urechii» (1891 р.).

В. Гешев зазначає, що середньоболгарська мова у молдавській державі панувала в церковній літературі, в мові літописів та частині грамот; українська мова переважала в мові давніших юридичних актів; мовою пізніших документів була українсько-болгарська. Болгаризми притаманні мові грамот із Молдавського князівства та з Марамурешу, тоді як у грамотах із польсько-литовських територій болгаризми відсутні [55, с. 31].

Незаперечним вважаємо факт впливу болгарської мови на розвиток писемності у Волощині. Що ж до Молдавського князівства періоду XIV – XV ст., то, на нашу думку, В. Гешев дещо перебільшує значення болгарської мови в житті середньовічної Молдавії, адже кількість носіїв болгарської мови в князівстві була в рази меншою, порівняно з носіями волоської та української; ще існував тісний зв'язок із канцелярською традицією Галицько-Волинського князівства; також автор оперує незначною кількістю пам'яток для порівняння, та й, зрозуміло, що юридичні акти, написані духовними особами (грамота митрополита молдовлахійського Йосифа, якою проілюстровано «болгарські» документи), як й інші пам'ятки релігійного змісту, будуть відображати болгарську чи старослов'янську традицію краще будь-яких світських. Говорячи про грамоти «змішані», відзначимо, що в мові УМГ наявні болгарські фонетичні, морфологічні, синтаксичні та лексичні елементи, але їхня кількість не впливає на загалом український характер цих пам'яток, принаймні досліджуваних нами пам'яток XIV – XV ст. Що ж до пам'яток XVI – XVII ст., то в них справді кількість болгарських елементів дещо зростає, причиною такого явища, ймовірно, стає зміцнення контактів із сусідньою Волощиною, у якій болгарська мова мала статус офіційної, та послабленням зв'язків із українськими територіями, що входили до складу польсько-литовської держави.

Російські імперські, а згодом російські радянські мовознавці теж не оминули увагою такий інформативний об'єкт дослідження як юридичні пам'ятки,

написані слов'янськими мовами на румунській території, адже розуміли їх важливість та історико-філологічну цінність.

Так, О. І. Яцимирський прагнув написати велике синтетичне дослідження з історії слов'янської писемності в Молдавському князівстві й Волощині, докладний план якого був вміщений у праці «Из истории славянской письменности в Молдавии и Валахии XV – XVII вв.» [343]. Перша частина дослідження мала б розкрити питання, пов'язані з походженням румунської народності, історією Придунайських князівств та виникненням у них писемності, друга частина – охарактеризувати стан вивчення волоських та УМГ. Але план не був втілений у життя. Із тематикою другого розділу перегукуються опубліковані статті О. І. Яцимирського «Валашские грамоты в палеографическом и дипломатическом отношении», «Славянские грамоты Брашовского архива в палеографическом и дипломатическом отношении», а також надзвичайно важливі для нашого дослідження праці «Молдавские грамоты в палеографическом и дипломатическом отношении» [344] та «Язык славянских грамот молдавского происхождения» [346]. У цих працях знаходимо історичні довідки про історію Волоського й Молдавського князівств, їхні політичні й економічні взаємини з державами-сусідами, а також інформацію про особливості побуту народів, що населяли ці землі. Про мову та стиль документів із Молдавії О. І. Яцимирський писав, що «по содержанию молдавскія грамоты однообразны: это – разныя формы и разные моменты договоровъ съ польскими королями, или же дарственныя и подтвердительныя господарскія грамоты», а «языкъ молдавскихъ грамотъ не представляетъ чего-нибудь устойчиваго; въ основѣ его – западно-русскій офіціальный съ замѣтнымъ преобладаніемъ галицко-волинскихъ чертъ и книжныхъ болгарскихъ формъ и написаній» [346, с. 179 – 180]. Автор звернув увагу на зміщення типів відмінювання і змішування відмінків іменника в грамотах, а також проаналізував формуляр юридичних актів.

Написана в 40-х рр. ХХ ст. праця російського філолога М. В. Сергієвського «Молдаво-славянские этюды» [251] містить чимало даних про динамічні процеси, які відбувалися в молдавській мові та її говорах. Автор обстоює ідею

самостійності молдавської мови, аналізуючи історичні та лінгвістичні дані, поділяє думки О. І. Яцимирського та І. Богдана про те, що мовою грамот молдавських канцелярій була староукраїнська [251, с. 68].

У монографії С. Б. Бернштейна «Разыскания в области болгарской исторической диалектологии. Т. I. Язык валашских грамот XIV – XV вв.» [17] коротко викладено історію Придунайських князівств, джерела виникнення й функціонування слов'янської писемності у Волощині й Молдавському князівстві; досліджено волоські говори й топонімію, доведено слов'янське походження багатьох лексем, проаналізовано доробок у царині видання й дослідження грамот, мовознавець відзначив внесок у цю справу Ю. І. Венеліна, який чітко визначив вагомість слов'янського елемента у формуванні культури й мови волохів і молдаван [17, с. 23 – 24]. С. Б. Бернштейн констатував, що в УМГ є характерні особливості української мови, а топонімія й слов'янські елементи в молдавських говорах, на його думку, підтверджують, що слов'яни жили і на схід від Серету [17, с. 366].

С. Г. Суляк в історіографічній розвідці «О языке славяно-молдавских грамот XIV – XVII вв.» [279] подав короткий огляд вивчення мови канцелярій Молдавського князівства, констатувавши, що більшість дослідників мови грамот дотримувались думки, що мовою молдавської середньовічної дипломатики була західноруська (південноруська). Однак С. Г. Суляк вважає, що основою офіційної мови Молдавії з часу її заснування (друга половина XIV ст.) до початку XVIII ст. була мова русинів – корінного населення Карпато-Дністровських земель, і саме русинська мова найбільше вплинула на розвиток мови Молдавії [279, с. 73].

А. Ю. Кримський також торкнувся питання мови УМГ. Він визначив її як українську та вважав, що ніякі неорганічні, чужі нашарування в мові УМГ (А. Ю. Кримський їх називає буковинськими. – *Б. Т.*) не можуть приховати живої, яскравої, чистої малоруської буковинської суті [140, с. 64], адже більшість грамот написані природніми малорусами, які до того ж говорили неймовірно гарною малоруською мовою, яка легко пробивається крізь балканізми в граматиці й крізь балканську орфографію [140, с. 78].

Велике зацікавлення документами Молдавського князівства виявив український мовознавець В. Г. Ярошенко. Своє дослідження «Малорусский язык грамот молдавського происхождения» він написав на конкурсну тему, запропоновану академіком О. О. Шахматовим. У 1931 р., ця праця під назвою «Українська мова в молдавських грамотах XIV – XV ст.» була опублікована [340]. У роботі використано 80 УМГ, опублікованих О. І. Калужняцьким, В. А. Уляницьким, О. І. Яцимирським, хоча до аналізу було залучено всі документи із зібрань названих науковців, а також грамота, видана О. О. Кочубинським [139]. В. Г. Ярошенко всебічно проаналізував орфографію, фонетику, морфологію та частково словотвір і синтаксис УМГ, визначив спільні східнослов'янські мовні ознаки, а також окремі особливості староукраїнської мови. Принагідно В. Г. Ярошенко вказував на фонетичні діалектні явища в мові грамот, наявність середньоболгарської графіки й молдованізмів у їхніх текстах. Науковець вважав, що основним компонентом мови УМГ були буковинські говори – жива мова буковинських українців XIV – XV століть [340, с. 261]. Дослідження В. Г. Ярошенка «Українська мова в молдавських грамотах XIV – XV вв.» – це ґрунтовний різнорівневий аналіз мови УМГ.

У праці І. С. Свенціцького «Нариси з історії української мови» [249] висвітлено різноманітні питання історії української мови, а також розглянуто особливості «пам'яток канцелярсько-народної мови». Проаналізувавши 30 західноукраїнських, зокрема й молдавських, грамот, І. С. Свенціцький зробив висновок, що «між мовою книжною XI – XIV вв. та мовою грамот XIV – XV вв. немає родового (генетичного) зв'язку, єсть тільки природний зв'язок – місця, та послідовний – часу» [249, с. 64 – 65]. Розмірковуючи про шляхи розвитку книжної й народнорозмовної мови, учений зазначив, що обидві ці мови розвивалися майже незалежно одна від іншої з давніх-давен. Однак І. С. Свенціцький зауважив, що мова грамот XIV – XV ст. не могла не піддатися значному впливові книжної традиції, старослов'янщина «накладає на народню мову грамот особливші знамена сучасного письменства» і «піднімає народну мову з низів буденщини до висоти книжної» [249, с. 65]. Мовознавець, проаналізувавши ділові документи на

фонетичному й морфологічному рівнях, відзначив, що в грамотах яскравіше, ніж у будь-яких інших пам'ятках, представлена жива народорозмовна українська мова, а найбільше її південно-західний діалект. УМГ присвячено також дослідження «Західноукраїнські грамоти XIV – XV ст.» [248].

І. І. Огієнко в розвідці «Дві найстаріші молдавські кирилівські грамоти 1388 року» проаналізував попередні видання цих пам'яток і зробив висновок, що опубліковано ці УМГ задовільно, їх графіку дуже спрощено, часто не збережено кінцеві літери в словах, що є особливістю саме молдавських канцелярій [204, с. 667 – 677]. Підсумовуючи, він зазначив, що мовою УМГ XIV – XV ст. була староукраїнська; в УМГ XIV ст. є багато ознак живої української мови, а «в XV віці мова грамот молдавських стає ще більш українською» [204, с. 683].

М. С. Антошин у праці «Мова молдавських грамот XIV – XV ст.» [4] висвітлив історичні умови, у яких розвивалася українська мова на території Молдавського князівства, акцентуючи увагу на питаннях походження й розселення східнороманських народів, на їхніх контактах зі слов'янами, а також подав відомості про виникнення князівства; про створення писемності в Молдавії, яке було безпосередньо пов'язане з розвитком писемності у слов'ян; підсумував, що УМГ XIV ст. – початку XV ст. написані по-давньоукраїнськи [4, с. 4 – 5]. Учений зробив висновки, що УМГ за стилем і структурою були близькі до українських (за автором, «руських») грамот, однак із часом у молдавських канцеляріях сформувався свій (молдавський) стиль цих документів [4, с. 8 – 9]; що визначальний вплив на формування фонетичних і морфологічних рис УМГ мали форми східнослов'янської писемної та усної мови; що мова українського населення Молдавського князівства потужно впливала не лише на фонетичні явища, але й на граматичну систему мови молдавських канцелярій, що відбито в мові УМГ; що в морфології УМГ елементи української граматики знайшли яскравіше, рельєфніше відбиття, ніж в українських грамотах XIV – XV століть і взагалі в українській писемності того часу [4, с. 32]. Питанням фонетики УМГ присвячена праця М. С. Антошина «Система голосних фонем у мові молдавських грамот XIV – XV ст.» [3].

М. Ф. Станівський підготував статтю «Спостереження над мовою буковинсько-молдавських пам'яток XIV – XVIII ст.» [274], у якій зосередився на розкритті питань про староукраїнську писемність на Буковині в домолдавський період (до середини XIV ст.). Учений звернув увагу на українську мову цих грамот, докладно дослідив відбиття фонетичних і морфологічних особливостей гуцульського говору в досліджуваних юридичних пам'ятках. У цій розвідці М. Ф. Станівський, акцентувавши увагу на статусі українців та української мови в Молдавському князівстві, зазначає, що було достатньо факторів, які «сприяли розвитку української книжної мови не тільки на Буковині, а й в усьому Молдавському князівстві, визначали східнослов'янський характер культури Молдавії в перших століттях її існування. Це виявилось переважно у вживанні книжної української мови як державної аж до середини XVII століття» [274, с. 5 – 7]. Загальні зауваги щодо мови УМГ містить праця М. Ф. Станівського «Дві буковинсько-молдавські грамоти середини XV ст.» [272], а в розвідці «Формула повідомлення в слов'яно-молдавських грамотах XIV ст.» охарактеризовано структурну організацію тексту грамот [275].

Б. В. Кобилянський у праці «Діалект і літературна мова» [131] детально проаналізував фонетичні особливості східнокарпатського (гуцульського) й покутського діалектів, відбиті, зокрема, і в УМГ XIV – XV ст. Автор аргументовано довів, що не всі мовні особливості грамот є наслідком середньоболгарського впливу, оскільки частина з них виразно засвідчила вплив гуцульського й покутського говорів української мови. «На прикладі короткої характеристики мови молдавських грамот XIV – XV ст. було показано, – зазначив Б. В. Кобилянський, – що для письмових потреб молдавські писарі в тому часі користувалися тодішньою письмовою мовою східних слов'ян із виразними рисами староукраїнської народної мови, часто з особливостями гуцульського і покутського діалектів», а «багатогранні дружні молдавсько-українські зв'язки протягом століть зумовили широке проникнення в молдавську мову українських мовних елементів у вигляді лексичних запозичень як ранніх, що відносяться до XIV – XV ст., так і пізніших, і недавніх. <...> Звичайно, мовні впливи були не

односторонніми, а обопільними. Молдавські і румунські слова знаходимо і в українській мові» [131, с. 191]. Учений зробив висновок, що матеріали найдавніших писаних пам'яток, а також діалектологічні дані з території Молдавії та східної й північної Румунії свідчать про значну поширеність «південностароруських, потім староукраїнських і ще пізніше нових українських елементів» на цих територіях; про досить значний вплив східнослов'янської, зокрема української, лексики на збагачення молдавської мови; про схожість багатьох молдавсько-українських мовних фактів з відповідними мовними фактами східнокарпатського й покутського діалектів [там само, с. 193 – 194].

60-ті рр. ХХ ст. стали новим етапом у вивченні історії української мови загалом і мови пам'яток української мови з різних територій зокрема.

Л. В. Венєвцева досліджувала грамоти XIV – XV ст. із території Молдавії як джерело вивчення історичної фонетики та морфології [32]. Дослідивши УМГ на фонетичному й морфологічному рівнях, Л. В. Венєвцева підсумувала, що «вивчення фонетичної та морфологічної системи мови молдавських грамот показало, що в їхній основі лежить мова української народності XIV – XV ст., яка знайшла в них більш яскраве відображення, ніж у галицько-волинських та інших українських грамотах цього періоду. Це підтверджують типові загальні українські фонетичні й морфологічні риси молдавських грамот та їх діалектні особливості» [32, с. 22].

Дослідженню українських грамот, зокрема й УМГ, присвятила статтю Л. Л. Гумецької «Чи впливала старочеська мова на мову українських грамот XIV – XV ст.?». Метою розвідки Л. Л. Гумецької було введення в науковий обіг доробку Й. Мацурека з цього питання. У Л. Л. Гумецької вікликала сумнів теза Й. Мацурека про запозичення українськими грамотами чеської фразеології, тому дослідниця пише, що «кальки виразів чужої, але спорідненої мови можуть здійснюватися за допомогою власних лексичних засобів <...> або ж за допомогою запозиченої в даному випадку чеської лексики, тільки злегка пристосованої до власної мови» [78, с. 94]. Ще однією суперечливою тезою у праці Й. Мацурека є зарахування ним до богемізмів староукраїнських слів тільки на тій підставі, що

вони були властиві також старочеській мові. Тим більше, зауважила Л. Л. Гумецька, така теза буде хибною щодо грамот із території Молдавського князівства, тому що Й. Мацурек «не бере до уваги особливостей орфографії молдавських грамот, наявного в них під середньоболгарським впливом змішування Ъ – Ѧ» [там же, с. 94]. Те саме стосується й словацьких та угорських запозичень, а також полонізмів. «Й. Мацурек, – за словами Л. Л. Гумецької, – настільки схильний бачити в староукраїнських грамотах єдино запозичення, що заперечує слушне висловлення В. Курашкевича про те, що грамоти виявляють деякі місцеві особливості української мови» [там же, с. 95]. Цінністю праці Й. Мацурека, на думку, дослідниці, є те, що в ній уперше документально доведено залежність української грамоти від чеської, а також розмежовано українсько-молдавську грамоту, органічно пов'язану з грамотою галицько-волинською, й волоську [там же, с. 95]. Публікації Й. Мацурека було використано в роботі над «Словником староукраїнської мови XIV – XV ст.», зокрема для уточнення західнослов'янських запозичень у давній українській мові.

У статті Л. Л. Гумецької «К вопросу о языке молдавских грамот XIV – XV вв.» [77] висвітлено питання про мову молдавських грамот і його бачення науковцями різних країн, оглядово схарактеризовано фонетику, морфологію, синтаксис і лексику пам'яток. Це дало дослідниці можливість констатувати, що мова УМГ виявляє цілковиту відповідність із західноруською писемно-літературною мовою, точніше з її українським варіантом [77, с. 33], тобто мова грамот із території Молдавського князівства – це по суті та ж ділова мова, яка була поширена в XIV – XV ст. на території від Вільни до Сучави [там же, с. 35].

У. Я. Єдлінська у статті «Із спостережень над формою українських грамот XIV – XV ст.» [101] проаналізувала один із елементів структури вступної частини середньовічного документа, а саме – інвокацію. Учена виділила декілька моделей початкового речення, схарактеризувала кожна з них, локалізувала їхнє поширення, спробувала пояснити причини використання того чи іншого трафарету і, підсумовуючи, зазначила, що «інвокація як початковий трафарет не є обов'язковим, невід'ємним елементом. На українському ґрунті вона виступає



відносно рідко і відзначається відсутністю абсолютної стандартизації; починає вживатися щойно в другій половині XIV ст.» [101, с. 89]. Проаналізувавши типи інвокацій в УМГ [7], поділяємо думки У. Я. Єдлінської щодо форми, поширення та використання цього структурного елемента документів.

М. М. Пещак у статті «Типи українських грамот XIV ст. та їх стилістичні особливості» [218] на матеріалах видань В. С. Розова, М. М. Ясинського, О. І. Соболецького, В. А. Ульяницького та інших зібрань юридичних документів, спробувала дослідити загальні особливості українських грамот і підсумувала, що, незважаючи на різноманітність змісту та призначення, грамоти XIV ст. мають між собою багато спільного і ця спільність виявляється насамперед у їхній змістовій структурі [218, с. 62].

У 1979 р. на основі аналізу матеріалів, зібраних у виданні «Грамоти XIV ст.», М. М. Пещак опублікувала монографію «Стиль ділових документів XIV ст. Структура тексту» [217]. Метою роботи було виявлення в структурній організації текстів грамот внутрішньо притаманних рис ділового стилю, представлення стилю як процесу, в якому відображено різноманітні фактори розвитку української писемної мови XIV ст.

М. А. Жовтобрюх, досліджуючи мову грамот, обґрунтовано довів, що староукраїнські грамоти є пам'ятками літературної мови [104]. Мовознавець зробив висновок, що «немає будь-яких підстав відмовлятися від традиційного погляду на мову староукраїнських грамот, за яким ця мова сформувалася на основі давньоруського актового письма, але, зазнавши сильного місцевого впливу, що цілком природний для ділових документів, вона набрала нових фонетичних, граматичних і лексичних рис. Все це якісно позначилося на її загальній структурі, яка втратила важливіші, притаманні давньоруській мові риси, або ж не зберегла системності в їх функціонуванні. А тому і вважаємо мову українських грамот XIV – XV ст. першим етапом формування староукраїнської мови в її діловому стилі» [104, с. 70].

У статті С. С. Перепелиці «Безособові речення на *-но*, *-то* в українських грамотах XIV – XV ст.» [212] підсумовано, що аналізовані конструкції

відзначаються структурною різноманітністю, реалізуючи всі основні синтаксичні моделі, властиві безособовим реченням на *-но*, *-то* (із залежним з. в., із залежним р. в., з інфінітивом, із предикативною одиницею в позиції прямого додатка, з незайнятою позицією об'єкта) в сучасній українській мові. Така продуктивність і структурна різноманітність безособових речень на *-но*, *-то*, на думку автора, є вагомим аргументом на користь того, що ці специфічні синтаксичні одиниці в основному оформилися вже в XIV – XV ст. [212, с. 41]. С. С. Перепелиця досліджував мову УМГ й на фонетичному рівні, зокрема у працях «Фонетичні особливості грамот XIV ст. з території Буковини» [213], «Про фонетичні особливості УМГ кінця XIV – середини XVI ст.» [215], а також «Фонетичні риси листів із Молдавії до Львівського Ставропігійського братства» [214]. Стилістично-структурним особливостям УМГ присвячено статтю С. С. Перепелиці та Б. В. Бабенчук «Типи інтитуляції в українсько-молдавських грамотах XIV – XV ст.» [216].

Внесок у дослідження УМГ у різні роки зробили А. А. Москаленко [178], Ю. В. Шевельов [328], В. В. Німчук [197], О. А. Купчинський [144], П. Ю. Гриценко [70], В. М. Мойсієнко [175], Т. С. Бичкова [18], О. О. Кузьмич [141], І. Б. Царалунга [318], С. П. Гриценко [74] та ін.

Отже, вивчення юридичних документів із території Молдавського князівства, яке почалося від 40-х рр. XX ст. і триває до сьогодні, здійснювали українські, румунські, чеські, російські науковці, а також вчені з інших країн. Від видання грамот із принагідними коментарями й аналізом поодиноких мовних явищ лінгвісти перейшли до ґрунтовного дослідження мови грамот на різних рівнях (від фонетичного – до синтаксичного й стилістичного).

### **1.3. Дослідження лексики українсько-молдавських грамот**

Лексика УМГ ще не була предметом окремих ґрунтовних мовознавчих досліджень, хоча науковці з України, Румунії, Молдови, Болгарії, Росії та інших країн при описі мови грамот робили деякі зауваги, що стосувалися словникового складу цих документів. Лексику УМГ у своїх працях принагідно розглядали

І. Богдан, І. Барбулеску, І. І. Огієнко, Б. Д. Богдан, І. С. Свенціцький та інші (йшлося переважно про деякі запозичення в мові грамот або про окремі лексеми).

Докладніше лексику, зокрема й лексику УМГ, схарактеризовано і класифіковано в праці О. І. Яцимирського «Славянскія заимствованія въ румынскомъ языкѣ, какъ данныя для вопроса о родинѣ румынскаго племени» [347], де на основі лексичного матеріалу спростовано теорію Ресслера про безперервність романського елемента на зайнятих ним землях від III ст. до сьогодні<sup>8</sup>. Автор подав по декілька слів одного кореня, щоб показати ступінь поширення слов'янських засвоєнь і пояснити на перший погляд малозрозумілу тенденцію, чому слов'янські слова витіснили інколи найнеобхідніші й найпростіші поняття латинського походження. Джерелами розвідки є матеріали XV – XIX ст. (книги релігійного характеру, рукописи, хроніки, румунські народні книги, народна поезія, матеріали слов'яно-румунського словника 1649 р., а також, за автором, румунські та слов'янські земельні грамоти XV – XVII ст. (зокрема й декілька УМГ. – *Б. Т.*). У розвідці, зокрема частково й на матеріалі УМГ, здійснено класифікацію слов'янських запозичень у румунській мові за тематичними групами, подано тлумачення слів, іноді ці тлумачення відрізняються від поданих у перекладних, тлумачних словниках слов'янських і романських мов. Автор вважає болгаризмами й слова, які належать до загальнослов'янського лексичного фонду.

У статтях Д. В. Ковалю «Лексичні зв'язки української мови з польською (на матеріалі староукраїнських та слов'яно-молдавських грамот XIV – XV ст.)» [134] та «Лексичні зв'язки української мови з іншими слов'янськими» [133] зроблено спробу за фонетичним, морфологічним і семантичним принципами класифікувати іншомовні запозичення в мові юридичних актів.

---

<sup>8</sup> Згідно з теорією Ресслера, перед нашестям готів у 273 р. імператор Аврелій повів свої легіони і всіх мешканців Траянової Дакії за Дунай. Там вони мирно проживали довгі століття, а в XII ст. їхні потомки зайняли території на півночі від Дунаю, які покинули їхні далекі предки.

Значення та вживання лексеми Ію у формулі титулування внутрішніх УМГ, написаних від імені найвищого керівника держави – господаря, дослідив М. Ф. Станівський у статті «Ію як теократичний епітет у слов'яно-молдавських грамотах» [273]. Автор констатував, що Ію відображає вплив слов'яно-волооської дипломатики, запроваджений церквою з метою підняти вище престиж господаря як «помазаника божого» [273, с. 67].

Л. Л. Гумецька в статті «З історичної лексикології української мови: землеробство і суміжні заняття» [80] простежила виникнення й особливості функціонування в грамотах XIV – XV ст., зокрема й в УМГ, загальних назв земельних угідь. Дослідниця підсумувала, що розглянута лексика відбиває найістотніші сторони діяльності людини і входить до ядра словникового складу тогочасної мови [там же, с. 21].

Розвідка Л. Джамо «До вивчення лексики слов'яно-румунських грамот» («Contribuții la studiul lexicului documentelor slavo-române») [367] побудована на матеріалі слов'яно-волоських документів, УМГ та частково хронік. Авторка, проаналізувавши терміни на позначення понять 'дім', 'житло', 'виноград', зробила висновки, що лексика слов'яно-румунських текстів багата і різноманітна, але лише незначна частина термінів стала надбанням румунської мови, ряд лексем є спільними для волооської та молдавської канцелярій (дом, двор, храм, чєл'єд); деякі використовували переважно у волоській канцелярії (к'ъшта, обит'єль, воденица, лозинь), інші – в молдавській (х'ыжа, млин, виноград) [367, с. 153]<sup>9</sup>.

Дослідженню лексики УМГ XIV – XV присвячено також ряд праць В. Штефуци, зокрема статті «Болгарские слова в украинских грамотах XIV – XV веков» [333], «Угорські запозичення в українсько-молдавських грамотах XIV – XV століть (аналіз особової назви «м'ятіаш, м'ятіа(ш), м'ятіа<ш>, м'яті<аш>

---

<sup>9</sup> Цієї теми торкався у своїх розвідках і Л. Джамо «Terminologia economică și comercială documentele slavo-române din secolele XIV – XV» (1960), «Terminologia comercială a documentelor slavo-române din secolele XIV și XV (Termeni pentru produse de import)» (1961), «Terminologia comercială a documentelor slavo-române din secolul XV (Termeni pentru produse de export)» (1964) тощо.

мьтіяш» [334], «Угорські особові назви та назви урядовців у грамотах XIV – XV ст.» [335], а також дисертаційне дослідження «Угорські особові та урядові назви в українсько-молдавських грамотах XIV – XV ст.», у якому проаналізовано тексти 63 УМГ, додано їх переклад угорською мовою, укладено реєстр особових назв і топонімів [390]. У всіх працях авторка, за матеріалами ССУМа та зібрань І. Богдана й М. Костакеску, простежила особливості функціонування болгаризмів та угорських особових назв у пам'ятках молдавських канцелярій.

Географічну лексику пам'яток XVI – XVIII ст., зокрема й деякі номени із УМГ зазначеного періоду, проаналізувала О. З. Слободзяник у дисертаційному дослідженні «Формування географічної лексики в українській мові XVI – XVIII ст.» [257].

Назви спорідненості та свояцтва в УМГ XIV – XV ст. проаналізовано у розвідках Б. В. Тимочко [288 – 289].

В академічній праці «Історія української мови. Лексика і фразеологія» [114] принагідно в загальноукраїнському контексті описано й лексику грамот із території Молдавського князівства (назви, що стосуються духовного світу людини, місцевості, рельєфу, рослин, тварин, а також побутова, виробнича, торгівельна, метрологічна, суспільна, адміністративна лексика тощо).

Значна кількість лексичного матеріалу УМГ представлена в «Словнику староукраїнської мови XIV – XV століть» [267].

Отже, предметом дослідження лінгвістів в УМГ були назви, що стосуються основних сфер життя суспільства (економічної, соціальної, політичної, духовної), а також назви довкілля, яке є місцем і умовою життя всього живого на Землі. Окремим предметом аналізу мовознавців були запозичення з різних мов.

#### **1.4. Українсько-молдавські грамоти як джерело дисертаційного дослідження**

Джерельною базою дисертаційного дослідження є такі зібрання грамот: перший, другий і третій томи УМГ із зібрань «Documenta României Historica. A. Moldova» (1975 – 1980 pp.); грамоти, опубліковані І. Богданом під назвою

«Documentele lui Ștefan cel Mare» у двох томах (1913 р.); документи, зібрані М. Костакеску «Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare» (1931 – 1932 pp.) та «Documente moldovenești de la Ștefan cel Mare» (1933 р.); дві грамоти 1388 р. переписані й звірені з оригіналами І. І. Огієнком (1936 р.); грамота 1482 р., видана С. М. Каштановим (2012 р.). Усього зазначені зібрання містять 1835 різноманітних юридичних актів із території Молдавського князівства, із них: 1193 – копії оригінальних документів, написані староукраїнською (деякі із значним чи незначним болгарським і/ чи сербським впливом у орфографії, фонетиці, граматиці, лексиці, стилістиці), серед них 2 документи написані латиницею, 597 – пізніші румунські копії або румунські / французькі переклади відповідних УМГ, 42 – документи, які вважають фальшивими (переважно створені значно пізніше досліджуваного періоду), а також 3 грамоти-речення, написані грецькою мовою.

Видання УМГ І. Богдана «Dokumente lui Ștefan cel Mare» [353], опубліковано в Бухаресті у 1913 р. Це двотомне видання містить 449 УМГ від 1457 до 1503 р. (часу завершення правління молдавського воєводи Стефана Великого), 287 із яких – копії оригіналів, написані староукраїнською мовою, інші 162 – пізніші румунські копії чи переклади. До кожної грамоти додано коментарі, що стосуються першого опублікування грамоти (якщо вона була раніше опублікована), місця зберігання, фактичних розмірів акта, особливостей побудови, приміток до самого тексту тощо. У кінці II тому вміщено покажчик імен осіб, про яких йде мова в УМГ чи яких у документах згадано, подано невеличкі словопоказчики із тлумаченням поширених у документах слов'янізмів, романізмів, а також румунські морфологічні форми [353, с. 497 – 611].

Двотомне зібрання УМГ «Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare» періоду 1387 – 1458 pp. опублікував М. Костакеску в Яссах [361]. У виданні всього 402 документи, 271 із них – копії староукраїнських оригіналів, 131 – пізніші румунські копії чи переклади. У виданні містяться зміст (із коротким резюме до кожної грамоти), власне метаграфовані грамоти із румунським перекладом і коментарями до кожної з них, джерела,

словопоказчики назв людей, загальних і географічних назв, індекси, короткі посторінкові коментарі до вміщених документів.

Продовженням попереднього видання є зібрання М. Костакеску «Documente moldovenești de la Ștefan cel Mare» (Ясси) [359], яке містить 87 документів (29 копій староукраїнських оригіналів та 58 пізніших румунських копій і перекладів) періоду 1456 – 1491 рр. За аналогією до попередніх видань цього ж автора, тут також є бібліографія, далі – переклад грамот румунською мовою й коментарями до кожної з них, індекси (назви людей, географічні та загальні назви), виокремлено деякі румунізми.

У розвідці І. І. Огієнка «Дві найстаріші молдавські кирилівські грамоти 1388 року» [204] вміщено два документи, написані писарем молдавського воєводи Петра і скріплені печаткою польського короля Владислава. Тексти юридичних актів І. І. Огієнко відтворив із оригіналів з максимальною точністю, подавши повний «Словничок використаних у грамотах лексем».

Найповнішим і найновішим є багатотомне зібрання УМГ, започатковане Академією наук Румунії, «Documenta Romaniae historica A. Moldova» (1975– ) [368], видання якого триває до сьогодні. У I – III томах вміщено УМГ періоду від 1384 р. до 1504 р. (I том (1384 – 1448), II том (1449 – 1486), III том (1487 – 1504))<sup>10</sup>. Усього в перших трьох томах серії «A. Moldova» 894 документи, зокрема: 603 – копії оригінальних староукраїнських текстів, 246 – пізніші румунські копії та переклади, 3 – короткі тексти грецькою мовою, а також 42 фальш-документи. У виданнях подано бібліографію, умовні скорочення, зміст-резюме до кожної грамоти румунською та французькою мовами, власне самі грамоти подано староукраїнською або ж у французькому перекладі, крім того до кожного документа міститься румунський переклад і коментарі румунською мовою. Кожен том містить показчики власних і загальних назв, таблиці з

---

<sup>10</sup> Об'єктом нашого дослідження є УМГ XIV – XV ст., але до аналізу залучені ще й документи початку XVI ст. (до 1504 р. включно). Зроблено це для того, щоб не розривати цілу історичну епоху – епоху правління Штефана чел Марє (1457 – 1504 рр.).

уточненням датування документів (час створення одних УМГ встановлено точно, датування інших є приблизним, хоча визначено хронологічні рамки), також є розшифрування слів із діакритичними знаками, подано фотокопії УМГ.

У монографії С. М. Каштанова «Исследование о молдавской грамоте XV века» [129] опубліковано одну грамоту Стефана Великого від 1482 р.<sup>11</sup> Цей юридичний акт знайдено в архівах Ватопедського монастиря на Афоні. С. М. Каштанов вміщує фотокопії грамоти, додає текст документа з перекладом його французькою мовою, характеризує особливості УМГ, відтворює родинні зв'язки між фігурантами угоди та присутніми свідками. До тексту грамоти додано покажчики географічних назв, особових імен, дат, а також предметно-термінологічний покажчик.

Усі зазначені зібрання та грамоти, опубліковані І. І. Огієнком та С. М. Каштановим, відзначаються досить точним відтворенням тексту середньовічних документів, хоча й у них трапляються помилки й різночитання, часто це зумовлено поганим станом збереження грамот.

### **1.5. Назви окремих об'єктів довкілля як предмет мовознавчих досліджень**

Довкілля – це всі живі й неживі об'єкти, що існують на Землі. Довкілля щодо людини – це зовнішнє середовище, у якому функціонує сукупність взаємозв'язаних натурогенних, антропогенізованих і антропогенних об'єктів. Натурогенне довкілля – це природне довкілля, на яке людина зовсім не впливає або її вплив є мінімальним. Антропогенізоване й антропогенне довкілля – це різні форми вияву людської діяльності в природному довкіллі. Антропогенізоване довкілля – це форма вияву людської діяльності, що пов'язана з використанням людиною натурогенних об'єктів довкілля для задоволення своїх потреб.

---

<sup>11</sup> Ця УМГ не ввійшла до жодного із зібрань аналогічних грамот, виданих у Молдові й Румунії, через незадовільний стан збереження. С. М. Каштанов дізнався про грамоту ще 1974 р. від французького візантиніста проф. А. Гійу (Andre Guillou), який запропонував російському історику підготувати її до друку, зробити переклад, написати передмову з усіма необхідними коментарями [129, с. 5].



Антропогенне довкілля – це форма вияву людської діяльності, що пов’язана зі створенням людиною предметів довкілля для задоволення своїх потреб.

До натурогенних об’єктів довкілля належать предмети, які є середовищем і умовою життя людей та інших істот, що населяють Землю, а також рослини й тварини. До антропогенізованих об’єктів довкілля належать ниви, городи, сади, пасовища, сіножаті, окремі шляхи сполучення (стежки). До антропогенних об’єктів довкілля належать споруди різного призначення (будинки, монастирі, церкви, фортеці, вали, рови, греблі), великі й малі поселення (села, міста, країни), шляхи сполучення (дороги, перевози), а також межі й межові віхи.

Назви довкілля складають окремий лексико-семантичний сегмент в УМГ XIV – XV ст. Його формують назви неорганічного й органічного довкілля<sup>12</sup>.

Наявність в УМГ (переважно *внутрішніх*) значної кількості назв предметів довкілля зумовлена тим, що різноманітні неорганічні й органічні його складники, що були середовищем, місцем проживання, джерелом води, продуктів харчування, будівельних матеріалів, палива, часто виступали предметами купівлі / продажу, сплати мита чи податків; приватною власністю; використовувалися як межі, а також межові віхи при окресленні приватних і державних володінь.

Загальні назви довкілля належить до шарів лексики, які досить докладно вивчалися і продовжують вивчатися.

### 1.5.1. Дослідження лексики неорганічного довкілля

Лексика на позначення різноманітних об’єктів неживої природи була й залишається предметом зацікавлення науковців різних країн. Так, назви об’єктів суходільного й водного довкілля, що побутують у поліських говірках, ґрунтовно дослідив М. І. Толстой у монографії «Славянская географическая терминология. Семасиологические этюды» [301]. Українські народні назви натурогенного й

---

<sup>12</sup> Світ людей, що, будучи частиною органічного довкілля, поєднаний різновекторними відношеннями з багатоманітними об’єктами довкілля (неорганічного й органічного), формує соціальне довкілля. Назви окремих сегментів соціального довкілля вже були предметом наших студій [288 – 289], однак – через обмеженість обсягу дисертації – назви об’єктів соціального довкілля стануть предметом дослідження в іншій праці.

антропогенного довкілля представлені в загальномовних, регіональних і перекладних словниках Є. І. Желехівського, І. Г. Верхратського, Б. Д. Грінченка, К. В. Дубняка, Є. К. Тимченка, А. А. Москаленка, П. С. Лисенка, М. В. Никончука, М. Й. Онишкевича, В. А. Чабаненка, Г. Л. Аркушина, Г. Ф. Шила, П. М. Лизанця та ін. У «Словнику староукраїнської мови XIV – XV ст.» зібрано й систематизовано багатоманітний лексичний матеріал, засвідчений у пам'ятках української мови, зокрема й в УМГ. Систематизацію й аналіз апелятивної лексики на позначення об'єктів довкілля, що є середовищем існування і джерелом життя усіх земних істот, здійснили С. Л. Рудницький [234], С. Грабець [375], Й. О. Дзендзелівський [91; 93; 94; 96 – 97], В. А. Прокопенко [225], Т. О. Марусенко [161 – 165], Л. Л. Гумецька [79], Ю. О. Карпенко [120; 124], І. М. Железняк [103], А. П. Корепанова [137], К. Й. Галас [50], П. Ю. Гриценко [69; 72], Л. Т. Масенко [167], Т. В. Стась [276], М. М. Онишкевич [208], В. В. Лучик [155; 156], С. О. Вербич [34 – 39], А. П. Непокупний [194], С. В. Сірик [253], В. П. Шульгач [336 – 338], В. О. Горпинич [62], З. О. Купчинська [143], А. Л. Байцар [8], І. Б. Царалунга [319], М. М. Габорак [47] та ін. Ареальне опрацювання номенів на позначення неорганічного довкілля в українській мові здійснили Я. А. Рудницький [235; 389], М. А. Грицак [66; 67], Є. О. Черепанова [320; 321], І. Г. Чеховський [323], О. К. Данилюк [83 – 87], О. І. Михальчук [173; 174], Ю. Муличак [185], М. Д. Матіїв [170], В. І. Путрашик [227; 228], Т. В. Громко [75; 266], В. В. Лучик та Т. І. Поляруш [266], Л. Б. Костик [138], Н. П. Сіденко [252], Н. І. Лісняк [153], А. Д. Обучар [201], Н. В. Сокіл [270], О. М. Стрилюк [278], О. І. Проць [226], С. В. Шийка [329; 330], О. В. Слободян [258] та інші. Географічні назви давньоукраїнської та староукраїнської доби були предметом розгляду в дослідженнях Ф. Є. Ткача [296], М. Л. Худаша [316], Л. Л. Гумецької [80], В. В. Німчука [198 – 200], О. М. Тур [304], О. З. Слободзяник [257]. Т. В. Сіроштан простежила дериваційні процеси в іменниках із локативною семантикою в період від кінця XVII до XXI ст. [254]. Історію формування географічної лексики та фразеології української мови з найдавніших часів до кінця XX ст. простежив П. П. Чучка [324 – 326].

### 1.5.2. Дослідження лексики органічного довкілля

Предметом зацікавлення мовознавців завжди були й назви органічної частини довкілля, зокрема назви рослин і тварин.

**Назви світу рослин як предмет наукових розвідок.** Назви рослинного світу завдяки давності їх походження, різноманітності шляхів формування, специфічному місцю в системі національної мови, досить виразним регіональним особливостям несуть надзвичайно багату етнокультурну інформацію, що відбиває особливості пізнання довкілля українським етносом [171, с. 182]. Тому не дивно, що назви світу рослин, насамперед назви родів і видів рослин, здавна були й залишаються об'єктом пильної уваги мовознавців, зокрема Й. О. Дзензелівського [90], В. В. Німчука [198 – 200], В. Л. Карпової [125], І. В. Сабодоша [243 – 246] та інших, що вивчали історію становлення й етимологію українських ботанічних назв; Ю. О. Карпенка [121; 123], В. А. Прокопенко [224], М. М. Феценка [311], Я. В. Закревської [106; 107], А. Й. Капської [116], Н. Й. Марчук [166], Л. Т. Масенко [168], П. Ю. Гриценка [68; 69], О. А. Малахівської [157; 158], А. М. Шамоти [327], Л. Д. Фроляк [315], Л. А. Москаленко [180 – 183], К. М. Лук'янюка [154], О. Ф. Миголинець [171; 172], В. В. Галайчук [48], Р. С. Омельковець [205; 206], М. В. Поістогової [222], А. О. Скорофатової [255], І. В. Гороф'янюк [61], М. М. Ткачук [297], Т. П. Кукси [142], О. А. Дакі [82] та інших, що працювали над дослідженням способів і засобів номінації рослин, а також складу та формально-семантичної структури, особливостей мотивації, поширення й ареальної диференціації флорономенів української мови.

Назви родів і видів рослин залишаються також предметом досліджень фахівців-біологів, які працюють над унормуванням української ботанічної номенклатури, зокрема Ю. Й. Кобіва [132].

Розв'язанню значної кількості питань формування й функціонування назв світу рослин в українській мові допоможе й аналіз зафіксованих у пам'ятках української мови флорономенів, певна частина яких вже введена в науковий обіг. Це стосується, зокрема, назв рослин, засвідчених в УМГ XIV – XV ст., які

ввійшли до реєстрів «Словника староукраїнської мови XIV – XV ст.» та «Словника української мови» в 11 томах, але ще не були предметом докладного наукового дослідження.

**Назви світу тварин як предмет наукових розвідок.** Назви світу тварин також завжди були в полі зору мовознавців. Зоономени належать до одного з найдавніших шарів лексики української мови. Це пов'язано насамперед зі способом життя й господарювання наших предків, які для задоволення різноманітних утилітарних потреб займалися вирощуванням свійських тварин, а також полюванням і рибальством. Різноманітні ознаки, якості і властивості тварин, які все більше розкривалися в процесі освоєння нашими предками цієї частини природи, служили невичерпним джерелом для їхньої номінації. Так формувалася система зоономенів української мови. Зрозуміло, що будь-яка тварина, маючи кілька виразних ознак (зовнішніх, внутрішніх чи функціональних), кожна з яких могла стати підґрунтям її назви, могла мати (і часто мала) не одну, а дві й більше назв часом на досить невеликій території. Оскільки в ідеалі кожен предмет повинен мати тільки одну назву, з часом виникла потреба в унормуванні зоономенів, у створенні зоологічної термінології. Прислужитися цій справі може як діалектна лексика на позначення тварин, зафіксована в говірках української мови, що належать до різних її наріч, так і лексика, засвідчена в пам'ятках української мови з різних територій, зокрема й в УМГ XIV – XV століть, що написані на території Молдавського князівства.

Зоономени були предметом різнопланових досліджень мовознавців, які аналізували й систематизували їх у синхронії та діахронії (Г. В. Богуцька [20], Л. А. Булаховський [27], І. Г. Верхратський [42], Г. М. Воскобойник [45], О. П. Карабута [117], В. Л. Карпова [126], К. А. Качайло [127] та ін.), досліджували функціонування в говірках української мови як в Україні, так і за її межами (А. А. Берлізов [15], П. Ю. Гриценко [73], Н. П. Дейниченко [88], В. М. Куриленко [145 – 147], Я. О. Литвиненко [151], Л. Милла та М. Миллий [383], М. В. Никончук [196], М. І. Сюсько [280], Т. М. Тищенко [294; 295] та ін.), розглядали в системі лексики української мови від праслов'янських часів до

наших днів (В. В. Німчук [198 – 200]). Однак аналізом були охоплені не всі зономени, засвідчені в пам'ятках української мови. Не було, зокрема, проаналізовано й зономени, засвідчені в УМГ, що написані на території Молдавського князівства у XIV – XV ст.

### **1.6. Теоретико-методологічні засади дослідження назв довкілля**

У лексикології, зокрема в історичній і діалектній, виявлення складу й визначення моделей структурної організації сегментів лексичних систем має першочергове значення [71, с. 93]. Розв'язання цих завдань заохочує лінгвістів до нових пошуків. Проблемам виокремлення й аналізу тематичних і лексико-семантичних груп номенів присвячені праці Л. А. Булаховського [25; 27], Ф. П. Філіна [312; 313], В. Махека [378], С. Роспанда [388], О. М. Трубачова [302; 303], А. А. Уфимцевої [308; 309], Р. О. Будагова [23], М. І. Толстого [299 – 301], В. В. Мартинова [160], П. Ю. Гриценка [72] та ін.

Виявлення складу й структурної організації ТГЛ «Назви довкілля», що засвідчені у більш як тисячі грамот, написаних українською мовою на території Молдавського князівства, безперечно, сприятиме підвищенню евристичної цінності як засвідченого мовного матеріалу, так і його інтерпретації.

Номени ТГЛ «Назви довкілля», як і номени інших ТГЛ, віддзеркалюють особливості формування лексики української мови в XIV – XV ст. Ця ТГЛ не є штучним поєднанням розрізнених ЛСГ, які самі складають об'єднання вищого порядку щодо дрібніших ЛССО, оскільки їх об'єднує спільна тема – узагальнена модель частини виділеного матеріального світу, у якій, при всій її дифузності й нечіткості меж, виділяється центр [73, с. 162].

Аналіз назв довкілля, засвідчених в УМГ, відбувався в такій послідовності:

1) здійснено суцільну вибірку лексики з опублікованих УМГ, а саме: із праці С. М. Каштанова «Исследование о молдавской грамоте XV века»; зібрання І. Богдана «Dokumente Lui Ștefan cel Mare», том I «Hrisoave și cărți domnești (1457 – 1492)», том II «Hrisoave și cărți domnești (1493 – 1503), tractate, acte omagiale, solii, privilegii comerciale, salv-conducte, scrisori (1457 – 1503)»; зібрань

М. Костакеску «Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare», том I «Documente interne: urice (ispisoace), surete, regeste, traduceri (1374 – 1437)», том II «Documente externe, scrisori (1348 – 1458)» та «Documente moldovenești de la Ștefan cel Mare»; зібрання «Documenta Romaniae historica: A. Moldova», томи I – III. Загалом опрацьовано 1193 документи;

2) із вибраних назв довкілля укладено картотеку на 290 лексичних одиниць (до них дібрано близько 3000 контекстів);

3) назви довкілля, засвідчені в УМГ, зіставлено з аналогічними назвами, засвідченими в «Словнику староукраїнської мови XIV – XV ст.» (далі – ССУМ); «Матеріалах до словника писемної та книжної української мови XV – XVIII ст.» Є. К. Тимченка; «Історичному словнику українського язика» за ред. Є. К. Тимченка; історичних словниках румунської та російської мов; загальнослов'янських лінгвістичних атласах й атласах української мови, а також у діалектних словниках; сучасних словниках української мови; вузькоспеціальних термінологічних словниках та енциклопедіях тощо;

4) за допомогою *описово-аналітичного методу* здійснено класифікацію й систематизацію зібраного матеріалу;

5) у межах ТГЛ «Назви довкілля» виокремлено різні за кількісними й структурними ознаками ЛССО, що утворюють складну розгалужену систему взаємопов'язаних номенів або груп номенів. Кількість номенів у кожній ЛССО пропорційна кількості виокремлених реалій, назви яких утворюють відповідну ЛССО, ознак, якостей чи властивостей, що послужили основою номінації (тобто ступеню пізнаності реалій), кількості мов, носії яких об'єднані проживанням на спільній території, а також ступеню розвиненості номінативних можливостей цих мов. У межах аналізованої ТГЛ на початку поділу виокремлено лексико-семантичні групи (далі – ЛСГ), у межах ЛСГ – лексико-семантичні підгрупи (далі – ЛСПГ), у межах ЛСПГ – лексико-семантичні мінігрупи (далі – ЛСМГ), у межах ЛСМГ – лексико-семантичні системи (далі – ЛСС), у межах ЛСС – лексико-семантичні підсистеми (далі – ЛСПС), у межах ЛСПС – лексико-семантичні мінісистеми (далі – ЛСМС), у межах ЛСМС – лексико-семантичні

ряди (далі – ЛСР), у межах ЛСР – лексико-семантичні підряди (далі – ЛСПР), у межах ЛСПР – лексико-семантичні мініряди (далі – ЛСМР); у межах ЛСМР – лексико-семантичні мікрмініряди (далі – ЛСММР);

б) описано семантичну структуру ТГЛ «Назви довкілля»;

7) означено джерела формування кожної ЛССО, що утворюють ТГЛ «Назви довкілля»;

8) визначено статус і функціональне навантаження засвідчених назв довкілля в сучасній українській мові.

Для комплексного дослідження лексики довкілля, яка в староукраїнській мові, очевидно, вже сформувалася як система, у роботі застосовано:

1) *описово-аналітичний метод*, який полягає у виокремленні та інтерпретації назв довкілля, аналізі окремих мовних фактів;

2) *структурний метод*, який дозволяє систематизувати виокремлені з аналізованих джерел назви довкілля; визначити їхню семантику; зв'язки між лексемами різних чи тієї самої ЛССО, визначити структуру ТГЛ і зробити переконливі висновки, що є результатом комплексного дослідження;

3) *зіставно-типологічний метод*, який дає змогу виокремити в досліджуваних УМГ іншомовні запозичення, з'ясувати походження номенів аналізованих ЛССО;

4) *порівняльно-історичний метод*, що сприяє виявленню змін у семантичній структурі досліджуваних мовних одиниць;

5) *метод узагальнення* – для систематизації аналізованого матеріалу та формулювання висновків.

Використані в дослідженні методи, перебуваючи в тісному взаємозв'язку, уможливають здійснення комплексного аналізу лексики ТГЛ «Назви довкілля» та, доповнюючи один одного, дають змогу досягнути об'єктивної загальної характеристики системи назв довкілля, що формувалася в староукраїнській мові.

У дослідженні кожну назву довкілля супроводжує інформація про її етимологію та семантику, функціонування в лексиконі сучасної української мови (літературної та діалектної), ілюстративний матеріал із опрацьованих джерел;

аналіз кожної ЛСГ завершується реляцією про системні зв'язки окремих лексем у межах досліджуваної ЛСГ та поза нею, що виявляються переважно у синонімії та полісемії; словотвірну структуру номенів.

### Висновки до Розділу 1

Молдавське князівство – нове державне утворення, що сформувалося в II половині XIV ст. на європейських теренах. Новостворена держава відзначалася досить строкатим етнічним складом населення, що спричинило полілінгвізм і знайшло своє відображення в лексиці писемних пам'яток.

Статус державної мови в Молдавському князівстві протягом майже трьох століть мала староукраїнська мова. Таким чином було продовжено вже усталену в канцеляріях молдавських господарів «руську» традицію ведення ділової документації, хоча згодом у цих канцеляріях почалося вироблення свого, молдавського, документооформлювального стилю. Саме ділові акти Молдавського князівства періоду XIV – XV ст. стали надійною джерельною базою для дослідження історії становлення систем як розмовної, так і писемної української мови зазначеного періоду.

За структурою УМГ не відрізнялися від аналогічних документів інших країн Європи. За змістом більшість юридичних актів Молдавського князівства досить однотипна – це дарчі та підтвердні грамоти господарів. Збережені УМГ, яких нараховують декілька тисяч, відомі нам завдяки виданням Ю. І. Венеліна, В. А. Уляницького, О. І. Калужняцького, І. Богдана, О. І. Яцимирського, М. Костакеску, Т. Балана, І. І. Огієнка, М. М. Пещак, В. М. Русанівського, С. М. Каштанова, а також серіям зібрань «Молдавія в епоху феодалізму», «*Documenta Romaniae historica: A. Moldova*».

Досліджуючи мову юридичних документів із території Молдавського князівства, Ю. І. Венелін, О. О. Кочубинський, О. І. Яцимирський, К. Їречек, О. І. Калужняцький, В. М. Русанівський, І. І. Огієнко, С. М. Сергієвський, С. В. Семчинський, М. Ф. Станівський, Л. Л. Гумецька, М. А. Жовтобрюх,



С. С. Перепелиця, В. В. Німчук та ін. аргументовано доводили, що вона українська (руська, західноруська, південноруська, староукраїнська).

Акти з канцелярії молдавських господарів стали об'єктом досліджень українських і зарубіжних учених. На фонетичному рівні мову УМГ досліджували В. Г. Ярошенко, Б. В. Кобилянський, Л. В. Венєвцева, а також Д. П. Богдан, С. Б. Бернштейн, М. Ф. Станівський, С. С. Перепелиця, В. Гешев; окремі фонетичні явища вивчали І. С. Свенціцький, В. Штефуца та ін. Морфологічний рівень мови УМГ ґрунтовно проаналізували В. Г. Ярошенко, М. С. Антошин, Л. В. Венєвцева, окремі морфологічні явища – І. Барбулеску, О. І. Яцимирський, І. І. Свенціцький, М. Ф. Станівський, Л. А. Булаховський, В. Штефуца та ін. Синтаксис частково опрацьовували В. Г. Ярошенко, С. С. Перепелиця. Структуру середньовічного документа, крім М. С. Антошина та М. Ф. Станівського, досліджували також У. Я. Єдлінська, Л. Л. Гумецька, М. М. Пещак, а також Й. Мацурек та ін. За змістом класифікували УМГ І. Богдан, М. С. Антошин та – в загальноукраїнському контексті – М. М. Пещак. Орфографія УМГ зацікавила І. Богдана, В. Г. Ярошенка, М. С. Антошина, принагідно – А. Ю. Кримського.

Поодинокі явища лексичного рівня мови УМГ аналізували І. Богдан, І. Барбулеску, І. С. Свенціцький, І. І. Огієнко, Д. П. Богдан, М. Ф. Станівський, ін. Більше уваги приділено дослідженню лексики в працях О. І. Яцимирського, Л. Л. Гумецької, Д. В. Ковалю, Л. Джамо, В. Штефуци, Б. В. Тимочко, однак різні групи лексики УМГ, як і лексика загалом, потребують системного дослідження.

Як показав аналіз мовознавчої літератури, УМГ – пам'ятки української писемної мови XIV – XV ст. – містять значну кількість евристично цінного матеріалу. Вітчизняні та зарубіжні лінгвісти опрацьовали ряд питань, що стосувалися мови УМГ. І хоч багато праць присвячено вивченню УМГ як пам'яток, що зберігають різнорівневі риси не тільки писемної, а й усної української мови, окремі ланки і явища цієї системи ще не були предметом комплексного опрацьовування. Однією з ланок цієї системи є засвідчені в УМГ назви довкілля, що формують однойменну ТГЛ. Мовознавцями створено необхідну теоретичну базу для детального опрацьовування лексики на позначення

назв довкілля, параметрів та планів її опису. Структура, лексико-семантичний склад ТГЛ «Назви довкілля», а також джерела поповнення й особливості функціонування її компонентів в українській мові є предметом комплексного аналізу в наступних розділах, який здійснюємо через призму аналізу кожного номена.

## РОЗДІЛ 2. НАЗВИ НЕОРГАНІЧНОГО ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНСЬКО-МОЛДАВСЬКИХ ГРАМОТАХ XIV – XV СТОЛІТЬ

Початком лексико-семантичної дискретизації ТГЛ «Назви доквілля» є її поділ на дві ЛСГ: ЛСГ «Назви неорганічного доквілля» і ЛСГ «Назви органічного доквілля». Структурованість ТГЛ і її компонентів, що свідчить про рівень пізнання того чи іншого фрагменту доквілля, залежить від кількості ЛССО, які виокремлюються в їхніх межах, і кількості номенів, якими вони представлені в УМГ. Коефіцієнт структурованості (далі –  $K_{ст}$ ) визначаємо за відношенням кількості номенів до кількості ЛССО.

У досліджуваній ТГЛ, що містить 290 назв, які розподілені між 285 ЛССО,  $K_{ст} = 1,02$ . Структурованість ЛСГ «Назви неорганічного доквілля», що містить 179 номенів, які розподілені між 143 ЛССО, вища –  $K_{ст} = 1,25$ , структурованість ЛСГ «Назви органічного доквілля», що містить 111 номенів, які розподілені між 142 ЛССО, – нижча ( $K_{ст} = 0,78$ ).

Загальну структуру, а також ступінь структурованості лексико-семантичних компонентів ТГЛ «Назви доквілля» див. в табл. Б.2 (докладну лексико-семантичну структуру див. в табл. Б.1).

Предметом комплексного аналізу в цьому розділі є структура ЛСГ «Назви неорганічного доквілля» та лексико-семантичний склад, джерела формування й особливості функціонування її складників у сучасній українській мові.

### 2.1. ЛСГ «Назви неорганічного доквілля»: структура, лексико-семантичний склад, джерела формування й особливості функціонування

Для номінації об'єктів неорганічного доквілля<sup>13</sup> використано 179 номенів, які розподілені між 143 ЛССО ( $K_{ст} = 1,25$ ).

<sup>13</sup> У мовознавстві для позначення об'єктів неорганічного доквілля (закрема натурогенного) використовують такі назви: *географічна номенклатура* [198; 326], *природна номенклатура і термінологія* [42], *топоапелятив* [50], *географічна назва* [62; 152; 208; 235], *географічна термінологія* [34; 75; 86; 173; 209; 234; 258; 270; 301; 320; 321; 329], *географічний термін* [87; 103; 120; 186; 266; 278; 330; 338], *назва рельєфу* [66; 93; 161], *апелятивна лексика* [143; 252], *географічний апелятив* [161], *лексика рельєфу* [228], *ландшафтні назви* [316] тощо.

Початком лексико-семантичної дискретизації ЛСГ «Назви неорганічного доквілля» є її поділ на п'ять ЛСПГ: «Назви суходільного доквілля» (містить 107 номенів, які розподілені між 87 ЛССО;  $K_{ст} = 1,23$ ); «Назви водного доквілля» (містить 43 номени, які розподілені між 24 ЛССО;  $K_{ст} = 1,79$ ); «Назви шляхів сполучення» (містить 16 номенів, які розподілені між 18 ЛССО;  $K_{ст} = 0,89$ ); «Назви меж і межових віх» (містить 12 номенів, які розподілені між 8 ЛССО;  $K_{ст} = 1,5$ ); «Назви повітряного доквілля» (містить 1 номен, який утворює 1 ЛССО;  $K_{ст} = 1$ ) (див. табл. 2.1; докладну структуру цієї ЛСГ в контексті ТГЛ «Назви доквілля» див. табл. Б.1).

Таблиця 2.1

### Структура ЛСГ «Назви неорганічного доквілля»

Структурний рівень	Тип і назва ЛССО	Кількість номенів	%	Кількість ЛССО	$K_{ст}$
2.1.1.	ЛСПГ «Назви суходільного доквілля»	107	59,8	87	1,23
2.1.2.	ЛСПГ «Назви водного доквілля»	43	24	24	1,79
2.1.3.	ЛСПГ «Назви шляхів сполучення»	16	8,9	18	0,89
2.1.4.	ЛСПГ «Назви меж і межових віх»	12	6,7	8	1,5
2.1.5.	ЛСПГ «Назви повітряного доквілля»	1	0,6	1	1
<b>Усього в ЛСГ «Назви неорганічного доквілля»</b>		179	100	143	1,25

ЛСПГ «Назви суходільного доквілля» разом із ЛСПГ «Назви водного доквілля» містять найбільшу кількість назв об'єктів неорганічного доквілля (150 номенів, 83,8%), що розподілені між 111 ЛССО й утворюють центр аналізованої ЛСГ (див. табл. 2.1). Для номінації конгломерату, що поєднує елементи

суходільного й водного довкіль різного походження і є місцем і умовою проживання усього живого, засвідчено лексему *земля* / *земля* (1443 DRH, I, 344)<sup>14</sup>:

*земля* / *земля* ‘поверхня планети Земля, що поєднує суходільні й водні об’єкти’: *тотъ да естъ проклѣтъ штъ Господа Бога, сътворшаго небо и земля* (1488 DRH, III, 68)<sup>15</sup>. Номен *земля* / *земля* є континуантом псл. \**zemja*<sup>16</sup> [ЕСУМ, 2, с. 259]. У сучасній українській мові лексема *земля* ‘місце життя й діяльності людей’ засвідчена як нормативна [СУМ, III, с. 557].

Кожна з ЛСПГ, які формують ЛСГ «Назви неорганічного довкілля», більшою чи меншою мірою дискретизується, об’єктивно відображаючи як ступінь і глибину пізнання середньовічною людиною фрагментів довкілля, так і номінативні можливості мови (мов), якою (якими) вона послуговувалася в щоденному офіційному чи неофіційному спілкуванні.

Лексичне наповнення ЛССО, виокремлених у межах ЛСПГ, які формують ЛСГ «Назви неорганічного довкілля», коливається від 0 до 6 номенів (див. табл. Б.1).

### 2.1.1. ЛСПГ «Назви суходільного довкілля»

ЛСПГ «Назви суходільного довкілля» містить 107 (60%) номенів, які розподілені між 87 ЛССО (див. табл. 2.1). За структурованістю ЛСПГ «Назви суходільного довкілля» посідає третє місце з-поміж ЛСПГ, що формують ЛСГ «Назви неорганічного довкілля», –  $K_{ст} = 1,23$  (див. табл. 2.1).

Цю ЛСПГ формують назви сукупностей форм земної поверхні, які перебувають на різних стадіях розвитку, у складному поєднанні одна з одною й у

<sup>14</sup> У круглих дужках після засвідчених для номінації певного поняття лексем подаємо інформацію про їх першу фіксацію – дату, джерело та номер сторінки. Значення номенів, яке далі подаємо в семантичних лапках, визначено переважно з контекстів УМГ. Однак зумовлена стильовою належністю контекстуальна лаконічність досліджуваних пам’яток не завжди дозволяє однозначно і достатньо переконливо визначити семантику окремих назв довкілля, для уточнення використано дані лексикографічних і довідкових джерел.

<sup>15</sup> Тут і далі приклади паспортизуємо так: (1488 DRH, III, 68) – перша цифра (чотиризначна) позначає рік написання грамоти (1488); літерна аббревіатура після неї – назву джерела (DRH – Documenta Romaniae historica: A. Moldova); римська цифра – том; арабська цифра – номер сторінки.

<sup>16</sup> Праслов’янські форми, континуанти яких засвідчено в УМГ, подаємо без семантики, оскільки вона збігається з семантикою їхніх континуантів.

взаємозв'язку з іншими видами докiлля. Закономірно, що найповніше в пам'ятках будь-якої мови представлена лексика на позначення рельєфу, який притаманний охопленому пам'ятками регіону. Для території Молдавського князівства були характерні різні форми суходільного докiлля: рівнини (низовини й височини) і гори. Оскільки етнічно розмаїте населення Молдавського князівства досить активно освоювало природне суходільне докiлля, зокрема передгір'я Карпат, а також горбисті лісові й лісостепові райони межиріч, це закономірно позначилося на складі оронімів, що знайшли повномасштабне відображення в УМГ.

Окремі структури ЛСПГ «Назви суходільного докiлля» формують назви натурогенного, антропогенізованого й антропогенного суходільних докiль.

У межах ЛСПГ «Назви суходільного докiлля» виокремлюється три ЛСМГ: «Загальні назви суходільного докiлля», «Назви окремих форм суходільного докiлля» і «Назви окремих ділянок суходільного докiлля».

ЛСМГ «Загальні назви суходільного докiлля». Назвами суходільного докiлля, суші – частини земної поверхні, що не вкрита морями й океанами, – є лексеми *земля* (1414 – 1419 DRH, I, 55) і *сухо* (1448 DRH, I, 397):

*земля* ‘земельне угіддя, ґрунт’: Я хотарь тѣмь два селомь, поченше шть горѣ, на два дѣба расохата шть *земля*, а шть толѣ, прости на дѣлѣ (1414 – 1419 DRH, I, 55); по своєю доброю воли и продала єднѣ вѣкатѣ *землю* (1452 DRH, II, 21); оурикь и сѣ оусимь доходомь, и сѣ оусими еи хотари, и сѣ вѣсею *землею* (1470 DRH, I, 247); єднѣ вѣкатѣ *землю* шть хотара Петрецолорь (1487 DRH, III, 11) (див. вище);

*сухо* (очевидно, ‘суша’, ‘суходіл’. – Б.Т.): шть оусеґо приходѣ <...> по сѣхъ: да ѡуинѣтѣ соби домѣ, и половина шть валилѣ, и шть рѣби и шть оусеґо приходѣ, и по водѣ и по сѣхъ, да естѣ илѣ половина (1448 DRH, I, 397); и сѣ мѣытомѣ и по сѣхъ и по водѣ (1455 DRH, II, 64). В УМГ субстантивований прикметник *сухо* ‘сухе’, що входить до складу прийменниково-субстантивної конструкції *по сухоу*, позначає верхній шар земної кори – сушу. Лексема є континуантом псл. \**suxъ* [ЕСУМ, 5,

с. 487]. У сучасній українській мові лексема *сухий* ‘який не просякнув водою, не покритися вологою; не мокрий, не сирий’ // у знач. ім. ‘сухе, сухе місце’ засвідчена як нормативна [СУМ, IX, с. 864 – 865].

ЛСМГ «Назви окремих форм суходільного довкілля». У межах цієї ЛСМГ виокремлюється дві ЛСС: «Назви гірського рельєфу» і «Назви рівнинного рельєфу».

ЛСС «Назви гірського рельєфу» містить дві ЛСПС: «Загальні назви гірської місцевості» і «Назви окремих форм гірського рельєфу».

ЛСПС «Загальні назви гірської місцевості». Загальною назвою гірської місцевості в УМГ є лексема *планина* (1392 DRH, I, 3):

*планина* ‘гори, гірська місцевість’: Романъ воєвода обладаѣ Землею Молдавскою *штѣ планины до моря* (1392 DRH, I, 3). Лексема *планина* є континуантом псл. \**polnina* [ЕСУМ, 4, с. 486]. У сучасній українській мові нормативним є фонетичний варіант цієї лексеми: *полоніна* ‘безліса ділянка верхнього поясу Українських Карпат, яка використовується для пасовиська та сінокосу’ [СУМ, VII, с. 94].

У межах ЛСПС «Назви окремих форм гірського рельєфу» виокремлюються дві ЛСМС: «Назви гори» і «Назви гірського хребта».

ЛСМС «Назви гори». Для номінації гори – форми рельєфу, різкого локального ізольованого піднесення земної поверхні над сусідніми відносно вирівняними ділянками, що характеризується чіткою лінією подошви й різкими коливаннями відносних висот, – використано лексеми *гора* (1415 DLŞM, I, 121), *кичера* (1468 DRH, II, 223), *вердо* (1492 DRH, III, 217):

*гора* ‘гора’: а хотарь тѣмь два селом поченше от *горѣ* на два доуба росохата (1415 DLŞM, I, 121); єднѣ фалуоу винограда на Хорьловскѣ *горѣ* (1499 DRH, III, 433 – 434). Лексема є континуантом псл. \**gora* [ЭССЯ, 7, с. 29 – 31]. У сучасній українській мові лексема *гора* ‘значне підвищення над навколишньою місцевістю чи серед інших підвищень’ функціонує як нормативна [СУМ, II, с. 124];

*кичѣра* ‘гора’: а ѡтѣ толѣк прости оу пискѣ, по меже *кичѣрѣ* (1468 DRH, II, 223); поутѣмь що испоускаетѣ сѣ Ѡниучковою *кичѣрою* до полѣ (1501 DRH, III, 467). Лексема є континуантом псл. *\*kyčera* [ЭССЯ, 13, с. 249 – 250; ЕСУМ, 2, с. 440]. В українській мові лексема *кичѣра* ‘гора, вкрита вся лісом, крім вершини’ функціонує як діалектна [СУМ<sub>Гр</sub>, II, с. 241; СУМ, IV, с. 156]. У говірках української мови її фонетичні й словотвірні варіанти засвідчені з такою самою чи близькою семантикою: у бойк. говірках: *кѣчѣра* ‘висока гора, поросла темним смерековим лісом’ [СБГ<sub>Он</sub>, 1, с. 347]; *кічѣра*, *кічѣра*, *кічѣрька* ‘гора’, ‘горб’, ‘крутий горб, зарослий лісом’, ‘лісиста гора’ [СБГ<sub>Он</sub>, 1, с. 351]; у гуц.: *кичѣра* (*кѣчѣра*) ‘гора’, ‘стрімка гора, поросла лісом (крім вершини)’ [ГГ, с. 94]; *к’ічѣра* ‘поросла лісом стрімка гора’ [МСГГ, с. 78]; у пд.-бук. гуц. говірці: *к’ічѣра* ‘гора з голим верхом, загострена’, *к’ічѣрка* ‘окрема гора невисока’ [СГБ, с. 181]; у марам.: *кічѣра* ‘окрема гора з лісом на щовбі’ [СГП, с. 294]; *кічѣрѣ* ‘гора, поросла лісом; вершина гори, вкрита лісом; скеляста вершина гори’ [202, с. 181]; *\*kičera* ‘крута гора, поросла лісом’, ‘скеляста вершина гори, не поросла лісом’ [ОКДА, с. 172];

*бердо* ‘скеляста гора’ (ймовірно. – Б. Т.): ѡтѣ Владѡвцихѣ на малои могили та *бердошнѣ* повѣше крѣници, та на вѣковинѣ (1492 DRH, III, 217). Лексема є континуантом псл. *\*bъrdo* [ЕСУМ, 1, с. 169]. Цей номен із відмінною семантикою засвідчений у літературній мові та історичних словниках, а зі схожою – в говірках української мови, пор.: *бердо* ‘деталь ткацького верстата, що нагадує гребінь у рамці’ [СУМ, I, с. 158]; [МСПКУМ, 1, с. 52; ІСУЯ, I, с. 83]; в гуц. говірках: *бѣрдо* ‘прірва, урвище; стрімкий схил гори’ [ГГ, с. 23]; *бѣрдо* ‘скеляста гора, скеля’ [СГГЗ, с. 12]; в УГР: *бѣрдом* ‘скелею’ [СДТ, с. 637]; *\*b()rdo* ‘крута гора, схил’, ‘крутий навісний схил’, ‘вихід на поверхню землі скелястої породи в річці, на ґрунті’, ‘важкопрохідна місцевість’ [ОКДА, с. 172 – 173].

У межах ЛСМС «Назви гори» виокремлюється ЛСР «Назви частин гори», який містить два ЛСПР: «Назви вершини гори» і «Назви схилу гори».



ЛСПР «Назви вершини гори». Як назву вершини гори засвідчено лексеми *коулма* (1475 DRH, II, 306), *пискъ* (1425 DRH, I, 86):

*коулма* ‘вершина, пік’: та шть толѣ, диломъ долоу, на *коулни* Вишній Градици (1475 DRH, II, 306). В УМГ лексема *коулма*, очевидно, румунізм (пор.: молд. *кулме* ‘верхівка’, ‘вершина’ [МРС, с. 326]; рум. *culme* ‘вершина’ ‘верхівка’, ‘верх’ [PPC-54, с. 220]; ‘найвища точка гори, пік; гребінь’ [DELR-09 EP]); у ССУМі лексему *коулма* потрактовано як ‘перевал’ [ССУМ, 1, с. 527]; *ку́лме* ‘вершина гори; перевал’ [202, с. 181]. У сучасній українській мові лексема не засвідчена;

*пискъ* ‘вершина гори, верх’: шть тѡи могилаѣ, пониже крѣницю, до *писка* (1425 DRH, I, 86); шть толѣ до *писка*, та, простѣ чѣресъ поле, на рогѣ лѣса Немѣцкогѡ (1427 DRH, I, 98); шть мохилѣ оу *пискѣ*, та, шть *пискѣ*, прости долиною долѣ <...> шть *пискѣ* тѡи царинѣ прости чѣресъ рѣтѣ, оу Шѣмѣзѣ (1456 DRH, II, 90); та чѣресъ поле на *пискѣ*, та ѣ маткѣ Гѣрати (1489 DRH, III, 92). Лексема в УМГ, очевидно, є румунізмом (пор.: у рум. мові: *rișc* ‘пік, вершина’ [PPC-80, с. 990]; у молд.: *pișc* ‘пік, вершина гори’ [МРС, с. 464; 202, с. 181]). У сучасній українській мові лексему не виявлено.

ЛСПР «Назви схилу гори». Для номінації схилу гори засвідчено лексему *обоуе/ оубоуе* (1488 DRH, III, 62), яка, безперечно, могла позначати й схили інших форм підвищеного рельєфу:

*обоуе/оубоуе* ‘схил гори’: а шть того столпа ѣ дръгѣи столпѣ що естѣ на *шбоуи*, та на берестѣ (1488 DRH, III, 62); шть толѣ по тѡи сторони дила, по *шбоуи*, та на два дѣви знаменани (1492 DRH, III, 230); шть толѣ чѣресъ поле, на *оубшучѣ*, на копанѣ могилаѣ (1492 DRH, III, 230). Лексема є континуантом псл. *\*obboŝь* [ЭССЯ, 26, с. 110]. У сучасній українській літературній мові як нормативний засвідчено фонетичний варіант лексеми *обоуе (оубоуе)* з близьким і таким самим значенням: *узб́іччя* ‘бокова частина дороги, шосе і т. ін.; місце, простір вздовж дороги, шосе’, ‘схил гори, височини, насипу’ [СУМ, X, с. 404]. Фонетичні й морфологічні варіанти номена з

такою самою чи подібною семантикою засвідчені й у говірках української мови, зокрема: у бойк.: *обіч, обóча* ‘схил гори’ [СБГ<sub>Он</sub>, 2, с. 10]; у бук.: *обóча, обóче* ‘схил гори, горба’ [СБГ, с. 353]; у гуц.: *обіч / обіч, обóчі* ‘схил гори, узбіччя’ [ГГ, с. 135]; *обіч / обочі* ‘узбіччя’ [МСГГ, с. 120], *убочі* ‘обочини; бічні схили’ [МСГГ, с. 198]; у говірках Івано-Франківщини: *обич, обіч, обоч, обоча* ‘схил гори; узбіччя’ [СНГНІФ, с. 190 – 191]; у пд.-бук. гуц. говірці: *обіч* ‘узбіччя’ [СГБ, с. 192], *убіч* ‘склін гори’ [СГБ, с. 225]; у пд. бук.-покут.: *обоч* ‘склін гори, узбіччя’ [ПБПГМ, с. 354]; у марам.: *обу́ч* ‘стрімкий берег’ [СГП, с.302]; *убоч* ‘обривистий схил гори’ [ОКДА, с. 172].

ЛСМС «Назви гірського хребта». Для номінації гірського хребта – великої лінійно витягнутої позитивної форми рельєфу з чітко відбитими схилами, що перетинаються у верхній частині, гірської споруди, яка має чітко виражені вісь, ланцюг гірських вершин і схили, – засвідчено назви *д’ѣл / д’ѣль / дил / диль* (1392 DRH, I, 3), *ревро* (1398 DRH, I, 10):

*д’ѣл, д’ѣль, дил, диль* ‘гірський хребет’: *а штолѣ, по краи воуковингы, д’ѣломъ доловъ, до валоу* (1392 DRH, I, 3); *та прости на конецъ Полѣ штъ Влада, та, д’ѣломъ, до конца* (1414 DRH, I, 54). Лексеми *д’ѣл, д’ѣль, дил, диль* – девербативи від псл. *\*děľь < \*děľiti* [ЕСУМ, 2, с. 90]. Цей номен із різною семантикою засвідчений у говірках української мови, зокрема: у бойк.: *діл* ‘пасмо гір’, ‘крайне пасмо Карпат, що притикає до Підгір’я’ [СБГ<sub>Он</sub>, 1, с. 220]; у гуц.: *діл* ‘гірський хребет, що розділяє села’ [МСГГ, с. 49]; у закарп.: *діл* ‘одна з гір у гірському пасмі, за яким знаходиться Румунія’ [СЗС ЕР]; у говірках Івано-Франківщини: *діл* ‘гора; гірський хребет’ [СНГНІФ, с. 94]; *дял* ‘пагорб; гірський хребет; гора; гора, що розділяє два села; вершина гори; перехід в горах тощо’ [202, с. 182 – 183];

*ревро* ‘гірське пасмо; хребет’: *штѣ пана Квсти на краи Отрахотѣнкѣ, прстѣ ревромъ диломъ, а штѣ толѣ, поперекъ черестъ Жежию, на дорогѣ* (1398 DRH, I, 10). Номен – континуант псл. *\*rebro* [ЕСУМ, 5, с. 38 – 39]. У сучасній українській мові лексема *ребро́* ‘місце, лінія перетину двох площин // виступ або кут, утворюваний у місці їхнього перетину’ є нормативною [СУМ, ІХ, с. 468].

У межах ЛСМС «Назви гірського хребта» виокремлюється ЛСР «Назви частин гірського хребта», який містить два ЛСПР: «Назви верхньої частини гірського хребта» і «Назви перевалу».

ЛСПР «Назви верхньої частини гірського хребта». Для номінації ланцюга вершин – багатьох найвищих точок гірського хребта – в УМГ зафіксовано номінативні словосполучення *верхъ дила* / *верхо дила* / *врѣхъ дѣла* (1412 DRH, I, 45):

*верхъ дила* / *верхо дила*, *врѣхъ дѣла* ‘верх, вершина, верхів’я хребта’: *штѣ пивници простѣ на верхъ дѣла*, могила, та, дѣломѣ, на єдну крушѣ (1412 DRH, I, 45); а *штѣ толѣ на верхъ дила* (1428 DRH, I, 105); дали ємоу и потврѣдили ємоу єго отнина села єго <...> и половина Долгой Полѣна и, *на врѣхъ дѣла* Роунокѣшороуѣ (1458 DRH, II, 110); *штѣ толѣ*, изворомѣ горѣ, *на верхо дила* (1490 DRH, III, 159); *штѣ врѣха дѣла*, *штѣ могили* (1493 DRH, III, 259); *штѣ това по врѣхъ дѣла* долѣ оусе Лаховою Бѣкоувиною (1495 DRH, III, 280); та *на врѣхъ дила*, на єднѣ гамоу и на єдинѣ столпѣ (1497 DRH, III, 401).

ЛСПР «Назви перевалу». Для номінації перевалу – найнижчого, доступного й безпечного для переходу місця в гребені гірського хребта (сідловини) – використано, очевидно, лексему *коулма*:

*коулма* ‘перевал’: та *штѣ толѣ*, диломѣ долоу, *на коулни* Бишній Градици (1475 DRH, II, 306). Оскільки із контексту важко точно встановити семантику лексеми, можемо лише припустити, що слово могло вживатися ще й із таким значенням. В УМГ лексема *коулма*, очевидно, є румунізмом (пор.: молд. *кулме* ‘верхівка’, ‘вершина’ [МРС, с. 326]; молд. *кулме* ‘перевал’ [ССУМ, 1, с. 527]; *кулме* ‘вершина гори; перевал’ [202, с. 181]). У сучасній українській мові лексема не засвідчена.

ЛСС «Назви рівнинного рельєфу». Для називання рівнини – форми рельєфу, при якій поверхня землі в межах видимого горизонту є рівною або помірно хвилястою, – засвідчено номени *ровнина* (1499 DRH, III, 420), *ровниѣ* (1492 DRH, III, 231):

*ровнина* 'рівнина': та *чересь Малю Топлиць* и *чересь ровнинь* прости 8 Прокопови садъ (1499 DRH, III, 420). Лексема є континуантом псл. *\*orṽnina* [ЭССЯ, 32, с. 221]. У сучасній українській мові її фонетичний варіант засвідчений як нормативний: *рівнина* 'досить велика ділянка земної поверхні без істотних западин та підвищень' [СУМ, VIII, с. 549];

*ровниа* 'рівнина': та Подрагою долъ до копаной могилы що естъ на *ровни* Подрази (1492 DRH, III, 231); та *чересь ровню*, на Великы Дило <...> штъ това право *чересь поле* и *чересь дорогъ* и *чересь ровню* и *чересь Бръладъ на вербъ на берег Брълада* (1495 DRH, III, 280). Лексема є дериватом від псл. *\*orṽn'a* (< *\*orṽnъ* + *-ja*) [ЭССЯ, 32, с. 223]. У фонетичних і словотвірних варіантах засвідчена з аналогічною чи подібною семантикою в говірках української мови: у бойк. говірках: *рѳвнѳ*, *рѳвнѳця* 'рівне поле або рівна сіножать у горах біля річки або потоку', 'рівнина' [СБГ<sub>Он</sub>, 2, с. 179]; у гуц.: *рѳвнѳ* 'рівнина' [МСГГ, с. 165]; у закарп.: *рѳвнѳ* 'рівне місце, рівнина' [СЗГС, с. 308]; у говірках Івано-Франківщини: *рѳвня* 'рівнина (в загал. знач.)', 'рівна місцевість' [СНГНІФ, с. 241]; в українських говірках на території Румунії (далі – УГР): *рѳвнѳ* 'рівнина' [СДТ, с. 693]. У сучасній українській літературній мові з таким значенням лексема не засвідчена.

У межах ЛСС «Назви рівнинного рельєфу» виокремлено дві ЛСПС: «Назви натурогенного рівнинного рельєфу» і «Назви антропогенного рівнинного рельєфу».

У межах ЛСПС «Назви натурогенного рівнинного рельєфу» виокремлено дві ЛСМС: «Назви окремих форм підвищеного натурогенного рівнинного рельєфу» і «Назви окремих форм зниженого натурогенного рівнинного рельєфу».

У межах ЛСМС «Назви окремих форм підвищеного натурогенного рівнинного рельєфу» виокремлено два ЛСП: «Назви горбистого рельєфу» і «Назви плоскогір'я».

ЛСП «Назви горбистого рельєфу». Для номінації горбистого рельєфу використано номен *овръжїѳ* (1488 DRH, III, 62):

*оврѣжїѣ* ‘горбиста місцевість, пагорбки’: хотар <...> от дѣва <...> на рѣптѣрѣ, а от рѣптѣрѣ по *оврѣжїю*, ѡ дръгоѣ рѣптѣрѣ (1458 DRH, II, 418; Michail.: 121)<sup>17</sup>; чєрєсь полє, на дѣвѣть що єсть на *оврѣжїѣ*, та на рѣкѣ (1488 DRH, III, 62). Лексема є континуантом псл. \**obberžje* ‘височина, прибережна земля’ (пор. також: *оврежіє* ‘край берега’) [ЭССЯ, 26, с. 98]. У сучасній українській мові лексема не засвідчена.

У межах ЛСР «Назви горбистого рельєфу» виокремлюється ЛСПР «Назви пагорбів».

ЛСПР «Назви пагорбів». У межах цього ЛСПР внаслідок диференціації позначуваних реалій за походженням виокремлюється два ЛСМР: «Назви пагорбів натурогенного походження» і «Назви пагорбів антропогенного походження».

ЛСМР «Назви пагорбів натурогенного походження». Для номінації пагорба натурогенного походження – форми рельєфу, що піднімається над навколишньою поверхнею, але лише на обмеженій площі (до 200 м), – засвідчено лексеми *глемѣѣ* (1428 DRH, I, 105), *гроунѣ* (1458 DRH, II, 113), *грѣндѣ* / *гриндѣ* (1459 DRH, II, 116), *моунчєль* (1403 DRH, I, 26), *овєршіѣ* / *овршіѣ* (1425 DRH, I, 86):

*глемѣѣ* (ймовірно, ‘пагорб, курган’. – *Б.Т.*): *штѣ толѣ*, *диломѣ горѣ*, на *могилоу*, *оу глемѣѣ*, та, *штѣ толѣ*, на <...>, та, *Краковомѣ горѣ*, до хотарѣ *Брѣлєщємѣ* (1428 DRH, I, 105). Лексему засвідчено в румунській мові з таким самим і дещо відмінним

<sup>17</sup> Є чимало УМГ XIV–XV ст., датування яких із різних причин визначено (помилка, відсутність певної структурної частини тексту тощо) чи зазначено (фальшування) неправильно. Фальшування грамот відбувалося переважно в другій половині XVI – XVII ст. Метою створення таких документів було уникнення сплати податків, незаконне привласнення земель як приватними особами, так і монастирськими общинами, зміна меж володінь тощо. Такі грамоти потрапили й у джерельну базу ССУМа, що стало причиною залучення до словникового реєстру матеріалу, що почав функціонувати в мові (зафіксований в документах) пізніше. Одним із таких документів, наприклад, є фіктивна грамота, видана нібито від імені воеводи Стефана Великого Бистрицькому монастирю, що підтверджує межі заповідного лісу, від 1458 р. (P. Mihailovici. Documente moldovenești găsite la Constantinopol. – Iași, 1936), де, зокрема, вперше або одноразово засвідчено лексеми *оврѣжїѣ*, *лѣгоур*, *гѣрніць*, *оула*, *прѣтіѣ* тощо, що належать до ТГЛ «Назви докільля». Такі документи не розглядаємо, оскільки в них відображена лексика пізнішого періоду, коли староукраїнська мова почала втрачати позиції в молдавських канцеляріях. Ілюстрацію подаємо як приклад фальш-документа та для уточнення дати першої фіксації лексеми.

значенням: рум. *glămeie* ‘курган’, [*glămeie*] ‘скеляста верховина’ [ЕСУМ, 1, с. 522]. У сучасній українській мові лексему не засвідчено;

*гроуень, гроуєнта* ‘горб, пагорок, підгірок’: дали и потвърдили есми емоу <...> млин на матки Малом Бахлуецѣ, и пасикоу на конце Гроуєнѣ<sup>18</sup> отъ Шаковци (1458 DRH, II, 113). В УМГ лексему *гроуень*, очевидно, використано зі значенням ‘гірське пасмо’ чи ‘горбиста місцевість’. Питання про походження лексеми *гроуень* ‘горб, пагорок, підгірок’, фонетичним варіантом якого є *грунь* ‘вершина гори’, ‘гірський хребет’, ‘гора, покрита лісом’ [МСУГА, с. 225], є дискусійним. Традиційно мотиватором українського *грунь* (*грунь*) вважають румунізм *grúiu* ‘пагорб, вершина пагорба’ [ЕСУМ, 1, с. 606; 372, с. 300 – 307; 130, с. 93 – 94, 106], але деякі мовознавці, від другої половини ХХ до початку ХХІ ст., висловлювали думки про слов’янське походження лексеми *грунь* [53, с. 11; 148, с. 53; 122, с. 19 – 20], мотивуючи це насамперед кількісними показниками, оскільки на румунських землях зафіксовано близько 30 топонімних назв *Грунь*, а в слов’янських Карпатах їх є понад 200 одиниць. Проте С. О. Вербич, проаналізувавши різні погляди науковців на походження номена *грунь*, зазначає, що ареальний чинник не завжди вказує на питомість того чи іншого апелятива на певній території, а етимологічний аналіз апелятива *грунь* дає підстави уважати його румунізмом, похідним від лат. \**grunniūm* > рум. *grun* ‘свиняче рило’, яке перейшло у сферу географічної термінології, набувши метафоричного значення ‘пагорб, узгір’я’, аніж зближувати з псл. \**grōda* [ЭССЯ, 7, с. 146 – 148]. Ймовірно, географічний апелятив *грунь* поширився в Східних Карпатах унаслідок волоської колонізації ще до XV ст. [39, с. 117 – 118]. У сучасній українській літературній мові лексема *грунь* ‘вершина гори’ засвідчена як діалектна [СУМ, II, с. 182]. Фонетичні чи словотвірні варіанти цієї лексеми інколи з дещо відмінною семантикою засвідчено в говірках

<sup>18</sup> Для точнішого окреслення меж, позначання межових віх часто використано словосполучення, у яких стрижневий компонент уточнює просторовий орієнтир, називаючи певну його частину (*конець, край, курта* ‘край’, *верхъ, низъ*), а залежний – називає об’єкта неорганічного докiлля, що має звичайно великий розмір (*Гроуень, логилла, лѣсъ, нива, царина*), напр.: *конец Гроуєнѣ, верхъ логиллы, край лѣса, рогъ лѣсоу, конец нивалъ, конец царинѣ*.

української мови, зокрема: у бойк. говірках: *грун* ‘горбок на горі’, ‘хребет гори’, ‘невелика гора’, ‘горбок’, ‘горбок на узгір’ї’ [СБГ<sub>Он</sub>, 1, с. 195], *грунь*, *гру́ник*, *гру́нок*, *гру́нчик* ‘горб’, ‘горбок, на якому ще можна орати’ [СБГ<sub>Он</sub>, 1, с. 195]; у бук.: *трунь* ‘вершина’ [СБГ, с. 87]; у гуц.: *тру́ник* ‘невисока гора; пагорб’; здрибн. до *трунь* [ГГ, с. 55]; *трунь* (*грунь*) ‘вершина гори; гірське пасмо’; ‘невеликий пагорб, непокритий лісом’; ‘пасовище’ [ГГ, с. 55]; *грунь* ‘верх гори, горб, гірка’ [МСГГ, с. 40]; *трунь* ‘вершина гори; гірське пасмо’; мн. *труні* ‘невисокі гори; гірки; узгір’я’, *тру́ник* ‘горбок; пагорб; підгірок’ [МСГГ, с. 44]; у говірках Івано-Франківщини: *трунь* ‘гора; вершина гори’, ‘горб; підвищення’ [СНГНІФ, с. 89 – 90]; в УГР: *трун’а* (< рум. діял. *gruin*) ‘вершина горба’ [СДТ, с. 650]; у пд.-бук. гуц. говірці: *трун’* ‘незалісна мала гора, голий верх хребта, горбок’ [СГБ, с. 156]; \**grun* ‘гора (пагорб), вкрита лісом’, ‘верхня частина гірського хребта’, ‘схил гори’, ‘гірський ланцюг’, ‘брила, що впала з гори’, ‘пасовище в горах’ [ОКДА, с. 171];

*гриндь* ‘горб, пагорок, підгірок’: дали и потврѣдили есмгы емоу <...> его отни и селам <...> съ езѣром лахом, съ *гриндь* отъ Богата (1459 DRH, II, 116). Лексема, можливо, походить від псл. \**gręda*, яке після засвоєня румунською мовою трансформувалося в рум. *grindă*, молд. *гринд* [ЕСУМ, 1, с. 608] (пор. також: молд. *гринд* ‘пригірок’ [МРС, с. 140]; молд. *гринд* ‘підгірок, піщана коса серед болота, яка затоплюється у високу воду, заросла рослинністю’, рум. *grind* ‘вал’ [184, с. 136]; *grind* ‘гряда, коса (берегова)’, ‘пагорб’ [44 EP]; *grind* ‘пагорок, горб’ [DRU, с. 196; PPC-54, с. 373]). У сучасній українській мові лексема відсутня, як нормативна засвідчена лексема *гряда* ‘витягнута в довжину височина, гірське пасмо’ [СУМ, II, с. 184];

*моунчель* / *мунтчель* ‘горб, пагорок’: Я еше есмгы ему дали третіе село, оу Глава, на *Мунтчель* томѣ хотарѣ, около оусего вѣковина (1403 DRH, I, 26); съ ѡси ми полѣнами и *лиѣнчели* (1488 DRH, III, 73). Лексема *моунчель* – румунізм (пор.: рум. *munte* ‘гора’, ‘брила, круча’ [PPC-80, с. 866], *muncel* ‘пагорб’ [PPC-54, с. 554]; молд. *мунте* ‘гора’, ‘брила, маса, купа’; *мунчел* ‘горб’ [МРС, с. 397]; *мунчел* ‘горб’ [ССУМ, 1,

с. 620]; *мунчѐл* ‘невисока гора’ [202, с. 181]). В УГР використовується як запозичення з румунської мови: *мунт’е* < рум. *tunte* ‘гора’, ‘брила, круча’, ‘гора’ [СДТ, с. 674]. Лексеми *менчил*, *менчул*, *мінчол*, *мунчель* ‘гора’ функціонують у говірках Івано-Франківщини: [СНГНІФ, с. 172, 174, 183]<sup>19</sup>;

*швершіє*, *шбрьшіє* ‘вершина (верхів’я)’: *штѣ толѣ прости на могилѣ що єсть вѣше оушихъ швершини* <...> *штѣ тои могилѣ, чєрєсть долину, до швершін, та на другои долины* (1425 DRH, I, 86). Лексема *швершіє*, можливо, є континуантом псл. *\*obvyršyje*, похідного із суф. *-yje* від поєднання *\*ob vrxъ* [ЭССЯ, 31, с. 129 – 130], або ж походить від псл. *\*obrūšije* (< *\*obrūšiti*) [ЭССЯ, 29, с. 126] (серб. *обръшина* ‘пагорб’ [347, с. 802]; рум. *obîrşie* ‘пагорб, вершина гори’ [PPC-54, с. 615]; молд. *обіришэ* ‘висока гора; верхній початок долини’ [202, с. 181]). У сучасній українській мові лексема не засвідчена.

ЛСМР «Назви пагорбів антропогенного походження». Для номінації пагорбів антропогенного походження використано лексеми *могила* / *могыла* (1392 DRH, I, 3), *мовила* (1438 DRH, I, 252) / *мохила* (1425 DRH, I, 86), *могилиця* (1446 DRH, I, 373):

*могила* / *могыла* / *мохила* / *мовила* ‘могила, пагорб’: *а штѣ толѣ, прѣстѣ чєрєсь лѣгѣ, оу крѣвници, могила* (1392 DRH, I, 3); *та, дѣломѣ, на єднѣ крѣшѣ, могыла, штѣ тои могылы, чєрєсть потокѣ, на другѣ дѣлѣ* (1412 DRH, I, 45); *чєрєсть мохилѣ, на Биколѣ, та на другѣю руптѣру* (1425 DRH, I, 86); *дали єсми ємѣ два сѣла, оу нашею землю, оу Молдавскомѣ, подли мовилѣ Юкашѣ, на имѣ Жидеціє и Яверешіє* (1438 DRH, I, 252). Лексема *могила* походить від псл. *\*mogyla* [ЕСУМ, 3, с. 493]. У сучасній українській мові як нормативна засвідчена лексема *моги́ла* ‘місце поховання і

<sup>19</sup> Лексема *мунчел* (*мѣнчул*) послужила також основою для творення власних назв багатьох вершин та окремих полонин у південно-східній частині Українських Карпат, зокрема: *Менчул* (*Мунчел*) ‘гора’ (на межі Івано-Франківської та Закарпатської областей), *Мунчел*, *Менчелик* (Сколівські Бескиди у Львівській обл.), *Мунчелик* ‘полонина; гора’ (на Івано-Франківщині). Первинною є місцева форма *Мунчѐл*, яка виникла внаслідок онімізації румунського номена *tuncel* ‘горб’. Варіант ороніма *Мѣнчул* вживається рідше [391 EP].



насип, горбик на ньому', 'високий насип на місці давнього поховання' [СУМ, IV, с. 772]. Лексема *мовила*, ймовірно, є фонетичною трансформацією псл. \**mogyla* на румунському мовному ґрунті (пор.: рум. *movila* 'горб, пагорб, курган; насип' [PPC-80, с. 602]; молд. *мові́лэ* 'курган; невелике підвищення, пагорб' [202, с. 183]). У сучасній українській мові такий варіант лексеми не засвідчений. У Румунії лексема послужила для творення власних назв, переважно населених пунктів, зокрема: *Мовіла* (рум. *Movila*) – комуна в повіті Яломіца; село в повіті Яломіца, входить до складу комуни Мовіла; село у повіті Димбовіца, входить до складу комуни Нікулешть; село у повіті Димбовіца, входить до складу комуни Селчоара [43 EP];

*могилиця* 'пагорбок', можливо, 'могилка, невелика могила': *Чересь долиноу, подли могилици* (1446 DRH, I, 373); *столпъ ниже могилицѣ, та прости на д'ѣлѣ, на малои могилици, та, чересь долини* (1453 DRH, II, 34). Суфіксальний дериват від *могила*. У сучасній українській мові морфологічний і семантичний варіанти лексеми засвідчені в говірках пд.-зх. наріччя: *могилиці* 'кладовище' [АУМ, II, к. 370].

ЛСР «Назви плоскогір'я». Для номінації плоскогір'я – високо (понад 500 м) піднятої над рівнем моря натурогенної ділянки суходолу з плоскою чи хвилястою поверхнею – у пам'ятках використано номени *заподіа* (1425 DRH, I, 86), *обчина* (1490 DRH, III, 141):

*заподіа* 'плоскогір'я'<sup>20</sup> [ССУМ, 1, с. 384] (? – Б. Т.): *Я хотаръ оу симъ тиль четъиремъ селомъ, поуенше штъ где падаеть Белошева заподіа оу Милѣтини, тои заподію, гори* (1425 DRH, I, 86); *штъ дѣвь росохатъи чересь заподіи, чересь пѣтъ, на столпъ где могила копана* (1488 DRH, III, 62); *штъ толѣ чересь зъподію що сѣ зоветь Гернѣука, на дѣло* (1492 DRH, III, 230). Лексема, очевидно, є континуантом псл. \**zarod-ъj-e*

<sup>20</sup> Із контекстів УМГ семантику лексеми *заподіа* важко визначити, тому орієнтуємося на семантику подану в ССУМі, хоча деякі контексти уповажнюють на іншу семантизацію, напр.: *та Ювѣнѣсою гори до оустіе зъподіи Оуллиоръ* (1492 DRH, III, 230). Тут, очевидно, мова йде про гідронім.

(-а)<sup>21</sup> < \**zarodъ* (пор.: серб.-хорв. *запод* ‘пастка, зроблена на горбистій місцевості (на схилі або вершині пагорба, гори)’, ‘підземелля у скелях у вигляді сходів’ [РСХКНЈ, 6, с. 281]; цсл. *заподъ* ‘приховане потаємне місце, схованка’ [385 EP]); *зълодіѣ* ‘долина, рівнина’, *заподъ* ‘притулок, схованка’, пор. *запода* ‘обгороджене місце, перешкода’ [347, с. 800], а також рум. *zăpodie* ‘плато; широкий пагорб, оточений висотами; долина між двома пагорбами’, що походить із слов. *заподъ* [DELR-09 EP]. В. Г. Ярошенко у Словнику до своєї праці «Українська мова в молдавських грамотах XIV – XV вв.» витлумачив лексему *заподіа* (рум.) латинізмом *ripes*, що могло позначати ‘скелю, схил скелі’ або ж ‘ущелину, скелясту прірву, печеру в горах, грот’ [340, с. 333]. У словнику російської мови XI – XVII ст. засвідчено словотвірний варіант цієї лексеми: *заподъ* ‘схованка, таємне місце’ [СРЯ 5, с. 273]. У сучасній українській мові лексема не засвідчена;

*обчина* ‘пласкогір’я’ [ССУМ, 2, с. 71]: *пучъниши хотаръ тои враници штъ овръшіи Лаѳри, шбчини до Фалкъва штъ толк шбчинѣ до швръшіѣ Годѳва, та, шбчинѣ, до швръшіѣ Рѳскова (1490 DRH, III, 141)<sup>22</sup>; штъ това по връхъ дѣла долѣ оуѣ Лаѳовою Бѳкоѳвиною, по шбчинѣ, до дороги що переходитъ штъ довгого полк (1495 DRH, III, 280). Лексема засвідчена в румунській мові (пор.: рум. *obcină* ‘довгий хребет пагорба чи гори, який з’єднує дві вершини; височина вкрита лісом’ [DELR-0 EP]; *obcină* ‘плоский гірський хребет’ [DRU, с. 320]; *obcină* = *orcină* ‘вершина гори’ [PPC-54, с. 597]; молд. *обчинэ* ‘вершина гори чи пагорба; похила гора чи пагорб’ [202, с. 182]; *обчина* [пор. рум. *obcină* ‘вершина, гребінь гори, пагорб’] [МСПКУМ, 2, с. 23]). Ймовірно, *обчина* походить від *вібчина* < *вібчий* < *объчии* ‘чужий’ [ЕСУМ, 1, с. 389]; *вібчина*, *віпчина* ‘малий перевал між двома горами’ < *вібча*, *вібче* ‘спільна громадська земля, угіддя’ [47, с. 73 – 74; 156, с. 58].*

<sup>21</sup> Частину похідних словоформ реконструюємо, спираючись на подані в етимологічних словниках кореневі морфеми.

<sup>22</sup> У цьому контексті цілком вірогідним є трактування лексеми *обчина* як струмка, потоку (пор. *обчина* ‘струмок’ [340, с. 335]).

Фонетичні варіанти цієї лексеми з різною семантикою функціонують у говірках української мови, зокрема: у гуц.: *віпчина* ‘незначний перевал між горами’ [МСГГ, с. 25]; у говірках Івано-Франківщини: *вібчина, вібчина, віпчина* ‘перехід з однієї гори на іншу; перевал’ [СНГНІФ, с. 49, 55, 58]; у пд.-бук. гуц. говірці: *віпчинá* ‘верх хребта гір (з полониною)’ [СГБ, с. 148].

ЛСМС «Назви окремих форм зниженого натурогенного рівнинного рельєфу». У межах цієї ЛСМС виокремлюється чотири ЛСР: «Назви долини», «Назви урвища», «Назви рову» і «Назви ями».

ЛСР «Назви долини». Для номінації долини – негативної, лінійно витягнутої форми рельєфу – засвідчено номени *ДЕЛЬ / ДОЛЬ* (1400 DRH, I, 16), *ДОЛИНА* (1399 DRH, I, 11):

*ДЕЛЬ / ДОЛЬ* ‘долина’: *ѡтъ мѡгылгы цѡ на Ўюнгохъ, пѡтемь, на дрѡгой мѡгылгы, <...> ѡтъ толкъ простѣк ѡересѣ ДЕЛА, по ѡеретїи, та на старѡи мѡгылгы цѡ на поўти* (1400 DRH, I, 16); *влизе до ставѡ Банкова, а з доли, до пенѣ, кѡда хотарилъ панъ Кръстѣк Ѳорного* (1464 DRH, II, 171); *из долѡ ѡтъ Петрикани поѡенши ѡтъ маткѡ Башїа* (1492 DRH, III, 230); *поѡенши из долѡ, ѡтъ погревь, та прѡсти на дило оў глѡдъ* (1495 DRH, III, 336). Лексеми є континуантом псл. *\*dolъ* [ЕСУМ, 2, с. 89]. У сучасній українській мові як нормативний засвідчений фонетичний варіант лексем: *діл* ‘те саме, що долина’ [СУМ, II, с. 303];

*ДОЛИНА* ‘долина’: *.....ѡересѣ ДОЛИНА..... на вѣчунѡи возъ..... Игрищѣ, на оў возъ вѣчунѡи....* (1399 DRH, I, 11); *ѡтъ толкъ, простѣк ѡересѣ долинои, до мѡгылгы, цѡ надъ ДЕЛОМЪ* (1400 DRH, I, 16); *ѡтъ ѡиреша, попереқты, простѣк полемѣ, на Бахлѡѡи, <...> до долины цѡ є мало пониже липѡвгы* (1401 DRH, I, 19); *ѡтъ той мѡгилѡѡ, ѡересѣ долинуѡ, до ѡвершїи, та на дрѡгой долины* (1425 DRH, I, 86); *по той сторонѣ, на долиноѡ што падаетъ прѡтивъ Якѡшѡѡѡ Кешенеѡѡ* (1436 DRH, I, 218); *ѡтъ пискѣ, прѡсти долиноѡ долѡ, до Панкова стаѡѡ* (1456 DRH, II, 90). Лексема є континуантом псл. *\*dolina* [ЭССЯ, 5,

с. 61 – 62]. У сучасній українській мові лексема *долина* ‘рівна плоска місцевість, розташована між горбами чи горами’ засвідчена як нормативна [СУМ, II, с. 358].

У межах ЛСР «Назви долини» виокремлюється два ЛСПР: «Назви типів долин» і «Назви частин долини».

ЛСПР «Назви типів долин». Цей ЛСПР містить три ЛСМР: «Назви невеликої долини», «Назви ущелини» і «Назви яру».

ЛСМР «Назви невеликої долини». Для номінації невеликої долини засвідчено номен *долинка* (1489 DRH, III, 92):

*Долинка* ‘долинка’: *ѡтъ това чересь доубровицѣ на долинкѣ, на єдин доубѣъ знаменанѣъ, та долилкою горѣ до Трояна* (1489 DRH, III, 92). У сучасній українській мові лексема *долинка* зменш.-пестл. до ‘долина’ засвідчена як нормативна [СУМ, II, с. 358].

ЛСМР «Назви ущелини». Для називання ущелини – вузької гірської долини, по якій протікає річка, – засвідчено лексему *тїснина* (1458 DRH, II, 103):

*тїснина* ‘ущелина’: *Я хотарь млинамь, ѡтъ тїснинѣ, гдѣ стиснѣет сѧ Молдова, ниже Романова трѣга* (1458 DRH, II, 103). Лексема є континуантом псл. *\*těsknina* < *\*těsknъ* [ЕСУМ, 5, с. 581]. Номен *тїснина* ‘тіснота, стискання, скрута’ засвідчена в пам’ятках давньоруської мови [МСДЯ, III, с. 1094]. У сучасній українській мові лексема *тісна* ‘вузька річкова долина з дуже крутими, іноді прямовисними схилами’ // ‘вузький прохід між горами, скелями, стрімчаками’ засвідчена як нормативна [СУМ, X, с. 147].

ЛСМР «Назви яру». Для номінації ярів – глибоких, широких й достатньо протяжних крутосхилих долин V-подібної форми, а також балок – сухих або з тимчасовим водотоком долин із плоским дном, які є кінцевою стадією розвитку ярів, і байраків – вологих або сухих ярів, балок, порослих деревами та чагарниками, здебільшого дубовими лісами (байрачний ліс, байрачна діброва), які виникають внаслідок ерозії пухких гірських порід тимчасовими лінійними

водотоками під час потужних опадів, танення снігу, льоду, – засвідчено номени *връттоп*, *връттоапє* (1422 DRH, I, 73), *жидовинъ* (1491 DRH, III, 176):

*връттоп*, *връттоапє* ‘яр’<sup>23</sup>: *потоком доловъ, оу нижни конецъ връттопа* (1422 DRH, I, 73); *штъ толѣ право чересь връттоапє и право на могилаѣ ѡ потокъ* (1493 DRH, III, 259). Лексема є континуантом псл. \**vьrtьрь* [ЕСУМ, 1, с. 358]. Слов’янізм *вертеп* ‘печера’ в документах із території Молдавського князівства набув східнороманської форми *връттоапє* (молд. *выртоп* ‘вибоїна’, ‘яр’ [ССУМ, 1, с. 200]. «У сучасній народній мові, – на думку В. В. Німчука, – континуанти давнього *врътъпъ* характеризуються різноманітністю фонетики й семантики – *вертеп*, *вертін*, *вертиб*, *вертена*, *вертеба* та ін. ‘печера’, ‘глибока важкопрохідна вузька ущелина’ та ін., а це вказує на питомість в українській мові географічного терміна» [198, с. 113]. У сучасній українській мові лексема *вертєп* ‘печера’ засвідчена як застаріла [СУМ, I, с. 332]. Лексема в різних фонетичних, інколи морфологічних, варіантах зберегла чи розвинула / змінила своє значення переважно в українських говірках південно-західного наріччя, а також в УГР, зокрема: в бойк.: *вертєп* ‘яруга, заросла лісом’, *вертєпина* ‘непрохідний яр у горах’ [СБГ<sub>Он</sub>, 1, с. 91]; у бук.: *вєртіб*, *вєркіб* ‘природна западина на полі з водою або без води’ [СБГ, с. 49]; у гуц.: *вертєна* ‘провалля, безодня’, *віртін* ‘скеляста гора’, *віртоп* ‘глибоке озеро в горах’ [МСГГ, с. 22 – 23]; у пд.-бук. гуц. говірці: *вертєпи* / *вєртопи* ‘провалля’ [СГБ, с. 146]; у говірках Івано-Франківщини: *вертеп*, *вертена* ‘глибокий яр’ [СНГНІФ, с. 46, 47]; в говірках Одеської області: *вертєп* = *рина* рум. ‘балка, рівчак, вимитий водою яр’, ‘велика яма, яку вимулило водою’, ‘глибоке урвище зі стрімкими берегами’ [СУГО, с. 170]), *вєртєна* ‘глибокий яр’ [СДУГОО, с. 20]; *вертеп* ‘печера’ [МСУГА, с. 219]; \**vertep* ‘заглибина на поверхні землі, поросла лісом’, ‘заглибина на дні ріки’, ‘водоверть’, ‘важкодоступна місцевість’, ‘крутий схил’, ‘джерело’ [ОКДА, с. 172]; пор. також

<sup>23</sup> У Молдавському князівстві також існував топонім *Връттопъ*: село на имѣ връттопъ що на чорном потоцѣ и половина шт став и половина шт млин, тижь на чорном потоцѣ (1479 – 1480 DMŞM, 105).

молд. *хыртѡн* ‘вибоїна’ [СДЕЛІМ, с. 476], ‘котлован; глибокий яр, зарослий травом’ [202, с. 183], рум. *hirtop* ‘вибоїна, улоговина, яр’ [209, с. 77 – 78], що походить, очевидно, із болг. *въртѡн* ‘лійкоподібне заглиблення, гірська ущелина’ [БЕР, I, с. 212]; *вертепъ* (цсл. *врѣтъпль*) ‘печера’ [ІСУЯ, I, с. 218]. Лексема засвідчена в словнику російської мови XI – XVII ст.: *вертепъ* (*врѣтъпль*) ‘ущелина, печера’ [СРЯ, 2, 97 – 98];

*жидовинъ* ‘яр, байрак, балка’ (? – Б. Т.) [ССУМ, 1, с. 360]: *чѣресъ потокъ, ѡ рипъ, штъ толкъ, по пѣдъ дила, ѡ жидовинъ* (1491 DRH, III, 176); *штъ толкъ чѣресъ лѣсъ и чѣресъ потокъ ѡ рипъ, штъ толкъ, попуѣдъ дѣла, ѡ жидовинъ* (1497 DRH, III, 361). Лексема із затемненим походженням і непереконливою семантикою. Можливо, це дериват від псл. *\*židja < \*židъjъ* [ИЭССРЯ, 1, с. 302]; ймовірно, це засвоєння з італійської мови в дописемний період, похідне від *guido* ‘єврей’ [ЕСУМ, 2, с. 195], хоча причини перенесення назви особи за етнічною належністю на об’єкт суходільного довкілля незрозумілі; ще одним із можливих є припущення, за яким *жидовинъ* є спорідненим із назвою рослини *жидовинникъ* [СРНГ, 9, с. 170]. Оскільки контекст не дає можливості достовірно встановити значення та походження номена, це питання залишається відкритим. У сучасній українській мові лексема не засвідчена.

ЛСПР «Назви частин долини». У межах цього ЛСПР виокремлюється ЛСМР «Назви русла річки».

ЛСМР «Назви русла річки». Для номінації русла (річища) – найбільш зниженої частини річкової долини, якою відбувається стік води впродовж усього року, – засвідчено лексему *матка* (1451 DRH, II, 16):

*матка* ‘річище, русло річки’: и мѣсто штъ млинъ на *матки* Шаковци и хлѣвникъ що естъ више Гроуѣцѣк (1451 DRH, II, 16); штъ толкъ, на *матки* потоки горѣ, до Яваша (1475 DRH, II, 306); та чѣресъ поле на пискѡ, та ѡ *маткѡ* Стърати (1489 DRH, III, 92); ѡт това оуѣ по *маткѡ* Тѡтова, водою горѣ, до штїе потока Крънга (1495 DRH, III, 280). Лексема є континуантом від псл. *\*matъka* [ЕСУМ, 3, с. 415]. У мові УМГ лексема

*mátka* ‘річище, русло річки’, очевидно, є болгаризмом, засвоєним румунською мовою, пор.: молд. *matkă* ‘русло річки, потоку’ [202, с. 184]; рум. *mátcă* ‘русло річки’ [РМРС ЕР], *mátcă* ‘річище, русло річки’ [DRU, с. 283]; болг. *mátka* ‘річище, русло; глибоке місце в річці, де вона не пересихає’ [ЕСУМ, 3, с. 415], *mátka* діал. ‘русло ріки; стрезень, глибоке місце в руслі ріки’ [БРС, с. 311], *matkă* ‘головна течія річки, русло’ [347, с. 801]. У сучасній українській літературній мові лексема *mátka* з таким значенням не засвідчена. Сему ‘заглиблення в ґрунті, по якому тече річка, струмок і т. ін.’ реалізує лексема *ру́сло*, яка засвідчена як нормативна [СУМ, VIII, с. 912]. Лексема *mátka* із суміжно близьким значенням засвідчена в говірках української мови, зокрема: в закарп. говірці: *mátka* ‘швидка течія річки’ [СЗГС, с. 168]; пд.-бук. гуц.: *mátka* ‘бистрина річки’ [СГБ, с. 186].

У межах ЛСМР «Назви русла річки» виокремлюється ЛСММР «Назви повороту русла річки».

ЛСММР «Назви повороту русла річки». Для номінації коліна (повороту русла) річки засвідчено лексеми *коутоуль* (1468 DRH, II, 225), *ґголь* (1473 DRH, II, 281):

*коутоуль* ‘коліно (заворот русла річки)’ [ССУМ, 1, с. 531]: и, повише того, *кѡтѡлъ* Хѡецкнїи (1468 DRH, II, 225). Точно походження лексеми *коутоуль* встановити не вдалося, проте в УМГ лексема може бути румунізмом (пор. в рум. мові: *cot* ‘поворот, згин, звивина’; *cotili* ‘ходити звивистими шляхами’ [РРС-80, с. 338]), або ж може мати й слов’янське походження (< псл. *\*kotъ* [ЕСУМ, 3, с. 162; ЭССЯ, 13, с. 75]). У сучасній українській мові лексема не засвідчена;

*ґголь* ‘коліно (заворот русла річки)’: и една *грѡла* що есть *оу ґгль* *Прѡта* и *оупадаеть оу озера* (1473 DRH, II, 281). Лексема є континуантом псл. *\*ogolъ* [ЕСУМ, 1, с. 436]. У сучасній українській мові лексема не засвідчена.

ЛСР «Назви урвища». Для називання урвищ – прямовисних круч, які утворилася в результаті геологічних процесів або руйнування берега під дією прибою, – вжито лексеми *ринь* (1428 DRH, I, 116), *роуптоурла* (1422 DRH, I, 73):

*рипгъ* ‘обрив, провалля’: *чєрєсъ вѡуковиноу, оу Бѡулеоакъ, оу рипи штгъ* Баломирєци (1428 DRH, I, 116); *чєрєсъ лѣсъ и чєрєсъ потокъ, њ рипгъ* (1491 DRH, III, 176); *штгъ толѣ чєрєсъ лѣсъ и чєрєсъ потѡкъ њ рипгъ* (1497 DRH, III, 361). В українській мові вважається запозиченням з румунської [ЕСУМ, 5, с. 79] (пор.: рум. *rîpă* ‘обрив, круча, байрак, яр, крутояр’ [PPC-80, с. 1241]; молд. *ry̆nэ* ‘обрив; ‘обрив, провалля’ [ССУМ, 2, с. 293], ‘обрив; прірва; схил’ [202, с. 184]). У сучасній українській мові лексема *rĭna* ‘вимивина, заглибина в землі, утворена текучою водою’ засвідчена як діалектна [СУМ, I, с. 430]. Номен *rĭnа* з подібною семантикою функціонує переважно в українських говірках південно-західного наріччя, а також в УГР, зокрема: в бойк. говірках: *rĭnа* ‘круча’, ‘яр’, ‘урвище’ [СБГ<sub>Он</sub>, 2, с. 174]; у бук.: *rĭna* ‘схил, вибоїна’ [СБГ, с. 455]; у гуц.: *rĭna* ‘стрімкий схил гори’, ‘зсув’, ‘ущелина, урвище’, ‘стрімка кам’яниста дорога’, ‘кам’янистий ґрунт’ [ГГ, с. 163]; у говірках Івано-Франківщини: *rĭna* ‘стрімкий схил’, ‘крутий схил гори; круча’, ‘урвище’, ‘провалля’, ‘глибокий яр’ [СНГНІФ, с. 239]; у пд.-бук. гуц. говірці: *rĭna* ‘похилий берег; зсув на узбіччі; урване узбіччя’ [СГБ, с. 210]; у пд. бук.-покут.: *rĭna* ‘стрімкий берег’ [ПБПГМ, с. 362]; у марам. говірці: *rĭna* ‘урване узбіччя сіножаті; обрив землі на узбіччі полонини’ [СГП, с. 310]; одес.: *rĭna* (лат.) ‘балка, рівчак’ [СДУГОО, с. 63]; *rĭna* рум. ‘балка, рівчак, вимитий водою яр’, ‘велика яма, яку вимулило водою’, ‘глибоке урвище зі стрімкими берегами’ [СУГО, с. 170]; *rĭra* ‘прірва, ущелина’, ‘обривистий схил, берег’, ‘осип каміння’, ‘кам’яниста земля’ [ОКДА, с. 172];

*роуптоура* ‘обрив (берега), схил’: *та штгъ роуптури, попрѣкъ, оу могылоу, гдє* вргъба близко пѡтѣ (1422 DRH, I, 73); *чєрєсъ мохилѡ, на Виколе, та на дрѡгѣю роуптѣру* (1425 DRH, I, 86); *та чєрєсъ Чєрленѡю Дѡвровѡ право на роуптѡрѡ, та на берег Тѡтовѣ* (1495 DRH, III, 280). В УМГ, очевидно, лексема є румунізмом (пор.: у рум. мові: *ruptură* ‘пролом’, ‘прорване місце’, ‘дірка’, ‘обрив (берега), відкіс’ [PPC-80, с. 1255; DRU, с. 406]; у молд. мові: *rupтурэ* ‘розрив (порване місце)’, ‘обрив (берега і т. ін.)’ [МРС, с. 550]). Цей номен не вийшов ні за хронологічні межі своєї епохи, ні за територіальні межі Молдавського князівства [114, с. 185].



ЛСР «Назви рову». У межах цього ЛСР виокремлюється ЛСПР «Назви рову антропогенного походження».

ЛСПР «Назви рову антропогенного походження». В УМГ для номінації рову – штучної споруди, глибокої, широкої канави, що оточує будівлю чи поселення, а також використовується як польова інженерна захисна споруда (інколи заповнена водою), – засвідчено номен *перекопъ* (1427 DRH, I, 98) / *прѣкопъ* (1427 DRH, I, 98):

*перекопъ* ‘рів’: поучени штъ Молдови, чересъ лугъ, на оусти *перекопи* (1427 DRH, I, 98); по старомъ *перекопѣ*, до хатарѣ Шервещемъ (1479 DRH, II, 329). Континуант псл. *\*perkorъ* < *\*perkopati* < *\*per*+*\*kopati* [ЕСУМ, 2, с. 565]. Лексема *перекопъ* ‘рів’ засвідчена в пам’ятках давньоруської мови [МСДЯ, II, с. 908];

*прѣкопъ* ‘рів’: та, *прѣкопомъ*, до Трояна (1427 DRH, I, 98); поучени штъ приходища Моловатъцу вода Вишнивцу и кѣда полѣна держить вѣше монастырѣ, за *прѣкопъ*, на дѣль (1470 DRH, II, 241). Лексему вважають старослов’янізмом (цсл.) *прѣкопъ* ‘перекоп’ [ЕСУМ, 2, с. 565], хоча ймовірнішим є південнослов’янський рефлекс псл. *\*perkorъ*, пор.: болг. *прекоп* діал. ‘рів’ [БРС, с. 506]. В УМГ цей номен, очевидно, запозичено з болгарської мови. Фонетичний варіант лексем *перекопъ* і *прѣкопъ* ‘рів’ з такою самою семантикою засвідчено в окремих українських говірках, зокрема в бойк.: *перекіп* ‘рів’ [СБГ<sub>Он</sub>, 2, с. 51]; *перекоп* функціонує як народний географічний термін на Рівненщині зі значенням ‘викопана яма, канава впоперек дороги’ [СНГТР, с. 82]. У сучасній українській літературній мові лексема *перекоп* функціонує як топонім.

ЛСР «Назви ями». У межах цього ЛСР виокремлюється два ЛСПР: «Назви ями натурогенного походження» і «Назви ями антропогенного походження».

ЛСПР «Назви ями натурогенного походження». Для номінації ями натурогенного походження засвідчено номен *яма* (1488 DRH, III, 52):

*яма* ‘яма’: та на вѣрхѣ дила, на єднѣ *ямоу* и на єдинѣ столпѣ (1497 DRH, III, 401). Лексема походить від псл. \**ama* / \**jama* ‘викопане, вирите’ [ЕСУМ, 6, с. 546]. У сучасній українській мові номен *яма* ‘заглиблення в землі’ // ‘те саме, що могила’ засвідчена як нормативна [СУМ, XI, с. 644].

ЛСПР «Назви ями антропогенного походження». Для номінації викованії ями засвідчено номінативне словосполучення *яма копана*, означальний компонент якого передає диференційну ознаку ненатурогенності цієї реалії: *яма копана* ‘заглибина в землі’: § дѣровѣ, гдѣ єсть *яма копана* (1495 DRH, III, 280).

У межах ЛСПР «Назви ями антропогенного походження» виокремлюється назва, що відбиває диференціацію номінованих реалій за призначенням і формує ЛСМР «Назви ями антропогенного походження, що служить пасткою для ведмедів».

ЛСМР «Назви ями антропогенного походження, що служить пасткою для ведмедів». Для номінації ведмежої ями – глибокої замаскованої ями з приманкою для ловлі ведмедів – засвідчено лексичне словосполучення *медведина яма*.

*медведина яма* ‘ведмежа яма’: ѡтѣ толѣ простѣ на *медвединоу яму*, ѡтѣ толѣ горты лѣгомѣ и чѣрѣсь пѣть, ѡу навѣрки (1488 DRH, III, 52). У сучасній українській мові таке номінативне словосполучення не засвідчено (пор.: *вовча яма* (мисл.) ‘глибока замаскована яма з приманкою для ловлі вовків’, що функціонує як нормативне [СУМ, I, с. 712]).

ЛСПС «Назви антропогенного рівнинного рельєфу». Антропогенний ландшафт формують різноманітні інженерно-будівельні споруди й комплекси. У межах ЛСПС «Назви антропогенного рівнинного рельєфу» виокремлюється ЛСМС «Назви окремих форм антропогенного підвищеного рівнинного рельєфу», яку утворюють три ЛСП: «Назви споруд», «Назви поселень», «Назви адміністративно-територіальних утворень».

ЛСП «Назви споруд». У межах ЛСП «Назви споруд» виокремлюється сім ЛСПР: «Назви житлових споруд», «Назви оборонних споруд», «Назви

культових споруд», «Назви виробничих споруд», «Назви гідротехнічних споруд», «Назви громадських споруд» і «Назви господарських споруд».

ЛСПР «Назви житлових споруд». У межах ЛСПР «Назви житлових споруд» виокремлюється ЛСМР «Назви будинка».

ЛСМР «Назви будинка». Для номінації будинка – виду будівлі із внутрішнім наземним простором (приміщеннями), що створена та використовується людьми, – засвідчено лексему *домъ* (1408 DMÎŞM, II, 633), *хижа* / *хыжа* (1435 – 1436 DLŞM, I, 494), *келита* / *киліта* (1436 DRH, I, 211):

*домъ* ‘будинок’: а еше есмгы илгъ дали волю што вгы совѣ держали, ы сочавѣ, одинъ домъ (1408 DMÎŞM, II, 633); штинина его, на илгѣ: Оуингоурѣни, где домъ его (1409 DRH, I, 34); панъ Дидрихъ намъ свои домъ и городы штворилъ (1443 DRH, I, 326); шни емѣ покради коли емѣ домъ злодѣи покрадили, како тои сведітели намъ межііаши, предъ нами и предъ нашими волѣри (1459 DRH, II, 116). Лексема є континуантом псл. *\*domъ* [ЕСУМ, 2, с. 91]. Як нормативний у сучасній українській мові функціонує фонетичний варіант цієї лексеми: *дім* ‘приміщення, в якому живуть люди’ [СУМ, II, с. 306];

*хижа* / *хыжа* ‘дім, будинок, хата’: даль едно село на оусти немца татарское а оу том сели деслтъ хыжъ татарскых (1435 – 1436 DLŞM, I, 494); б хыжи ^ т едноу слатиноу (1461 DRH, II, 140). Лексема є континуантом псл. *\*хуѣа*, деривата від псл. *\*хуѣ* / *\*хуѣа* [ЭССЯ, 8, с. 165 – 166]. У сучасній українській мові лексема *хижа* ‘те саме, що хата; невелика убога хата; халупа’ засвідчена як нормативна [СУМ, XI, с. 52];

*киліта* / *келита* ‘житло монаха, келія’: селище Рошчино и келіе Манасіеви (1436 DRH, I, 211); И дали есми емѣ тоє мѣсто да оуинитъ совѣ келию. И, такоже, дали есми емѣ Макариевѣ келию, що естъ пониже Немецкого монастырѣ (1443 DRH, I, 342); єдино мисто штъ млинъ на Бръдъцелъ, подли старихъ килиахъ (1484 DRH, II, 401). Лексему через цсл. мову запозичено із гр. *κελλιον* ‘комірчина, конурка, підвал;

келія' [ЕСУМ, 2, с. 421]. У сучасній українській мові лексема *келія* 'житло ченця або черниці (окрема кімната в монастирі чи будиночок)' засвідчена як нормативна [СУМ, IV, с. 139].

ЛСПР «Назви оборонних споруд». У межах цього ЛСПР виокремлюється два ЛСМР: «Назви валу» і «Назви городища».

ЛСМР «Назви валу». Для номінації валу – оборонної споруди у вигляді високого насипу з крутим схилом, розташованим з боку ймовірного нападу супротивника, – засвідчено лексему *валъ* (1392 DRH, I, 3):

*валъ* 'вал, насип': Я хотарь имъ: штъ Маргышевъци, *валъ* што поперекъ Полл, до Герета, та на тѹ сторону Герета <...> а штолл, по край вѹковингы, д'бломъ доловъ, до *валу*. То, емв, хотарь все окол (1392 DRH, I, 3); штъ Несфота, *валомъ*, штъ *валу*, поперекъ Костюкова лѣска (1432 DRH, I, 157). Лексема запозичена із свн. *wal* 'насип' (нвн. *wall* 'тс.') [ЕСУМ, 1, с. 323]. У сучасній українській мові лексема *вал* 'високий земляний насип навколо поселення, міста чи фортеці для захисту від ворога' // 'довгий і високий земляний насип для господарських потреб або захисту від поводи і т. ін.' засвідчена як нормативна [СУМ, I, с. 283].

ЛСМР «Назви городища». Для номінації городища – у часи давніх слов'ян – постійного укріпленого поселення; оборонного комплексу, місця, де було укріплене поселення, – використано лексему *городище* (1420 DRH, I, 67):

*городище* '(місце укріпленого поселення) городище': Я хотарь тѣмь селомъ що соуть на Бѹковци, поченши штъ Бѹрсарева монастырѣ, на верхъ пасика Яувковгы, по *верхъ Городища* (1420 DRH, I, 67); а панъ Херманъ продалъ там села и погана <...> § Кръници Калѣгеровѣ, § *городище* (1468 DRH, II, 225). Лексема є континуантом псл. *\*gordiŝče*, деривата від псл. *\*gordъ* [ЕСУМ, 1, с. 571] чи *\*gorditi* [ЕСУМ, 1, с. 581]. У сучасній українській мові лексема *городіще* 'поселення, укріплене валами і ровами' засвідчена як нормативна [СУМ, II, с. 136].

ЛСПР «Назви культових споруд». У межах цього ЛСПР виокремлюється два ЛСМР: «Назви монастиря» і «Назви церкви».

ЛСМР «Назви монастиря». Для номінації монастиря – комплексу житлових, богослужбових, господарських будівель, належного ченцям або черниціям, – засвідчено лексему *монастѣр* (1398 DRH, I, 8):

*монастѣр* ‘місце, де розташована церква та житлові будівлі монахів, монастир’: Дадѡхъ томѡ истинномѡ нашемоу монастирю ѡтъ Полгани (1398 DRH, I, 8); Я хотарь тѣмъ селомъ цю соутъ на Бѣковци, поучени ѡтѣ *Бѣрзарева монастѣрѣ*, на верхѣ пасика Ячубковѣ, по верхѣ Городища (1420 DRH, I, 67). Лексема запозичена з гр. *μοναστήριον* ‘монастир, келія самітника’ [ЕСУМ, 3, с. 506]. У сучасній українській мові лексема *монастір* ‘церква, будівлі й територія, належні громаді ченців чи черниць’ засвідчена як нормативна [СУМ, IV, с. 794].

ЛСМР «Назви церкви». Для номінації церкви – архітектурної споруди, призначеної для здійснення богослужінь і релігійних обрядів, – використано лексеми *црѣковѣ* (1408 DRH, I, 32), *храмѣ* (1438 DRH, I, 271):

*црѣковѣ* ‘церква’: и дали есмѣ *црѣкови* Свѣтѡи Пѣтници, цю на Романѡвѣ торгѣ (1408 DRH, I, 32); а свѣтѡмъ *црѣковѣ* да ни поетѣ ѡу соубѡтѣ вѣчерѣ параклиси и ѡу недѣлю, на ѡбѣдоу, да се даѣ приливокъ (1466 DRH, II, 192); есми дали, тоти сѣ *црѣкви* и сѣ сѣ попи, измѣнѣ за сѣ *црѣкви* и сѣ сѣ попи (1490 DRH, III, 136). Лексема походить із гр. *κυριήδον* (*οἰκίον*) ‘Господній (дім)’ [ЕСУМ, 6, с. 241]. В УМГ, очевидно, запозичення зі стсл. *црѣкы* ‘церква’ [13, с. 294]. У сучасній українській мові лексема *цѣрков* ‘церква’ засвідчена як застаріла, а її словотвірний варіант *цѣрква* ‘релігійна організація духівництва і віруючих, об’єднана спільністю вірувань і обрядовості’ і ‘будівля, в якій відбувається християнське богослужіння’ – як нормативний [СУМ, XI, с. 202];

*храмѣ* ‘храм’: еже естѣ *храмѣ* свѣтѡго Благѡвѣщеніѡ (1438 DRH, I, 271); и деже естѣ *храмѣ* Рождѣство прѣсвѣтѣи чѣстие и прѣблагословеніѣ владѣтѣлицѣ нашѣи Богородици и прѣснодѣвѣ Маріѣ (1491 DRH, III, 199); Тоѣ вѣсе више писанное дали есмо свѣтѡмоу нашемоу монастирю, цю на Бѡрѡнец, и деже естѣ *храм* свѣтѡго и славнаго велико мѣченика и

повѣдоносца Гѣоргіѡ (1499 DRH, III, 434). Лексема запозичена з цел. (стсл.) *храмъ* < \**хортъ* [ЕСУМ, 6, с. 207; ЭСРЯ, IV, с. 273]. У сучасній українській мові лексема *храм* ‘будівля, де відбуваються богослужіння, релігійні обряди’ засвідчена як нормативна [СУМ, XI, с. 136].

ЛСПР «Назви виробничих споруд». Цей ЛСПР містить п’ять ЛСМР: «Назви млина-сукновальні», «Назви прядильні вовни», «Назви млина», «Назви сушарні» і «Назви солодівні».

ЛСМР «Назви млина-сукновальні». Для номінації млина-сукновальні засвідчено лексеми *валило* (1448 DRH, I, 395), *стоупа* (1443 DRH, I, 343), *цага* / *цаса* / *цеза* / *цеза* (1473 DRH, II, 289):

*валило* ‘млин-сукновальня, валило’ [ССУМ, 1, с. 611], ‘механічний пристрій для валяння сукна’ [114, с. 232]: да оучинитъ совѣ млинъ и що коли вѣдетъ его волѣ, или жерствило или *валила* или вѣди що (1448 DRH, I, 395); да зчинѣтъ соби домъ, и половина *штъ валилъ*, <...> и штъ оусего приходѣ, и по водѣ и по сѣхъ, да естъ имъ половина (1448 DRH, I, 397); млинъ що сѣтъ на Молдавѣ, ниже Романова трѣга, и сѣ *валилами* (1458 DRH, II, 103). Лексема є континуантом псл. \**validlo*, очевидно, деривата від псл. \**valiti* [ЕСУМ, 1, с. 325]. Цей номен з подібною семантикою засвідчено в говірках української мови, зокрема: в бойк.: *валіло* ‘ступа для виробу сукна’ [СБГ<sub>Он</sub>, 1, с. 81]; у гуц.: *валіло* ‘обладнане місце, де обробляють ліжники, сукно, сукновальня’ [ГГ, с. 33]; *валіло* ‘природна чи штучна гребля на річці, де обробляють ліжники’ [СГГ, с. 31]; *валіло* ‘валяльня сукна у водяному млині’ [МСГГ, с. 20]; у говірках Івано-Франківщини: *валіло* ‘штучне перекриття води деревом, дошками, кругляками для вимочування речей, наприклад, ліжників’, ‘загачене місце на річці’, ‘плесо, де обробляють ліжники’, ‘обладнане місце, споруда на річці, де обробляють ліжники’ [СНГНІФ, с. 43 – 44];

*стоупа* ‘водяний млин-сукновальня’ [ССУМ, 2, с. 396]: и два млинъ що сѣтъ оу Банѣ <...> и *стѣпа* що сукно шпихаетъ (1443 DRH, I, 343); да оучинитъ совѣ млинъ

и що коли вѣдетъ его волѣ, <...> или *стѣпны* (1448 DRH, I, 395). Лексема – континуант псл. \**stopa* [ЕСУМ, 5, с. 458]. У сучасній українській літературній мові лексема *сту́па* з таким значенням не засвідчена. Морфологічні варіанти лексеми з подібним значенням функціонують у говірках української мови, зокрема: у бойк.: *сту́пи* ‘пристрій, у якому б’ють вовну’ [СБГ<sub>Он</sub>, 2, с. 263]; у гуц.: *сту́пи* ‘спеціально обладнане місце коло млина, де обробляють водою домоткане полотно’ [ГГ, с. 179]; *сту́пи* тільки мн., заст. ‘місце біля млина, де водою обробляють домоткане полотно’ [СГГ, с. 164]; *сту́пи* ‘пристрій млина, сукновальні для обробки домотканого полотна, сукна’ [МСГГ, с. 185];

*цѣза* / *цѣса* / *цѣза* / *цѣса* ‘млин-сукновальня, валило’ [ССУМ, 2, с. 568]: право *цѣрезь* Мѡлдавѣ, и ѡт *цѣса* Влѣшинова право до *цѣтѣа* Бѣлкое (1473 DRH, II, 289); и съ *цѣсами* и *стрѣгами* (1491 DRH, III, 185). Питання про походження лексеми *цѣза* / *цѣса* залишається відкритим. У сучасній українській мові лексема не засвідчена.

ЛСМР «Назви прядильні вовни». Для номінації прядильні вовни засвідчено лексему *жерствило* / *жорствило* (1448 DRH, I, 395):

*жерствило* / *жорствило* ‘прядильня вовни’ [ССУМ, 1, с. 358]: да оучинитъ совѣ млинѣ и що коли вѣдетъ его волѣ, или *жерствило* (1448 DRH, I, 395); по той сторонѣ ставѣ да оуинѣтъ *жерствило* (1448 DRH, I, 397); дали и потвердили еси томи свѣтомѣ монастырѣ села <...> и Стачуанѣ, ѡба коутовѣ, <...> и съ *жорствиломи*, и Лоукѣуѣщѣи, на Солонѡми Тазловѣ (1462 DRH, II, 152). Лексема етимологічно споріднена із *жорствá*, ймовірно, є дериватом від псл. \**žbrsty* [ЕСУМ, 2, с. 207; ЭСРЯ, II, с. 50]. У сучасній українській мові цей номен не засвідчено.

ЛСМР «Назви млина». В УМГ для номінації млина – споруди, що розмелює зерно на борошно за допомогою вітряної, водяної, парової та іншої енергії, – засвідчено лексему *млинѣ* (1408 DRH, I, 32 – 33):

*млинѣ* ‘млин’: дали еси црѣкови той двѣ селѣ оу нашої земли <...> и с *млиномѣ* што на крѣници (1408 DRH, I, 32 – 33); есми дали своєю доброю волею а никимѣ

промічени <...> Болховець и съ селгы и приселкы, со *млины* <...> и съ оусими оужиткы (1421 DRH, I, 69); даровали есми его и дали нашъ дворъ Болховець и съ сѣкиъ и съ *млиномъ*, и Германъ ловець (1443 DRH, I, 326). Лексема є континуантом псл. \**тъlinъ*, що походить від лат. *molīna*, утворене від дієслова *molo* ‘мелю’; припускається посередництво двн. *mulīn* [ЕСУМ, 3, с. 489]. У сучасній українській мові номен *млин* ‘споруда, що розмелює зерно на борошно за допомогою вітряної, водяної, парової та ін. енергії’ засвідчено як нормативний [СУМ, IV, с. 764].

ЛСМР «Назви сушарні». Для номінації приміщення для сушіння чого-небудь, засвідчено лексему *лозниця* (1491 DRH, III, 199):

*лозниця* ‘плодосушарня, сушарка’: д’кломъ долѣ, до вѣври, гдѣ били *лозници*, а штъ толе шпетъ тим же д’кломъ долѣ (1491 DRH, III, 199 III, 136). Лексема є дериватом псл. \**lozъnъ*, \**lozъna* + *-ica* [ЭССЯ, 16, с. 122 – 123]. В українській мові лексема функціонує як діалектна: *лѳзниця* ‘вид примітивної плодосушарки’ [СУМ<sub>Гр</sub>, II, с. 375], *лозніця* ‘сушарка’ [СУМ, IV, с. 541]. Ця лексема та її фонетичні, словотвірні, семантичні варіанти засвідчені, зокрема, в бук. говірках: *лѳзниця*, *лозніця* ‘сушарка для фруктів’, *лѳзничка* ‘зм. до *лѳзниця*’ [СБГ, с. 264]; *лѳзници* ‘невеличка будівля для сушіння фруктів під дією високої температури (без диму)’ [СГГ, с. 105], *лѳзници* ‘сушарка (перев. для фруктів)’ [ГГ, с. 114].

ЛСМР «Назви солодівні». Для номінації невеликих приміщень, де виготовляли солод – продукт штучного пророщування злакових культур (жито, ячмінь, овес, пшениця, просо), який використовується у виробництві пива, квасу, спиртних напоїв, засвідчено лексему *сладница* (1488 DRH, III, 62):

*сладница* ‘солодівня; приміщення, де виготовляли солод’: и наши питомъи млини тижѣ штъ Серецкого тръга и съ *сладницюю* и малое мито на вѣуавѣ (1488 DRH, III, 62). Лексема є континуантом псл. \**soldъnica* < \**soldъ* [ЕСУМ, 5, с. 348]. Словотвірний варіант цієї лексеми засвідчений в сучасній українській мові як



нормативний: *солодівня* ‘приміщення, де готують зерно для солоду’ [СУМ, IX, с. 446].

ЛСПР «Назви гідротехнічних споруд». У межах цього підряду виокремлюється два ЛСМР: «Назви греблі» і «Назви риболовних споруд».

ЛСМР «Назви греблі». Для номінації греблі – гідротехнічної споруди, що перегороджує русло річки, болото чи інший водотік для підняття рівня води перед нею з метою створення водосховища, – використано лексеми *грѣблѣа* (1434 DRH, I, 180), *плотъ* / *плѣтъ* (1456 DRH, II, 83):

*грѣблѣа* ‘гребля’: и єдно мѣсто штъ пвстини, на Баши, ниже *грѣблѣа* Балицовѣа (1434 DRH, I, 180). Лексема – континуант псл. \**grebja* [ЭССЯ, 7, с. 109; ЕСУМ, 1, с. 589]. У сучасній українській мові лексема *грѣбля* ‘гідротехнічна споруда, що перегороджує водойму чи водотік’ засвідчена як нормативна [СУМ, II, с. 163];

*плотъ*, *плѣтъ* ‘гребля, загата’: и три бродѣвѣ надѣа Нистрѣк <...> и вѣсѣа *плѣтъа*, колико чинѣтъ 8 томѣ хотарѣ (1456 DRH, II, 83). Лексема – континуант псл. \**plotъ* [ЕСУМ, 4, с. 441]. У сучасній українській мові фонетичний варіант лексеми засвідчений як нормативний з іншою семантикою: *пліт* ‘огорожа, плетена з хворосту’ і ‘скріплені в один або декілька рядів колоди для сплаву або для переправи на них по воді’ [СУМ, VI, с. 587]. Фонетичні й словотвірні варіанти лексеми в говірках української мови функціонують із такою ж чи подібною семантикою, зокрема: в бойк.: *пліт* ‘пліт’ [СБГ<sub>Он</sub>, 2, с. 81]; у закарп.: *плотина* ‘гребля у верхів’ї річки для збору води, необхідної для регулярного сплаву плотів’ [СЗГС, с. 234].

ЛСМР «Назви риболовних споруд». Для номінації споруди, призначеної для риболовного промислу, використано лексеми *плотъ* (1455 DRH, II, 64), *сижѣа* (1452 DRH, II, 19), *газъ* (1491 DRH, III, 180):

*плотъ* ‘загорода в річці, озері, призначена для риболовлі’: никто да не смѣютъ сижѣа оучинити оу ихъ хотарѣ, надѣа Нистри или оу шзерѣа, или *плѣтъа* (1455 DRH, II, 64); ми, видѣвше єго правѣю и вѣрною слѣжбою до насъ, жаловали єсмы єго

всобною нашею милостію, дали и потврьдили есмѣ емѣ ѡтѣ насѣ <...> половина село на Бръладѣ, на имѣ Томуеціи, вишнѣмъ часть, и половина ѡтѣ *плотѣ* що естѣ ѣ Бръладѣ (1495 DRH, III, 292) (див. вище).

*сижа* ‘риболовна споруда; розплідник для риби’: и двѣ *сижи* надѣ Нистрїа, гдѣ из давна бѣлѣ, и пасикѣ ихѣ (1452 DRH, II, 19); никто да не смѣютѣ *сижѣ* оуѣинити оу ихѣ хотарѣ, надѣ Нистри или оу ѡзерѣ, или плотѣ (1455 DRH, II, 64); я такоже, никто да не смѣютѣ *сижи* вѣинити в ихѣ хотари, надѣ Нистри или ѣ ѡзерѣ, или плотѣ, а ни ловити ништо в ихѣ хотари (1458 DRH, II, 101). Лексема, очевидно, є континуантом псл. \**sĕdjā* ‘закіл (частокіл) для ловлі риби’ [ЭСРЯ, III, с. 591]. У сучасній українській мові лексеми не виявлено;

*язъ* ‘загорода в річці, ставку, призначена для риболовлі’ [ССУМ, 2, с. 579]: я хотарѣ томѣ више писаномѣ селѣ да естѣ поѣнши ѡтѣ конецѣ *язѣ* ставова (1491 DRH, III, 180). Лексема – континуант псл. \**jazъ* [ЕСУМ, 6, с. 537]. У сучасній українській мові лексема *яз* ‘пристрій у вигляді плоту, частоколу впоперек річки або затоки з ворітьми, в які вставляють вершу чи ятір для ловлі риби’ засвідчена як нормативна [СУМ, XI, с. 627].

ЛСПР «Назви громадських споруд». Цей ЛСПР містить два ЛСМР: «Назви притулку для хворих при монастирях» і «Назви питного закладу, де продавалися спиртні напої».

ЛСМР «Назви притулку для хворих при монастирях». Для номінації притулку для хворих засвідчено лексеми *болница* (1471 DRH, II, 261):

*болница* ‘монастирський притулок для хворих’ [ССУМ, 1, с. 111]: и поставили есмѣ ѡброкѣ нашеи *болници* ѡтѣ нашего свѣтаго монастирѣ ѡтѣ *Зѣграфа* <...> и да естѣ ѡтѣ насѣ той *болници*, на каждѣю годинѣ, ф аспра (1471 DRH, II, 261). Лексема є континуантом псл. \**bol’ьnica* ‘хвора жінка’ (< \**bol’ьнь* + *-ica*), що виник внаслідок вторинної номінації [ЭССЯ, 1, с. 194]. У сучасній літературній українській мові лексема *больница* відсутня. Зі схожим значенням вона

функціонує в російській мові (пор. *больница* ‘лікарня, шпиталь’ [РУС, 1, с. 171]) та в говірках української мови, зокрема: в бук.: *бóлница* ‘лікарня’ [СБГ, с. 35]; у закарп.: *бóлница* ‘лікарня’ [СЗГС, с. 29].

ЛСМР «Назви питного закладу, де продавалися спиртні напої». Для номінації закладу, де продавали спиртні напої, засвідчено лексему *корчма* / *кръчма* (1408 DMÎŞM, II, 633):

*корчма* / *кръчма* ‘корчма’: а еше есмгы имгы дали волю што вгы совѣ держали, ү соуавѣ, одинъ домъ, а ү томъ дому *корчму* не держати (1408 DMÎŞM, II, 633); да берут калуґери, на вѣсакое лѣто, штъ вѣсакъ кто иметъ *кръчмы* (1448 DRH, I, 411); Я кто вгы хотилъ *кръчмы* уинити, да не имет сѧ написати оу катастихъ оу калуґери (1458 DRH, II, 109). Лексема є континуантом псл. *\*kьrčьta* [ЭССЯ, 13, с. 211 – 213]. У сучасній українській мові лексема *кóрчма* ‘шинок, заїзд, де в давнину продавалися спиртні напої’ засвідчена як нормативна [СУМ, VI, с. 302].

ЛСПР «Назви господарських споруд». У межах цього ЛСПР виокремлюється ЛСМР «Назви льоху, підвалу».

ЛСМР «Назви льоху, підвалу». Для номінації льоху – підвального чи напівпідвального приміщення для зберігання овочів, фруктів тощо, – засвідчено лексеми *похревь* (1495 DRH, III, 336) та *пивница* (1412 DRH, I, 45):

*похревь* ‘погріб, пивниця, льох, підвал’<sup>24</sup>: Я хотаръ тон третон чаетъ штъ село штъ Яркишани, що сѣтъ на Прѣтѣ, вишнои чаети, почени из долѧ, штъ *похревь*, та прости на дило оу глѡдъ, штъ толѣ на врьхъ дила (1495 DRH, III, 336). Лексема є континуантом псл. *\*pogreby* < *\*po-* + *\*grebti* [ЕСУМ, 1, с. 590; ЕСУМ, 4, с. 465; ЭСРЯ, I, с. 454]. У сучасній українській мові фонетичний варіант цієї лексеми

<sup>24</sup> У ССУМі *похрѣв* трактують як ‘(місце поховання) могила’ [ССУМ, 2, с. 216]. Оскільки з контексту УМГ неможливо точно встановити семантику, припускаємо, що в УМГ, ймовірно, йшлося про льох, підвал, погріб. Пор.: *пóгреб* ‘погріб; keller’ [МНС, II, с. 674], *погрѣвь* = *погрѣвь* ‘погріб, комора; погріб, домашні припаси’ [МСДЯ, II, с. 1020], але не можемо повністю заперечити семантику, визначену в ССУМі, яка зберігається в деяких говірках південно-західного наріччя української мови, пор.: *пóгріб* ‘похорон; могила, яма’ [СУМ<sub>Он</sub>, 2, с. 92].

засвідчений з ремаркою заст.: *погріб* ‘те саме, що *льоx*’, ‘спеціально обладнана яма із східцями для зберігання продуктів (переважно овочів і фруктів)’ [СУМ, IV, с. 587];

*пивниця* ‘пивниця, погріб, льох, підвал’: Я хотаръ тѣмъ селом <...> штъ воды, по середѣ тополѣа, на краи тополѣа, *пивниця*, штъ *пивници* простѣ на верхѣ дѣла (1412 DRH, I, 45). Лексема походить від псл. *\*pivъnica* < *\*pivъnъ* + *-ica* < *\*piti* [ЕСУМ, 4, с. 366, 380]. У сучасній українській мові лексема *пивниця* ‘льоx, підвал для зберігання алкогольних напоїв’ функціонує як нормативна [СУМ, VI, с. 350]. У говірках української мови варіанти лексеми засвідчені з таким самим чи близьким значенням, зокрема в зх.-поліс.: *півніця* ‘тепла комора для зберігання картоплі, прибудована до хати’ [СЗПГ, 2, с. 48]; в гуц.: *півніці* ‘погріб, льох’ [ГГ, с. 148]; *півніці* ‘підвал, льох’ [СГГ, с. 132]; *півницю* ‘льоx, підвал, погріб’ [МСГГ, с. 137]; в бук.: *півніця*, *півніца*, *півніці* ‘підвал, льох для зберігання овочів і фруктів’ і ‘погріб’ [СБГ, с. 409].

ЛСР «Назви поселень». У межах цього ЛСР виокремлюється три ЛСПР, назви яких відбивають диференціацію реалій за розміром, призначенням і розташуванням: «Назви села», «Назви присілка» і «Назви міста».

ЛСПР «Назви села». Для номінації села (селища) – найменшої адміністративно-територіальної одиниці – засвідчено номени *село* / *сѣло* (1374 DMÍŒM, I, 1), *селище* (1420 DRH, I, 67), *селица* (1428 DRH, I, 105):

*село*, *сѣло* ‘село’: *tiem bo my vidivsze pravoiu i viernoiu sluzsbu ego do nas a naipaczeks chrblii podvizi is tatory ou sela zovomoe vldiczi na dniestr. zsalovali esmy togo is'nogo slugu nasze viszpisanogo is edno ot nazich sel na imia zubrovvtzi* (1374 DMÍŒM, I, 1); *Даль есмъ <...> слоужѣ нашему, Иванъшю витѣзю, за его вѣрноую службу, ꙗ село на Геретѣ* (1392 DRH, I, 3); *и Шепелевѣхъ село, што замѣнилъ за Добриновци* (1431 DRH, I, 152); *еще село где Петришоръ сидилъ* (1437 DRH, I, 246); *оставилъ самъ съ своимъ лѣзыкамъ едно село, на имѣ Лѣкавѣцїи* (1440 DRH, I, 294); *проминили свое село, ихъ очиноу, на имѣ Бѣвоуѣмѣни* (1442 DRH, I, 305). Лексема е

континуантом псл. *\*sedlo*, пов'язане із *\*sěděti* [ЕСУМ, 1, с. 210]. У сучасній українській мові лексема *селó* 'населений пункт (звичайно великий) неміського типу' засвідчена як нормативна [СУМ, IX, с. 119];

*СЕЛИЩЕ* 'село': а ѡтѣ Пороубѣи на оустіиѣ Питоушка, на Тигомирово *СЕЛИЩЕ*, а ѡтѣ Тигомирова *СЕЛИЩА*, поверхѣ Хомиуци и поверхѣ Гадовѣ (1420 DRH, I, 67); дали есмѣ еиѣ <...> и *СЕЛИЩЕ* Мѣрколево и гдѣ естѣ Микѣ Рупѣра (1434 DRH, I, 176); тѣмъ мѣ видѣвше правою и вѣрною ихъ слоужбоу до нас <...> дали есми имъ <...> *СЕЛИЩЕ* (1443 DRH, I, 330); та прости *ЧЕРЕС СЕЛИЩЕ* над старомъ монастыри (1499 DRH, III, 434); едно *СЕЛИЩЕ* на Лопатнои (1500 DRH, III, 449). Лексема є континуантом псл. *\*sedlišče*, яке пов'язане із *\*sěděti* [ЕСУМ, 1, с. 210]. У сучасній українській мові лексема *селище* 'населений пункт у сільській місцевості; село' засвідчена як нормативна [СУМ, IX, с. 118];

*СЕЛИЩА* '(невелике село, осада) селище': Я хотарѣ тѣмъ селаламъ, Корніи и Стримвіи, и тоѣ *СЕЛИЩА*, тижѣ цю на Краковѣ (1428 DRH, I, 105); цю намѣ зостала тоѣ *СЕЛИЩА* ѡтѣ Влѣчи и ѡтѣ Ёлги (1488 DRH, III, 67); Я хотарѣ тои вѣше писанои *СЕЛИЩА* да естѣ ѡтѣ Драгоѣци, кѣда хотарилѣ панѣ Братоулѣ армашѣ и сѣ межидше (1493 DRH, III, 259). Лексема *селища* морфологічний варіант лексеми *селище*. У сучасній українській мові лексему *селища* не засвідчено.

У межах ЛСПР «Назви села» виокремлюється два ЛСМР: «Назви частини села» і «Назви обійстя».

ЛСМР «Назви частини села». Для номінації – певної частини села (кута, кутка) використано лексеми *кѣт* (1425 DRH, I, 88), *коутѣ* (1439 DRH, I, 276):

*Кѣт, коутѣ* '(частина села) куток': дали есмѣ еиѣ оу нашои земли, оу Молдавскои, два села, на имѣ Лѣвошовци, сѣ ѣсѣми своими *Кѣтѣ*, и Неполоковци (1425 DRH, I, 88); и за Прѣтомѣ, противѣ Подолѣнѣ, обѣ *КОУТѣ* (1439 DRH, I, 276); правое еѣ ѡтнинѣ и вѣкѣплѣнію, ѡдино село на имѣ Симиниуаніи, *Вѣшній Кѣтѣ*, цюже ѡнѣ кѣпиль (1480 DRH, II, 345). Лексеми є континуантами псл. *\*kotь* [ЕСУМ, 3, с. 161]. У сучасній

українській мові лексема *кут* ‘частина якої-небудь території, місцевості’ засвідчена як нормативна [СУМ, IV, с. 417]. Морфологічні варіанти лексеми *коутта* в говірках української мови засвідчені з такою самою чи подібною семантикою, зокрема: в бойк.: *кут* ‘кут’ [СБГ<sub>Он</sub>, 1, с. 399]; пд. бук.-покут. говірці: *кут* ‘частина села’ [ПБПГМ, с. 347].

ЛСМР «Назви обійстя». Для номінації оселі, двору – житлового будинка із комплексом господарських споруд, прилеглою територією та земельною ділянкою (найменшої частини будь-якого населеного пункту) – засвідчено лексеми *дворъ* (1443 DRH, I, 326) і *дворище* (1492 DRH, III, 214):

*дворъ* ‘оселя, двір’: даровали есми его и дали нашъ *дворъ* Болховецъ (1443 DRH, I, 326); *двор нижний* Пдгоевъ, що естъ на *Сереткѣ* (1453 DRH, II, 45). Лексема є континуантом псл. \**dvorъ* [ЭССЯ, 5, с. 169 – 170]. У сучасній українській мові фонетичний варіант цієї лексеми функціонує як нормативний: *двір* ‘господарська ділянка, на якій розміщені садибні будівлі та місце біля них (часто відгороджене)’ [СУМ, II, с. 218];

*дворище* ‘двір, дворище’: село на имѣ *Жоумътъцкѣни*, на *Жежїи*, где било *дворище* *Кълиманово* (1492 DRH, III, 214). Лексема є континуантом псл. \**dvorišče*, деривата від псл. \**dvorъ* [ЭССЯ, 5, с. 169]. У сучасній українській мові лексема *дворище* ‘те саме, що двір’ [СУМ, II, с. 224] функціонує як нормативна.

ЛСПР «Назви присілка». Для номінації присілка – виду сільського поселення, господарства (подвір’я) з належною до нього землею; малого сільського, часто однодвірного поселення поза селом, – засвідчено лексеми *прикоутокъ* (1429 DRH, I, 136), *приселокъ* (1421 DRH, I, 69), *селище* / *селища* (1431 DRH, I, 150):

*прикоутокъ* ‘присілок; хутір’: и дали есмъ емѣ <...> шестъ села <...> съ своими *прикѣтки* (1429 DRH, I, 136); колко възможесть совѣ села и *прикѣтки* осадити (1436 DRH, I, 231); дадо естъ господство ми еднѣ поустынию *Манастирю* штъ *Полѣны* <...> подли *прикоутковъ* *Хръловскыхъ*, да си осадитъ село (1438 DRH, I,

264); и потврѣждаемъ села на имѣ Репчиуангы и съ оусими прикуоткы (1446 DRH, I, 373); продали свою правою штиннѣ <...> и ѣ томъ хотарѣ единъ прикѣтокѣ (1490 DRH, III, 107). Лексема, очевидно, є континуантом псл. \**prikotъkъ* < \**kotъ* [ЕСУМ, 3, с. 161] (пор.: стболг. *прикуток* ‘куточок’ [СЦЛРЛЯ, с. 1019]);

*приселокъ* ‘присілок’: есмѣ дали своєю доброю волею а никимъ промѣчени Серетѣ мисто а Волховецѣ и съ селѣ и *приселкы* (1421 DRH, I, 69); того нашего двора, Волховецѣ, и *приселкѣ* въ не имаю мѣ штинѣти николи (1443 DRH, I, 326); и Великыи Коцман и съ оусими своимѣ *приселкы*, що къ Коцманѣ прислѣхают (1503 DRH, III, 514). Лексема є континуантом псл. \**prisědlъkъ* < \**sedlo* [ЕСУМ, 1, с. 210]. Номен *приселѣкѣ* ‘посілок, висілок’ засвідчений у пам’ятках давньоруської мови [МСДЯ, II, с. 1454] та в російських говорах [СРНГ, 31, с. 381]. У сучасній українській мові як нормативний засвідчений фонетичний варіант лексеми *приселокъ*: *присілок* ‘невелике село, розташоване поблизу більшого, або частина великого села’ [СУМ, VIII, с. 20];

*селище* / *селища* ‘присілок, селище’: И ещѣ есмѣ дали монастырѣ Свѣтого Николи <...> и съ селомѣ и съ млинѣ и *селищенѣ* штѣ Никида и съ старимѣ хотаромѣ (1431 DRH, I, 150); и дали есмѣ имѣ <...> едно село и една *селище*, а село на имѣ где естѣ домѣ ихѣ и *селище* Драгоєви (1435 DRH, I, 191); Я хотарѣ Мѣндринѣ селѣ и селици, съ всѣми своимѣ старѣыми хотарми, куда из вѣка шживали (1435 DRH, I, 193); И заплативше оусѣ исполна, а господство мѣ поверноуѣхѣ и тоѣ *селище* да прислѣхаетѣ к нашемѣ трѣгѣ Брѣладѣ. Я хотарѣ тои *селици* да естѣ по старомѣ хотарѣ (1495 DRH, III, 281) (див. вище).

ЛСПР «Назви міста». Для номінації міста – типу поселення, зазвичай значного за чисельністю та густотою населення, – засвідчено лексеми *городѣ* / *город* / *грод* (1388 ДНМКГ, 673), *градѣ* (1437 DRH, I, 237), *мисто* (1421 DRH, I, 69), *врашь* (1439 DRH, I, 283), *трѣгѣ* (1408 DRH, I, 32):

*городъ / город / град / градъ* ‘місто’: а тижь коли вѣы которы непридѣтель своею силою обогло того исныи *град* галичъ тогда <...> имають ис правою вѣрою и со оусею своею силою безо лсти того исного *города* боронити (1388 ДНМКГ, 673); Писанъ листъ <...> оу *нашемъ городѣ*, оу Романа воеводѣы (1392 DRH, I, 3); То столъ дали есмѣы емоу оу Соуцавѣ, оу *нашемъ городѣ* (1401 DRH, I, 21); панъ Дидрихъ намѣ свои домѣ и *городы* штворилъ (1443 DRH, I, 326); И иного соудьцоу да не имаетьъ <...> развѣ да слоухаетъ *къ нашему граду*, къ Нѣмцѣ (1437 DRH, I, 237); и да дрѣжатъ *къ нашему граду*, къ Соуцавѣ (1437 DRH, I, 241); И цовѣы им доброволно и слободно ходити по вѣсеи земли господства ми, и *по градом* и по трѣгом (1458 DLŞM, II, с. 262); ни инде нигдѣ, ни *на градовѣ*, штъ портѣ (1470 DRH, II, 244). Лексеми є континуантами псл. \**gordъ* [ЕСУМ, 1, с. 571]. У сучасній українській мові лексема *гóрод* ‘те саме, що місто’ засвідчена як розмовна й рідковживана [СУМ, II, с. 135]. Лексема засвідчена в говірках української мови, зокрема: в бойк.: *город* ‘місто’ [СБГ<sub>Он</sub>, 1, с. 186]; у бук.: *гóрод* ‘місто’ [СБГ, с. 74]; у закарп.: *гóрод* ‘місто’ [СЗГС, с. 51]. Лексему *градъ* в УМГ, очевидно, засвоєно з болгарської мови (болг. *град* ‘місто’ [БРС, с. 97]). Однак можливе і її старослов’янське (церковнослов’янське) походження (стсл. (цсл.) *градъ* ‘замок, фортеця, місто’ [13, с. 49];

*листо* ‘місто’: иже есмѣы дали своею доброю волею а никимѣ промѣчени Серетѣ *листо* а Волховецѣ (1421 DRH, I, 69); а мѣы есми дали <...> *листо* васлоуи и волостѣ, що *к томоу листоу* слухаетъ (1435 DMİŞM, II, 682). Лексема є континуантом псл. \**město* [ЕСУМ, 3, с. 484]. У сучасній українській мові лексема *місто* ‘великий населений пункт; адміністративний, промисловий, торговий і культурний центр’ засвідчена як нормативна [СУМ, IV, с. 751];

*врашь* ‘місто’ (*врашь* < *врашанѣ* ‘городяни, міщани’ [ССУМ, 2, с. 91] (назву відновлено із ЛССО «Назви мешканців міста»): що ви платили каждѣы мѣыто; и *врашанѣ* или воуди какѣы коупецѣ воуди шт которѣхѣ сторонѣ (1439 DRH, I, 283). Лексема, ймовірно, на румунському лінгвогрунті трансформувалася в *oraş* ‘місто’



з уг. *varoš* ‘місто’ < дперс. *var* ‘стіна; будова’ [ЕСУМ, 1, с. 333] (пор.: молд. *orâș* ‘місто’ [МРС, с. 438], *oraș* ‘місто’ [РРС-80, с. 620], *város* ‘місто’ [ВРС, с. 775]). У сучасній українській літературній мові лексема *варош* відсутня, фонетичні варіанти лексеми в говірках української мови засвідчені з такою самою чи подібною семантикою, зокрема: в закарп.: *váreš* заст. ‘місто’ [СЗГС, с. 35]; *varoš* ‘місто’ [KRS, с. 118]; у лемк.: *vářiш* ‘місто; райцентр’ [КСЛГ, с. 20];

*тръгъ* ‘місто’ [ССУМ, 2, с. 447]: и дали есмгы црѣкови Евѣтѣи Пѣтѣици, цѣ на Романовѣ торгѣ (1408 DRH, I, 32); тотъ цѣ бѣи не ѡтнималъ тѣхъ цигановъ ѡтъ свѣтѣи митрополи ѡтъ Долнего Трѣга (1465 DRH, II, 185); То естѣ весь хотарѣ трѣгѣ Брѣладѣ и оусимѣ сѣламѣ и сѣлицем цѣ прислѣхаютѣ къ трѣгѣ Брѣладѣ (1495 DRH, III, 280). Лексема походить від пд.-сл. *тръгъ* < \**trǫgъ* [ЕСУМ, 5, с. 603], утворена шляхом метонімічного перенесення назви місця, де відбувався торг, на тип населеного пункту, де було розміщене таке місце. У сучасній українській мові лексема засвідчена з іншим значенням: *торг* ‘ринок, базар’ [СУМ, X, с. 201].

ЛСР «Назви адміністративно-територіальних утворень». Для номінації адміністративно-територіальних утворень використано лексеми *волость* (1388 ДНМКГ, 673), *державѣ* (1435 DRH, I, 197), *зѣмля* / *земля* (1388 ДНМКГ, 673), *окрѣгъ* (1393 DRH, I, 5):

*волость* ‘ВОЛОСТЬ’: Ї того лѣта на мѣсопѣсто пакли бѣхом мо не воротили на ден ѡко тѣ написано тогда городѣ наш галичѣ ис тою *волостию* што к нему прислѣшаеть (1388 ДНМКГ, 673); И дали есмгы тоиже црѣкови бродѣ ѡтъ Молдавѣи, што пониже Романова торгѣ, и сторѣници ис тои *волости* (1408 DRH, I, 33); на имѣ сѣлу Мѣнѣ, оѣ Тотрѣшскои *волости*, оѣ цинѣ за ѣ злати (1466 DRH, II, 188). Лексема є континуантом псл. \**volstь* [ЕСУМ, 1, с. 421]. У сучасній українській мові лексема *во́лость* ‘у Київській Русі – територія, підпорядкована єдиній владі (князя, монастиря тощо)’ використовується як нормативна [СУМ, I, с. 732];

*державѣ* ‘держава’: дали єсли ємоу, оу нашеи земли, оу Молдавскон, села на имѣ Собранецъ, оу Цѣцинскон *держави*, и Васковции (1435 DRH, I, 197). Лексема, ймовірно, засвоєна зі стсл. дрѣжава < гр. κρατος ‘держава’ [ЭСРЯ, I, с. 503]. У сучасній українській мові лексема *держáва* ‘маєток, помістя, володіння’ та ‘влада, керівництво’ засвідчена з ремаркою заст. [СУМ, II, с. 248]; лексема *держáва* ‘апарат політичної влади в суспільстві’ та ‘країна з таким апаратом політичної влади’ функціонує як нормативна [там само];

*зѣмля* / *земля* ‘адміністративно-територіальна одиниця, що перебуває під владою короля, князя, ін.’. Ця лексема для позначення відповідних реалій і диференціації їхніх омонімічних назв поєднується з атрибутивним компонентом у номінативні словосполучення (якщо компонент виражено займенником, його значення уточнює найближчий контекст): влодислав вжею мистю кроль польски литовьски рѣски дѣдичи и инѣх многъх *зѣмль* господарь (1388 ДНМКГ, 673); овладам *Землю* Молдавьскою (1392 DRH, I, 3); оу *земли* королевскон и оу нашеи *земли* (1448 DRH, I, 390); или шѣъ ѹвжеи *земли* или шѣъ Ладцкви *земли* (1453 DRH, II, 38); коли побєжалъ шѣъ насъ до Литовскон *земли* (1493 DRH, III, 252). Лексема є континуантом псл. \*zetja [ЕСУМ, 2, с. 259]. У сучасній українській мові лексема *земля* ‘країна, край, держава’ засвідчена як нормативна [СУМ, III, с. 557];

*окръгъ* ‘округ’ Я хотар тому селу, шѣ одной сторонѣ, Соуава, шѣ верха Соуавы простѣ на могилу, на Радомирова села <...> шѣ толл простѣ на *окръгъ* на Радомировѣ, на нижни рогѣ, шѣ тѣмъ до дѣва, на краї дѣвровы, а и сѣ дѣва, простѣ чересъ поле, на могилу (1393 DRH, I, 5). Лексема походить, ймовірно, із псл. \*obkrogъ [ЭССЯ, 27, с. 185 – 186]. У сучасній українській мові лексема *округ* ‘частина держави, що виділяється в окрему територіальну одиницю з адміністративно-політичною, господарською і т. ін. метою’ використовується як нормативна [СУМ, V, с. 681].

ЛСМГ «Назви окремих ділянок суходільного довкілля». У межах цієї ЛСМГ виокремлюється три ЛСС: «Назви окремих натурогенних ділянок суходільного довкілля», «Назви окремих антропогенізованих ділянок

суходільного довкілля» і «Назви окремих антропогенних ділянок суходільного довкілля».

ЛСС «Назви окремих натурогенних ділянок суходільного довкілля». У межах цієї ЛСС виокремлюється три ЛСПС: «Назви краю ділянки суходільного довкілля, що межує з водоймищем чи водотоком», «Назви ділянки суходільного довкілля, на якій серед флори домінують трав'янисті рослини» і «Назви ділянки суходільного довкілля, яка виділяється серед інших ділянок і відособлена від них натурогенними чи антропогенними межами».

ЛСПС «Назви краю ділянки суходільного довкілля, що межує з водоймищем чи водотоком». Для називання берега – межі суходолу й водного простору чи водостоку, межі суші з водоймищем (океаном, морем, озером, водосховищем) або з водотоком (річкою, струмком, тимчасовим потоком), звичайно ділянки суходолу, що прилягає у вигляді вузької смуги суходолу до сучасної берегової лінії моря (озера, річки), – засвідчено лексеми *БЕРЕГЪ* (1412 DRH, I, 45), *БРЕГ / БРЪГ* (1393 DRH, I, 5):

*БЕРЕГЪ* ‘берег’: *ѡтѣ толѡ простѣ оу потокѣ, на БЕРЕЗѣ, могоыла* (1412 DRH, I, 45); *та ѡтѣ толѣ, потокомь горѣ, на ѡбѣ стороны БЕРЕГИ, до концеъ вишнемоу ставоу на ѡбѣ стороны береги* (1475 DRH, II, 306); *ѡ хотар тотѡ половина село да естъ <...> ѡтѣ БЕРЪГЪ СЕРЕТѣ, по виши оустилѡ Дворѣшнои* (1499 DRH, III, 420); *ѡтѣ това на столпѣ цо естъ ѡ поле, та по вѣше грѣшахѣ на столпѣ цо на БЕРЕГѣ Молдавѣ* (1499 DRH, III, 420). У сучасній українській мові лексема *бéрег* ‘край землі, що межує з поверхнею річки, озера, моря і т. ін.’, ‘край, узбіччя, обочина (шляху, провалля, ущелини і т. ін.)’ засвідчена як нормативна [СУМ, I, с. 158]<sup>25</sup>;

<sup>25</sup> Однак в окремих говірках української мови лексема *бéрег* функціонує зі значенням ‘гора’, ‘підвищення’, ‘пагорб’, зокрема на Бойківщині *бéрег* означає ‘пагорб, підвищення, гора’ [СУМ<sub>Он</sub>, с. 50], а на Гуцульщині може позначати і ‘пасовища, які розташовані у горах’ [ГГ, с. 23]. На Бойківщині й Гуцульщині превалює вживання апелятива *бéрег* у значенні ‘висота’, а не ‘край’ чи ‘межа’. Отже, лексема *бéрег* зі значенням ‘гора’ переважає в гірських регіонах України, а на Волині, Поділлі з таким значенням майже не фіксується. Оскільки велика частина території Молдавського князівства мала горбистий і гірський рельєф, не можна заперечувати того, що лексема *бéрег* функціонувала й у його говірках зі значенням ‘гора’. Пор. також: *\*b()reg* ‘обрив, крутий схил’, ‘невисокий пагорб, підвищення’, ‘рівне місце над обривом’, ‘пасовище’, ‘берег’ [ОКДА, с. 174].

*брег* / *брѣг* ‘берег’: Їѡ Роман воевода Землѣ Молдавскойѡ ѡт планины до *брегѡ* мор- , ис нашихѡ сѣна, Александромѡ, и сѣ нашихѡ сѣномѡ, и сѣ Богданомѡ (1393 DRH, I, 5); Я хотарь емоу, поуавши ѡтѡ Левѣтѣ, на *брѣгѡ* потока (1414 DRH, I, 53); потокомѡ долѣ, на единѡ брѣстѡ што естѡ на *брѣсѣ* Тополицѡ (1422 DRH, I, 73). Лексеми є континуантами псл. \**bergъ* [ЭССЯ, 1, с. 192]. Неповноголосні форми лексеми *берегѡ* – *брег*, *брѣг* – в УМГ, очевидно, є запозиченими з південнослов’янських мов (ймовірно, болгарської або сербської, носії яких мешкали на території Молдавського князівства).

ЛСПС «Назви ділянки суходільного довкілля, на якій серед флори домінують трав’янисті рослини». Для номінації ділянки суходільного довкілля, на якій серед флори домінують трав’янисті рослини, засвідчено лексему *поле* (1393 DRH, I, 5):

*поле* ‘поле, відкритий безлісий простір’: а хотарь имѡ нижни ѡт маргышевѣци валѡ што го поперець *пола* до серета та на тѡ сторону серета (1392 DMÎȘM, I, 7); ѡт тола простѣ на окрѡгѡ на Радомировѡ <...> ѡт тѡла до дѡба, а и сѣ дѡба, простѣ *чересь поле*, на могилѡ (1393 DRH, I, 5); ѡтѡ толѣ до писка, та, простѣ *чересь поле*, на рогѡ лѣса Немѣцкогѡ (1427 DRH, I, 98); *чересь поле*, на трѣнїє срѣднїи стлѣпѡ (1438 DRH, I, 264); да ѡсадаѡтѡ пасикоу и половина *ѡтѡ тоѡ поле*, на имѣ на Злѣтѣронѣи (1467 DRH, II, 215); та *чересь поле* на пискѡ, та ѡ маткѡ Гѣрати (1489 DRH, III, 92); Я хотарь томоу село <...> ѡтѡ тон липѡ, *чересь пѣтѡ*, та *чересь поле* <...> ѡтѡ волота *чересь пѣтѡ*, на *поле*, простѣ на верѡхѡ могилѡ (1492 DRH, III, 214); *чересь поле* на копанѡ могилѡ що естѡ ѡ дѡло ѡтѡ Любанѣси (1492 DRH, III, 230); ѡтѡ това право *чересь поле* и *чересь дорогѡ* (1495 DRH, III, 280). Лексема є континуантом псл. \**polje* [ЕСУМ, 4, с. 487]. У сучасній українській мові як нормативна засвідчена лексема *пóле* ‘безліса рівнина, рівний великий простір’ [СУМ, VII, с. 61].

ЛСПС «Назви ділянки суходільного довкілля, яка виділяється серед інших ділянок і відособлена від них природними чи

антропогенними межами». Для номінації закономірно складеної групи однорідних ділянок натурогенного довкілля, яка відособлена більш-менш чіткими природними чи антропогенними межами від інших ділянок і завдяки цьому служить добрим просторовим орієнтиром, – засвідчено лексему *ѡрочище* (1432 DRH, I, 158):

*ѡрочище* ‘урочище’: *ѡрѣк на Станѡловць съ всѣ ѡрочищами хотара* (1432 DRH, I, 158). Лексема є дериватом від *урѡчити* ‘нарікати, призначати наперед’ + *-ище* (<у + *рок* (*реч-*, *рек-*) ‘дещо обговорене, домовлене’ [ЭСРЯ, IV, с. 168]); дериват від псл. *\*rekti* (з чергуванням голосних *ryk-*, *rek-*, *rok-*) [ЕСУМ, 5, с. 53; 6, с. 45]. У сучасній українській мові засвідчена як нормативна лексема *урѡчище* (*врѡчище*) ‘те, що становить природну межу (яр, гора і т. ін.)’, ‘ділянка, яка виділяється серед навколишньої місцевості природними ознаками (ліс серед поля, луг, болото серед лісу і т. ін.)’ [СУМ, X, с. 483].

ЛСС «Назви окремих антропогенізованих ділянок суходільного довкілля». Як свідчать матеріали УМГ, проживаючи в природному суходільному довкіллі, що було місцем і умовою існування живих істот у всій повноті біологічного розмаїття, для задоволення своїх утилітарних потреб населення Молдавського князівства досить активно використовувало його натурогенні об’єкти. До антропогенізованих об’єктів суходолу належать ділянки рівнинного, підвищеного чи зниженого натурогенних рельєфів.

У межах ЛСС «Назви окремих антропогенізованих ділянок суходільного довкілля» виокремлюється чотири ЛСПС: «Назви ділянок землі, які використовують як сінокоси», «Назви ділянок землі, які використовують як пасовища», «Назви ділянок землі, які використовують і як сінокоси, і як пасовища» і «Назви необроблюваних ділянок землі».

ЛСПС «Назви ділянок землі, які використовують як сінокоси». Угіддя, лучну рослинність якого постійно використовують на сіно, один з основних видів корму для свійської худоби, в УМГ мало назву *сѣножать* (1428 DRH, I, 105):

*сѣножати* ‘сіножать’: и сѣ оусими поленки *штѣ синожати* оу тѣхъ хотарь (1428 DRH, I, 105); а хотарь 8 поле, царини и *синожати* да имаеть третью часть штѣ колико естъ часть Ѡанина Бѣшескѣла (1499 DRH, III, 420). Лексема є континуантом псл. *\*sěnožaty* < псл. *\*sěno* [ЕСУМ, 5, с. 255] і псл. *\*žeti* [ЕСУМ, 2, с. 188]. У сучасній українській мові лексема *сінóжáть* ‘місце, відведене для косіння трави на сіно’ засвідчена як нормативна [СУМ, IX, с. 226].

ЛСПС «Назви ділянок землі, які використовують як пасовища». Для номінації ділянок землі, які використовуються як пасовища, засвідчено лексеми *лѣтовище* (1429 DLŠM, I, 269), *толока* (1488 DRH, III, 52):

*лѣтовище* ‘літнє пасовище; місце літнього перебування худоби і пастухів’ (можлива наявність господарських споруд на території. – *Б. Т.*): и дали есмъ и мѣ оу нашей земли села ихъ на имѣ <...> дѣмитреци ниже ставѣ и кѣрбѣнечи на *лѣтовишчѣ* (1429 DLŠM, I, 269); *платое село, где было лѣтовище ихъ старое, штѣ вѣка* (1437 DRH, I, 239); *еще едно поустиню оу Потокѣ Ѡзеровѣ, ставѣ и лѣтовище и село садити* (1453 DRH, II, 34). Лексема є континуантом псл. *\*lětovišč(e)* (<*\*lěto* + *-ov-išč(e)* або ж *\*lětovati* + *-išč(e)*) [ЭССЯ, 15, с. 17]. У сучасній українській літературній мові лексему не засвідчено. У говірках української мови лексема функціонує в різних словотвірних варіантах із подібною семантикою, зокрема: у буков.: *літовица* ‘пасовисько, куди виганяють худобу на все літо’ [СБГ, с. 263]; в гуц.: *літóвище* ‘літнє пасовисько’ [ГГ, с. 113]; *літóвище* ‘місце літнього випасу великої отари овець’ [МСГГ, с. 95]; у говірках Івано-Франківщини: *літовище* ‘літнє пасовище’ [СНГНІФ, с. 163];

*толока* ‘толока; місце для випасу худоби’: *штѣ толѣ простѣ на могило, на ѣмѣ, штѣ толѣ простѣ на четвртою могило сѣрѣд толоки* (1488 DRH, III, 52). Дериват від псл. *\*tolk-* [ЕСУМ, 5, с. 594; ЭСРЯ, IV, с. 73]. У сучасній українській мові лексема *толóка* ‘залишене під пар поле, що служить пасовищем для худоби’ засвідчена як нормативна [СУМ, X, с. 180]. Словотвірні й морфологічні варіанти цієї лексеми засвідчені з подібною чи відмінною семантикою в говірках української мови,

зокрема: у бойк.: *толока́* ‘пасовище в лісі; пасовище; неоране поле, на якому пасуть худобу; ніколи неорана земля’ [СБГ<sub>Он</sub>, 2, с. 295]; у бук.: *толо́ка* ‘непридатна для посіву ділянка землі, на якій пасуть худобу’ [СБГ, с. 548]; у гуц.: *толо́ка* ‘пасовище, перев. обгороджене’, ‘земля, ніколи не орана’ [ГГ, с. 186]; *то́лока* ‘близьке до села пасовище’, мн. *толок’у́* ‘спільна земля (угіддя, ліс)’ [МСГГ, с. 193]; у говірках Івано-Франківщини: *толока* ‘пасовище поблизу села’, ‘пасовище; неорана земля’, ‘луг для випасання худоби’ тощо [СНГНІФ, с. 278]; у пд.-бук. гуц. говірці: *толо́ка* ‘вигін’ [СГБ, с. 223]; у пд. бук.-покут.: *толо́ка* ‘вигін’, *тол’і́чка* ‘суголовковий клин серед нивок’ [ПБПГМ, с. 367]; у марам.: *толо́ка* ‘пасовище’ [СПП, с. 315]; *толока* ‘земля, яку не обробляли багато років’ [ОЛА, 4, к. 24].

ЛСПС «Назви ділянок землі, які використовують і як сінокоси, і як пасовища». Ця ЛСПС «Назви ділянок землі, які використовують і як сінокоси, і як пасовища» містить дві ЛСМС: «Назви лугу» і «Назви полонини».

ЛСМС «Назви лугу». Для називання лугу – порослої травою та кущами луки, що використовується як пасовище й сіножать, – засвідчено лексеми *лѡгъ* (1392 DRH, I, 3), *лѡкъ* (1400 DRH, I, 14), *лоужка* (1488 DRH, III, 68), *лоужок / лоужокъ* (1420 DLŞM, I, 135):

*лѡгъ* ‘луг, низинне місце над рікою, поросле травою або деревами; лужок’: *ѡтѡ толѡ, простѡк ѡересѡ лѡгъ, ѡу крѡници, могила* (1392 DRH, I, 3); *ѡтѡ толѡк простѡк на єдинѡ гасинѡ, ѡто єсть на сѡрѡдѡ лѡгѡ* (1488 DRH, III, 52); *ѡтѡ толѡк прости ѡересѡ поле, на краи дрѡгого лѡгѡ<...> та, прости ѡересѡ того лѡга и ѡересѡ поле, ѡу каменѡи крѡници* (1488 DRH, III, 68). Лексема є континуантом псл. *\*logъ* [ЕСУМ, 3, с. 298; ЭССЯ, 16, с. 139]. У сучасній українській мові лексема *луг* ‘поросла травою і кущами луки, що використовується як пасовище та сіножать’ і заст. ‘низина, поросла лісом’ засвідчена як нормативна;

*лѹкъ* ‘лука’: по краи *лѹкомъ*, и гори, деломъ (1400 DRH, I, 14). Лексема є континуантом псл. *\*lōka*, пов’язаним із *\*lękti* [ЭССЯ, 16, с. 141 – 142]. У сучасній українській мові морфологічний варіант лексеми засвідчено як нормативний: *лука* ‘рівна місцевість, вкрита трав’янистою рослинністю, що розвивається протягом усього вегетаційного періоду’ [СУМ, IV, с. 553];

*ложка* ‘лужок’: ѡтъ знаменанои тополи, чересь *ложкѡ*, оу могилахъ копаною (1488 DRH, III, 68). Лексема є дериватом від псл. *\*lōgъ* [ЭССЯ, 16, с. 139]. У сучасній українській літературній мові лексема *лужка* не засвідчена. У говірках української мови лексема засвідчена в різних словотвірних варіантах з подібною семантикою, зокрема: у бойк.: *лужанка* ‘прогалина в лісі’, ‘галявина’, ‘прибережний луг’ [СБГ<sub>Он</sub>, 1, с. 419]; у буков.: *лугіна*, *луговіна* ‘лугова трав’яниста рослинність’ [СБГ, с. 266]; у гуц.: *луж’іна* ‘мала низина, луг, поле’ [МСГГ, с. 95]; у говірках Івано-Франківщини: мн. *лужки* ‘рівнинна місцевість, вкрита трав’янистою рослинністю’ [СНГНІФ, с. 165 – 166];

*ложок / ложокъ* ‘лужок’: а хотари тѣмъ селомъ <...> поуенши отъ **Малого ложка** и къ Поросѣюи (1420 DLŞM, I, 135). Лексема походить від псл. *\*lōžькъ*, що є дериватом спільного рівня на *-ьк* від *\*lōgъ* [ЭССЯ, 16, с. 153; 337, с. 165]. У сучасній українській мові лексема *лужок* зменш.-пестл. до ‘луг’ засвідчена як нормативна [СУМ, IV, с. 553]. У говірках української мови лексема засвідчена з різною семантикою, зокрема в гуц.: *лужок* ‘полянка біля річки’ [МСГГ, с. 95], у пд. бук.-покут. говірці: *лужок* ‘чагарник, заросляк’ [ПБПГМ, с. 349].

ЛСМС «Назви полонини». Для номінації полонини – безлісої ділянки верхнього поясу Українських Карпат, що використовується як пасовище чи сінокіс, – використано лексему *планина / плонина* (1475 DRH, II, 303):

*планина / плонина* ‘гірське пасовище, полонина’: цю же ѡтъ давна вѣла ихъ тота *планина* и съ слатиною (1475 DRH, II, 303). Лексеми *планина / плонина* ‘гірське пасовище, полонина’ є континуантами псл. *\*polnina* [ЕСУМ, 4, с. 486]. Як зазначає А. Л. Байцар, назва *полонина* ‘субальпійська чи альпійська лука в Українських Карпатах’ місцевого походження. У гуцулів і бойків позначає гірські



поверхні, поверхні гірських пасовищ вище від верхньої межі лісу. Гірські пасовища, луки, що розміщені в межах лісового поясу, називають царинками, прилуками або лісовими галявинами. Розташовані в зоні верхньої межі лісу великі царинки, які використовують під пасовища, також називають полонинами [8, с. 3 – 6]. У сучасній українській мові фонетичний варіант лексеми засвідчений як нормативний: *полоні́на* ‘безліса ділянка верхнього поясу Українських Карпат, яка використовується для пасовища та сінокошу’ [СУМ, VII, с. 94].

ЛСПС «Назви необроблюваних ділянок землі». Для номінації необроблюваних ділянок землі в УМГ використано лексему *поустина* / *поустыня* (1425 DHR, I, 88):

*поустина* / *поустыня* ‘незайняте, неосвоєне місце, пустка; покинута, запущена земля’: дали есмѣ емѣ оу нашои земли <...> два села <...> и два *пѣстыни* <...> а хотарь тѣма двѣма *пѣстынѣма*, по старымъ хотаромъ (1425 DHR, I, 88); И еще дали есмѣ емѣ три мѣста ѡтѣ *пѣстыни*, гдѣ естѣ Юриєви (1429 DHR, I, 136); и єдино мѣсто ѡтѣ *пѣстыни* близько граници лѣдцкои (1445 DRH, I, 358); Єще есмѣ емѣ дали и потвердили єго село на граници <...> що єго самъ ѡтѣ *пѣстыни* ѡсадили (1446 DHR, I, 368); и мѣсто ѡтѣ *пѣстыни* оу крѣници (1469 DHR, II, 234). Лексема є дериватом від псл. *\*pustь* < *\*poust-* [ЕСУМ, 4, с. 639]. У сучасній українській мові словотвірний варіант засвідчений як нормативний: *пустѣля* ‘відлюдне місце, ненаселена або малонаселена місцевість’ [СУМ, VIII, с. 397]. У говірках української мови лексема засвідчена з подібною семантикою в різних словотвірних варіантах, зокрема: в бойк.: *пусті́ня* ‘ніколи не орана земля’, ‘неврожайна земля’, ‘гола гора’, *пустяні́на* ‘пuste, неврожайне місце’ [СБГ<sub>Он</sub>, 2, с. 162]; гуц.: *пустáра* ‘цілинна земля; пустир; пустеля’, *пустѣльник* ‘пустеля’ [МСГГ, с. 160]; закарп.: *пустáра* ‘непридатна для сільського господарства земля’ [СЗГС, с. 303]; *pustynja* ‘земля, котру не обробляли багато років’ [ОЛА, 4, к. 24].

ЛСС «Назви окремих антропогенних ділянок суходільного довкілля». До антропогенних об’єктів суходолу, які люди обробляли для

виросування різноманітних культурних рослин, безперечно, належали переважно рівнинні частини суходолу різних форм.

У межах ЛСС «Назви окремих антропогенних ділянок суходільного довкілля» виокремлюється чотири ЛСПС: «Назви оброблюваної ділянки землі, на якій вирощують переважно злакові культури», «Назви ділянки землі, на якій вирощують городні й садові культури», «Назви викорчуваної ділянки лісу, яку використовують як пасовище, сіножать чи ниву» і «Назви викорчуваної ділянки лісу, яку використовують як пасіку» (див. ще: ЛССО «Назви масивів рослин»).

ЛСПС «Назви оброблюваної ділянки землі, на якій вирощують переважно злакові культури». Для позначення ділянок землі, які люди використовують для вирощування злакових культур, засвідчено номени *нива* (1456 DRH, II, 90), *враніє* (1455 DRH, II, 75), *царина* (1400 DRH, I, 16):

*нива* ‘нива’: *штѣ того става, гори, и оуси нивы Калѣгеричури, та штѣ конецъ тѣхъ нивъ, штѣ Шѣмѣза, та, пѣтемъ долѣ, до Краснои* (1456 DRH, II, 90); *вѣ нивы, цюже кѣпиль Козма* (1479 DRH, II, 329); *а штѣ толѣ, по должи нивали, на могилоу цю естѣ оу зли ветхыи поут* (1488 DRH, III, 77). Лексема є континуантом псл. *\*niva* [ЕСУМ, 4, с. 85]. У сучасній українській мові лексема *ніва*<sup>26</sup> ‘ділянка або смуга землі, на якій ростуть хлібні культури або яка призначена для їх вирощування; поле’ засвідчена як нормативна [СУМ, V, с. 408];

*враніє* ‘рілля (зоране поле)’: *Ѧ хотарь да имаеть тоту пвстину штѣ ѡсихъ сторонь квалко ѡзможетъ ѡживати едно село достытъ, и враніемъ и синожетми* (1455 DRH, II, 75). Лексема є континуантом псл. *\*oranъje < \*orati* [ЕСУМ, 4, с. 207 – 208]. У сучасній українській мові як нормативні з цим значенням використовуються словотвірні варіанти лексеми: *ораніця* (з ремарками розм., рідко) і *óранка* ‘те саме, що рілля’ [СУМ, V, с. 737];

<sup>26</sup> В говірках лексема *нива* має значення ‘поле’, ‘зоране, засіяне поле’, ‘поле, сінокіс, галявина в полі’ [АУМ, II, к. 386].

*царина* ‘нива, царина’: шть мого҃лы цо на ҃юнгохъ, пѣтемь, на дрѹгой мого҃лы, на конецъ *царинѣ* (1400 DRH, I, 16); и старая *царина* и вестъ хотаръ цо естѣ Лиешемъ, развѣ нова *царина*, цо Лиешцие имъ разомъ загородили (1443 DRH, I, 320); а хотаръ 8 поле, *царини* и синожати да имаеть третью часть шть колико естѣ часть Ґанина Бѣшескѣла (1499 DRH, III, 420). Лексема, яка відома багатьом слов’янським мовам як сільськогосподарська чи топографічна назва, очевидно, є континуантом псл. *\*sara*, *\*sarina*. Відома вона й румунській мові. Однак етимологія номена *царина* остаточно не з’ясована [135, с. 185]. Лексему *царина* в українській мові вважають запозиченням із румунської мови (пор.: молд. *царинэ*; рум. *țarină* ‘поле, лан, нива, рілля’) [ЕСУМ, 6, с. 228 – 229]. У сучасній українській мові лексема *цáрина* ‘місцевість за селом, де пастух збирає худобу; вигін’ // ‘те саме, що пасовище’; ‘необроблюване, поросле травами поле’ засвідчена як нормативна, а зі значеннями ‘засіяне поле’, ‘посіви’, ‘лан’ – як діалектна [СУМ, XI, с. 181]. У говірках української мови зафіксовано використання цього номена, що має в окремих говірках фонетичні варіанти, з різною семантикою, зокрема: в бойк.: *цáрина* ‘засіяне поле’, ‘заораний «лаз»’ [СБГ<sub>Он</sub>, 2, с. 349]; у бук.: *цáрина* ‘лан, орне поле’ [СБГ, с. 618 – 619]; у гуц.: *цáрина* ‘сіножать; пасовище’; ‘город; більший кусок поля’ [ГГ, с. 205]; *цáрина* ‘краще угіддя в центрі села; рівнина’ [МСГГ, с. 214]; в УГР: *цáрин’i* (пор. рум. *țarină*) ‘поле, пасовище’ [СДТ, с. 711]; у пд.-бук. гуц. говірці: *цáрина* ‘поле’ [СГБ, с. 229]; одес.: *цáринник* ‘пастух, який доглядає за худобою, щоб вона не заходила в царину, тобто на посіви хліба’ [СДУГОО, с. 75]; *\*carina* ‘поле, рілля в горах’, ‘обгороджений сінокіс’, ‘територія села – разом із пасовищами і полями’, ‘поле з хорошим ґрунтом’ [ОКДА, с. 151] (див. ще: ЛССО «Назви масивів рослин»).

ЛСПС «Назви оброблюваної ділянки землі, на якій вирощують городні й садові культури». На невеликій ділянці землі, яку використовували для вирощування різних городніх і садових культур, переважати, як і тепер, очевидно, могли як плодові дерева, так і плодові чи декоративні кущі, а також плодові чи декоративні трав’янисті рослини. Для

номінації ділянки землі, на якій вирощують різні городні й садові культури, засвідчено лексему *градина* (1443 DRH, I, 342), семантика якої виразно вказує на участь людини у формуванні цих масивів, яка спрямована на їхній захист (*градина* < *городити*, *огороджувати*):

*градина* ‘сад, город’: да воудетъ ему и его *градиною* и съ вѣсѣмъ намѣстиемъ (1443 DRH, I, 342). Лексема походить від псл. \**gordina*, що є дериватом із суфіксом *-ina* від псл. \**gordъ* [ЭССЯ, 7, с. 33 – 34]. В УМГ лексема, очевидно, потрапила з болгарської мови (пор.: болг. *градина* ‘сад, парк’ [БРС, с. 124], рум. *grădină* [DRU, с. 195; PPC-54, с. 368]). У сучасній українській літературній мові лексема не засвідчена. Номен із деякими фонетичними, словотвірними, семантичними відмінностями використовується в говірках пд.-сх. наріччя: *градіна* ‘город’ (з ремаркою болг.) [СДУГОО, с. 25], *градіна* ‘город’ (з ремаркою болг.) [там само, с. 28]; в УГР: *гридіна* ‘город’ [СДТ, с. 650]; болг. *овощна градина* ‘сад, ділянка землі, засаджена плодовими деревами і квітами’ [ОЛА, 4, к. 1]; мак., болг. *градина* ‘обгороджене місце, де ростуть овочі’ [ОЛА, 4, к. 10] (див. ще: ЛССО «Назви масивів рослин»).

ЛСПС «Назви викорчуваної ділянки лісу, яку використовують як пасовище, сіножать чи ниву». Для номінації викорчуваної ділянки лісу, яку використовують як пасовище, сіножать чи поле, засвідчено лексеми *лазъ* (1456 DRH, II, 81), *хлавникъ* (1451 DRH, II, 16), *хлѣвничелъ* (1494 DRH, III, 274):

*лазъ* ‘викорчувана ділянка лісу, призначена під пасовище або під поле’: и, пониже, на толиже потоку, оу *Силіиновъ лазъ* (1456 DRH, II, 81). Лексема – континуант псл. \**lazъ*, що пов’язане з \**laziti*, \**lězti* [ЕСУМ, 3, с. 182]. У сучасній українській мові лексема *лаз* ‘лука’ засвідчена як діалектна [СУМ, IV, с. 436]. Лексема *лаз* та її морфологічні варіанти з такою самою, подібною чи відмінною семантикою функціонують у говірках української мови, зокрема: у бойк.: *лаз* ‘хата на сіножатах, житло далеко від села, використовуване під час літніх робіт’, ‘поле далеко від села’, *лазі* ‘поле, залишене на пасовище’, ‘поле під лісом’, ‘шматки землі між потоками або на верхах гір’, ‘шматки поля, що не входять у

склад т. зв. домашнього ґрунту, тобто «вітчизнини» або «материзнини», який успадковує звичайно найстарший син»; ‘лісова галявина’, ‘прогалина’ [СБГ<sub>Он</sub>, 1, с. 402]; у бук.: *лаз* ‘лука, сіножать’, ‘молодий ліс’, ‘молода поросль на місці вирубаного лісу’ [СБГ, с. 250]; у гуц.: *лаз* ‘сіножать; лука’, ‘пасовище’ [ГГ, с. 109]; *лаз* ‘далека ділянка; лука, сіножать’, *лазі* ‘сіножаті’ [МСГГ, с. 91]; у говірках Івано-Франківщини: *лаз* ‘рівне місце у горах’, ‘мала ділянка поля в горах’ тощо [СНГНІФ, с. 157]; у лемк. *лаз* ‘поляна в гірському лісі’ [ССТЛ, с. 159]; *лаз* ‘поле на вирубці, на місці вирубаного і викорчуваного лісу’, \**лаз* ‘поле, залишене під пасовище’, ‘поле на вирубці’, ‘пасовище, заросле чагарниками’, ‘покіс в полі’ [ОКДА, с. 150];

*хлѣбникъ* ‘викорчувана ділянка, корчівка’ [ССУМ, 2, с. 507], ‘чагарники’ [4, с. 8]:: и мѣсто ѡтѣ млинѣ на матки Шаковци и *хлѣбникъ* що єсть више Гроуецѣ, а ви ємоу вил на синожатѣ и а ви прислоухалѣ тотѣ *хлѣбникъ* кѣ томоу пасикоу (1451 DRH, II, 16); ѡтѣ вѣковинѣ на верхѣ *Хлѣбникшиѣ*, да ѡплатѣ дилшѣ до такоже става (1491 DRH, III, 180); Я хотарѣ тимѣ вѣше писаннимѣ по водоу Добровецѣм, долоу <...> по водоу коуцитной, гори, до хотара Ромашкова, а ѡтѣ *хлѣбника* половина, а ѡтѣ Ромашка и ѡтѣ иншихѣ сторонѣ, по старомоу хотарѣ (1499 DRH, III, 444);

*хлѣбниучелѣ* ‘викорчувана ділянка, корчівка’ [ССУМ, 2, с. 508] (семантику з контексту визначити неможливо. – Б. Т.): Я хотарѣ тои половино село на Ковѣлехѣ <...> поуєши ѡтѣ нижній конецѣ става <...> на єдинѣ дѣвѣ знаменанѣ, ѡтѣ дѣва на *хлѣбниучелѣ*, ѡтѣ *хлѣбниучелѣ* черєсь поле на крѣницѣ (1494 DRH, III, 274).

Походження номенів *хлѣбникъ* і *хлѣбниучелѣ* переконливо простежити не вдалося. Можливим є походження лексем від псл. \**хлѣбь* – технічний термін із реконструйованим значенням ‘засув, запір, стічний отвір’ (пор.: стсл. *хлѣвь* ‘водоспад’, рос.-цсл. *хлябь* ‘водоспад, обрив’, ‘потік’; серб.-хорв. *hleb*, *hleb* ‘поріг, водоспад’, ‘отвір’ [ЭССЯ, 8, с. 32 – 33]. Лексеми з коренем *хлѣв-* є в румунській мові. На думку молдовського лінгвіста А. Єремії, румунське *hlabnic* ‘озеро’,

‘потік’, ‘джерело’ походить від слов’янського *хладник* ‘джерело зі студеною водою’ [371, с. 192], що є дериватом псл. *\*xoldъ* ‘прохолода, холод’ [ЭССЯ, 8, с. 57 – 58]. Можливо, *хлавникъ* і *хльбниучель* похідні чи споріднені з рум. *hleab* ‘мотлох, ганчір’я’ [PPC-54, с. 387] та молд. *хляб* ‘мотлох’ [MPC, с. 706]. Отже, питання про походження лексем *хлавникъ* і *хльбниучель* залишається відкритим. У сучасній українській мові лексеми не засвідчені (див. ще: ЛССО «Назви масивів рослин»).

ЛСПС «Назви викорчуваної ділянки лісу, яку використовують як пасіку». Для номінації пасіки – викорчуваної ділянки лісу, призначеної для розведення бджіл або, можливо, ділянки, на якій розміщені вулики з бджолами, – використано лексему *пасика* (1420 DRH, I, 67):

*пасика* ‘викорчувана ділянка лісу, призначена для розведення бджіл, пасіка, бортъ’: Я хотарь тѣмь селомь <...> поучени штъ Бѣрсарева монастырѣ, на верхъ пасика Ячивковты, по верхъ Городища (1420 DRH I: 67); и дали есми имъ <...> села <...> где естъ домъ ихъ <...> на оусты Охринчи, и съ пасиками и сѣдникомъ на Днистри, що коли к тѣмь селомъ прислоухаютъ (1439 DRH, I, 276); Я хотаръ томоу мѣстѣ штъ пасикоу да естъ по шбичаю пасикамъ, на оусихъ сторонъ (1451 DRH, II, 16). Лексема є континуантом псл. *\*pasěka* < *\*posěkti* [ЕСУМ, 4, с. 305]. У сучасній українській мові лексема *пáсіка* ‘місце, де розставлено вулики з бджолами і розташовано спеціальні будівлі’ та ‘відведена на зруб ділянка лісу’ засвідчена як нормативна [СУМ, VI, с. 86]<sup>27</sup>.

У межах ЛСПС «Назви викорчуваної ділянки лісу, яку використовують як пасіку» виокремлюється ЛСМС «Назви невеликої пасіки».

ЛСМС «Назви невеликої пасіки». Для номінації невеликої пасіки використано лексему *пасиука* (1470 DRH, II, 241):

<sup>27</sup> У Карпатському регіоні *\*paseka* ‘ділянка вирубаного і викорчуваного лісу під ріллю’, ‘вирубка’ [ОКДА, с. 151].

*пасічка* ‘невелика пасіка’: и сѣь манастиромъ що єсть на вверхѣ Вишнивца и сѣь всими полѣнами и пасічками колико сѣть оу томъ хотари (1470 DRH, II, 241). Лексема є дериватом псл. \**pasěka* [ЕСУМ, 4, с. 305]. У сучасній українській мові лексему *пасічка* використовують як зменш. від *пасіка* (у СУМі не зафіксовано).

Лексико-семантичну структуру ЛСПГ «Назви суходільного довкілля» подано в табл. 2.2 (у контексті ЛСГ «Назви неорганічного довкілля» і ТГЛ «Назви довкілля» див. табл. Б.1).

Таблиця 2.2

### Лексико-семантична структура ЛСПГ «Назви суходільного довкілля»

ЛССО	Структурний рівень	Тип ЛССО	Назва ЛССО	Номени
1.	2.1.1.1.	ЛСМГ	«Загальні назви суходільного довкілля»	<i>земля, соухо</i>
2.	2.1.1.2.	ЛСМГ	«Назви окремих форм суходільного довкілля»	
3.	2.1.1.2.1.	ЛСС	«Назви гірського рельєфу»	
4.	2.1.1.2.1.1.	ЛСПС	«Загальні назви гірської місцевості»	<i>планина / плонина</i>
5.	2.1.1.2.1.2.	ЛСПС	«Назви окремих форм гірського рельєфу»	
6.	2.1.1.2.1.2.1	ЛСМС	«Назви гори»	<i>бердо, гора, кичера</i>
7.	2.1.1.2.1.2.1.1.	ЛСПР	«Назви частин гори»	
8.	2.1.1.2.1.2.1.1.1.	ЛСПР	«Назви вершини гори»	<i>коулма, пискъ</i>
9.	2.1.1.2.1.2.1.1.2.	ЛСПР	«Назви схилу гори»	<i>обоує / оубоує</i>
10.	2.1.1.2.1.2.2.	ЛСМС	«Назви гірського хребта»	<i>дѣл / дѣль / дил / диль, ребро</i>
11.	2.1.1.2.1.2.2.1.	ЛСПР	«Назви частин гірського хребта»	
12.	2.1.1.2.1.2.2.1.1.	ЛСПР	«Назви вершини гірського хребта»	<i>верхъ дила / верхо дила / врьхъ дѣла</i>
13.	2.1.1.2.1.2.2.1.2.	ЛСПР	«Назви перевалу»	<i>коулма</i>

ЛССО	Структурний рівень	Тип ЛССО	Назва ЛССО	Номери
14.	2.1.1.2.2.	ЛСС	«Назви рівнинного рельєфу»	<i>ровнина, ровниа</i>
15.	2.1.1.2.2.1.	ЛСПС	«Назви натурогенного рівнинного рельєфу»	
16.	2.1.1.2.2.1.1.	ЛСМС	«Назви окремих форм підвищеного натурогенного рівнинного рельєфу»	
17.	2.1.1.2.2.1.1.1.	ЛСПР	«Назви горбистого рельєфу»	<i>обръжїе</i>
18.	2.1.1.2.2.1.1.1.1.	ЛСПР	«Назви пагорбів»	
19.	2.1.1.2.2.1.1.1.1.1.	ЛСМР	«Назви пагорбів натурогенного походження»	<i>глемѣ, гроуниъ, гроуниа, гръндѣ / гриндѣ, моунчель / мунтчель, ѡбершіе / ѡбрьшіе</i>
20.	2.1.1.2.2.1.1.1.1.2.	ЛСМР	«Назви пагорбів антропогенного походження»	<i>могила / могоыла / мовила / мохила, могилица</i>
21.	2.1.1.2.2.1.1.2.	ЛСПР	«Назви плоскогір'я»	<i>заподіа, обчына</i>
22.	2.1.1.2.2.1.2.	ЛСМС	«Назви окремих форм зниженого натурогенного рівнинного рельєфу»	
23.	2.1.1.2.2.1.2.1.	ЛСПР	«Назви долини»	<i>дель / долѣ, долина</i>
24.	2.1.1.2.2.1.2.1.1.	ЛСПР	«Назви типів долин»	
25.	2.1.1.2.2.1.2.1.1.1.	ЛСМР	«Назви невеликої долини»	<i>долинка</i>
26.	2.1.1.2.2.1.2.1.1.2.	ЛСМР	«Назви ущелини»	<i>тѣснина</i>
27.	2.1.1.2.2.1.2.1.1.3.	ЛСМР	«Назви яру»	<i>брьтоп, брътоапе, жидовинѣ</i>
28.	2.1.1.2.2.1.2.1.2.	ЛСПР	«Назви частин долини»	
29.	2.1.1.2.2.1.2.1.2.1.	ЛСМР	«Назви русла річки»	<i>матка</i>
30.	2.1.1.2.2.1.2.1.2.1.1.	ЛСММР	«Назви повороту русла річки»	<i>коутууль, зголѣ</i>



ЛССО	Структурний рівень	Тип ЛССО	Назва ЛССО	Номени
31.	2.1.1.2.2.1.2.2.	ЛСР	«Назви урвища»	<i>рипгъ, роуптоуръ</i>
32.	2.1.1.2.2.1.2.3.	ЛСР	«Назви рову»	
33.	2.1.1.2.2.1.2.3.1.	ЛСПР	«Назви рову антропогенного походження»	<i>переконгъ / прѣконгъ</i>
34.	2.1.1.2.2.1.2.4.	ЛСР	«Назви ями»	
35.	2.1.1.2.2.1.2.4.1.	ЛСПР	«Назви ями натурогенного походження»	<i>яма</i>
36.	2.1.1.2.2.1.2.4.2.	ЛСПР	«Назви ями антропогенного походження»	<i>яма копана</i>
37.	2.1.1.2.2.1.2.4.2.1.	ЛСМР	«Назви ями антропогенного походження, що служать пасткою для ведмедів»	<i>медведина яма</i>
38.	2.1.1.2.2.2.	ЛСПС	«Назви антропогенного рівнинного рельєфу»	
39.	2.1.1.2.2.2.1.	ЛСМС	«Назви окремих форм антропогенного підвищеного рівнинного рельєфу»	
40.	2.1.1.2.2.2.1.1.	ЛСР	«Назви споруд»	
41.	2.1.1.2.2.2.1.1.1.	ЛСПР	«Назви житлових споруд»	
42.	2.1.1.2.2.2.1.1.1.1.	ЛСМР	«Назви будинка»	<i>домгъ, келита / киліта, хъѣжа</i>
43.	2.1.1.2.2.2.1.1.2.	ЛСПР	«Назви оборонних споруд»	
44.	2.1.1.2.2.2.1.1.2.1.	ЛСМР	«Назви валу»	<i>валгъ</i>
45.	2.1.1.2.2.2.1.1.2.2.	ЛСМР	«Назви городища»	<i>городище</i>
46.	2.1.1.2.2.2.1.1.3.	ЛСПР	«Назви культових споруд»	
47.	2.1.1.2.2.2.1.1.3.1.	ЛСМР	«Назви монастиря»	<i>монастѣр</i>

ЛССО	Структурний рівень	Тип ЛССО	Назва ЛССО	Номени
48.	2.1.1.2.2.2.1.1.3.2.	ЛСМР	«Назви церкви»	<i>црґьковъ, храмъ</i>
49.	2.1.1.2.2.2.1.1.4.	ЛСПР	«Назви виробничих споруд»	
50.	2.1.1.2.2.2.1.1.4.1.	ЛСМР	«Назви млина-сукновальні»	<i>валило, стоуґпа, цзага / цаса / цеза / цеза</i>
51.	2.1.1.2.2.2.1.1.4.2.	ЛСМР	«Назви прядильні вовни»	<i>жерствило / жорствило</i>
52.	2.1.1.2.2.2.1.1.4.3.	ЛСМР	«Назви млина»	<i>млиґъ</i>
53.	2.1.1.2.2.2.1.1.4.4.	ЛСМР	«Назви сушарні»	<i>лозниця</i>
54.	2.1.1.2.2.2.1.1.4.5.	ЛСМР	«Назви солодівні»	<i>сладниця</i>
55.	2.1.1.2.2.2.1.1.5.	ЛСПР	«Назви гідротехнічних споруд»	
56.	2.1.1.2.2.2.1.1.5.1.	ЛСМР	«Назви греблі»	<i>гребла, плотъ / павтъ</i>
57.	2.1.1.2.2.2.1.1.5.2.	ЛСМР	«Назви риболовних споруд»	<i>плотъ, сижа, гзъ</i>
58.	2.1.1.2.2.2.1.1.6.	ЛСПР	«Назви громадських споруд»	
59.	2.1.1.2.2.2.1.1.6.1.	ЛСМР	«Назви притулку для хворих при монастирях»	<i>болниця</i>
60.	2.1.1.2.2.2.1.1.6.2.	ЛСМР	«Назви питного закладу, де продавалися спиртні напої»	<i>коруґма / крґуґма</i>
61.	2.1.1.2.2.2.1.1.7.	ЛСПР	«Назви господарських споруд»	
62.	2.1.1.2.2.2.1.1.7.1.	ЛСМР	«Назви льоху, підвалу»	<i>похребъ, пивниця</i>
63.	2.1.1.2.2.2.1.2.	ЛСПР	«Назви поселень»	
64.	2.1.1.2.2.2.1.2.1.	ЛСПР	«Назви села»	<i>село / с'бло, селище, селица</i>
65.	2.1.1.2.2.2.1.2.1.1.	ЛСМР	«Назви частини села»	<i>кѣт, коуґта</i>
66.	2.1.1.2.2.2.1.2.1.2.	ЛСМР	«Назви обійстя»	<i>дворъ, дворище</i>
67.	2.1.1.2.2.2.1.2.2.	ЛСПР	«Назви присілка»	<i>прикоуґтокъ,</i>

ЛССО	Структурний рівень	Тип ЛССО	Назва ЛССО	Номени
				<i>приселокъ, селище / селища</i>
68.	2.1.1.2.2.2.1.2.3.	ЛСПР	«Назви міста»	<i>городъ / город / град / градъ, мисто, шрашь, тръгъ</i>
69.	2.1.1.2.2.2.1.3.	ЛСПР	«Назви адміністративно-територіальних утворень»	<i>волость, держава, земля, округъ</i>
70.	2.1.1.3.	ЛСМГ	«Назви окремих ділянок суходільного довкілля»	
71.	2.1.1.3.1.	ЛСС	«Назви окремих натурогенних ділянок суходільного довкілля»	
72.	2.1.1.3.1.1	ЛСПС	«Назви краю ділянки суходільного довкілля, що межує з водоймищем чи водотоком»	<i>берегъ / брег / бръг</i>
73.	2.1.1.3.1.2.	ЛСПС	«Назви ділянки суходільного довкілля, на якій серед флори домінують трав'янисті рослини»	<i>поле</i>
74.	2.1.1.3.1.3.	ЛСПС	«Назви ділянки суходільного довкілля, яка виділяється серед інших ділянок і відособлена від них природними чи антропогенними межами»	<i>зроуище</i>
75.	2.1.1.3.2.	ЛСС	«Назви окремих антропогенізованих ділянок суходільного довкілля»	
76.	2.1.1.3.2.1.	ЛСПС	«Назви ділянок землі,	<i>сѣножать</i>

ЛССО	Структурний рівень	Тип ЛССО	Назва ЛССО	Номени
			які використовують як сінокоси»	
77.	2.1.1.3.2.2.	ЛСПС	«Назви ділянок землі, які використовують як пасовища»	<i>лѣтовище, толока</i>
78.	2.1.1.3.2.3.	ЛСПС	«Назви ділянок землі, які використовують і як сінокоси, і як пасовища»	
79.	2.1.1.3.2.3.1.	ЛСМС	«Назви лугу»	<i>лѣгъ, лѣкъ, лоужка, лоужок / лоужокъ</i>
80.	2.1.1.3.2.3.2.	ЛСМС	«Назви полонини»	<i>планина / плонина</i>
81.	2.1.1.3.2.4.	ЛСПС	«Назви необроблюваних ділянок землі»	<i>поустина / поустыня</i>
82.	2.1.1.3.3.	ЛСС	«Назви окремих антропогенних ділянок суходільного довкілля»	
83.	2.1.1.3.3.1.	ЛСПС	«Назви оброблюваної ділянки землі, на якій вирощують переважно злакові культури»	<i>нива, шраніє, царина</i>
84.	2.1.1.3.3.2.	ЛСПС	«Назви оброблюваної ділянки землі, на якій вирощують городні й садові культури»	<i>градина</i>
85.	2.1.1.3.3.3.	ЛСПС	«Назви викорчуваної ділянки лісу, яку використовують як пасовище, сіножать чи ниву»	<i>лазъ, хлабникъ, хлабничуелъ</i>
86.	2.1.1.3.3.4.	ЛСПС	«Назви викорчуваної ділянки лісу, яку використовують як пасіку»	<i>пасика</i>
87.	2.1.1.3.3.4.1.	ЛСМС	«Назви невеликої пасіки»	<i>пасичка</i>
<b>Усього в ЛСПГ «Назви суходільного довкілля»</b>				<b>107</b>

Отже, комплексний аналіз засвідчених в УМГ назв суходільного довкілля дозволяє зробити такі висновки:

1. Для номінації об'єктів суходільного довкілля засвідчено 107 номенів (59,8% від загальної кількості номенів ЛСГ «Назви неорганічного довкілля»), які розподілені між 87 ЛССО. ЛСПГ «Назви суходільного довкілля» за структурованістю посідає в аналізованій ЛСГ третє місце –  $K_{ст} = 1,23$  (див. табл. 2.1, 2.2, 2.3, Б.1, Б.2).

2. Назви цієї ЛСПГ відбивають особливості об'єктів суходільного рельєфу Молдавського князівства: *бердо* 'скеляста гора', *кичєра* 'гора', *т'бснина* 'ущелина'; *л'бтовичє* 'ділянка землі, яку використовують як пасовище', *лоужка* 'луг', *с'бножать* 'ділянка землі, яку використовують як сінокіс', *валъ* 'вал, насип', *градина* 'ділянка землі, на якій вирощують городні й садові культури', *лазъ* 'викорчувана ділянка лісу, яку використовують як пасовище, сіножать чи ниву', *враніє* 'ділянка землі, на якій вирощують переважно злакові культури', *стоула* 'водяний млин-сукновальня', *врашь* 'місто'.

3. В УМГ засвідчено переважно назви об'єктів суходільного довкілля, що виконують роль просторових орієнтирів або межових віх: *оу пискъ*, *по меже кичєръг*, *на малии могили*, *бердшмъ*, *по той сторони дила*, *по збоуи*.

4. За структурою в цій ЛСПГ переважають однокомпонентні номени – 97%, двокомпонентні становлять 3%. Частина номенів різної структури поєднана зіставними, опозиційними чи опозиційно-зіставними відношеннями. Номени-словосполучення використано для диференціації багатозначних однокомпонентних назв подібних або суміжних реалій, напр.: *верхъ* 'верхня частина будь-якого об'єкта суходільного довкілля' – *връхъ д'бла* 'ланцюг вершин гірського хребта'. Означальні компоненти номенів-словосполучень диференціюють позначувані поняття за різними ознаками, зокрема: «ціле» – «частина», напр.: *д'бла* 'гірський хребет' – *връхъ д'бла* 'верхня частина гірського хребта'; «натурогенне» – «антропогенне» – «антропогенне спеціального

призначення», напр.: *гана* ‘яма натурогенного походження’ – *гана копана* ‘яма антропогенного походження’ – *медведина яма* ‘яма антропогенного походження, що служить пасткою для ведмедів’ (див. табл. Б.3).

5. За походженням 74% назв об’єктів суходільного довкілля сягають своїм корінням праслов’янської доби: *земля, гора, бердо, дил, ребро, ровнина, могила, лозниця, городъ, долина, гана, дворъ, домъ, сѣножатъ, толока, лѣгъ, нива, пасѣка*; румунізми становлять 9%: *коўла, пискъ, гроўнь, моўнучель, рипъ, роўптоўра*; південнослов’янізми – 5%: *храмъ, градъ, брег, сладница, матка, градина, монастыр*; грецизми – 4%: *келія, монастыр, црѣковъ, держава*; унгаризми – 1%: *врашь* ‘місто’; германізми – 1%: *валъ* ‘вал, насип’. Походження 5% номенів цієї ЛСПГ переконливо з’ясувати не вдалося: *коўтоўль, жидовинъ, хлабникъ, хлабниучель, щаса* (див. табл. Б.4).

6. За використанням у сучасній українській мові 46,2% назв об’єктів суходільного довкілля не відрізняються від нормативних: *земля, гора, держава, млин, монастыр, дворище, хижка, валъ, городище*; 40,3% дещо відрізняються від них, зокрема: фонетично – 14,4%: *планина, ровнина, обуйна, дворъ, домъ, плотъ, похрѣвъ*; семантично – 13,4%: *стоўпа, матка, дѣл, ровниа, прикоўтокъ*; словотвірно – 6,7%: *сладница, црѣковъ, врашіє, могилиця, лоўжка*; морфологічно – 5,8%: *селища* (ж. р.) ‘(невелике село, осада) селище’, *коўта* ‘(частина села) куток’, *гроўниа, селища, коўта, врьтоапѣ, рипа*. Більша частина назв суходільного довкілля, що відрізняються від нормативних у сучасній українській мові, мають вузьку локалізацію, зберігши своє значення переважно в українських говірках південно-західного наріччя, а також в українських говірках Румунії. 13,5% назв суходільного довкілля в сучасній українській мові не засвідчено: *заподѣл, щазя, глемѣє, гриндъ, жорствило* (див. табл. Б.5).

7. Між номенами, що формують ЛСПГ «Назви суходільного довкілля», існують стійкі лексико-семантичні зв’язки, які виявляються переважно в

полісемічних і синонімічних відношеннях. Полісемічними відношеннями поєднані номени, що позначають натурогенні й антропогенні ділянки суходільного довкілля: *земля* ‘загальна назва суходільного довкілля’, ‘земельне угіддя, ґрунт’, ‘назва адміністративно-територіального утворення’; *коула* ‘вершина гори’, ‘перевал’. Синонімічні назви виникли здебільшого внаслідок міжмовної інтерференції: *земля, соухо* ‘загальна назва суходільного довкілля’; *гора, кичера, вердо* ‘гора’; *коула, пискъ* ‘вершина гори’; *дѣл, ребро* ‘гірський хребет’; *глембе, гроунь, гръндъ, моунуель, шбершіє / шбрьшіє* ‘пагорб натурогенного походження’; *могила, могилица* ‘пагорб антропогенного походження’; *заподіа, обчина* ‘плато-гір’я’; *цръковъ, храмъ* ‘церква’; *валило, стоупа* ‘млин-сукновальня’; *гребля, плоть* ‘гребля’; *городъ, мисто, шраш, тръгъ* ‘місто’; *врѣтоапє, жидовинъ* ‘яр (байрак, балка)’; *рипъ, роуптоурал* ‘урвище’, *верухъ, шбершіє* ‘вершина пагорба’; *коутуолъ, шголъ* ‘коліно (поворот русла) річки’; *нива, царина, шраніє* ‘ділянка землі, на якій вирощують переважно злакові культури’; *лазъ, хлабникъ, хлъбничуель* ‘викорчувана ділянка лісу, яку використовують як пасовище, сіножать чи поле’.

8. Апелятивні назви об’єктів суходільного входять до складу засвідчених у пам’ятках топонімів або мікротопонімів Молдавського князівства: *Земля Молдавська*<sup>28</sup> ‘Молдавська феодальна держава, Молдавське князівство’ (1392 DRH, I, 3); *Ладцка Земля* ‘Польське королівство, Польща’ (1453 DRH, II, 38); *Литовска Земля* ‘Литовська феодальна держава, Велике князівство Литовське’ (1493 DRH, III, 252); *Подолска Земля* ‘Подільська земля, Поділля, узагальнена назва подільського історико-етнографічного регіону в XIV – XVI ст.’ (1448 DRH, I, 390); *Великата Долина* (1438 DRH, I, 264); *Швева могила* (1502 DRH, III, 492); *Великій Могили* (1493 DRH, III, 248); *дил Тимотеєв* (1490 DLŞM, I, 420); *Тоудора гора* (1409

<sup>28</sup> Початкові форми в цьому фрагменті відновлено автором дослідження.

DRH, I, 35); *Хрълловска гора* (1499 DRH, III, 433 – 434); *села на имѣ Говранецъ* (1435 DRH, I, 197); *оу Тотрушской волости* (1466 DRH, II, 188); *поле, на имѣ на Злѣтъронъи* (1467 DRH, II, 215).

### 2.1.2. ЛСПГ «Назви водного докїлля»

ЛСПГ «Назви водного докїлля» мїстить 43 номени (24%) вїд загальної кїлькостї в ЛСГ «Назви неорганїчного докїлля»), якї розподїленї мїж 24 ЛССО. За ступенем структурованостї ця ЛСПГ посїдає перше мїсце серед ЛСПГ, що формують аналізовану ЛСГ ( $K_{ст} = 1,79$ ) (див. табл. 2.1).

У межах ЛСПГ «Назви водного докїлля» виокремлюється двї ЛСМГ: «Загальнї назви об’єктів водного докїлля» і «Назви окремих форм водного докїлля».

ЛСМГ «Загальнї назви об’єктів водного докїлля». Загальною назвою водоймищ натурогенного й антропогенного походження, що разом утворюють водне докїлля, є лексема *вода* (1412 DRH, I, 45):

*вода* < по водѣ ‘вода, водне докїлля’: тако да оутврьдимъ нашъ црѣкѣвъъ, монастырю ѡтъ Бистрици <...> два вроды, и съ мытомъ и по сѣху и по водѣ (1455 DRH, II, 64). Лексема є континуантом псл. \**voda* [ЕСУМ, 1, с. 414]. У сучасній українській мові лексема *водá* перев. мн. ‘водна маса джерел, озер, річок, морів, океанів’ // ‘водна поверхня морів, озер, річок’ // ‘водні простори, ділянки морів, озер, річок’ засвідчена як нормативна [СУМ, I, с. 716].

Воднї угїддя належать до об’єктів антропогенїзованого водного докїлля, тобто об’єктів, якї люди використовують із прагматичною метою, маючи або не маючи їх у приватній власності.

ЛСМГ «Назви окремих форм водного докїлля». Назви окремих форм водного докїлля, що вїддзеркалюють особливостї гїдрорельєфу Молдавського князївства, утворюють розгалужену ЛССО. Усї водойми, крім ставка і перекопу, мають натурогенне походження. Ставок і перекоп належить до водойм антропогенного походження.



У межах ЛСМГ «Назви окремих форм водного довкілля» виокремлюється вісім ЛСС: «Назви моря», «Назви озера», «Назви ставка», «Назви перекопу», «Назви річки», «Назви потоку», «Назви джерела» і «Назви болота». Назви водойм різних розмірів зі стоячою водою формують ЛСС «Назви моря», ЛСС «Назви озера», ЛСС «Назви ставка»; назви водойм із текучою водою – ЛСС «Назви річки», ЛСС «Назви потоку», ЛСС «Назви джерела» і ЛСС «Назви перекопу»; назви надмірно зволоженої ділянки земної поверхні, на якій ростуть вологолюбні рослини, – ЛСС «Назви болота, драговини». Назви, що формують усі ЛСС, є назвами гідросфери – водної оболонки Землі.

ЛСС «Назви моря». Для номінації моря – частини океану, яка відособлена від нього суходолом, підвищеннями підводного рельєфу чи островами, – засвідчено номен *море* (1392 DRH, I, 3):

*море* ‘море’: Романъ воєвода обладаѣ **Землею Молдавскою** шть планины до моря (1392 DRH, I, 3); Іѡ Роман воєвода **Землѣ Молдавскої** шть планины до брегѣ моря (1393 DRH, I, 5); Я Соуавское мѣсто нигде да не платѣтъ, лише оу Соуавѣ, хотѣ бы за морем ходили (1458 DLŞM, II, 262). Лексема є континуантом псл. \**morje* [ЕСУМ, 3, с. 513]. У сучасній українській мові лексема *море* ‘частина океану – великий водний простір з гірко-солonoю водою, який більш-менш оточений суходолом’ засвідчена як нормативна [СУМ, IV, с. 802].

ЛСС «Назви озера». Для номінації озера – природної водойми повільного водообміну, що розташована в заглибинах суходолу і не пов’язана протоками з морями чи океанами, – засвідчено номени *лакъ* (1468 DRH, II, 223), *озеро* / *езеро* / *тазеро* (1409 DRH, I, 38):

*лакъ* ‘озеро’: а шть толѣ прости оу *лакъ*, а шть толѣ прости оу лозоу оу матку Бахлви Великты (1468 DRH, II, 223); дали есмгы емѣ <...> съ едно силищѣ <...> въ оустїа Калюгеричей, оу *лакъ* Пѣтѣрѡсь; Я хотар томоу вишереченомоу село Стецканїи, <...> оу *лакъ* Поутѡрѡсь (1493 DLŞM, II, 6). Лексема походить від рум. *lăc* ‘озеро’ [ЕСУМ, 3, с. 186] (пор.: молд. *лак* ‘озеро’ [МРС, с. 343], рум. *lac* ‘озеро’ [PPC-80, с. 749].

У сучасній українській літературній мові лексема *лак* із таким значенням не засвідчена [СУМ, V, с. 653]. В окремих говірках української мови лексему використовують із такою самою чи близькою семантикою, зокрема: у закарп.: *лак* ‘озеро в плавнях’ [ССЛГНП, с. 46]; в УГР: *лак* ‘озеро, став’ [СДТ, с. 669];

*озеро / езеро / тазеро* ‘озеро’: одно *озеро* на Прѣтѣ, на имя Лѣчѣюль (1409 DRH, I, 38); *Загорное езеро*, съ своими грѣли (1429 DRH, I, 139); на Дѣнавѣ или на *езера* или на *блатехѣ* или надѣ Нистри или вѣди кѣда пошлютъ (1445 DRH, I, 366); *отѣ* гдѣ *вѣходитѣ* грѣла из Днистра и *течетѣ* долѣ до *тазерѣ* Дѣровка (1500 DRH, III, 454). Лексеми *озеро / езеро / тазеро* ‘озеро’ є континуантами псл. *\*ozero / \*ezero* [ЭССЯ, 6, с. 33 – 34]. У сучасній українській мові лексема *озеро* ‘природна чи штучна заглибина, заповнена водою’ засвідчена як нормативна [СУМ, V, с. 653].

У межах ЛСС «Назви озера» виокремлюється ЛСПС «Назви малого озера».

ЛСПС «Назви малого озера». Для номінації малого озера засвідчено номени *озерко* (1455 DRH, II, 64), *озерце* (1473 DRH, II, 281), *малое езеро* (1473 DRH, II, 281):

*озерко* ‘озерце’: и съ оусими *озерами*, и грѣлами, и *озерками* (1455 DRH, II, 64); идеже естѣ храмѣ Успение свѣтѣи Богородици, на имя Ботна, и съ ѣсими *озерами*, и грѣлами и *озерками* (1458 DRH, II, 101). Лексема є континуантом псл. *\*ezeryko*, *\*ezerykь*, *\*ozeryko*, *\*ozerykь* [337, с. 88]. У сучасній українській мові апелятив *озерко* заступає її словотвірний варіант *озѣрце* зменш. до ‘озеро’, що засвідчений як нормативний [СУМ, V, с. 653];

*озерце* ‘озерце’: и, на Прѣтѣ, едно *озеро*, на имя Блисѣтѣль <...> и дрѣгое *озерце*, Секриюль, и една грѣла що естѣ оу ѣглѣ Прѣта и оупадаетѣ оу *озера* (1473 DRH, II, 281). Лексема є континуантом псл. *\*ezeryse*, *\*ezeryсь*, *\*ozeryko*, *\*ozeryсь* [337, с. 88 – 89]. У сучасній українській мові апелятив *озѣрце* зменш. до ‘озеро’, засвідчений як нормативний [СУМ, V, с. 653];

*малое езеро* ‘озерце’: и, на Прѣтѣ, едно ѡзеро, на имѣ Блисучѣтѣль, и съ Блисучѣломѣ, *малыи езеромѣ*, и, вѣше ѡзера Блисучатѣла, другоѡ ѡзеро, на имѣ Бѣдоеле (1473 DRH, II, 281).

ЛСС «Назви ставка». Для номінації ставка – штучної водойми, що може використовуватися для зберігання води з метою водопостачання, зрошення, розведення риби і водоплавної птиці тощо, – засвідчено лексему *ставѣ* (1421 DRH, I, 69):

*ставѣ* ‘став, водоймище’: есмѣ дали своєю доброю волею а никимѣ промучени <...> Болховецѣ и съ селѣ и приселкѣ, со млинѣ, и со *ставѣ*, <...> и съ оусими оужиткѣ (1421 DRH, I, 69); ѡтѣ мохилѣ оу пискѣ, та, ѡтѣ пискѣ, прости долиною долѣ, до Панкова *става* (1456 DRH, II, 90); та чѣрѣсь дѣло <...> *на нижній конецѣ става* Крѣнѣлова (1494 DRH, III, 274); гдѣ спадаѣтѣ ѣ Безинѣ, ѣ *став* Юзнѣ (1500 DRH, III, 449). Лексема є континуантом псл. \*[stavъ] [ЕСУМ, 5, с. 389]. У сучасній українській мові лексема *став* ‘ водоймище (у природному чи штучному заглибленні) з непротічною водою; місце розлиття річки, струмка перед загатою’ засвідчена як нормативна [СУМ, IX, с. 624].

ЛСС «Назви перекопу». Для номінації перекопу – штучної водойми, що має вигляд довгого глибокого рову, викопаного в землі й заповненого водою (переважно двох водоймищ, які він з’єднує), – засвідчено лексему *перекоп / прѣкопѣ* (1427 DRH, I, 98):

*перекоп / прѣкопѣ* ‘рів (канав) заповнена водою’: поучиши ѡтѣ Молдови, чѣрѣсь лѣтѣ, *на оустѣ перекопа* (1427 DRH, I, 98). Лексема є континуантом псл. \**perkorъ* < \**perkorati* < \**korati* [ЕСУМ, 2, с. 565]. У сучасній українській мові фонетичний варіант лексеми засвідчений з ремаркою застаріле: *перекіп* ‘перекопане місце’ [СУМ, VI, с. 137]. *Перекоп* – місто на Перекопському перешийку, який створює сухопутний зв’язок між Кримським півостровом і материковою Україною [43 EP].

ЛСС «Назви річки». Для номінації річки – натурогенного водного потоку, який витікає з джерела чи з озера, болота (рідше), має сформоване ним річище і тече під дією сили тяжіння, – засвідчено лексеми *вода* (1412 DRH, I, 45), *рѣка* (1479 DLŞM, I, 221):

*вода* ‘річка, потік’: Я хотарь тѣмъ селомъ, штъ Ярдева, штъ Тазлова, штъ *водъ*, по середъ тополіа, на краи тополіа (1412 DRH, I, 45); поченше штъ приходица Моловатъцѣ *вода* Вишнивцѣ и кѣда полѣна держить вѣше монастырѣ <...> до колѣ полѣна держить и *вода* Тернавка (1470 DRH, II, 241) (див. вище);

*рѣка* ‘річка’: Такожє, що коли естѣ хотарь тимъ селомъ, *рѣкою* или лѣсемъ, шни да сѣтъ волни коронити (1456 DRH, II, 80); Я хотарь тоє село на имѣ Подолѣнїи да ест <...> поченше от *рѣцѣ* Бистрица оу една могилъ копана (1479 DLŞM, I, 221); а штъ толѣ, чересъ поле, на дѣбѣ що естѣ на шврѣжїє, та на *рѣкѣ*, на Дерлѣи (1488 DRH, III, 62). Лексема є континуантом псл. \**rěka* [ЕСУМ, 5, с. 95]. У сучасній українській мові лексема *ріка́* ‘водний потік, що живиться із джерела або стоком атмосферних опадів і тече по видовжених зниженнях рельєфу від верхів’я до гирла’ засвідчена як нормативна [СУМ, VIII, с. 574].

У межах ЛСС «Назви річки» виокремлюється ЛСПС «Назви рукава річки».

ЛСПС «Назви рукава річки». Для номінації рукава – потоку, що відійшов від головного русла річки і нижче за течією знову або впадає в цей самий основний потік, або (за матеріалами УМГ) разом із ним в іншу водойму, – засвідчено номен *грѣла* (1473 DRH, II, 281):

*грѣла* ‘рукав річки’: влато надъ Нистрѣ, и една *грѣла* що естѣ оу ѣглѣ Прѣта и оупадаеть оу шзера, и една *грѣла* що сѣ зоветь *Грѣла* Бѣлѣакова, и дрѣгал *грѣла*, що вѣходить изъ шзера долѣ до мостѣ, и едно село оу *грѣли* гѣтѣри (1473 DRH, II, 281); штъ гдѣ вѣходить *грѣла* изъ Днистра и течеѣтѣ долѣ до газерѣ Дѣбровка (1500 DRH, III, 454). Номен вважають запозиченням із румунської мови [37, с. 377] (пор.: рум. *gîrlă* ‘річка, гирло, рукав ріки’ [PPC-80, с. 545], ‘потік, відгалуження ріки’ [53,

с. 11], молд. *гырлэ* ‘рукав річки; річечка; ріка’ [202, с. 184]), він, очевидно, потрапив у румунську із пд.-слов. мов (пор.: болг. *гърло* (мн. *гърла*) < псл. \**gьrdlo* [ЕСУМ, 1, с. 509; ЭССЯ, 7, с. 204 – 205; БРС, с. 104]). У сучасній українській мові нормативним є номен *гірло* ‘місце, де річка впадає в океан, море, озеро або в іншу річку; кінець нижньої течії річки’ [СУМ, II, с. 62].

ЛСС «Назви потоку». Для номінації потоку – струмка зі стрімкою течією – засвідчено номени *паровъ* (1466 DRH, II, 205), *потокъ* (1400 DRH, I, 14), *стрѣга* (1491 DRH, III, 185):

*паровъ* ‘потік’, ‘струмок’: едно мѣсто шть пвстини на Бръзотѣ, на илѣ где монастырѣ была, и тою потоку <...> и до всти того *парова* (1466 DRH, II, 205).

Лексема, ймовірно, запозичена з румунської мови (пор.: молд. *пырэу* ‘річка; швидкий потік’ [202, с. 184]; рум. *rîu* ‘струмок’, ‘струміль’, ‘струмок’ [PPC-54, с. 636; PPC-80, с. 995]). У сучасній українській мові лексема не засвідчена;

*потокъ* ‘потік’: Я хотарь тинь селомъ на Филипѣ, та шть толѣ, ѣ *потокомъ*, горѣ деломъ, деломъ долѣ деломъ (1400 DRH, I, 14); шть той могълы, черестъ *потокъ*, на другъ дѣлѣ, могъла (1412 DRH, I, 45); та шть толѣ, *потокомъ* горѣ, на швѣ сторони береги (1475 DRH, II, 306); шть единъ влзъ что есть по срѣдѣ два *потоки* (1488 DRH, III, 52). Лексема є континуантом псл. \**potokъ* [337, с. 221]. У сучасній українській літературній мові фонетичний варіант цього номена – лексема *потік* ‘річка (перев. невелика), струмок із стрімкою течією’// ‘маса води, що стрімко тече’ – засвідчений як нормативний [СУМ, VII, с. 409]. Фонетичні варіанти лексеми з цією самою чи близькою семантикою функціонують у говірках української мови, зокрема: у бойк.: *пóтік* ‘потік’ [СБГ<sub>Он</sub>, 2, с. 125]; *пóтік* ‘потік, потічок, струмок’ [МСГГ, с. 152]; у пд.-бук. гуц. говірці: *пот’ік* ‘потік’, ‘річка’ [СГБ, с. 205]; у пд. бук.-покут.: *пóт’ік* ‘потік’ [ПБПГМ, с. 359];

*стрѣга* ‘потік, струмок’: и съ вьсемъ доходом и съ млинъ <...> и съ щезами и *стрѣгами* (1491 DRH, III, 185). Лексема є континуантом псл. \**struga* [ЕСУМ, 5, с. 450]. У сучасній українській мові лексема *стругá* ‘потік, струмок з швидкою

течією' засвідчена як діалектна [СУМ, IX, с. 788]. Варіанти цього номена з подібною семантикою засвідчені в говірках української мови, зокрема: в говірках пд.-зх. наріччя: *стру́га* 'потік; лісовий струмок' [МНС, II, с. 929]; у поліс.: *стру́га* 'рівчак' [СПГ, с. 206], у наддністр.: *стру́га* 'рукав проточної води' [ГБ, с. 296], в українських говірках Угорщини: *стру́га* 'тс' [ЗПУРГ, XXX, с. 260]. Лексема *стру́га* послужила для творення власних назв, переважно населених пунктів і річок, зокрема: *Струга* – село в Новоушицькому р-ні, Хмельницької обл.; річка, притока Верещиці; річка, притока Гнилої Липи; річка, притока Стривігору (басейн Дністра); річка, притока Білоус (басейн Десни) (в Україні); *Струга* – село в Малоритському р-ні, Берестейської обл. (у Білорусі); *Струга* (мак. *Струга*; алб. *Strugë*) – місто на заході Республіки Македонія, на березі Охридського озера, центр громади *Струга*, що відоме з XI століття (у Македонії) [43 EP].

У межах ЛСС «Назви потоку» виокремлюється дві ЛСПС: «Назви типів потоків» і «Назви частин потоку».

ЛСПС «Назви типів потоків». У межах цієї ЛСПС виокремлюється ЛСМС «Назви невеликого потоку».

ЛСМС «Назви невеликого потоку». Для номінації невеликого потоку використано лексеми *потоука* (1428 DRH, I, 105), *потоуокъ* (1446 DRH, I, 375):

*потоука* 'потічок': *штъ лѣса, долувъ, до швръшїю потоуки, на доубъ* (1428 DRH, I, 105);

*потоуокъ* 'потічок': *и съ монастырею и съ шбама потоуки, щоже ємоу продали* (1446 DRH, I, 375); *та, штъ става, долъ потоуком, до Калугериуинъ ставъ* (1456 DRH, II, 90). Лексеми є континуантами псл. *\*potočъkъ(-a) < \*potokъ*. У сучасній українській мові фонетичний варіант лексеми засвідчений як нормативний: *поті́чок* зменш.-пестл. до 'поті́к'; лексема *потóчок* засвідчена як рідковживана [СУМ, VII, с. 411].

ЛСПС «Назви частин потоку». У межах цієї ЛСПС виокремлюється три ЛСМС: «Назви витоку потоку», «Назви гирла потоку» і «Назви виру».

ЛСМС «Назви витоку потоку». Для номінації витоку – місця початку водного потоку (очевидно, річки, потоку, потічка), що може бути озером, болотом, джерелом, у горах – льодовиком, – засвідчено лексеми *вєрхъ* (1393 DRH, I, 5), *вєрхъовина* (1503 DRH, III, 527), *вєршіє* / *вєрхъшіє* / *вєрхъшіє* (1425 DRH, I, 86):

*вєрхъ* ‘верхів’я потоку’: *ѡт вєрха* Гочавгы простѣ на могилѣ, на Радомирова села (1393 DRH, I, 5); *Ѡ хотаръ* твои пасици поченши из долу, гдѣ оупадають Моловатець оу *вѣшнивецъ*, та гори *вѣшнивецемъ*, до *вєрха*. (1470 DRH, I, 245). Лексема є континуантом псл. \**vьrxъ* [ЕСУМ, 1, с. 361]. У сучасній українській мові лексема *верх* із значенням ‘верхів’я потоку’ не засвідчена [СУМ, I, с. 334];

*вєрхъовина* ‘верхів’я потоку’: *тѣмже вєрхъомъ*, до *вєрхъовини* Малаго Дѣвровца и потока *Калини*, на єдинъ воукъ знаменанъ (1503 DRH, III, 527). Лексема є континуантом псл. \**vьrxъvina*. У сучасній українській мові лексема *верховіна* використовується з іншим значенням – ‘верхня, найвища частина чого-небудь (перев. гори, дерева)’ і ‘назва високогірної місцевості в межах Українських Карпат’ [СУМ, I, с. 336];

*вєршіє* / *вєрхъшіє* / *вєрхъшіє* ‘верхів’я потоку’: *ѡтѣ* твои могилѣ, *чєрєсѣ* долину, до *вєршіи*, та на другои долины (1425 DRH, I, 86); и *ѡт вєрхъшіа* Гога, дрѣвом возним, до потока *Мѣнчєлєши* (1473 DRH, II, 289). Лексема походить від псл. \**obvьršъje* < \**ob vьrxъ + -ъje* [ЭССЯ, 31, с. 129 – 130], можливе також продовження псл. \**obrŭšije* (< \**obrŭšiti*) [ЭССЯ, 29, с. 126]. Пор.: молд. *обиршиє* ‘початок, походження; витік’ [МРС, с. 430], рум. *obîrşie* ‘витік, верхня течія річки’ [PPC-80, с. 911], рум. *obârşie* ‘т. с.’ [PPC-54, с. 586]. У сучасній українській мові лексему не виявлено.

ЛСМС «Назви гирла потоку». Для називання гирла – місця впадіння натурогенного водного потоку (річки, потоку, потічка) в море, озеро чи іншу річку – засвідчено лексеми *гърло* (1429 DRH, I, 139), *приходице* (1470 DRH, II,

241), *оустіє / оустіє / оустіє* (1400 DRH, I, 14) та лексичне словосполучення *зстіє потока*:

*гърло, гръло* ‘гирло’: влато надъ Нистръѣ, именовано *Загорное езеро*, съ своими *гръли*, и пасѣкъ ѡтъ *Загорнои* (1429 DRH, I, 139); поучени мѣсто идучи до *Угръскви Земли* що естъ ниже *монастиръѣ*, на *зстіє Прѣтѣ*, едно ѡзеро, на имѣ *Блишчатвлъ*, и съ оусими своими *грълами* (1447 DRH, I, 385); тако да оутвърдимъ нашъ цркъвътъ <...> на имѣ *Ботна*, и съ оусими ѡзерами, и *гърлами* (1455 DRH, II, 64) (див. вище);

*приходище* ‘місце, де одна річка впадає в іншу’ [ССУМ, 2, с. 250]: поучение ѡтъ *приходища* *Моловатъцу* вода *Вишнивцу* и кѣда полѣна держить вѣше *монастиръѣ*, за прѣкопъ, на *дѣль* (1470 DRH, II, 241). Номен, очевидно, є континуантом псл. *\*přiodišče* < *\*přioditi* [ЕСУМ, 6, с. 194]. У сучасній українській мові не засвідчений;

*оустіє / оустіє / оустіє* ‘місце впадіння річки, потоку в іншу річку, озеро, море; нижня течія річки, потоку, устя, гирло’: Я *дрѣггы хотаръ дрѣгомѣ селѣ*, ѡтъ *оустіє потокомъ*, *гори* (1400 DRH, I, 14); ѡтъ *Игната* простѣ *полемъ*, ниже *Мели*, на *устіє потока* (1412 DRH, I, 46); Я хотаръ *тои вѣкати земли* <...> поучени *ѡтъ оустіє* *Сърати* долѣвъ по *берегъ Прѣта* (1489 DRH, III, 92); едно *селище* на *Лопатнои*, на имѣ *Нижнои Лопатна*, *ѣ зстіа* *Лопатнои* (1500 DRH, III, 449). Номен є континуантом псл. *\*ustъje* < *\*usta* [ЕСУМ, 6, с. 49]. У сучасній українській мові номен *устя* ‘те саме, що гирло’ засвідчений як нормативний [СУМ, X, с. 503].

ЛСМС «Назви виру». Для називання виру – руху по колу в поверхневому шарі води, що розвивається на окремих ділянках водоймищ або руслових потоків в результаті злиття двох течій, при обтіканні течією виступів берега, при різкому розширенні русла, – засвідчено лексеми *вѣлбокъ*, *воульбокъ*, *воульбока* (1428 DRH, I, 116):



*БЪЛБОКЪ, БОУЛБОАКЪ, БОУЛБОКА* ‘вир, коловорот’: *ЧЕРЕСЪ ВОУКОВИНОУ, ОУ БОУЛБОАКЪ* (1428 DRH, I, 116); на копанѣ могилѣ, що єст над *БЪЛБОКЪ* та прости *ЧЕРЕС* селище над старым монастири (1499 DRH, III, 434). В УМГ цілком імовірно запозичення лексеми з румунської мови (пор.: молд. *булбоакэ* ‘вир, водоверть’ [МРС, с. 96], *булбоакэ / булбоанэ* ‘глибоке місце в річці, озері’ [202, с. 184], *булбоакэ* ‘вир, ковбаня’, рум. *bulboacă, bulboână* ‘те саме’ [ЕСУМ, 1, с. 292]). У сучасній українській літературній мові цей номен не засвідчено. Фонетичні й морфологічні варіанти лексеми з такою самою чи близькою семантикою функціонують у говірках української мови, зокрема: у бук.: *бульбона, больбона, більбонія* ‘найглибше місце в річці з постійним водоворотом’, ‘прірва, западина а сухому місці; трясовина’ [СБГ, с. 42]; у гуц.: *бульбона* ‘вир у річці’ [ГГ, с. 31]; у говірках Івано-Франківщини: *больбона* ‘глибина в річці’ [СНГНІФ, с. 36], *бульбон* ‘яма в річці’, ‘глибоке місце в річці’, ‘коловорот, крутіж, що утворюється внаслідок падіння води’ [там само, с. 41]; у пд.-бук. гуц. говірці: *бул’бона* ‘вир, крутіж, «дира» у воді’ [СГБ, с. 143]; у пд. бук.-покут.: *бул’бона* ‘глибінь, вир’ [ПБПГМ, с. 331]; в говірках Одеської області: *бул’бока* ‘глибоке місце у річці’, *бул’бона* ‘баюра, калюжа’, ‘яма, вирита водою’ [СДУГОО, с. 18].

ЛСС «Назви джерела». Для номінації джерела – натурогенного, самочинного сконцентрованого виходу на земну поверхню підземних вод, – засвідчено лексеми *изворъ* (1453 DRH, II, 29), *кръница / кърница* (1392 DRH, I, 3), *колодязь* (1414 – 1419 DRH, I, 55), *шипотъ* (1459 DRH, II, 116):

*изворъ* ‘джерело’: и съ оусими приходъи и хотаремъ и *изворы* (1453 DRH, II, 29); и вси *извори* на имѣ Ръръгванѣ и Гюстра и Негрилѣса, и съ љсими *извори*, колко љ нихъ љпадають (1488 DRH, III, 73); на љстїе *извора* на єдинъ хравъ знаменанъ (1490 DRH, III, 159). Лексема – континуант псл. \**izvorъ* [ЕСУМ, 2, с. 251] (пор. також: болг. *извор* ‘джерело’ [БУР, с. 250]). У сучасній українській літературній мові використання цього гідроніма не засвідчено. Фонетичні й словотвірні варіанти лексеми з такою самою чи подібною семантикою функціонують у говірках

української мови, зокрема: у бойк.: *звір* ‘водопад між горами’, ‘потік’ [СБГ<sub>Он</sub>, 1, с. 300]; у гуц.: *звір* (*єзвір, ізвір*) ‘гірське джерело, потік’ [ГГ, с. 81]; *звір* ‘потік, струмок’ [МСГГ, с. 67]; у закарп.: *звóрина* ‘стрімкий потічок у міжгір’ї’ [СЗГС, с. 122]; в УГР: *ізвóр* ‘джерело’ [СДТ, с. 659]; у пд. бук.-покут.: *извóр* ‘джерело’ [ПБПГМ, с. 342]; у марам.: *извóр* ‘джерело’ [СПП, с. 291]; в говірках Одещини: *ізвóр* ‘джерело, з якого надходила вода у водоймище’ [СДУГОО, с. 37]; \**izvor* ‘джерело, потік’, ‘річка, гірський потік’, ‘глибока яма, прірва’ [ОКДА, с. 174];

*кръница / кърница* ‘джерело’: *штъ толъ, протѣ чересь лугъ, оу кръници, могила* (1392 DRH, I, 3); *штъ тон могила, пониже кръницю, до писка* (1425 DRH, I, 86); *гдѣ естѣ кърница близъ Балосина* (1434 DRH, I, 183). Лексеми є континуантами псл. \**кърница* [136, с. 329 – 332; 337, с. 149]. У сучасній українській мові номен *криниця* ‘глибоко викопана й захищена цямринами від обвалів яма для добування води з водоносних шарів землі’ і – рідко – ‘те саме, що джерело’ засвідчений як нормативний [СУМ, IV, с. 348]. У бойк. говірках фонетичні варіанти цієї лексеми використовуються з тією самою семантикою: *керниця* ‘джерело’, ‘джерело під горою’ [СБГ<sub>Он</sub>, 1, с. 347], *кирничка* ‘джерело в лісі’ [СБГ<sub>Он</sub>, 1, с. 349];

*колодязь* ‘джерело’: *та, прости дѣломъ, на дѣвь, оу Мела, та на колодѣзи Ивановѣмъ потокомъ* (1414 – 1419 DRH, I, 55). Лексема є континуантом псл. \**koldędzъ* [ЕСУМ, 2, с. 518]. У сучасній українській мові ця лексема як нормативна засвідчена з іншим значенням: *колóдязь* ‘захищена від обвалів зрубом вузька глибока яма, що служить для добування води з водоносних шарів землі’ [СУМ, IV, с. 229]. Фонетичні варіанти номена функціонують у говірках української мови з близькою семантикою: у бойк. говірках: *колодзяць* ‘криниця’ [СБГ<sub>Он</sub>, 1, с. 368]; у гуц.: *колóдіз* ‘колодязь; глибока криниця’ [МСГГ, с. 82];

*шипотъ* ‘джерело’: *ї еще съ шипоте, гдѣ спадаеть ъ прѣтецѣ* (1459 DMŞM, 22); *а от толѣ до Ѣшувѣ до самїи шипот* (1490 DLŞM, II, 420). Лексема, ймовірно, є континуантом псл. \**šipotъ* < \**šipěti* [ЕСУМ, 6, с. 418]. У сучасній українській мові номен *ші́пит* ‘швидкий водний потік’ // ‘невеликий водоспад’ засвідчено як діалектний [СУМ, XI, с. 455]. Фонетичні варіанти номена з таким самим чи

суміжно близьким значенням засвідчено в українських говірках, зокрема: у бойк.: *шійніт* ‘місце, де шумить вода’, ‘водоспад’ [СБГ<sub>Он</sub>, 2, с. 382]; у бук.: *шійніт* ‘джерело’ [СБГ, с. 663]; *шійніт* ‘природний водяний струмінь, що б’є по скелі’ [МСГГ, с. 225]; у говірках Івано-Франківщини: *шійніт* ‘пороги на річці’, ‘кам’яні пороги на річці, які спричиняють шум води’ [СНГНІФ, с. 300]; у пд.-бук. гуц. говірці: *шійніт* ‘каміння в руслі з малими водопадами; водопад’ [СГБ, с. 234]; \**šepot* ‘водоспад’, ‘бистрина в річці’, ‘гірський потік’, *šipote* ‘каміння, пороги в річці’ [ОКДА, с. 174].

ЛСС «Назви джерела» містить дві ЛСПС, що відбивають диференціацію джерел за смаковими якостями і температурою витікаючої з них води: «Назви солоного джерела» і «Назви гарячого джерела».

ЛСПС «Назви солоного джерела». Для номінації солоного джерела засвідчено лексеми *слатина* (1429 DRH, I, 134), *солотвина* (1502 DRH, III, 492), *солонець* (1429 DRH, I, 134), *солоньий потік* (1429 DRH, I, 134) (деякі назви реконструйовано з ЛССО «Топоніми». – Б. Т.):

*слатина* ‘соляне джерело, слатина’: дали єсмгы илгы, оу нашей земли, села ихъ <...> и Мошинци, на Юкашѣ, где бгыль виноградъ, и Плопещи, оу *Слатингы* (1429 DRH, I, 134); и даль Ивоулъ <...> б хижки и єдноу *слатиноу* (1461 DRH, II, 140); и даемъ и дали єсми <...> и *слатиноу* оу Ёстри, цоже шть давна бгыла ихъ, тота планина и сь *слатиною* (1475 DRH, II, 303). Номен, ймовірно, запозичено румунською мовою із південнослов’янських (пор.: болг. *слатина* ‘джерело, з якого повільно витікає вода’ [БРС, с. 615], серб., хорв. *слатина* ‘солоне джерело’ [СХРС, с. 881], рум. *slatină* ‘джерело із солоною водою; багнисте, грузьке солоне місце’ [ЕСУМ, 5, с. 297]). У деяких говірках української мови варіанти лексеми засвідчені з такою самою чи близькою семантикою, зокрема: в бук.: *слатина* ‘соляний розчин’ [СБГ, с. 499]; у гуц.: *слатіна* ‘насичена солями вода, що витікає з гірських солоних джерел’ [ГГ, с. 173]; в УГР: *слатину* ‘солону воду, ропу’ [СДТ, с. 698]; у пд.-бук. гуц. говірці: *слатина* ‘солена вода’ [СГБ, с. 216]; у пд. бук.-покут.: *слатина* ‘соляний розсіл’ [ПБПГМ, с. 364];

*солотвина* ‘соляне джерело’: *штѣ ѡсти грѣли чѣресь поле, на солотвинѣ, та на Пѣвѣ могила* (1502 DRH, III, 492). Лексема є континуантом псл. *\*soltvina* [337, с. 252 – 253], що, очевидно, є дериватом із суфіксом *-ina* від псл. *\*soly*, *-ъve*. Варіанти лексеми засвідчено в говірках української мови з такою самою чи подібною семантикою, зокрема: у бойк.: *солотвина* ‘багнувате місце’ [СБГ<sub>Он</sub>, 2, с. 236]; у говірках Івано-Франківщини: *солотвина* ‘солоне джерело’ [СНГНІФ, с. 260]; у лемк.: *солотвіна* ‘солоне джерело’ [КСЛГ, с. 286]; у пд.-бук. гуц. говірці: *солотвина* ‘де просякає з землі солонна вода’ [СГБ, с. 216];

*солонець* ‘соляне джерело’: *єдно село на вѣрхѣ Волонца, гдѣ [єстѣ] вѣль Татомирѣ и Прѣтѣ* (1415 DRH, I, 57); *дали єсмѣ и мѣ, оу нашеи зѣмли, села ихѣ <...> Литановци, и на вѣрхѣ Волонца, гдѣ вѣль Татомирѣ и Прѣтѣ* (1429 DRH, I, 134); *а штѣ толѣ гори потокомѣ, до Волонца, штѣ толѣ потокомѣ до ставѣ* (1488 DRH, III, 62). Лексема є дериватом від *сіль*, *солоний* [ЕСУМ, 5, с. 349]. У сучасній українській мові номен *солонець* ‘озеро або джерело з солоною водою’ засвідчений як нормативний [СУМ, IX, с. 450];

*солоний потіокъ* ‘соляний (солоний) потік, джерело’: *а хотарѣ тѣмѣ селомѣ, што на Прѣтѣ до волота што ѡко словоѣ сѣ, та простѣ до Солоного Потока, та горѣ Солоний Потіокѣ, до потока што словоѣ сѣ Добромира* (1429 DRH, I, 134). Значення ‘солоний потік’ виражене номінативним словосполученням, означальний компонент якого є континуантом псл. *\*solny* [ЭСРЯ, III, с. 713].

У межах ЛСПС «Назви солоного джерела» виокремлюється ЛСМС «Назви невеликого солоного джерела».

ЛСМС «Назви невеликого солоного джерела». Для номінації невеликого солоного джерела, ймовірно, використовували лексему *солотвинка* (1501 DRH, III, 467):

*солотвинка* ‘соляне джерело’: *та, чѣрсь тотѣ рѣдѣ, на солотвинкѣ* (1501 DRH, III, 467). Лексема є суфіксальним дериватом від *солотвина*. У сучасній українській

мові лексема функціонує як топонім – *Солотвинка* – полонина в Західних Горганах, у межах Долинського р-ну Івано-Франківської обл.[43 EP].

ЛСПС «Назви гарячого джерела». Для номінації гарячого джерела використано лексеми *теплица / топлица* (1392 DRH, I, 3):

*теплица, топлица* ‘гаряче мінеральне джерело’: *штола к теплици, туть могила, а штола к Герету* (1392 DRH, I, 3); *и шт там, дрѣшми по срѣд поеница, идеже спадает дрѣм оу врод старѣи топлици* (1473 DRH, II, 289); *штѣ толѣ простѣ на оустѣа волотѣ, кдѣ оупадаетѣ оу топлицѣ* (1488 DRH, III, 52); *та чересѣ тотѣ Топлицѣ на дрѣгѣи столпѣ* (1499 DRH, III, 420). Назва, очевидно, є континуантом псл. *\*teplica < \*teplъ(jь)* ‘теплий’; форма *\*toplica < \*toplъ* виникла, ймовірно, під впливом *\*topiti* [ЕСУМ, 5, с. 548]. У сучасній українській мові фонетичний варіант лексеми засвідчений як нормативний з іншою семантикою: *теплиця* ‘засклене опалюване приміщення для вирощування в закритому ґрунті ранніх або південних рослин, а також розсади; оранжерея’ [СУМ, X, с. 78]. Фонетичні варіанти цього номена функціонують в окремих говірках української мови з такою самою чи близькою семантикою, зокрема: у гуц.: *теплиця / тепличка* ‘природне джерело, у якому вода не замерзає’ [ГГ, с. 182]; *теплицу’и* ‘джерело, вода якого не замерзає’ [МСГГ, с. 190]; у говірках Івано-Франківщини: *теплиця* ‘джерело з дуже холодною водою влітку, яка не замерзає взимку’ [СНГНІФ, с. 275].

ЛСС «Назви болота». Для номінації болота, драговини – надмірно зволоженої ділянки земної поверхні, на якій ростуть вологолюбні рослини, – засвідчено лексеми *бахна* (1431 DRH, I, 151), *блато* (1429 DRH, I, 121), *блото* (1473 BD I: 183), *болото* (1409 DRH, I, 36), *гладѣ* (1425 DRH, I, 86), *гладоуре* (1494 DRH, III, 274), *езеро* (1429 DRH, I, 139):

*бахна* ‘багно’: *Дали єсми попу нашему, Юсѣ, два села, на имя: Микла штѣ бахни, на Тутовѣ* (1431 DRH, I, 151); *а штѣ толѣ прости чересѣ бахну, таже прости чересѣ полена Кръстѣ Каменски* (1438 DRH, I, 264). Лексема, що походить від псл. *\*bagno / \*bagъno* [ЕСУМ, 1, с. 110; ЭССЯ, 1, с. 127], в УМГ засвідчена в

румунській формі *бахна* (пор.: молд. *бáхнэ* ‘болото; мокра заболочена низина’ [202, с. 185]). У сучасній українській літературній мові лексема *багно́* ‘болотисте місце; трясовина, болото’ засвідчена як нормативна [СУМ, I, с. 84]. Фонетичні й морфологічні варіанти лексеми з такою самою та дещо відмінною семантикою функціонують у говірках української мови, зокрема: в бук.: *ба́гна* ‘волога, мокра місцина, болото’ [СБГ, с. 21]; у гуц.: *ба́гна* ‘мокре болотисте місце’ [ГГ, с. 19]; у говірках Івано-Франківщини: *бахна* ‘заболочене місце у кінці ставу, де росте багнона, очерет’ [СНГНІФ, с. 23]; у пд.-бук. гуц. говірці: *ба́гна* ‘болітце з шуваром; стояча вода в лісі’, ‘багнистий мочаруватий (грунт)’ [СГБ, с. 136 – 137]; у пд. бук.-покут.: *ба́гна* ‘мочар’ [ПБПГМ, с. 328]; *багно* ‘болото, трясовина’ [АУМ, II, к. 387];

*БЛАТО* ‘БОЛОТО’: а ѡтѣ толѣ, ѡересѣ *БЛАТО* (1429 DRH, I, 121); идеже ест *БЛАТО* *Мѣстекжнѣл* и ѡт кждѣ ис прѣва наѡахѡм (1473 DRH, II, 289); Я хотарѣ толѡу селѡу <...> поѡенши от *БЛОТА*<sup>29</sup> *Мѣстакиноѡлуѡи* на злѡи брод (1473 BD I: 183);

*БОЛОТО* ‘БОЛОТО’: ѡтѣ оѡсти Шоѡмоѡзда *БОЛОТА*, цѡ ви никто смѣль ловити до хотара оже естѣ на Хетѡе (1409 DRH, I, 36); и сѣ *БОЛОТАМИ* на Сѡретѣ (1491 DRH, III, 185 – 186); ѡтѣ *БОЛОТА* ѡересѣ пѣтѣ, на полѣ, простѣ на верѡхѣ могила, а ѡтѣ тѣда простѣ на *БОЛОТО* (1492 DRH, III, 214); дали и приложили есмѣ ѡт нас <...> монастирѣ ѡтѣ Немца *БОЛОТО* *Кривал* и ѡзеро на имѣ подѣ Дѣбровка (1500 DRH, III, 454). Лексеми *блато* і *болото* є континуантами псл. \**bolto* [ЕСУМ, 1, с. 227]. Серед назв болотного ландшафту в УМГ переважає староукраїнська повноголоса форма *болото*, дещо рідше трапляється південнослов’янське *блато*, запозичене, очевидно, з болгарської мови (пор.: болг. *блато* ‘болото’ [БРС, с. 40]). У сучасній українській мові лексема *болото́* ‘грузьке місце з надмірно зволуженим ґрунтом, часто з стоячою

<sup>29</sup> Один раз засвідчено форму *блото*, що може бути наслідком помилкового написання південнослов’янського *блато*, хоча можливе й використання західнослов’янської форми (пор.: пол. *blóto* ‘бруд; болото’ [223, с. 72]).

водою та вологолюбною рослинністю’, ‘трясовина’ засвідчена як нормативна [СУМ, I, с. 215];

*глюдъ* ‘болото’: *штъ толѣ, заподією, вѣше Пашка, на Глюдъ, та оу Милѣтини* (1425 DRH, I, 86); *та долѣ Никидомъ до глюда, а штъ глюда правое на дило* (1491 DRH, III, 199); *ѣ дло штъ Любанѣси, та ѣ глюдъ* (1491 DRH, III, 199); *поченши из долѣ, штъ погревъ, та прости на дило оу глюдъ* (1495 DRH, III, 336). Лексема, ймовірно, походить із псл. \**glodъ* < \**glodati* [ЭССЯ, 6, с. 135]), або ж є запозиченням із румунської мови (пор.: молд. *глюд* ‘грязь’ [ССУМ, 1, с. 244]; рум.: *glod* ‘грязюка’ [PPC-80, с. 574]) або ж. У сучасній українській мові засвідчені топоніми, похідні від *глюд*: *Глюд* (назва ручая); *Глюди, Глюдик, Глюдова, Глюдове, Глюдос* (назви потоків) [264, с. 138];

*глюдоуре* ‘болото’: *та чересь дло на глюдоуре, штъ глюдоуре на нижній конець става Кръндова* (1494 DRH, III, 274). Лексема є румунізмом (пор.: рум. *glodărie* ‘грязюка, болото’; ‘болотисте місце, болото’ [PPC-80, с. 574], *glodăraie* ‘непрохідна грязюка’ [PPC-54, с. 365]). У сучасній українській мові лексема не засвідчена;

*езеро* ‘болото’: *блато надъ Нистрѣ, именовано Загорное езеро* (1429 DRH, I, 139); *блато именовано Загорное езеро* (1430 DRH, I, 147). Перенесення загальної назви одного водного об’єкта (*езеро* ‘озеро’) на інший (*болото* ‘болото’) може бути пов’язане зі зміною геостатусу об’єкта, тобто перетворенням озера в болото.

У межах ЛСС «Назви болота» виокремлюється ЛСПС «Назви типів болота».

ЛСПС «Назви типів болота». Ця ЛСПС містить ЛСМС «Назви рудоносного болота».

ЛСМС «Назви рудоносного болота». Для номінації рудоносного болота – болота, у якому можна добувати (чи добували) корисні копалини, – використано лексему *роуда* (1488 DRH, III, 62):

*роуда* ‘іржаве багно, болото’, ‘місце видобування корисних копалин; рудник’: *ѣ хотарѣ Кошиловцемъ, горѣ Роудою потокомъ, на конецъ Несфон, около*

Негрингы пасикгы (1432 DRH, I, 157); штъ толкъ прости чересь поле на рѣдѣ на Козію, та рѣдою до малого дорогѣ (1488 DRH, III, 62). Лексема є континуантом псл. \**ruda* [ЕСУМ, 5, с. 134]. У сучасній українській мові лексема *рудá* ‘іржаве багно, болото’ засвідчена як діалектна [СУМ, VIII, с. 895], пор. також: *рудка* ‘болотце’ [МСПКУМ, II, с. 299]. У говірках української мови номен зберіг своє значення, зокрема: у бук.: *рудá* ‘іржаве багно, болото’ [СБГ, с. 469]; у гуц.: *рудá* ‘болото з домішкою залізної руди’ [ГГ, с. 166]; у говірках Івано-Франківщини: *руда* ‘болото з водою кольору іржі’ [СНГНІФ, с. 250].

Лексико-семантичну структуру ЛСПГ «Назви водного довкілля» подано в табл. 2.3 (у контексті ТГЛ «Назви довкілля» див. табл. Б.1).

Таблиця 2.3

### Лексико-семантична структура ЛСПГ «Назви водного довкілля»

№ ЛССО	Структурний рівень	Тип ЛССО	Назва ЛССО	Номени
1.	2.1.2.1.	ЛСМГ	«Загальні назви об'єктів водного довкілля»	<i>вода</i>
2.	2.1.2.2.	ЛСМГ	«Назви окремих форм водного довкілля»	
3.	2.1.2.2.1.	ЛСС	«Назви моря»	<i>море</i>
4.	2.1.2.2.2.	ЛСС	«Назви озера»	<i>лакъ, озеро / езеро / тазеро</i>
5.	2.1.2.2.2.1.	ЛСПС	«Назви малого озера»	<i>озерко, озерце, малое озеро</i>
6.	2.1.2.2.3.	ЛСС	«Назви ставка»	<i>ставъ</i>
7.	2.1.2.2.4.	ЛСС	«Назви перекопу»	<i>перекоп / прѣкопъ</i>
8.	2.1.2.2.5.	ЛСС	«Назви річки»	<i>вода, рѣка</i>
9.	2.1.2.2.5.1.	ЛСПС	«Назви рукава річки»	<i>грѣла</i>
10.	2.1.2.2.6.	ЛСС	«Назви потоку»	<i>паровъ, потокъ, стрѣга</i>
11.	2.1.2.2.6.1.	ЛСПС	«Назви типів потоків»	
12.	2.1.2.2.6.1.1.	ЛСМС	«Назви невеликого потоку»	<i>поточка, поточокъ</i>



№ ЛССО	Структурний рівень	Тип ЛССО	Назва ЛССО	Номери
13.	2.1.2.2.6.2.	ЛСПС	«Назви частин потоку»	
14.	2.1.2.2.6.2.1.	ЛСМС	«Назви витоку потоку»	<i>ВЕРХЪ, ВРЪХОВИНА, ОВЕРШІЄ / ОБРЪШІЄ / ОБРЪШІЄ, ВЕРХЪ ПОТОКА</i>
15.	2.1.2.2.6.2.2.	ЛСМС	«Назви гирла потоку»	<i>ГЪЯРЛО, ГРЪЛА / ГИРЛА, ПРИХОДИЩЕ, ОУСТІЄ / ОУСТИЕ / ОУСТІЄ, ЗСТІЄ ПОТОКА</i>
16.	2.1.2.2.6.2.3.	ЛСМС	«Назви виру»	<i>БЪЛВОКЪ / БОУЛВОАКЪ, БОУЛВОКА</i>
17.	2.1.2.2.7.	ЛСС	«Назви джерела»	<i>ИЗБОРЪ, КИРНИЦА / КЪЯРНИЦА, КРИНИЦА / КРЪНИЦА, КОЛОДЯЗЪ, ШИПОТЪ</i>
18.	2.1.2.2.7.1.	ЛСПС	«Назви солоного джерела»	<i>САТИНА, СОЛОТВИНА, СОЛОНЕЦЪ, СОЛОНЪИ ПОТОКЪ</i>
19.	2.1.2.2.7.1.1.	ЛСМС	«Назви невеликого солоного джерела»	<i>СОЛОТВИНКА</i>
20.	2.1.2.2.7.2.	ЛСПС	«Назви гарячого джерела»	<i>ТЕПЛИЦА / ТОПЛИЦА</i>
21.	2.1.2.2.8.	ЛСС	«Назви болота»	<i>БАХНА, БЛАТО / БЛОТО / БОЛОТО, ГЛОДЪ, ГЛОДОУРЕ, ЕЗЕРО</i>
22.	2.1.2.2.8.1.	ЛСПС	«Назви типів болота»	
23.	2.1.2.2.8.1.1.	ЛСМС	«Назви рудоносного болота»	<i>РОУДА</i>
24.	2.1.2.2.8.2.	ЛСПС	«Назви частин болота»	
<b>Усього в ЛСПГ «Назви водного доквілля»</b>				<b>43</b>

Отже, комплексний аналіз номерів, що формують ЛСПГ «Назви водного доквілля», дозволяє зробити такі висновки:

1. Для номінації об'єктів водного доквілля використано 43 номери (24% від загальної кількості номерів ЛСПГ «Назви неорганічного доквілля»), які розподілені між 24 ЛССО ( $K_{\text{CT}} = 1,79$ ). ЛСПГ «Назви водного доквілля» за ступенем

структурованості посідає перше місце серед ЛСПГ, які сформували в ЛСГ «Назви неорганічного довкілля» (див. табл. 2.1, 2.3, Б.1, Б.2).

2. Засвідчені назви відображають розмаїття гідрооб'єктів Молдавської держави: *изворъ* 'джерело', *морѣ* 'море', *озеро* 'озеро', *паровъ* 'потік', *ставъ* 'став', *роуда* 'іржаве багно, болото'.

3. В УМГ засвідчено переважно назви об'єктів водного довкілля, що на теренах Молдавського князівства займали велику площу, були державною чи приватною власністю, джерелом сплати податків, слугували межами державних або приватних володінь, межовими віхами на шляху проведення цих меж, виконували роль шляхів сполучення, служили просторовими орієнтирами: *до моря, оу лакъ, оу маткв, блато, гръла, оу озера, шть приходица, вода, на глодъре, шть глодъре, на нижній кінець става*.

4. За структурою в цій ЛСПГ переважають однокомпонентні номени (98%), двокомпонентні становлять 2%. Однокомпонентні номени називають здебільшого цілий водний об'єкт, а двокомпонентні – його частину: *потокъ* 'потік' – *верхъ потока* 'витік, початок потоку', *оустіє* 'гирло потоку, місце впадіння річки в озеро, водосховище, море або в іншу річку' (див. табл. Б.1, Б.3).

5. За походженням 73% назв об'єктів водного довкілля сягають своїм корінням праслов'янської доби: *врѣховина, вода, перекоп / прѣкопъ, потокъ* 'потік', *рѣка, стрѣга*; румунізми становлять 22%: *бълбокъ, глодоуре, лакъ, гирла*; південнослов'янізми – 5%: *блато, слатина* (див. табл. Б.4).

6. За використанням у сучасній українській мові 33,9% номенів ЛСПГ «Назви водного довкілля» не відрізняються від нормативних: *вода, море, ставъ, рѣка*. 56,7% мають незначні відмінності, зокрема: фонетичні – 26,8%: *прѣкопъ, потокъ, поточокъ, кърница, бахна, шипотъ*; семантичні – 12,4%: *лакъ* 'охеро', *теплица* 'гаряче джерело', *колодязъ* 'гаряче мінеральне джерело'; словотвірні – 7,6%: *озерко, изворъ*; морфологічні – 9,7%: *бълбокъ, поточка, гръла*.

Більша частина назв водного довкілля, що відрізняються від нормативних, мають вузьку локалізацію, зберігши своє значення переважно в українських говірках південно-західного наріччя, а також в українських говірках Румунії. 9,4% назв водного довкілля в сучасній українській мові не засвідчено: *паровъ, обершіє, приходище* (див. табл. Б.5).

7. Між номенами, що формують ЛСПГ «Назви водного довкілля», існують стійкі лексико-семантичні зв'язки, які виявляються переважно в полісемічних, синонімічних або опозиційних відношеннях. Більшість синонімічних назв – наслідок мовної інтерференції (переважно українсько-румунської): *изворъ, кърница, колодязъ, шипотъ* ‘джерело’; *паровъ, потокъ, стрѣга* ‘потік’; *бахна, блато, болото, глудъ, глудоуре, езеро* ‘болото’; *верхъ, връховина, обершіє, обръшіє, обръшіє, верхъ потока* ‘витік’; *гърло, гръла, гирла, приходище, оустіє* ‘гирло’. Полісемічними відношеннями поєднані номени, що належать до різних ЛССО: *вода* ‘загальна назва об’єктів водного довкілля’, ‘загальна назви водних угідь’, ‘річка’.

8. Апелятивні назви окремих об’єктів водного довкілля входять до складу засвідчених у пам’ятках топонімів і мікротопонімів: *потокъ Добротичинь, лакъ Поуторось, Мала Кърница, гръла Боулакова. потокъ Добротичинь* (1414 – 1419 DRH, I, 55); *лакъ Поуторось* (1493 DLŞM, II, 6); *от рѣцѣ Бистрица* (1479 DLŞM, I, 221); *блато ильнвемо Загорное езеро* (1430 DRH, I, 147); *гръла Боулакова* (1473 DRH, II, 281); *потокон Гога* (1473 DLŞM, I, 183). Інколи перехід апелятивних назв до складу мікротопонімів викликаний необхідністю диференціювати назви водних об’єктів різного розміру, що можуть бути межовими віхами чи просторовими орієнтирами: *Мала Кърница – Великата Кърница: ѡтъ Малои на Великоую Кърницю* (1420 DRH, I, 67).

### 2.1.3. ЛСПГ «Назви шляхів сполучення»

Шляхи сполучення закономірно виникли тоді, коли люди усвідомили необхідність багаторазових переходів або проїздів між окремими пунктами земної

поверхні. Однак спочатку шляхи сполучення стихійно формувалися як пішохідні стежки, що забезпечували зручне переміщення до місць полювання, рибного лову, до місць проживання інших людей. Річки, струмки й легкопрохідне суходільне довкілля (переважно рівнини), безперечно, були головними первинними природними шляхами сполучення.

Для номінації шляхів сполучення використано 16 номенів (8,9% від загальної кількості в ЛСГ «Назви неорганічного довкілля»), які розподілені між 18 ЛССО (див. табл. 2.1). За ступенем структурованості ця ЛСПГ посідає п'яте місце серед ЛСПГ, що формують аналізовану ЛСГ (див. табл. 2.1). У межах ЛСПГ «Назви шляхів сполучення» виокремлюється дві ЛСМГ: «Назви шляхів суходільного сполучення» і «Назви шляхів водного сполучення».

ЛСМГ «Назви шляхів суходільного сполучення». У межах цієї ЛСМГ виокремлюється ЛСС «Назви типів шляхів суходільного сполучення».

ЛСС «Назви типів шляхів суходільного сполучення». Ця ЛСС «Назви типів шляхів суходільного сполучення» містить три ЛСПС: «Назви стежки», «Назви дороги» і «Назви моста».

ЛСПС «Назви стежки». Стежка – вузька протоптана тваринами чи людьми доріжка без покриття, яку люди використовують для пересування від одного просторового об'єкта до іншого, – знаходиться на межі натурогенних і антропогенізованих шляхів суходільного сполучення. Для номінації стежки засвідчено лексему *стежка* (1488 DRH, III, 62):

*стежка* 'стежка': та вѣковиною долѣ до Лѣковицкоє хотарѣ, гдѣ вѣходитьъ *стежка* шть вѣковина, та поперекъ рога на дѣвѣ (1488 DRH, III, 62); до *стежки* гдѣ гровѣ Ялѣдини оу Шипотѣ (1490 DRH, III, 141). Лексема походить від псл. *\*stьzьka* < *\*stьga* (*\*stьzja*) [ЕСУМ, 5, с. 406]. У сучасній українській мові лексема *стѣжка* 'доріжка, протоптана звірами або людьми чи спеціально зроблена людьми' засвідчена як нормативна [СУМ, IX, с. 680].

ЛСПС «Назви дороги». Дорога – об'єкт довкілля, який знаходиться на межі між антропогенізованими й антропогенними шляхами суходільного

сполучення. Для номінації дороги – шляху сполучення, що призначений для пересування людей і транспорту, а також місця, простору, яким відбувається пересування, сполучення, – використано лексеми *дорога* (1398 – 1399 DRH, I, 10), *дрвнѣ* (1446 DRH, I, 373), *поуть* / *пѣть* (1392 DMĪŖM, I, 7):

*дорога* ‘дорога’: а штѣ това, поперець, на Страхотинскѣю *дорогѣ* (1398 – 1399 DRH, I, 10); штѣ толѣ, шплатѣ, *дорогою*, що идетѣ до Бани (1424 DRH, I, 81); до *дороги* що переходитѣ штѣ долгого полѣ до Трестїана (1495 DRH, III, 280). Лексема є континуантом псл. \**dorga* [ЕСУМ, 2, с. 112]. У сучасній українській мові лексема *дорóга* ‘смуга землі, по якій їздять і ходять’ засвідчена як нормативна [СУМ, II, с. 378];

*дрвнѣ* ‘дорога, шлях’ (1446 DRH, I, 373): и шт там, *дрвнѣм* по срѣд поеница, идеже спадает *дрвн* оу брѣд старїи топици (1473 DRH, II, 289). В УМГ лексема запозичена з румунської мови (пор.: у рум. мові: *drum* ‘дорога, шлях’ [DRR, с.524; PPC-54, с. 284]; у молд. *друм* ‘дорога, путь’ [MPC, с. 193; 202, с. 188]). У сучасних лексикографічних працях лексема не засвідчена. В УГР засвідчено дериват від *дрвнѣ* ‘дорога’: *друмár* ‘дорожник, що доглядає доріг’ [СГБ, с. 161];

*поуть* / *пѣть* ‘путь, дорога’: а штолѣ чрѣзѣ серетѣ горѣ до великої вѣковинѣ кде вѣшелѣ *путь* штѣ добрѣновць (1392 DMĪŖM, I, 7); по черетїи, та на старои могѣлы що на *поути* (1400 DRH, I, 16); гдѣ *поутѣ* штѣ мленѣ вѣходитѣ вонѣ ис лѣса (1446 DRH, I, 373); *поутель* що испоускаетѣ сѣ Ѣниковою Кичерою до полѣ <...> на двѣ старїи могили що промеже нихѣ *поуть* проходитѣ (1501 DRH, III, 467). Лексема є континуантом псл. \**pq̃t̃ь* [ЕСУМ, 4, с. 642]. У сучасній українській мові лексема *путь* засвідчена як застаріла [СУМ, VIII, с. 405]. У говірках української мови лексема та її словотвірні варіанти функціонують із такою самою чи близькою семантикою, зокрема: у бойк. говірках: *путь* ‘дорога, стежка’ [СБГ<sub>Он</sub>, 2, с. 163]; у закарп.: *путь* ‘путь’, *пѣтик* зменш.-пестл. ‘стежечка’ [СЗГС, с. 303].

У межах ЛСПС «Назви дороги» виокремлюється дві ЛСМС: «Назви типів доріг» і «Назви частин доріг».

ЛСМС «Назви типів доріг». Ця ЛСМС містить три ЛСР, які відбивають диференціацію доріг за призначенням, розміром, часом утворення (використання): «Назви доріг за призначенням», «Назви доріг за розміром» і «Назви доріг за часом утворення (використання) та придатністю».

ЛСР «Назви доріг за призначенням». Для номінації доріг за призначенням, а саме дороги, по якій можна їздити возами, засвідчено номінативне словосполучення *дрѣмъ вознии*.

*дрѣмъ вознии* ‘возний шлях’: и ѡт обръшїа Гога, *дрѣмом вознии*, до потока *Мѣнчелелѣи* (1473 DRH, II, 289).

ЛСР «Назви доріг за розміром». Для номінації доріг, які диференціюються за розміром, засвідчено номінативні словосполучення *великѣи дрѣмъ*, *велика дорога*, *мала дорога*, *великѣи дрѣмъ* ‘велика дорога’: Я хотаръ тѣмъ селѡмъ да естѣ ѡтѣ *великѣи дрѣмъ* що ѡтѣ Готовца ходитѣ право на дѣлѣ (1446 DRH, I, 373);

*велика дорога* ‘велика дорога’: та на старого столпа, на великои дороги що идѣтѣ ѡтѣ Черновци (1488 DRH, III, 62).

*мала дорога* ‘мала дорога’: та рѣдою до *малого дорогѣ*, та, *малою дорогою*, до столпа (1488 DRH, III, 62).

ЛСР «Назви доріг за часом використання та за придатністю». Для номінації доріг, які диференціюються за часом використання, засвідчено номінативні словосполучення *старата дорога* та *зли ветхѣи поут* тощо: ѡтѣ толѣ по *старои дорогѣ* на дѣла (1489 DRH, III, 92); а ѡтѣ толѣ, по долги нивами, на могилоу що естѣ оу *зли ветхѣи поут* (1488 DRH, III, 78).

ЛСМС «Назви частин доріг». У межах ЛСМС виокремлюється два ЛСР: «Назви перехрестя» і «Назви роздоріжжя».

ЛСР «Назви перехрестя». Для номінації перехрестя – місця перетину шляхів, стежок, вулиць і т. ін. – засвідчено лексему *перехрестъ* (1503 DRH, III, 527):

*перехрестъ* ‘перехрестя’: *шплатъ врьхушмъ дѣровою, до где перехрестъ оу дорогахъ* (1503 DRH, III, 527). Номен є дериватом від лексеми *хрест*, що, очевидно, через посередництво старослов’янської мови запозичена з грецької [ЕСУМ, 6, с. 209]. Морфологічний варіант лексеми *перехрестъ* (ч. р.) – лексема *перехрѣстя* (с. р.) – у сучасній українській мові засвідчений з таким самим значенням як нормативний: *перехрѣстя* ‘місце перетину шляхів, стежок, вулиць і т. ін.’ [СУМ, VI, с. 315].

ЛСР «Назви роздоріжжя». Для номінації роздоріжжя – місця, звідки розходяться або куди сходяться дві чи кілька доріг, – засвідчено лексему *распоутіє, рѣспѣнтіє, роспоутіє* (1495 DRH, III, 280):

*распоутіє / рѣспѣнтіє / роспоутіє* ‘роздоріжжя’: *та ѹресъ тотѣ дорогѣ на рѣспѣнтіи* (1495 DRH, III, 280); *та шверноуѡши тѣмъ другѣмъ поутемъ ѹрѣсь дѡло до другѣхъ распоутіахъ* (1501 DRH, III, 467). Лексема є континуантом псл. \**orzpotyje* [ЭССЯ, 34, с. 161 – 162]. Фонетичний варіант номена в сучасній українській літературній мові засвідчений як нормативний: *розпутьтя* ‘перехрестя двох або кількох доріг; роздоріжжя’ [СУМ, VIII, с. 785]; інші фонетичні варіанти функціонують в окремих говірках української мови з цією самою семантикою, зокрема: у бойк.: *розпутьіє* ‘розпутьтя’ [СБГ<sub>Он</sub>, 2, с. 187]; у гуц.: *роспуть’и* ‘роздоріжжя’ [МСГГ, с. 167]; *розпутьтя* ‘розгалуження доріг’ [СНГТР, с. 99].

ЛСПС «Назви моста». До антропогенних шляхів сполучення належить міст – споруда, призначена для руху через річку, яр та інші перешкоди, межами якої є початок і кінець пролітних споруд. Для номінації моста засвідчено лексему *мостъ* (1400 DRH, I, 16):

*мостъ* ‘міст’: *та по потокѣ горѣ, до моста Драгомира вранищѣрева, штъ того моста прости на могѣлы* (1400 DRH, I, 16); *на мостъ Грѣланичъ, штъ Малои на Великою*

Кръницю (1420 DRH, I, 67). Лексема є континуантом *\*mostь* [ЭССЯ, 20, с. 30 – 33]. Фонетичний варіант лексеми в сучасній українській мові засвідчений як нормативний: *міст* ‘споруда для переїзду чи переходу через річку, залізницю, автомагістраль, яр і т. ін.’ [СУМ, IV, с. 749].

ЛСМГ «Назви шляхів водного сполучення». Шляхи водного сполучення спочатку, очевидно, формувалися стихійно, як і шляхи суходільного сполучення, коли виникала потреба дістатися певного просторового об’єкта найкоротшим чи найдоступнішим шляхом.

У межах ЛСМГ «Назви шляхів водного сполучення» виокремлюється дві ЛСС: «Загальні назви шляхів водного сполучення» і «Назви типів шляхів водного сполучення».

ЛСС «Загальні назви шляхів водного сполучення». Загальною назвою шляхів водного сполучення є лексема *вода* у формі ор. в. чи м. в.

*водою, по водѣ* ‘водою, водним шляхом’: *пониже села, кръница, та гори водою, шть воды на дѣбѣ* (1446 DRH, I, 380); *да ѡчинѣтъ соби домѣ, и половина шть валилѣ, и шть рѣви и шть оусего приходѣ, и по водѣ и по сѣхѣ, да естѣ имѣ половина* (1448 DRH, I, 397); *Ѡт това оусе по маткѣ Тѣтова, водою горѣ, до ѡтїе потока Крънга* (1495 DRH, III, 280). Лексема походить від псл. *\*voda* [ЕСУМ, 1, с. 414]. У сучасній українській мові відмінкова форма іменника *водá* – *водóю* ‘водою, по поверхні води’ – використовується для позначення шляху сполучення, пересування як нормативна.

Також для номінації натурогенних шляхів водного сполучення в УМГ використано назви різноманітних водних об’єктів (переважно у формі ор. в. чи у складі іменниково-прийменникових конструкцій (прийменник + іменник у формі р. в. чи зн. в.)). Іменники називають об’єкти водного довкілля, якими, через які чи вздовж яких можна чи треба було просуватися від одного просторового об’єкта до іншого, напр.: *изворшнь* ‘джерелом’: *шть толѣ, изворшнь горѣ, на верхо дила* (1490 DRH, III, 159); *потоком* ‘потокком’: *потоком доловѣ* (1422 DRH, I, 73); *черець потшкѣ*



(*чєрєсь* + *потѡкѣ* у зн. в.) ‘через потік (перетинаючи потік)’: *ѡтѣ толѣ <...> чєрєсь потѡкѣ ѡ рипѣ* (1497 DRH, III, 361) тощо.

ЛСС «Назви типів шляхів водного сполучення». У межах ЛСС виокремлюється дві ЛСПС: «Назви броду» і «Назви перевозу». Назви, що формують ці ЛСПС, очевидно, позначали як антропогенізовані, так і антропогенні шляхи водного сполучення, оскільки брід і перевіз можуть і використовуватися людьми в природному вигляді, і споруджуватися ними.

ЛСПС «Назви броду». Для номінації броду – неглибокого місця природного чи штучно створеного (спеціально насипаного) у водоймі, яким можна пересуватися пішим ходом або транспортом, – засвідчено лексему *бродѣ* (1400 DRH, I, 14):

*бродѣ* ‘брід’: *гори пѣтемь, до великы бродѣ, на бродѣ, могилы, гори деломь, до Берзинца* (1400 DRH, I, 14); *И дали есмь тоиже црѣкѡви бродѣ ѡтѣ Молдавѣ, што пониже Романова торгѣ* (1408 DRH, I, 33); *коли прїидетѣ медѣ и житѡ нашего монастырѣ ѡтѣ Повратѣ на Цоцоринѣ бродѣ* (1448 DRH, I, 394); *ни броднинѡ що бы не платили ни оу которого брода* (1453 DRH, II, 52); *и три бродѣвѣ надѣ Нистрѣ* (1456 DRH, II, 83). Лексема походить від *\*brodъ* < псл. *\*brъsti* < *\*brъdti* (*\*bredŏ*), *\*broditi* [ЕСУМ, 1, с. 253; ЭССЯ, 3, с. 36 – 37]. У сучасній українській мові фонетичний варіант цієї лексеми засвідчений як нормативний: *брід* ‘мілке місце річки, озера або ставка, в якому можна переходити або переїжджати на інший бік’ [СУМ, I, с. 237].

У межах ЛСПС «Назви броду» виокремлюється ЛСМС «Назви броду за придатністю».

ЛСМС «Назви броду за придатністю». Для номінації непридатного чи малоприслатного (неякісного) броду засвідчено словосполучення *зліи брод*:

*зліи брод* ‘брід, непридатний для користування’: *поуєнше ѡт влѡта Мѣстакинѡди на зліи брод, а ѡт толѡ потоком Гога горѣ* (1473 DLŞM, I, 183).

ЛСПС «Назви перевозу». Для номінації перевозу – натурогенного чи відповідно обладнаного місця, де переправляються через водну перепону, – використано лексему *перевозъ* (1408 DMÎŞM, II, 632) / *прѣвозъ* (1454 DRH, II, 59):

*перевозъ* ‘переправа, перевіз’: а на *перевози* и отъ нѣмецкыхъ возъ цѣлыхъ и отъ орменскыхъ по четири гроши. то мѣсто черновское (1408 DMÎŞM, II, 632); толко имет дати <...> опроче *перевозовъ* (1434 DMÎŞM, II, 668); оба кѣтты, и съ млиномъ, и съ *перевозомъ* и съ вѣсѣми своими старыми хотарми (1445 DRH, I, 356); а на *перевози* отъ воза, илї отъ немецких илї отъ орменских, по четири (1456 DMÎŞM, II, 790; 1460 DLŞM, II, 275);

*прѣвозъ* ‘переправа, перевіз’: а тотїе вози да не имають дати мѣста нигде оу нашей земли, на бродохъ и на *прѣвозохъ* (1454 DRH, II, 59). Лексеми є континуантами псл. *\*pervozъ* < *\*pervezti* < *\*vezti* [ЕСУМ, 1, с. 345]. У сучасній українській мові фонетичний варіант обох лексем засвідчений як нормативний: *перевіз* ‘місце, де переправляються через водну перепону (часто відповідно обладнане)’ [СУМ, VI, с. 141].

Лексико-семантичну структуру ЛСПГ «Назви шляхів сполучення» див. табл. 2.4 (у контексті ТГЛ «Назви докїлля» див. табл. Б.1).

Таблиця 2.4

#### Лексико-семантична структура ЛСПГ «Назви шляхів сполучення»

№ ЛССО	Структурний рівень	Тип ЛССО	Назва ЛССО	Номени
1.	2.1.3.1.	ЛСМГ	«Назви шляхів суходільного сполучення»	
2.	2.1.3.1.1.	ЛСС	«Назви типів шляхів суходільного сполучення»	
3.	2.1.3.1.1.1.	ЛСПС	«Назви стежки»	<i>стежка</i>
4.	2.1.3.1.1.2.	ЛСПС	«Назви дороги»	<i>дорога, дорігъ, поуть / пъть</i>
5.	2.1.3.1.1.2.1.	ЛСМС	«Назви типів доріг»	
6.	2.1.3.1.1.2.1.1.	ЛСПР	«Назви доріг за	<i>дорігъ вознии</i>

			призначенням»	
7.	2.1.3.1.1.2.1.2.	ЛСР	«Назви доріг за розміром»	<i>ВЕЛИКЪИ ДРОУИЪ, МАЛА ДОРОГА</i>
8.	2.1.3.1.1.2.1.3.	ЛСР	«Назви доріг за часом використання та придатністю»	<i>ЗАЛИ ВЕТХЪИ ПОУТ</i>
9.	2.1.3.1.1.2.2.	ЛСМС	«Назви частин доріг»	
10.	2.1.3.1.1.2.2.1.	ЛСР	«Назви перехрестя»	<i>ПЕРЕХРЕСТЪ</i>
11.	2.1.3.1.1.2.2.2.	ЛСР	«Назви роздоріжжя»	<i>РАСПОУТІЄ / РЪСПЪИТІЄ / РОСПОУТИЄ</i>
12.	2.1.3.1.1.3.	ЛСПС	«Назви моста»	<i>МОСТЪ</i>
13.	2.1.3.2.	ЛСМГ	«Назви шляхів водного сполучення»	
14.	2.1.3.2.1.	ЛСС	«Загальні назви шляхів водного сполучення»	<i>ВОДОЮ, ПО ВОДЪ</i>
15.	2.1.3.2.2.	ЛСС	«Назви типів шляхів водного сполучення»	
16.	2.1.3.2.2.1.	ЛСПС	«Назви броду»	<i>БРОДЪ</i>
17.	2.1.3.2.2.1.1.	ЛСМС	«Назви броду за придатністю»	<i>ЗАЛИ БРОД</i>
18.	2.1.3.2.2.2.	ЛСПС	«Назви перевозу»	<i>ПЕРЕВОЗЪ / ПРЪВОЗЪ</i>
<b>Усього в ЛСПГ «Назви шляхів сполучення»</b>				<b>16</b>

Отже, комплексний аналіз засвідчених в УМГ назв шляхів сполучення дозволяє зробити такі висновки:

1. Для номінації шляхів сполучення використано 16 номенів (8,9% від загальної кількості в ЛСГ «Назви неорганічного доквілля»), які розподілені між 18 ЛССО. За ступенем структурованості ця ЛСПГ посідає п'яте місце серед ЛСПГ, що формують аналізовану ЛСГ ( $K_{ст} = 0,89$ ) (див. табл. 2.1, 2.4, Б.1, Б.2).

2. У тексти юридичних документів ці номени потрапили завдяки постійному використанню шляхів сполучення ще і як просторових орієнтирів, меж і межових віх: *до стежки, до дороги, дръмили чересь тотъ дорогъ, на ръспъитіи.*

3. За структурою в цій ЛСПГ переважають однокомпонентні номени (69%): *дорога, дръиъ, поутъ, стежка*; двокомпонентні становлять 25%: *велика дорога, мала*

*дорога, старага дорога*; трикомпонентні – 6%: *зли ветхъин поутъ, брод* старіи топици. Структурна варіативність назв шляхів сполучення відбиває особливості диференціації реалій за розміром, призначенням, придатністю для використання: *дорога* ‘дорога’ – *велика дорога, мала дорога, старага дорога*; *дрвнъ* ‘дорога, шлях’ – *дрвнъ возни* – *великъин дрвнъ*; *поутъ / пѣтъ* ‘путь, дорога’ – *зли ветхъин поутъ* (див. табл. Б.3).

4. За походженням серед назв шляхів сполучення переважають праслов’янізми (80%): *дорога, бродъ, поутъ / пѣтъ, стежка, распутіє*; румунізми становлять 10%: *дрвнъ*; грецизми – 10%: *перехрестъ* (див. табл. Б.4).

5. За використанням у сучасній українській мові 40% назв шляхів сполучення не відрізняються від нормативних: *стежка, дорога*; 50% номенів дещо відрізняються від них, зокрема: 40% із них мають фонетичні відмінності: *мостъ, распутіє / роспутіє*; 10% – морфологічні: *перехрестъ*. Частина назв шляхів сполучення, що відрізняються від нормативних у сучасній українській мові, мають вузьку локалізацію, зберігши своє значення переважно в українських говірках південно-західного наріччя, а також в українських говірках Румунії. 10% назв шляхів сполучення в українській мові не виявлено: *дрвнъ* (див. табл. Б.5).

6. Між номенами, що формують ЛСПГ «Назви шляхів сполучення», існують стійкі лексико-семантичні зв’язки, які виявляються переважно в синонімічних та антонімічних відношеннях між їхніми компонентами. Деякі синонімічні назви виникли внаслідок українсько-румунської / південнослов’янської мовної інтерференції, напр.: *дорога, дрвнъ, поутъ / пѣтъ* ‘дорога’; *великъин дрвнъ, велика дорога* ‘велика дорога’. Антонімічні (опозиційні) відношення поєднують переважно назви однієї ЛССО: *великъин дрвнъ, велика дорога* ‘велика дорога’ – *мала дорога* ‘мала дорога’. Номінативне словосполучення *великъин дрвнъ* може поєднуватися відношеннями синонімії з номінативним словосполученням *дрвнъ*

*вознии* ‘возний шлях’, яке теж, очевидно, використовували для називання великої дороги, якою можна їхати возами.

7. Загальні назви шляхів сполучення можуть входити до складу власних назв, переважно топонімів або мікротопонімів, виконуючи в номінативних словосполученнях роль стрижневого компонента: *Страхотинская дорога: а штъ това, поперекъ, на Страхотинскю дорогъ* (1398 – 1399 DRH, I, 10); *мостъ Гръланичъ: на мостъ Гръланичъ* (1420 DRH, I, 67); словосполучення *велика дорога*, ймовірно, також могло бути власною назвою дороги: *до великои дороги* (1466 DRH, II, 206).

#### 2.1.4. ЛСПГ «Назви меж і межових віх»

Для називання меж і межових віх використано 12 номенів (6,7% від загальної кількості в аналізованій ЛСПГ), які розподілені між 8 ЛССО. За ступенем структурованості ця ЛСПГ посідає друге місце серед ЛСПГ, що формують ЛСГ «Назви неорганічного довкілля» ( $K_{ст} = 1,5$ ) (див. табл. 2.1).

ЛСПГ «Назви меж і межових віх» формують дві ЛСМГ: «Назви меж», «Назви межових віх».

ЛСМГ «Назви меж». Для номінації меж – умовних ліній, що розмежовують різноманітні просторові об’єкти, зокрема й державні чи приватні володіння, – засвідчено лексеми *граница* (1400 DMÎŞM, II, 619), *роубѣжіє* (1446 DRH, I, 373), *роубежъ* (1453 DMÎŞM, II, 445), *хотарь* (1392 DRH, I, 3):

*граница* ‘кордон, межа’: *также хочю штетупит нашему гедрю, крод полскому, тоѣ земли шепинскоѣ и тыхъ городовъ, што сѣтъ в неи, по старюю границую* (1400 DMÎŞM, II, 619); *єдно мѣсто штъ пвстини близько граници лѣдцкои* (1445 DRH, I, 358); *и продали селишча своа пвстаа, що сѣтъ на граници* (1452 DRH, II, 24). Лексема є континуантом псл. \**granica* [ЭССЯ, 7, с. 106 – 107]. У сучасній українській мові лексема *границя* ‘лінія, що розділяє які-небудь території, смуга поділу’ є розмовною [СУМ, II, с. 157]. Фонетичні варіанти цього номена засвідчені в говірках української мови з такою самою семантикою, зокрема: у бойк. говірках:

*границя* ‘кордон, межа’, ‘місце, де сходяться поля сусідніх сіл’ [СБГ<sub>Он</sub>, 1, с. 190]; у гуц.: *границь’и* ‘кордон, межа’ [МСГГ, с. 39]; у говірках Івано-Франківщини: *граница* ‘кінець села’ [СНГНІФ, с. 81]; у говірках пд.-сх. наріччя: *траничѣр* ‘прикордонник’ [СДУГОО, с. 25]; *траничѣр*, *транічѣр* ‘прикордонник’ [СУГО, с. 57]; в УГР засвідчено похідне від цієї лексеми: *трані(и)чѣр’іу* ‘прикордонників’ [СДТ, с. 649];

*роубѣжїѣ* ‘кордон, рубіж’: Я хотарѣ тѣмѣ селѣмѣ да естѣ ѡтѣ великѣи дровѣмѣ що ѡтѣ Готовца ходитѣ право на долѣ, гдѣ *роубѣжїѣ* на дрѣва (1446 DRH, I, 373). Лексема *роубѣжїѣ* є континуантом псл. \**rōbežьje* [ЕСУМ, 5, с. 130, 132];

*роубѣжѣ* ‘кордон, рубіж’: а хотар тои поустини на верхѣ долины <...> та прости на тоуржоук *рубѣжи* (1453 DMÎŞM, II, 445). Лексема *роубѣжѣ* є континуантом псл. \**rōbežь* [ЕСУМ, 5, с. 132]. У сучасній українській мові фонетичний / словотвірний / морфологічний варіант лексем *роубѣжѣ* та *роубѣжїѣ* – лексема *рубіж* ‘лінія, межа, що відділяє кого-, що-небудь від когось, чогось’, ‘природна перешкода, яка служить такою лінією, межею’ – засвідчений як нормативний [СУМ, VIII, с. 893];

*хотарѣ* ‘кордон, межа’: Я хотарѣ имѣ: ѡтѣ Марѣшевѣши, валѣ што попереѣкѣ Полѣ, до Серета, та на тѣ сторону Серета, оу нижнимѣ коньци полѣны (1392 DRH, I, 3); Я на томѣ хотарѣ, аще мочи имѣ всадити села (1414 – 1419 DRH, I, 56); і ѡзером хотарѣ естѣ рѣнтѣ (1459 DMŞM, 22). В УМГ лексему засвоєно з угорської мови (пор.: уг. *határ* ‘кордон, межа’ [ВРС, с. 293], пор. також: молд. *hotár* ‘границя, рубіж’ [МРС, с. 707], рум. *hotár* ‘кордон, межа’ [DRU, с. 206]). У сучасній українській літературній мові лексема не засвідчена. Фонетичні, морфологічні варіанти лексеми функціонують із такою самою чи подібною семантикою в говірках української мови, зокрема: у бойк.: *хотарѣ* ‘трахт в полі чи толоці; забута стежка’ [СБГ<sub>Он</sub>, 2, с. 345]; у бук.: *готарѣ* ‘межа між селами’ [СБГ, с. 75]; у гуц.: *готарѣ* ‘межа між селами, край села’ [МСГГ, с. 39], *хітарѣ* ‘межа (між селами)’ [МСГГ, с. 211]; *хотарѣ* ‘земельна власність села’ [МСГГ, с. 212]; в УГР: *готарѣ* ‘межі між

селами, полями' [СДТ, с. 647], *x'ítar* 'межа між двома селами' [26, с. 710]; у пд.-бук. гуц. говірці: *gotár* 'межа, границя; громада' [24, с. 153]; у пд. бук.-покут.: *gotár* 'границя обширу села' [ПБПГМ, с. 335]; у марам.: *gotár* 'кордон, границя села' [СГП, с. 285], *xútar* 'межа, границя' [СГП, с.318]; *xotar* 'межа села', 'територія, земля, що належить общині', 'межа між ділянками землі', 'дорога, стежка в полі' [ОКДА, с. 171].

У межах ЛСМГ «Назви меж» виокремлюється ЛСС «Назви типів меж», яка містить ЛСПС «Назви старих (попередніх) меж».

ЛСПС «Назви старих (попередніх) меж». Для номінації старих (попередніх) меж використано номінативне словосполучення *старини хотар*:

*старини хотар* 'стара (попередня) межа': *съ всѣми своими старини хотарми* (1409 DRH, I, 35); *по старомоу хотароу* (1458 DLŞM, I, 19); *да ест по старомѣ хотарю втѣ ѡсихъ сторонъ* (1482 ИМГ, 137); *ѡ хотар томоу въшеписанномѣ селѣ на имѣ Ботецимѣ цю на Иланѣ да ест втѣ оусихъ сторонъ по старомоу хотарѣ, по кѣда изъ вѣка ѡживали* (1500 DLŞM, II, 175).

ЛСМГ «Назви межових віх». Для номінації межових віх – точок на умовних лініях, які розмежовують чи окреслюють просторові об'єкти, використано переважно іменниково-прийменникові конструкції, іменникові компоненти яких називають натурогенні чи антропогенні просторові об'єкти, які виконують роль межових віх.

У межах ЛСМГ «Назви межових віх» виокремлюється дві ЛСС: «Назви типів межових віх» і «Назви клейм на межових віхах».

ЛСС «Назви типів межових віх». Ця ЛСС містить дві ЛСПС: «Назви натурогенних межових віх» і «Назви антропогенних межових віх».

ЛСПС «Назви натурогенних межових віх». Для позначення натурогенних межових віх в УМГ використано лексему *камень* (1409 DRH, I, 35):

*камень* 'камінь, межовий знак': *ѡ хотары Оуингоурѣномѣ втѣ Бакова, поченши втѣ връха потока <...> оу камень, та, прости срѣди черетѣи* (1409 DRH, I, 35); и на

Иткилѣ, между Кротолуи, пониже где *Камень* стоитъ (1436 DRH, I, 218); штъ толѣ право чересь Холора и чересь *Молдавѣ* на *камень* Яндоніеви (1490 DRH, III, 159). Лексема є континуантом псл. *\*kamy* / *\*-mene* [ЭССЯ, 9, 137 – 140]. У сучасній українській мові фонетичний варіант лексеми *камінь* ‘тверда гірська порода у вигляді суцільної маси або окремих шматків, що не кується й не розчиняється у воді’ / ‘окремий шматок, брила такої гірської породи’ є нормативною [СУМ, VI, с. 83].

ЛСПС «Назви антропогенних межових віх». Для називання антропогенних межових віх засвідчено однокомпонентні номени й номінативні словосполучення: *копана могила* (*могила копанага*), *поковѣ* (ймовірно, помилкове написання замість *окопѣ*. – Б.Т.) (1488 DRH, III, 62), *столпѣ* / *стлѣпѣ* (1414 – 1419 DRH, I, 55), *хотарѣ* (1423 DRH, I, 80):

*копана могила* (*могила копанага*) ‘(межовий знак у вигляді насипаного горба) копець’: штъ знаменанои тополи, чересь лѣжкѣ, оу *могила* *копаною* (1488 DRH, III, 68); штъ толѣ чересь поле, на оубѣуѣ, на *копанѣ* *могила* (1492 DRH, III, 230); та чересь черѣте на дило на *могила* *копанѣ* (1495 DRH, III, 280);

*поковѣ* (можливо, помилкове написання замість *окопѣ*. – Б.Т.) ‘копець; насипаний чи викопаний межовий знак’: штъ толѣ потокомѣ до ставѣ вѣ *поковѣ*, та на *столпѣ*, штъ толѣ прости чересь поле на рѣдѣ (1488 DRH, III, 62). Оскільки достовірно із контексту встановити семантику важко, питання про походження лексеми *поковѣ* (можливо, *окопѣ*) залишається відкритим;

*столпѣ* ‘межовий знак, стовп’: а штъ толѣ, прости на дѣлѣ, прѣзѣ потокомѣ, на *стлѣпѣ* (1414 – 1419 DRH, I, 55); штъ дѣвѣ росохатѣи чересь заподіи, чересь пѣтѣ, на *столпѣ* где могила копана <...> а штъ того *стола* ѣ *дрѣгін* *столпѣ* що єстѣ на шбоуи, та на берєстѣ (1488 DRH, III, 62); штъ толѣ на вѣрѣхѣ дила, на *єдинѣ* *столпѣ*, та на шбоуи дила на дорогѣ, на *столпѣ* (1495 DRH, III, 336). Лексема є континуантом псл. *\*stǫlpъ* [ЕСУМ, 5, с. 422]. Фонетичний варіант цього номена в сучасній українській мові



засвідчений як нормативний: *стовп* ‘колода або товстий брус, установлені вертикально’ [СУМ, IX, с. 720];

*хотарь* ‘межовий знак між земельними ділянками або територіями сіл’ [ССУМ, 2, с. 513]: и поставили тому *хотари*, поучиши дорогою Банскою до Ротылипановты могилты (1423 DRH, I, 80) (див. вище).

ЛСС «Назви клейм на межових віхах». Для номінації клейм, які використовували для виокремлення з-поміж неорганічних і органічних об’єктів натурогенного чи антропогенного довкілля тих, що виконують роль межових вік, використовували лексеми *бѡурь* (1479 DLŞM, I, 221), *кръсть* (1452 DRH, II, 21):

*бѡурь* ‘клеймо, вирізаний знак на межовому дереві’: и шт толѣ оу єдинь доубъ съ боурь, и шт толѣ оу єдна могилъ копана (1479 DLŞM, I, 221); та на дѡбъ знаменанъ, що єсть на немъ *бѡурь* (1488 DRH, III, 62); штъ толѣ право на єдинъ липъ що єсть на немъ *бѡурь* (1490 DRH, III, 159); на вѣхъ дѣла на дѡбъ, на что о писанъ *бѡурь* на нем (1500 DRH, III, 449). Лексема, очевидно, запозичена з румунської мови (пор.: рум. *bour* ‘клеймо’ [PPC-54, с. 103]; молд. *боур* ‘заст. клеймо’, ‘заст. герб Молдавського князівства’ [MPC, с. 89]). У сучасній українській мові лексема із таким значенням відсутня;

*кръсть* ‘хрест’: и где єст *кръсть*, на поли, мало ниже *кръста* (1452 DRH, II, 21); на край лиса грабъ, тамо *кръсть* рѡванъ (1492 DRH, III, 214). Лексема через посередництво старослов’янської мови запозичена з грецької [ЕСУМ, 6, с. 209]. У сучасній українській мові лексема *хрест* ‘предмет і символ культу християнської релігії, який являє собою стрижень з однією або кількома поперечками у верхній половині’ є нормативною [СУМ, XI, с. 139].

Крім межових знаків, що спеціально створені для окреслення меж певних ділянок і є точками на них, роль межових віх виконували також об’єкти антропогенного довкілля (переважно споруди спеціального призначення), що траплялися на шляху при проведенні межі.

Лексико-семантичну структуру ЛСПГ «Назви меж і межових віх» подано в табл. 2.5 (у контексті ТГЛ «Назви довкілля» див. табл. Б.1).

Таблиця 2.5

**Лексико-семантична структура ЛСПГ «Назви меж і межових віх»**

№ ЛССО	Структурний рівень	Тип ЛССО	Назва ЛССО	Номени
1.	2.1.4.1.	ЛСМГ	«Назви меж»	<i>граница, роув'бжіє, роув'бжть, хотарь</i>
2.	2.1.4.1.1.	ЛСС	«Назви типів меж»	
3.	2.1.4.1.1.1.	ЛСПС	«Назви старих (попередніх) меж»	<i>старни хотар</i>
4.	2.1.4.2.	ЛСМГ	«Назви межових віх»	
5.	2.1.4.2.1.	ЛСС	«Назви типів межових віх»	
6.	2.1.4.2.1.1.	ЛСПС	«Назви натурогенних межових віх»	<i>камень</i>
7.	2.1.4.2.1.2.	ЛСПС	«Назви антропогенних межових віх»	<i>копана могила (могила копаната), поковь (окопъ), столпъ / стлгъль, хотарь</i>
8.	2.1.4.2.2.	ЛСС	«Назви клейм на межових віхах»	<i>бѣшрть, крѣсть</i>
<b>Усього в ЛСПГ «Назви меж і межових віх»</b>				<b>12</b>

Отже, здійснений комплексний аналіз назв меж і межових віх дозволяє зробити такі висновки:

1. Для номінації меж і межових віх використано 12 номенів (6,7% від загальної кількості номенів ЛСГ «Назви неорганічного довкілля»), які розподілені між 8 ЛССО. За структурованістю ця ЛСПГ посідає друге місце серед інших ЛСПГ, що формують досліджувану ЛСПГ ( $K_{ст} = 0,89$ ) (див. табл. 2.1, 2.5, Б.1): *граница* ‘кордон, межа’, *роув'бжіє* ‘кордон, рубіж’, *столпъ* ‘межовий знак, стовп’, *хотарь* ‘кордон, межа’.

2. ЛСПГ «Назви меж і межових віх» формують номени різної будови: 83% становлять однокомпонентні номени, 17% – двокомпонентні (див. табл. Б.3). Частина їх поєднана зіставними, опозиційно-зіставними та опозиційними

відношеннями. Номени-словосполучення використано для диференціації однокомпонентних назв подібних або суміжних реалій, напр.: *хотарь* ‘межа’ – *старин хотар* ‘стара (попередня) межа’.

3. Назви меж і межових віх мають різне походження. Це, зокрема: праслов'янізми – 50% (*граница, роубѣжъ, роубѣжіє, камень, столпъ*), унгаризми – 20% (*хотарь*), румунізми – 10% (*бѣворъ*), грецизм – 10% (*крѣсть*), не визначено – 10% (*поковъ*) (див. табл. Б.4).

4. Назв меж і межових віх, що є нормативними в сучасній українській мові, в УМГ не засвідчено. 80% назв меж і межових віх відрізняються від нормативних, зокрема: фонетично (60%) (*граница, роубежъ, камень, столпъ, хотарь, крѣсть*), морфологічно (10%) (*роубѣжіє* (с. р.)), словотвірно (10%) (*роубѣжіє*). Деякі назви меж і межових віх, що відрізняються від нормативних у сучасній українській мові, мають вузьку локалізацію, зберігши своє значення переважно в українських говірках південно-західного наріччя, а також в українських говірках Румунії. 20% назв меж і межових віх в сучасній українській мові не виявлено (*бѣворъ, поковъ*) (див. табл. Б.5).

5. Між номенами, що формують ЛСПГ «Назви меж і межових віх», існують стійкі лексико-семантичні зв'язки, які виявляються переважно в полісемічних і синонімічних відношеннях. Полісемічними відношеннями поєднані номени, що називають здебільшого функціонально чи просторово суміжні об'єкти: *хотарь* ‘кордон, межа’ і ‘межовий знак між земельними ділянками або територіями сіл’. Синонімія часто спричинена міжмовною інтерференцією: *граница* – *роубѣжіє* – *роубежъ* – *хотарь* ‘кордон, межа’; *столпъ* – *хотарь* ‘межовий знак, стовп’.

### 2.1.5. ЛСПГ «Назви повітряного довкілля»

Для номінації повітряного довкілля засвідчено 1 номен (0,6% від загальної кількості номенів у ЛСГ «Назви неорганічного довкілля»), що утворює 1 ЛССО. Із-поміж ЛСПГ, що формують аналізовану ЛСГ, ЛСПГ «Назви повітряного

довкілля» виявилася найменше структурованою: у її межах виокремлюється лише одна ЛССО – ЛСМГ «Назви нижнього шару повітряного доквілля». За ступенем структурованості ця ЛСПГ посідає четверте місце серед ЛСПГ, що формують ЛСГ «Назви неорганічного доквілля» ( $K_{ст} = 1$ ) (див. табл. 2.1, 2.6).

Повітряне доквілля належить до натурогенного сегменту неорганічного доквілля, елементи якого людина, як і всі інші живі організми, від народження неусвідомлено використовує як джерело кисню, необхідного для дихання.

У межах ЛСПГ «Назви повітряного доквілля» виокремлюється ЛСМГ «Назви нижнього шару повітряного доквілля».

ЛСМГ «Назви нижнього шару повітряного доквілля». Для номінації повітряного доквілля – непомітного, але невід’ємного об’єкта натурогенного неорганічного доквілля, що разом із оро- і гідрооб’єктами є місцем і умовою проживання всього живого на Землі – в УМГ використано лексему *НЕБО* (1443 DRH, I, 344):

*НЕБО* ‘небо’: таковъ да естъ проклѣтъ штъ Господа Бога въсѣдръжителѣ, сътворшаго *НЕБО* и *зѣмли* (1443 DRH, I, 344). Лексема походить від псл. \**nebo* [ЕСУМ, 2, с. 259]. У сучасній українській мові лексема *не́бо* ‘видимий над поверхнею землі повітряний простір у формі купола’ засвідчена як нормативна [СУМ, III, с. 557].

Лексико-семантичну структуру ЛСГ «Назви повітряного доквілля» подано в табл. 2.6 (докладну лексико-семантичну структуру в контексті ТГЛ «Назви доквілля» див. табл. Б.1).

Таблиця 2.6

#### Лексико-семантична структура ЛСПГ «Назви повітряного доквілля»

Структурний рівень	Тип ЛССО	Назва ЛССО	Номери
2.1.5.1.	ЛСМГ	«Назви нижнього шару повітряного доквілля»	<i>НЕБО</i>
<b>Усього в ЛСПГ «Назви повітряного доквілля»</b>			<b>1</b>

Отже, комплексний аналіз засвідчених в УМГ назв повітряного довкілля дозволяє зробити такі висновки:

1. Для номінації об'єктів повітряного довкілля засвідчено 1 номен (0,6% від загальної кількості номенів ЛСГ «Назви неорганічного довкілля»), який формує 1 ЛССО –  $K_{ст} = 1$  (див. табл. 2.1, Б.1, Б.2, Б.3): *НЕБО* 'небо'.

2. За будовою цей номен належить до однослівних структур (див. табл. Б.3); за походженням – до праслов'янізмів (див. табл. Б.4).

3. За сферою використання в сучасній українській мові лексема належить до загальноновживаної лексики (див. табл. Б.5).

Лексико-семантичну структуру ЛСГ «Назви неорганічного довкілля» подано в контексті ТГЛ «Назви довкілля» (див. табл. Б.1).

## Висновки до Розділу 2

Комплексний аналіз назв, що формують ЛСГ «Назви неорганічного довкілля», дозволяє зробити такі висновки:

1. Для номінації об'єктів неорганічного довкілля використано 179 номенів, які розподілені між 143 ЛССО. Коефіцієнт структурованості ЛСГ «Назви неорганічного довкілля» становить 1,25. Ступінь структурованості виокремлених ЛСПГ відбиває особливості пізнання людиною того чи іншого фрагменту неорганічного довкілля, зокрема глибину його пізнання, яке починається констатацією існування певного фрагменту довкілля й завершується прагматичним використанням його ознак, якостей, властивостей.

У межах ЛСГ «Назви неорганічного довкілля» виокремлено п'ять лексико-семантичних підгруп (далі – ЛСПГ): ЛСПГ «Назви суходільного довкілля», ЛСПГ «Назви водного довкілля», ЛСПГ «Назви шляхів сполучення», ЛСПГ «Назви меж і межових віх», ЛСПГ «Назви повітряного довкілля».

У межах ЛСГ «Назви неорганічного довкілля» виокремлено п'ять ЛСПГ, що містять різну кількість номенів, які розподілені за різною кількістю ЛССО. ЛСПГ «Назви суходільного довкілля» представлена найповніше (107 номенів, або 59,8% від загальної кількості у ЛСГ «Назви неорганічного довкілля», які

розподілені між 87 ЛССО); ЛСПГ «Назви водного доквілля» посідає друге місце (43 номени (24%), які розподілені між 24 ЛССО), ЛСПГ «Назви шляхів сполучення» – третє (16 номерів (8,9%), які розподілені між 18 ЛССО), ЛСПГ «Назви меж і межових віх» – четверте (12 номерів (6,7%), які розподілені між 8 ЛССО), ЛСПГ «Назви повітряного доквілля» – п'яте (1 номер (0,6%) формує 1 ЛССО). За ступенем структурованості перше місце посідає ЛСПГ «Назви водного доквілля» –  $K_{ст} = 1,79$ , на другому місці – ЛСПГ «Назви меж і межових віх» ( $K_{ст} = 1,5$ ), на третьому – ЛСПГ «Назви суходільного доквілля» ( $K_{ст} = 1,23$ ), на четвертому – ЛСПГ «Назви повітряного доквілля» ( $K_{ст} = 1$ ), на п'ятому – ЛСПГ «Назви шляхів сполучення» ( $K_{ст} = 0,89$ ) (див. табл. 2.1).

2. У ЛСГ «Назви неорганічного доквілля» переважають однокомпонентні номени – 90%, двокомпонентні номени становлять 9%, трикомпонентні – 1% від загальної кількості номерів. Найбільшу кількість однокомпонентних номерів містить ЛСПГ «Назви повітряного доквілля» (100%), в ЛСПГ «Назви водного доквілля» – 98%, у ЛСПГ «Назви суходільного доквілля» таких номерів 97%, у ЛСПГ «Назви меж і межових віх» – 83%, у ЛСПГ «Назви шляхів сполучення» – 69%. Найбільшу кількість двокомпонентних номерів містить ЛСПГ «Назви шляхів сполучення» – 25%, в ЛСПГ «Назви меж і межових віх» таких номерів 17%, у ЛСПГ «Назви суходільного доквілля» – 3%, в ЛСПГ «Назви водного доквілля» – 2%. Трикомпонентні номени – 6% – містить тільки ЛСПГ «Назви шляхів сполучення» (див. табл. Б.3).

3. Назви неорганічного доквілля, використані в УМГ, мають різне походження. Найбільше в ЛСГ «Назви неорганічного доквілля» засвідчено праслов'янізмів – 74,2%. Кількість номерів, що сягають своїм корінням праслов'янської епохи, досить вагома в усіх ЛСПГ, які формують ЛСГ «Назви неорганічного доквілля»: кількість праслов'янізмів в ЛСПГ «Назви повітряного доквілля» становить 100%, у ЛСПГ «Назви шляхів сполучення» – 80%, у

ЛСПГ «Назви суходільного доквілля» – 74%, у ЛСПГ «Назви водного доквілля» – 73%, у ЛСПГ «Назви межових віх» – 50%. Кількість румунізмів становить 12%<sup>30</sup>. Найбільше таких номенів у ЛСПГ «Назви водного доквілля» – 22%, у ЛСПГ «Назви меж і межових віх» і ЛСПГ «Назви шляхів сполучення» – по 10%, менше у ЛСПГ «Назви суходільного доквілля» – 9%. Південнослов'янізми становлять 4,2% від загальної кількості назв неорганічного доквілля: у ЛСПГ «Назви суходільного доквілля» та ЛСПГ «Назви водного доквілля» таких номенів нараховано 10% (по 5%). Запозичення з грецької мови становлять 3,6%. Найбільше грецизмів засвідчено в ЛСПГ «Назви шляхів сполучення» та ЛСПГ «Назви меж і межових віх» – по 10%, в ЛСПГ «Назви суходільного доквілля» їх кількість становить 4%. Унгаризми складають 1,8% від загальної кількості назв досліджуваної підгрупи. Найбільше унгаризмів у ЛСПГ «Назви меж і межових віх» (20%), у ЛСПГ «Назви суходільного доквілля» їх кількість становить 1%. Германізми в ЛСПГ «Назви неорганічного доквілля» становлять 0,6%, вони засвідчені в ЛСПГ «Назви суходільного доквілля» – 1%. Походження 3,6% номенів на позначення об'єктів неорганічного доквілля переконливо з'ясувати не вдалося, хоча корені більшості номенів мають слов'янське походження. Найбільше таких номенів у ЛСПГ «Назви меж і межових віх» (10%), у ЛСПГ «Назви суходільного доквілля» – 5% (див. табл. Б.4).

4. 41,6% назв неорганічного доквілля щодо використання в сучасній українській мові є нормативними; 45,7% відрізняються від нормативних переважно фонетично (21,1%), рідше – деякими відтінками семантики (10,2%), найрідше – морфологічно (7,8%) і словотвірно (6,6%). Більша частина назв неорганічного доквілля, що відрізняються від нормативних у сучасній українській мові, мають вузьку локалізацію, зберігши своє значення переважно в українських говірках південно-західного наріччя, а також в українських говірках Румунії.

---

<sup>30</sup> Слід зауважити, що кількість румунізмів у текстах грамот протягом XV ст. зростає (тенденція до збільшення їх кількості збережеться і в наступні століття), хоча частотність їх використання ще незначна, порівняно з лексемами праслов'янської давнини.

12,7% назв неорганічного довкілля в сучасній українській мові не засвідчено. Найбільшу кількість номенів, що не відрізняються від нормативних у сучасній українській мові, засвідчено в ЛСПГ «Назви повітряного довкілля» – 100%, у ЛСПГ «Назви суходільного довкілля» таких номенів 46,2%; у ЛСПГ «Назви шляхів сполучення» – 40%, у ЛСПГ «Назви водного довкілля» – 33,9%. Найбільшу кількість назв неорганічного довкілля, що, маючи спільну кореневу морфему, відрізняються від нормативних у сучасній українській мові, засвідчено в ЛСПГ «Назви меж і межових віх» – 80%, у ЛСПГ «Назви водного довкілля» таких номенів 56,7%, у ЛСПГ «Назви шляхів сполучення» – 50%, у ЛСПГ «Назви суходільного довкілля» – 40,3%. Більша частина номенів цієї групи зберегла своє значення здебільшого в українських говірках південно-західного наріччя, а також в УГР. Найбільше номенів, що відрізняються від нормативних в сучасній українській мові на фонетичному рівні, засвідчено в ЛСПГ «Назви меж і межових віх» (60%), у ЛСПГ «Назви шляхів сполучення» – 40%, у ЛСПГ «Назви водного довкілля» – 26,8%, у ЛСПГ «Назви суходільного довкілля» – 14,4%. Найбільше номенів, які відрізняються словотвірно, засвідчено в ЛСПГ «Назви меж і межових віх» – 10%, у ЛСПГ «Назви водного довкілля» – 7,6%; у ЛСПГ «Назви суходільного довкілля» таких номенів 6,7%. Найбільше номенів, що відрізняються від нормативних на морфологічному рівні, засвідчено в ЛСПГ «Назви меж і межових віх» та ЛСПГ «Назви шляхів сполучення» – по 10%, у ЛСПГ «Назви водного довкілля» – 9,7%, у ЛСПГ «Назви суходільного довкілля» – 5,8%. Найбільше номенів, що мають деякі семантичні відмінності, засвідчено в ЛСПГ «Назви суходільного довкілля» – 13,4%; у ЛСПГ «Назви водного довкілля» їх кількість становить 12,4% (див. табл. Б.5). Частину назв неорганічного довкілля в сучасній українській мові не виявлено. Найбільше таких номенів використано в ЛСПГ «Назви меж і межових віх» – 20%, у ЛСПГ «Назви суходільного довкілля» їхня кількість становить 13,5%; у ЛСПГ «Назви шляхів сполучення» – 10%; у ЛСПГ «Назви водного довкілля» – 9,4% (див. табл. Б.5).

5. Між номенами, що належать до ЛСГ «Назви неорганічного довкілля», існують стійкі лексико-семантичні зв'язки, які виявляються переважно в



полісемічних і синонімічних відношеннях. Більшість синонімічних назв – наслідок українсько-румунської чи болгарсько-румунської мовної інтерференції.

б. Апелятивні назви окремих об'єктів неорганічного довкілля входять до складу засвідчених у пам'ятках топонімів і мікротопонімів, переважно оро- і гідрооб'єктів.

### РОЗДІЛ 3. НАЗВИ ОРГАНІЧНОГО ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНСЬКО-МОЛДАВСЬКИХ ГРАМОТАХ XIV – XV СТОЛІТЬ

Предметом комплексного аналізу в цьому розділі є структура ЛСГ «Назви органічного доквілля» та лексико-семантичний склад, джерела формування й особливості функціонування її складників в УМГ і сучасній українській мові.

#### 3.1. ЛСГ «Назви органічного доквілля»: структура, лексико-семантичний склад, джерела формування й особливості функціонування

Для називання об'єктів органічного доквілля використано 111 номенів, що розподілені між 142 ЛССО ( $K_{ст} = 0,78$ ).

Початком лексико-семантичної дискретизації ЛСГ «Назви органічного доквілля» є її поділ на дві ЛСПГ: «Назви світу рослин» і «Назви світу тварин». Із-поміж цих двох ЛСПГ структурованішою виявилася ЛСПГ «Назви світу рослин»: для номінації її об'єктів використано 86 номенів, які розподілені між 104 ЛССО, коефіцієнт структурованості становить 0,83. ЛСПГ «Назви світу тварин», що містить 25 номенів, які розподілені між 36 ЛССО, виявилася менше структурованою ( $K_{ст} = 0,69$ ) (див. табл. 3.1; докладну лексико-семантичну структуру в контексті ТГЛ «Назви доквілля» див. в табл. Б.1).

Таблиця 3.1

#### Структура ЛСПГ «Назви світу рослин»

Структурний рівень	Тип і назва ЛССО	Кількість номенів	%	Кількість ЛССО	$K_{ст}$
3.1.	ЛСГ «Назви органічного доквілля»	111	100	142	0,78
3.1.1.	ЛСПГ «Назви світу рослин»	86	77,5	104	0,83
3.1.2.	ЛСПГ «Назви світу тварин»	25	22,5	36	0,69

Лексичне наповнення ЛССО, виокремлених у межах ЛСПГ, які формують ЛСГ «Назви органічного доквілля», коливається від 0 до 4 номенів.

### 3.1.1. ЛСПГ «Назви світу рослин»

ЛСПГ «Назви світу рослин» містить 86 номенів (77,5%) від загальної кількості в ЛСГ «Назви органічного довкілля»), які розподілені між 142 ЛССО. За ступенем структурованості ця ЛСПГ посідає перше місце серед ЛСПГ, що формують аналізовану ЛСГ ( $K_{ст} = 0,83$ ) (див. табл. 3.1).

Наявність досить великої кількості назв, що формує ЛСПГ «Назви світу рослин»<sup>1</sup>, зумовлена переважно тим, що відповідні рослини завдяки своїм фізичним і фізіологічним характеристикам (розміру, тривалості життя) дуже часто слугували межовими віхами при визначенні чи позначенні меж земельних володінь, а завдяки прагматичним характеристикам (харчовій, кормовій, технічній цінності) могли служити митом чи обкладатися ним при перевезенні через визначені внутрішні чи зовнішні межі державних або приватних володінь.

У межах ЛСПГ «Назви світу рослин» виокремлюється дві ЛСМГ: «Назви рослин» і «Назви масивів рослин».

ЛСМГ «Назви рослин». Ця ЛСМГ містить три ЛСС: «Назви дерев», «Назви кущів» і «Назви трав'янистих рослин». Кожну із виокремлених ЛСС сформували назви рослин відповідної життєвої форми. Назви рослин трапляються в контекстах, у яких мова йде про просторові орієнтири, межі й межові віхи, а про прагматичну цінність окремих рослин, які використовують як будівельний матеріал чи джерело сплати податків. В УМГ засвідчено також назви частин рослин окремих життєвих форм: стовбурів (стебел), гілок і плодів.

ЛСС «Назви дерев». У межах цієї ЛСС виокремлюється дві ЛСПС: «Загальні назви дерев» і «Назви окремих родів або видів дерев».

ЛСПС «Загальні назви дерев». Загальною назвою дерева як окремої життєвої форми рослин є лексема *ДРЕВО* / *ДР'ЄВО* (1446 DRH, I, 373):

---

<sup>1</sup> Для ідентифікації окремих об'єктів світу рослин використано такі джерела: Кобів Ю. «Словник українських наукових і народних назв судинних рослин» [132], Нечитайло В. А., Кучерява Л. Ф. «Ботаніка. Вищі рослини» [195], «Ботаніка. Енциклопедія «Все растения мира» [22], Барна М. М. «Ботаніка : Терміни. Поняття. Персоналії» [12] та вільна енциклопедія «Вікіпедія» [43 EP].

*ДРЕВО / ДРЪВО* ‘дерев’о’: Я хотаръ тѣмъ селомъ да естѣ штъ великыи дрвмъ що штъ Готовца ходитъ право на долъ, гдѣ рубѣжїе на *ДРЕВА*<sup>1</sup> (1446 DRH, I, 373). Обидві лексеми є континуантами псл. *\*dervo* [ЕСУМ, 2, с. 37]. У сучасній українській мові лексема *дрѣво* ‘дерев’о’ використовується зі стилістичною метою як застаріле чи поетичне, а її фонетичний варіант – *дѣрево* ‘багаторічна рослина з твердим стовбуром і гіллям, що утворює крону’ – як нормативний [СУМ, II, с. 410].

У межах ЛСПС «Загальні назви дерев» виокремлено ЛСМС «Загальні назви частин дерева».

ЛСМС «Загальні назви частин дерева». Ця ЛСМС містить два ЛСП: «Загальні назви частин стовбура зрубаного дерева» і «Загальні назви відростків дерева».

ЛСП «Загальні назви частин стовбура зрубаного дерева». У межах цього ЛСП виокремлюється два ЛСПР: «Назви частини стовбура зрубаного дерева (від кореня до крони)» і «Назви пня».

ЛСПР «Назви частини стовбура зрубаного дерева (від кореня до крони)». Для номінації частини стовбура зрубаного дерева (від кореня до крони) в УМГ використано лексему *колода* (1411 DRH, I, 41), яку реконструюємо з номенів ЛССО «Назви мір місткості чи ваги»:

*колода* ‘стовбур зрубаного дерева (від кореня до крони)’ < *колода* ‘міра місткості рідких і сипучих тіл’: по десѣтъ *КОЛОДЪ* пшеничнѣхъ и по девѣтъ поставѣ *Чѣхъ* (1411 DRH, I, 41). Лексема є континуантом *\*kolda* [ЕСУМ, 2, с. 517]. У сучасній українській мові лексеми *колóда* ‘обрубок товстої деревини з видовбаною серединою, який використовують як вулик, човен, ночви і т. ін.’ і ‘стовбур зрубаного дерева, очищений від гілля’ засвідчена як нормативна [СУМ, IV, с. 228].

<sup>1</sup> Слід зважати на те, що писарями в канцеляріях молдавських господарів, крім українців, болгар, були румуни й молдавани, які через недосконале володіння староукраїнською мовою могли спотворювати написання окремих лексем у текстах грамот.

ЛСПР «Назви пня». Для номінації пня – невеликої прикореневої частини стовбура дерева разом із корінням, яка залишилася після того, як дерево зрубали, спиляли чи зламали, – засвідчено лексему *пень* (1427 DRH, I, 98):

*пень* ‘пень’: *штѣ толѣ, на дубови пень* (1427 DRH, I, 98); *а з доли, до пень, куда хотарилъ панѣ Кръстѣ Уорного съ Плотникомъ* (1464 DRH, II, 171). Лексема є континуантом псл. \**рьль* [ЕСУМ, 4, с. 336]. У сучасній українській мові лексема *пень* ‘нижня частина стовбура дерева, яка залишилась на корені після того, як дерево зрубали, спиляли, зламали і т. ін.’ засвідчена як нормативна [СУМ, VI, с. 117].

ЛСПР «Загальні назви відростків дерева». Загальною назвою відростка, пагона, паростка, молоді гілочки дерева є лексема *втраслиє* (1476 DRH, II, 316), яку відновлюємо з ЛСС «Назви людей за спорідненістю»: *втраслиє* ‘відросток’, ‘пагін’, ‘паросток’ < *втраслиє* ‘нащадки, рід, плем’я’:

*втраслиє* ‘відросток, пагін, паросток, молода гілочка дерева’ < *втраслиє* ‘(нащадки) рід, плем’я’: *и в томѣ слюбихомѣ твоєи милости и твоєи втраслиє* (1476 DRH, II, 316). Лексема є континуантом псл. \**ot(ъ)orstl̥je* < \**ot(ъ)orstl̥* [ЭССЯ, 37, с. 235]. У сучасній українській мові як нормативний функціонує словотвірний варіант лексеми *втраслиє*: *відрóсток* ‘пагін, що росте від гілки, стовбура, кореня або стебла рослини’ [СУМ, I, с. 632].

ЛСПС «Назви окремих родів або видів дерев». У межах цієї ЛСПС виокремлюється дві ЛСМС: «Назви окремих родів або видів дикорослих дерев» і «Назви окремих родів або видів культурних дерев».

ЛСМС «Назви окремих родів або видів дикорослих дерев». До цієї ЛСМС належать назви дикорослих дерев, що вирізняються своїми фізичними ознаками (висотою, тривалістю життя), а також поширеністю чи прагматичною цінністю (переважно технічною чи харчовою). Найбільше серед назв рослин цієї ЛСМС трапляється назв родів листяних дерев, які мають технічну цінність: їхню деревину використовують у будівництві, виготовленні предметів побуту, для

опалення тощо. Це назви береста, бука, верби, вільхи, в'яза, граба, дуба, липи, тополі, ясена. Значно менше в цій групі назв родів хвойних дерев, що цінні переважно деревиною, – засвідчено назву лише одного хвойного дерева, а саме ялини (смереки). До ЛСМС «Назви окремих родів або видів дикорослих дерев» належать також назви дикорослих плодових дерев, що виділяються поширеністю й прагматичною цінністю (переважно харчовою). Ці дендроніми й тепер функціонують в українських південно-західних говірках або засвідчені як нормативні в українській літературній мові. Назви дерев трапляються в контекстах, пов'язаних здебільшого з позначенням меж певних територій. Це зумовлено тим, що дерева, вирізняючись на тлі інших рослин своїми розмірами (насамперед висотою) і маючи порівняно тривалий період життя, могли довгий час слугувати межовими віхами при окресленні ділянок володінь або ділянок, які були предметом купівлі / продажу. В УМГ засвідчено переважно дендроніми, що, сягаючи своїм корінням праслов'янської давнини, функціонують як нормативні (в українській літературній мові) чи як діалектні (переважно в українських говірках південно-західного наріччя).

У межах ЛСМС «Назви окремих родів або видів дикорослих дерев» виокремлюється тринадцять ЛСР, які сформовані назвами окремих родів чи видів деревних листопадних чи вічнозелених хвойних дикорослих дерев однакових чи різних родин.

Два ЛСР сформували назви дикорослих дерев різних родів і видів, що належать до родини Букові: «Назви бука (*Fagus*)», «Назви дуба (*Quercus*)».

ЛСР «Назви бука (*Fagus*)». Для номінації бука (*Fagus*) – роду дерев родини Букові (*Fagaceae*) – великого листопадного дерева з колоноподібним стовбуром заввишки 20 – 40 м і діаметром до 1,5 м – засвідчено лексему *букъ* (1490 DRH, III, 159):

*букъ* 'бук': та чересь конець лѣса на єдинъ *букъ* знаменанъ (1490 DRH, III, 159); тѣмже врѣхѣмь <...> на єдинъ *букъ* знаменанъ (1503 DRH, III, 527). Лексема є континуантом псл. \**bukъ* [ЕСУМ, 1, с. 285]. У сучасній українській мові лексема

бук ‘листяне дерево з гладкою сірою корою і міцною деревиною’ засвідчена як нормативна [СУМ, VIII, с. 911];

ЛСР «Назви дуба (*Quercus*)». Для номінації дуба (*Quercus*) – роду дерев родини Букові (*Fagaceae*), який сягає до 40 м заввишки, має товстий стовбур і звивисті, кремезні гілки, які утворюють широкий намет з листя, – засвідчено лексему *ДУБЪ / ДОУБЪ* (1393 DRH, I, 5):

*ДУБЪ / ДОУБЪ* ‘дуб’: Я хотар томү селү <...> ѡт толл до *ДѢБА*, на краи *ДѢРАВЪ* (1393 DRH, I, 5); ѡтть потокѡ на лѣвѡ ржкѡ, на *ДѢБА*, <...> ѡтть могилоу илемь, до *ДѢБА* (1400 DRH, I, 10); Я хотарь <...> поченше ѡтть горѣ, на *ДВА ДѢБА* расохата (1414 – 1419 DRH, I, 39); а ѡтть толѣ, прости чересь потокь..., на *ДѢБЪ* (1414 – 1419 DRH, I, 39); ѡтть єдного *ДѢБА* оу дор҃ггы *ДѢБЪ* (1424 DRH, I, 81); а ѡтть *ДѢБА*, чересь рѣдю, до великои дороги (1466 DRH, II, 206); та на *ДѢБЪ* знаменанъ, що єсть на немь вѡрѡѡ (1488 DRH, III, 62); та поперець рога на *ДѢБЪ*, на росохатїи *ДѢБЪ* (1488 III: 62); ѡтть *ДѢБА* на хлѣбничелѣ (1494 DRH, III, 274); на два *ДѢБИ* близчата и знаменани (1495 DRH, III, 280). Лексема є континуантом псл. \**dobъ* [ЕСУМ, 2, с. 137]. У сучасній українській мові лексема *дуб* ‘багаторічне листяне дерево з міцною деревиною та плодами – жолудями’ засвідчена як нормативна [СУМ, II, с. 428].

По два ЛСР сформували назви родів і видів дерев, що належать до родин Березові (*Betulaceae*), Вербові (*Salicaceae*), В’язові (Ільмові) (*Ulmaceae*) та Розові (*Rosaceae*).

Групу назв рослин родини Березові (*Betulaceae*) сформували два ЛСР: «Назви вільхи (*Alnus*)» і «Назви граба (*Carpinus*)»:

ЛСР «Назви вільхи (*Alnus*)». Для номінації вільхи (*Alnus*) – роду дерев і чагарників родини Березові (*Betulaceae*), що сягає до 10 – 30 м заввишки, має невелику яйцеподібну крону й стрункий стовбур, – засвідчено лексему *ВѢЛХА / ВОЛХА* (1488 DRH, III, 51):

*вѣлѣха* / *волѣха* ‘вільха’: *штѣ толѣк простѣк на краи лиса, на в ѣлѣхи* (очевидно, *на вѣлѣхи*. – Б. Т.) (1488 DRH, III, 51); *штѣ толѣк право на потокѣ Хомера на однѣ волѣхѣ знаменанѣ* (1490 DRH, III, 159). В УМГ частіше, безперечно, засвідчено назви деревних видів цього роду рослин. Лексеми є континуантами псл. *\*jelьxa*, *\*olьxa* [ЕСУМ, 1, с. 400]. Фонетичний варіант цієї лексеми в сучасній українській мові засвідчений як нормативний: *вільха* ‘листяне вологолюбне дерево або кущ родини березових’ [СУМ, I, с. 675].

ЛСР «Назви граба (*Carpinus*)». Для номінації граба (*Carpinus*) – роду дерев родини Березові (*Betulaceae*), що сягає від 7 до 25 м заввишки і має сріблясто-сіру кору, – засвідчено лексему *хрѣвѣ* / *грѣвѣ* (1490 DRH, III, 159):

*хрѣвѣ* / *грѣвѣ* ‘граб’: *на ѣстїе извора на єдинѣ хрѣвѣ знаменанѣ* (1490 DRH, III, 159); *на краи лиса грѣвѣ, тамо крѣсть рѣванѣ* (1492 DRH, III, 214). Лексема є континуантом псл. *\*grab(r)ь* чи *\*grabь* [ЕСУМ, 1, с. 442]; форма *хрѣвѣ* – відображення румунської фонетики. У сучасній українській мові лексема *граб* ‘листяне дерево або кущ родини березових з гладенькою сірою корою’ засвідчена як нормативна [СУМ, II, с. 150].

Назви дерев різних родів і видів, що належать до родини Вербові (*Salicaceae*) сформували два ЛСР: «Назви верби (*Salix L.*)» і «Назви тополі (*Populus*)».

ЛСР «Назви верби (*Salix L.*)». Для номінації верби (*Salix L.*) – роду дерев родини Вербові (*Salicaceae*) (очевидно, переважно деревних видів верби, оскільки вони з більшою вірогідністю могли виконувати роль межових віх чи просторових орієнтирів) – засвідчено лексему *верба* / *врѣба* (1422 DRH, I, 73):

*верба* / *врѣба* ‘верба’: *оу могоулоу, гдѣ врѣба близко пѣтѣк* (1422 DRH, I, 73); *вѣше млинѣ, оу вербо противѣ тои дрѣгон вербо* (1488 DRH, III, 52); *на вербѣ на берѣг Брѣлада, штѣ гдѣ єсмо прѣво почали* (1495 DRH, III, 280). Лексеми є континуантами *\*vьrba* [ЕСУМ, 1, с. 350]. У сучасній українській мові лексема *верба* ‘дерево або



кущ з гнучким гіллям, цілісними листками і зібраними в сережки одностатевими квітками' засвідчена як нормативна [СУМ, I, с. 325].

ЛСР «Назви тополі (*Populus*)». Для номінації тополі (*Populus*) – роду дерев родини Вербові (*Salicaceae*), що сягає заввишки від 18 до 45 м і більше, служить добрим просторовим орієнтиром протягом значного часу, оскільки деякі види цих швидкорослих світлолюбних дерев живуть по 120 – 150 років, – засвідчено лексеми *тополѧ/тополь* (1393 DRH, I, 4 / 1446 DRH, I, 373):

*тополѧ/ тополь* 'тополя': *ѡт толѧ простѣ на тополию* (1393 DRH, I, 4); а *ѡтѣ толѣ* на два *тополи* роубежіє и на Оуглоу, пониже пасикоу Сидоровоу, оу лѣсѣ (1446 DRH, I, 373); *ѡтѣ знаменанои тополи*, чєрєсь лѣжкѣ, оу могилах копаною (1488 DRH, III, 38); та чєрєсь Холюра на єдинѣ *тополь* знаменанѣ (1490 DRH, III, 159); поченши <...> *ѡтѣ тополи*, та на могилах *ѡтѣ Могоша* (1493 DRH, III, 127). Лексеми є континуантами псл. *\*topolь, \*topol'a* [ЕСУМ, 5, с. 601]. У сучасній українській мові лексема *тополя* 'дерево родини вербових із високим прямим стовбуром, глянсуватими листками різної форми та одностатевими квітками у вигляді повислих сережок' засвідчена як нормативна [СУМ, X, с. 197 – 198]. Морфологічний варіант цієї лексеми (*тополь* 'тополя') в українській мові не засвідчений.

Назви дерев різних родів і видів, що належать до родини В'язові (Ільмові) (*Ulmaceae*), сформували два ЛСР: «Назви береста (*Ulmus minor* Mill.)», «Назви в'яза (*Ulmus*)».

ЛСР «Назви береста (*Ulmus minor* Mill.)». Для номінації береста (*Ulmus minor* Mill.) – виду дерев роду В'яз (*Ulmus*) з родини В'язові (Ільмові) (*Ulmaceae*), що виростає заввишки до 30 м і до 1,5 м в діаметрі, – засвідчено лексему *берест/ брѣсть* (1422 DRH, I, 73):

*берест/ брѣсть* 'берест': *потокомѣ долѣ, на єдинѣ брѣсть* што єсть на брѣсѣ (1422 DRH, I, 73); а *ѡтѣ того столпа ѣ другїи столпѣ* <...> та *на берестѣ* (1488 DRH, III, 62); *на єдинѣ берестѣ* знаменанѣ (1489 DRH, III, 92); та дѣрвою до Нѣгшви

рѡдѣ <...> до краѡ рѣдѣ на знаменанѣ берестѣ (1501 DRH, III, 467). Лексеми є континуантами псл. *\*berstь* < *\*berztь* [ЕСУМ, 1, с. 173]. У сучасній українській мові лексема *б́ерест* ‘листяне дерево з коричнево-сірою корою й овальними, на кінці загостреними листками, яке використовують для живоплотів та захисних лісонасаджень’ засвідчена як нормативна [СУМ, I, с. 160]. Неповноголосна форма *брѣсть* ‘берест’ в українській мові не засвідчена.

ЛСР «Назви в’яза (*Ulmus*)». Для номінації ільма (*Ulmus*) – роду дерев родини В’язові (Ільмові) (*Ulmaceae*), що виростає до 40 м заввишки і може мати стовбур до двох метрів у діаметрі, – засвідчено лексему *вѡзь* (1488 DRH, III, 31):

*вѡзь* ‘в’яз’: ѡтѣ единѣ *вѡзь* что єсть по срѣдѣ два потоки (1488 DRH, III, 31).

Лексема є континуантом псл. *\*vęzь* [ЕСУМ, 1, с. 442]. У сучасній українській мові лексема *в’яз* ‘листяне дерево (іноді кущ) з нерівнобокими листками та міцною деревиною’ засвідчена як нормативна [СУМ, I, с. 796].

Назви рослин родин Мальвові (*Malvaceae*), Маслинові (*Oleaceae*) і Соснові (*Pinaceae*) сформували відповідно по одному ЛСР: «Назви липи (*Fagus*)», «Назви ясена (*Fagus*)», «Назви ялини (*Picea*)».

ЛСР «Назви липи (*Fagus*)». Для номінації липи (*Fagus*) – роду дерев родини Мальвові (*Malvaceae*), дерева, яке живе дуже довго (у середньому до 300 – 400 років, а окремі особини доживають до 1200 років) і вирізняється серед інших дерев густою кроною та могутнім стовбуром, що досягає в діаметрі 2 – 3, а іноді навіть 5 м, засвідчено лексеми *липа*, *липѣ* (1392 DRH, I, 2):

*липа*, *липѣ* ‘липа’: а ѡтѣ толѡ <...> до Шерѣбановьского хотарѡ, оу *липы*, могъла (1392 DRH, I, 2); на *липоу* що єсть посполѣ с тополею ина стѣпѣ (1446 DRH, I, 373); ѡтѣ толѣ право на единѣ *липѣ* що єсть на немѣ вѡврѣ (1490 DRH, III, 81); до копанной могили и знаменанѣ *липѣ* близ неи (1501 DRH, III, 261). Лексеми є континуантами псл. *\*līpa* [ЕСУМ, 3, с. 237; ЭССЯ, 19, с. 114 – 115]. У сучасній українській мові лексема *липа* ‘дерево з серцеподібним зубчастим листям і жовтим пахучим

медоносним цвітом' засвідчена як нормативна [СУМ, IV, с. 487]. Лексема *липъ* (ч. р.) у сучасній українській мові не засвідчена.

ЛСР «Назви ясена (*Fagus*)». Для номінації ясена (*Fagus*) – роду дерев родини Маслинові (*Oleaceae*), довговічного, швидкорослого дерева, що досягає 20 – 40 м заввишки, з діаметром стовбура до одного метра й ажурною, високо піднятою кроною та струнким стовбуром із ясно-сірою гладенькою корою, що робить його добрим орієнтиром на місцевості, – засвідчено лексему *гасень / гасинь* (1488 DRH, III, 52):

*гасень / гасинь* 'ясен': *штъ толѣ простѣ на єдинъ гасинь, што єсть на сѣрѣд лѣгѣ* (1488 DRH, III, 52); до крага рѣдѣ що надъ Шептеани, *на знаменанъ гасень* (1501 DRH, III, 467). Лексема походить від псл. *\*(j)asenъ(ь) / \*(j)osenъ(ь) / \*(j)asъnъ(ь)* [ЕСУМ, 6, с. 554 – 555]. У сучасній українській мові лексеми *ясен*, *ясень* 'дерево родини маслинових із перистим листям і міцною деревиною, яку використовують на різні вироби' засвідчена як нормативна [СУМ, XI, с. 652].

ЛСР «Назви ялини (*Picea*)». Для номінації ялини, смереки (*Picea*) – роду дерев родини Соснові (*Pinaceae*), високого дерева (25 – 40 м) з гостроконусоподібною або пірамідальною густою кроною, – засвідчено лексему *брадъ* (1490 DRH, III, 159):

*брадъ* 'ялина, смерека': *штъ толѣ по пѣдъ оубоуи на єдинъ брадъ знаменанъ, межи два зъподїи* (1490 DRH, III, 159); а *штъ дворище, гдѣ переходитъ пѣтъ потока вѣше брадъ<sup>1</sup>*, могила кѣпана (1492 DRH, III, 214). Лексему запозичено з румунської мови (пор.: *брад* 'ялина; ялиця'; колект. 'хвойне дерево' [МРС, с. 90], *брад* (рум. *brad*) 'ялина' [СДЕЛМ, с. 58], *brad* 'ялина' [DDA, с. 217], *brad* бот. 'смерека, ялина' [DRU, с. 59]. В українській мові не виявлено жодного випадку використання номена *брад* 'ялина', але похідні від нього поширені в Україні:

<sup>1</sup> Цілком можливим є помилкове написання лексеми *брадъ*.

*Брадолець* – річка в Міжгірському районі Закарпатської області; *брадулець* – одна з місцевих назв рослини *багно звичайне* в Карпатах.

Назви дерев різних родів і видів, що належать до родини Розові (Rosaceae), сформували два ЛСР: «Назви груші (Fagus)», «Назви яблуні (Malus)».

ЛСР «Назви груші (Fagus)». Для номінації груші (Fagus) – роду дерев і кущів родини Розові (Rosaceae) (в УМГ, очевидно, Груші звичайної (*Pugus communis* L.), високого стрункого дерева, що досягає висоти 20 – 30 м й росте переважно на галявинах листяних і мішаних лісів, – засвідчено лексему *груша, круша* (1412 DRH, I, 45):

*груша / круша* ‘груша’: д’кломъ, на єднѣ *круша*, могоула, штъ тои могоулы, чєресъ потокъ (1412 DRH, I, 45); та по в’ыше *грьшахъ* на столпъ цю на берегъ Молдавѣ (1499 DRH, III, 420). Лексема походить від псл. \**gruša* (із ранішого \**groušja*) [ЕСУМ, 1, с. 607]. Форму *круша*, ймовірно, засвоєно з болгарської мови (пор.: болг. *круша* ‘груша (дерево і плід)’ [БРС, с. 282; ОЛА, 4, к. 4]). У сучасній українській мові лексема *груша* ‘садове і лісове фруктове дерево з темно-зеленим цупким листям та плодами, що переважно мають форму заокругленого конуса’, ‘плід цього дерева’ засвідчена як нормативна [СУМ, II, с. 183].

ЛСР «Назви яблуні (Malus)». Для номінації яблуні (Malus) – роду дерев і кущів родини Розові (Rosaceae), плодової рослини, що сягає 4 – 12 м заввишки і має густу щільну крону, – засвідчено лексему *яблонь / яблунь* (1428 DLŞM, I, 224)<sup>1</sup>:

*яблонь, яблунь* ‘яблуня’: та штъ толѣ право чєресъ поле до потока *яблунюм* оу *яблунь*, та потокою долоу (1428 DLŞM, I, 224); та прости чєресъ поле на *яблонь* (1488 DRH, III, 62); штъ толѣ прости на двоухъ *яблони* (1497 DRH, III, 401). Лексема

<sup>1</sup> Різничитання того самого документа в зібраннях УМГ: штъ толѣ, право чєресъ поле, до Потока *яблунюмъ*, оу *яблунь*, да, потокою долоу (1428 DRH, I, 116). Можливе або помилкове написання *яблунь* замість *яблунь*, або йдеться не про яблуню.

походить із псл. \*(j)ablony [ЭСРЯ, IV, с. 540]. У сучасній українській мові її морфологічний варіант засвідчений як нормативний: *яблуня* ‘садове й лісове фруктове дерево родини розових з плодами переважно кулястої форми’ [СУМ, XI, с. 619].

Назви двох останніх дикорослих рослин, очевидно, позначали також культурні рослини роду дерев родини розові, оскільки в УМГ є інформація про сплату податків плодами яблуні, а також про невеликі масиви груш (див. нижче).

ЛСМС «Назви окремих видів культурних дерев». Назви культурних дерев різних видів, що належать до родини Розові (Rosaceae), сформували два ЛСР: «Назви груші домашньої (*Pyrus domestica*)», «Назви яблуні домашньої (*Malus domestica*)».

ЛСР «Назви груші домашньої (*Pyrus domestica*)». Для номінації груші домашньої (*Pyrus domestica*) засвідчено ті самі лексеми, що й для дикорослих рослин цього роду: *груша / круша* (див. вище).

ЛСР «Назви яблуні домашньої (*Malus domestica*)». Для номінації яблуні домашньої (*Malus domestica*) засвідчено ті самі лексеми, що й для дикорослих рослин цієї родини: *яблонь* (див. вище).

У межах ЛСР «Назви яблуні домашньої (*Malus domestica*)» виокремлюється ЛСПР «Назви плодів яблуні».

ЛСПР «Назви плодів яблуні». Для номінації плодів яблуні засвідчено лексеми *яблоко / яблыко* (1453 DRH, II, 52):

*яблоко / яблыко* ‘яблуко, плід яблуні’: Гдѣ коли илѣмѣтъ покласти на тѣхѣ три возѣ или рѣвѣ или соли или *яблыка* (1453 DRH, II, 52); или мито шѣтъ ниѣтъ брати <...> или *шѣтъ яблокѣ* (1466 DRH, II, 190). Лексеми є континуантами псл. \*ablъko [ЭССЯ, 1, с. 44]. Фонетичні варіанти лексеми засвідчені як нормативні й діалектні, зокрема: номен *яблуко* ‘плід яблуні (перев. кулястої форми)’ засвідчений як нормативний [СУМ, XI, с. 619]; номени *яблыко* ‘яблуко’ в бойк. говірках [СБГ<sub>Он</sub>, 2, с. 399]; *яблыко* ‘яблуко’ [МСГГ, с. 54], *яблыко* ‘яблуко’ [МСГГ, с. 232] в гуц.; *яблыко* ‘яблуко’ у закарп. говірках [СЗГС, с. 428], а також *яблоко*

‘яблуко’ в УГР, зокрема в пд. бук.-покут. говірці [ПБПГМ, с. 342]; *яблоко* ‘яблуко’ в марам. [СГП, с. 292] – як діалектні в сучасній українській мові.

ЛСС «Назви кущів». Номени на позначення кущів, що формують ЛСС «Назви кущів», трапляються в УМГ переважно в контекстах, пов’язаних із вирощуванням рослин цієї життєвої форми та сплатою податків плодами цих рослин.

У межах ЛСС «Назви кущів» виокремлюється ЛСПС «Назви окремих родів або видів кущів».

ЛСПС «Назви окремих родів або видів кущів». У межах цієї ЛСПС виокремлюється дві ЛСМС: «Назви окремих родів або видів дикорослих кущів» і «Назви окремих родів або видів культурних кущів».

ЛСМС «Назви окремих родів або видів дикорослих кущів». У межах цієї ЛСМС виокремлюється ЛСП «Назви верби (*Salix L.*)».

ЛСП «Назви верби (*Salix L.*)». Для номінації верби засвідчено лексему *лоза* (1468 DRH, II, 223):

*лоза* ‘лоза; кущі лози’: а штъ толк прости оу лозоу, оу матку Бахлви Великы (1468 DRH, II, 223). Лексема походить від *\*loza* [ЭССЯ, 16, с. 118 – 129]. У сучасній українській мові лексеми *лоза́* засвідчена як народна назва деяких кущових порід верби, а також як назва довгого тонкого стебла цих і деяких інших кущових рослин [СУМ, IV, с. 541].

ЛСМС «Назви окремих родів або видів культурних кущів». У межах цієї ЛСМС виокремлюється два ЛСП: «Назви винограду (*Vitis*)» і «Назви перцю чорного (*Piper nigrum*)».

ЛСП «Назви винограду (*Vitis*)». Для номінації винограду (*Vitis*) – роду рослин родини Виноградові (*Vitaceae*), рослини, що має значну прагматичну цінність завдяки тому, що її плоди можуть бути продуктом харчування, сировиною для виготовлення вина, а також предметом продажу, обміну, сплати податків, – засвідчено лексеми *виноградъ* (1409 DRH, I, 37), *лоза* (1407 DRH, I, 29):

*виноградъ* ‘виноград’: *еслы дали томоу манастиреви мѣсто где любить собе содити виноградъ* (1409 DRH, I, 37); *поззли вѣшнихъ же виноградѣвъ що есмо всадили господство ми шт пѣстини* (1499 DRH, III, 434). Лексема походить від стсл. (цсл.) *виноградъ* [ЕСУМ, 1, с. 377]. В УМГ, очевидно, потрапила з болгарської мови. У сучасній українській мові лексема *виноград* ‘південна витка кущова рослина з широким листям та вусиками, з плодами, зібраними в грона’ засвідчена як нормативна [СУМ, I, с. 441];

*лоза* ‘виноград’ (імовірно. – *Б. В.*) (назву реконструйовано з назви масивів винограду) (див. нижче).

У межах ЛСР «Назви винограду (*Vitis*)» виокремлюється ЛСПР «Назви плодів винограду».

ЛСПР «Назви плодів винограду». Для номінації плодів винограду засвідчено лексему *виноградъ* (1443 DRH, I, 342):

*виноградъ* ‘виноград (плоди)’: *Сава купилъ виноградъ <...>, и естъ мѣсто где естъ тѣскъ того виноградъ* (1443 DRH, I, 342). Лексема походить від стсл. (цсл.) *виноградъ* [ЕСУМ, 1, с. 377]. У сучасній українській мові лексема *виноград* ‘ягоди втногаду’ засвідчена як нормативна [СУМ, I, с. 441].

ЛСР «Назви перцю чорного (*Piper nigrum*)». Для номінації перцю чорного (*Piper nigrum*) – роду рослин родини перцевих (*Piperaceae*), плоди якого широко використовують як приправу, – засвідчено лексему *перець* (1408 DMÎŞM, II, 630) (назву реконструйовано із ЛССО «Назви приправ, спецій, прянощів»):

*перець* ‘перець чорний’: *а коли илуть купити татарскыи товаръ, у совавѣ, или шолкъ, или перець, или калкы, или тебенкы* (1408 DMÎŞM, II, 630); *а што привезеть ис басараб, илї перець <...> илї воуд що, оу баковѣ* (1456 DMÎŞM, II, 789). Лексему запозичено з латинської мови (лат. *piper* ‘перець’, що походить із гр. *πέπερι* «тс.» < дінд. *pīppalī* ‘зернина перцю’ [ЕСУМ, 4, с. 347]. У сучасній українській мові лексема *перець* ‘тропічна повзуча рослина, а також її плоди у вигляді зернят

із гірким смаком і пряним запахом, що вживаються як приправа' засвідчена як нормативна [СУМ, VI, с. 318].

ЛСС «Назви трав'янистих рослин». ЛСС «Назви трав'янистих рослин» сформована сукупністю назв родів і видів трав'янистих рослин різних способів росту, що мали для населення Молдавського князівства певну прагматичну цінність.

У межах ЛСС «Назви трав'янистих рослин» виокремлюється ЛСПС «Назви окремих родів трав'янистих рослин».

ЛСПС «Назви окремих родів трав'янистих рослин». У межах цієї ЛСПС виокремлюється дві ЛСМС: «Назви окремих родів дикорослих трав'янистих рослин» і «Назви окремих родів або видів культурних трав'янистих рослин».

ЛСМС «Назви окремих родів дикорослих трав'янистих рослин». У межах цієї ЛСМС завдяки реконструкції виокремлюємо два ЛСР: «Назви очерету (*Phragmites*)», «Назви шафрану (*Crocus*)».

ЛСР «Назви очерету (*Phragmites*)». Для номінації очерету мешканці Молдавського князівства, очевидно, використовували лексему *чѣрѣт* / *чѣрѣтъ* (1400 DRH, I, 16), яку відновлюємо з ЛССО «Назви масивів рослин» (див. нижче):

*чѣрѣт* / *чѣрѣтъ* 'очерет (*Phragmites*)' < *чѣрѣтіє* / *чѣрѣтє* 'зарості очерету': *пѣтемь* <...> *на конець царинѣ, вѣтъ толѣ простѣ чѣрѣсь дела, по чѣрѣтїи* (1400 DRH, I, 16). Лексема є континуантом псл. *\*občerty* [ЭССЯ, 26, с. 137]. У сучасній українській літературній мові засвідчено фонетичний варіант цієї лексеми, який функціонує як нормативний: *очерѣт* (*Phragmites*) 'багаторічна водяна або болотна трав'яниста рослина родини злакових з високим стеблом і розлогою пірамідальною волоттю' [СУМ, V, с. 831]. Фонетичні варіанти лексеми засвідчені в окремих говірках української мови з такою самою семантикою, зокрема: у зх.-поліс. говірках: *черѣт* 'очерет; *Phragmites*' [СЗПГ, 2, 249]; у наддністрянському говорі: *чѣрет* 'очерет' [НРС, с. 273]; *черѣт* 'очерет' [СУМ<sub>Гр</sub>, IV, с. 456].



ЛСР «Назви шафрану (*Crocus*)». Для номінації шафрану (*Crocus*) – роду рослин родини Ірисові, або Касатикові (*Iridaceae*) – використано лексему *шафран* (1460 DLŞM, II, 273) (реконструйовано з ЛСС «Назви приправ, спецій, прянощів»):

*шафран* ‘шафран’ < *шафран* ‘шафран (прянощі)’: а ѿт краингыѣ рѣчєи, цю соут розмаити рѣчи <...> циквгы, *шафран*, шапки, плочужнаа желиза (1460 DLŞM, II, 273). Лексему запозичено з середньовісньонімецької мови (пор.: свн. *saffran*, *sapharan*) [ЕСУМ, 6, с. 390]. У сучасній українській мові лексема *шафран* ‘багаторічна трав’яниста рослина родини півникових переважно з оранжево-жовтими квітами’, ‘висушені приймочки квітів цієї рослини, які використовуються для виготовлення оранжево-жовтих фарб, прянощів, ліків і т. ін.’ засвідчена як нормативна [СУМ, XI, с. 422].

ЛСМС «Назви окремих родів або видів культурних трав’янистих рослин». У межах цієї ЛСМС виокремлюється шість ЛСР: «Назви жита посівного (*Secale cereale*)», «Назви пшениці (*Phragmites*)», «Назви конопель (*Cannabis sativa*)», «Назви капусти (*Brassica oleracea*)», «Назви чебрецю (*Thymus*)», «Назви імбиру (*Zingiber*)».

ЛСР «Назви жита посівного (*Secale cereale*)». Для номінації жита посівного (*Secale cereale*) – виду рослин роду жито (*Secale*) родини Тонконогові (*Poaceae*) – мешканці Молдавського князівства використовували лексему *жито* (1453 DRH, II, 38):

*жито* ‘жито (*Triticum L.*)’: да естѣ имѣ словодно ѡрали соби и *жито* сїати и сино косити оу торговскою царинѣ Ѡучавскоѣ (1453 DRH, II, 38). Лексема є континуантом \**žito* [ЕСУМ, 2, с. 200]. У сучасній українській мові лексема *жито* ‘злакова рослина, зерна якої використовуються для виготовлення хліба’, ‘зерно цієї рослини’ засвідчена як нормативна [СУМ, I, с. 533].

У межах ЛСР «Назви жита посівного (*Secale cereale*)» виокремлюється ЛСПР «Назви плодів жита».

ЛСПР «Назви плодів жита». Для номінації плодів жита засвідчено лексему *жито* (1448 DRH, I, 394):

*жито* ‘збіжжя’: коли прїидеть медъ и *жито* нашего монастырѣ штъ Повратѣ (1448 DRH, I, 394); дали есми сестъ нашъ листъ на то बारे кого шнъ пошлетъ <...> с потребами монастырскими до Келїи, или *житомъ* или *медомъ* или по рибѣ или пакъ будъ ис чимъ (1471 DRH, II, 257).

ЛСР «Назви пшениці (*Triticum L.*)». Для номінації пшениці мешканці Молдавського князівства, очевидно, використовували лексему *пшеница* / *пшеница* (відновлюємо з ЛССО «Назви мита»).

У межах ЛСР «Назви пшениці (*Triticum L.*)» виокремлюється ЛСПР «Назви плодів пшениці».

ЛСПР «Назви плодів пшениці». Для номінації плодів пшениці засвідчено лексему *пшеница* / *пшеница* (1453 DRH, II, 33)<sup>1</sup>:

*пшеница* / *пшеница* ‘збіжжя, зерно’: по дванадесѣтъ колодъ солодъ и четири колодъ *пшенице* (1453 DRH, II, 33). Лексема є континуантом псл. *\*rъšenica*, похідного від *\*rъšeno* [ЕСУМ, 4, с. 648]. У сучасній українській мові лексема *пшеніця* ‘рослина родини злакових, із зерна якої виробляють біле борошно, крупу та інші продукти’, ‘зерна цієї рослини’ засвідчена як нормативна [СУМ, VIII, с. 415].

ЛСР «Назви конопель звичайних (*Cannabis sativa*) – виду рослин родини Коноплеві (*Cannabaceae*)». Для номінації цієї рослини мешканці Молдавського князівства використовували лексеми *конопли*, *коноплиа* (1488 DHR III: 42) (назву реконструюємо з ЛСС «Назви масивів рослин» (див. нижче):

---

<sup>1</sup> Прикметник *пшеничын* в УМГ зафіксовано раніше: по десѣтъ колодъ пшеничынѣхъ и по девѣтъ поставѣ Чехѣ (1411 DRH, I, 41).

*конопли, конопля* ‘коноплі’: а *штѣ толѣ на дрѣгѣи столпѣ*, по више *конопли* (1488 DMŞM, 127). Лексема є континуантом псл. *\*konopъ, \*konopja* [ЕСУМ, 2, с. 553]. У сучасній українській мові лексема *коноплі* ‘однорічні трав’янисті рослини, зі стебел яких виготовляють прядиво, а з насіння видобувають олію’ функціонує як нормативна [СУМ, IV, с. 262].

ЛСР «Назви капусти (Brassica)». Для номінації капусти (Brassica) – роду рослин родини капустяних (Brassicaceae), трав’янистої харчової культури, мешканці Молдавського князівства, очевидно, використовували лексему *капуста* (1458 DRH, II, 103):

*капуста* ‘капуста’ (відновлюємо з ЛССО «Назви податків»): *тотѣ люди <...> да не имають ни мѣсто штѣ ихъ трѣговли платити <...> ни штѣ капуста* (1458 DRH, II, 103); или мито штѣ нихъ брати <...> или *штѣ капуста* (1466 DRH, II, 190). Більшості слов’янських мов відоме слово *капуста*, але етимологи не наважуються віднести його до праслов’янських, допускаючи його запозичення із середньолатинської мови [ЭСРЯ, II, с. 188; ЕСУМ, 2, с. 379]. У сучасній українській мові лексема *капуста* ‘городня рослина родини хрестоцвітих, листя якої використовують для виготовлення різних страв’ функціонує як нормативна [СУМ, IV, с. 98].

ЛСР «Назви чебрецю (Thymus)». Для номінації чебрецю засвідчено лексему *темианъ* (1408 DMÎŞM, II, 630):

*темианъ* ‘чебрець’ < *темианъ* ‘фіміам’ (реконструйовано із ЛССО «Назви приправ, спецій, прянощів»): а коли имѣть купити татарскѣи товарѣ, ѹ сочавѣ, или шолкѣ <...> или *темианъ*, или грецкѣи квас, отѣ гривнѣ (1408 DMÎŞM, II, 630; 1434 DMÎŞM, II, 668; 1456 DMÎŞM, II, 788). Лексема походить з грецької мови (пор.: гр. *θύμαμα* ‘куріння; стсл. *темианъ*) [ЕСУМ, 5, с. 568]. У сучасній українській мові лексема відсутня, як нормативна функціонує лексема *чебрець* [СУМ, XI, с. 289].

ЛСР «Назви імбиру (*Zingiber*)». Для номінації імбиру (*Zingiber*) – роду рослин родини Імбирні (*Zingiberaceae*) – засвідчено лексему *ингбир* / *инбир* (1456 DMİŞM, II, 788):

*ингбир* / *инбир* ‘імбир’ < *ингбир* ‘імбир’ (реконструйовано із ЛССО «Назви приправ, спецій, прянощів»): а коли имуть купити татарскыи товаръ, у соуавѣ, или шолкъ <...> или грецкѣи квас, или *ингбир*, а они авъы платили ѿт гривны три гроши (1456 DMİŞM, II, 788); Я коли имуть купити татарскыи товаръ или заморскыи оу соуавѣ: и камхи <...> или грецкѣи квас, или *инбир*, или перецъ (1460 DLŞM, II, 273). Лексему, ймовірно, через польське посередництво запозичено з німецької мови [ЕСУМ, 2, с. 297; ЭСРЯ, II, с. 129]. У сучасній українській мові *імбір* ‘тропічна трав’яниста рослина, м’ясисте кореневище якої багате ефірними оліями’, ‘прянощі, виготовлені з цього кореневища’ засвідчена як нормативна [СУМ, IV, с. 18].

ЛСМГ «Назви масивів рослин». До ЛСМГ «Назви масивів рослин» належать назви сукупностей рослин однакових чи різних життєвих форм, родів або видів, що займають певний (великий або невеликий) простір.

У межах ЛСМГ «Назви масивів рослин» виокремлюється ЛСС «Назви типів масивів рослин».

ЛСС «Назви типів масивів рослин». В УМГ засвідчено назви, що відбивають диференціацію масивів рослин за типом життєвої форми, за родами чи видами рослин, які їх формують, за розмірами зайнятої ними площі, за ступенем освоєння людиною. Початком поділу ЛСС «Назви типів масивів рослин» є виокремлення в її межах на основі диференціації масивів за типом життєвої форми рослин, що їх формують, трьох ЛСПС: «Назви масивів рослин, серед яких переважають дерева», «Назви масивів рослин, серед яких переважають кущі», «Назви масивів рослин, серед яких переважають трав’янисті рослини» (у межах кожної із цих ЛСПС на основі диференціації за іншими ознаками виокремлюються дрібніші ЛССО).

ЛСПС «Назви масивів рослин, серед яких переважають дерева». У межах ЛСПС «Назви масивів рослин, серед яких переважають

дерева» виокремлюється дві ЛСМС: «Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева» і «Назви масивів культурних рослин, серед яких переважають дерева».

ЛСМС «Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева». У межах цієї ЛСМС виокремлюється два ЛСР: «Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової чи різної таксономічної належності» і «Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової таксономічної належності».

ЛСР «Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової чи різної таксономічної належності». У межах ЛСР «Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової чи різної таксономічної належності» виокремлюється два ЛСПР: «Назви великих масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової чи різної таксономічної належності» і «Назви невеликих масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової чи різної таксономічної належності».

ЛСПР «Назви великих масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової чи різної таксономічної належності». Загальною назвою великих масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової чи різної таксономічної належності, в УМГ є лексема *лѣсь* / *лись* (1399 DRH, I, 11):

*лѣсь* / *лись* ‘ліс’: ...Хрѹшева потока.....та чѣресъ *лѣса*..... ль могилы доуплѣнъи (1399 DRH, I, 11); а штъ толѣ швернетъ, поперекъ чѣресъ *лѣсь*, прости на верхъ (1446 DRH, I, 373); штъ толѣ протѣ на краи *лиса*, на в ѝлхи (1488 DRH, III, 51); на краи *лиса* гравъ, тамо крѣсть рѣбанъ (1492 DRH, III, 214); штъ толѣ чѣресъ *лѣсь* и чѣресъ потѣкъ ѝ рипъ, штъ толѣ, попудъ дѣла, ѝ жидовинъ (1497 DRH, III, 361). Лексема походить від псл. \**lěsь* [ЕСУМ, 3, с. 266]. У сучасній українській мові лексема *ліс* ‘велика площа землі, заросла деревами і кущами’// ‘дерева, які ростуть

на такій площі' // 'певна ділянка такої площі' засвідчена як нормативна [СУМ, IV, с. 552].

У межах ЛСПР «Назви великих масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової чи різної таксономічної належності» виокремлюється два ЛСМР: «Назви типів великих масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової чи різної таксономічної належності» і «Назви частин великих масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової чи різної таксономічної належності».

ЛСМР «Назви типів великих масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової чи різної таксономічної належності». У межах цього ЛСМР виокремлюється два ЛСММР: «Назви великих заповідних масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової чи різної таксономічної належності» і «Загальні назви мисливських угідь».

ЛСММР «Назви великих заповідних масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової чи різної таксономічної належності». Для номінації заповідного лісу використано лексеми *бранище* / *бранища* (1453 DRH, II, 29):

*бранище* / *бранища* 'ліс': и даль свою пасикѹ, що єсть оу нашємь *бранищѹ*, оу Бохотинѣ (1453 DRH, II, 29); штъ нашей *бранищи* штъ Бохотинѣ (1454 DRH, II, 54); Да єсть тотѹ *бранищѣ* монастырь до оустїе Пѣткои, гдѣ спадаєт оу Сѹчавѣ (1490 DRH, III, 141); И оу тѹ *бранищѹ* монастыр да ловит соби рибѹ и звѣрь, и монастырскѹи товарѹ да сѣ пасєть, а инь никто без игѹменовѹ волю да не смѣєть оу тотѹ *бранищѹ* ни рибѹ ловити, ни инїи звѣрь, ни товар пасти, и ни инѹ ни єднѹ роботу робити (1502 DLŠM, II, 210 – 211). Лексема, очевидно, засвоєно зі староболгарської мови, де *бранище* 'ліс, у якому заборонена вирубка, заповідник' < *браня* 'захист, заборона' [43 EP;

БЕР, I, с. 74]<sup>1</sup> (пор. також: болг. *бранище* ‘лісовий заповідник, заповідний ліс’ [БРС, с. 45]). У сучасній українській мові лексема не засвідчена.

ЛСММР «Загальні назви мисливських угідь». Для номінації мисливських угідь – ділянок суші та водного простору, на яких перебувають або можуть перебувати тварини і які передані належним чином у користування для полювання, – засвідчено лексему *ловица* (1455 DMÎŞM, II, 774):

*ловица* ‘мисливські угіддя, місця, які призначалися для полювання або риболовлі князя чи боярина. У таких місцях заборонялося полювати або рибалити простим людям’: и съ млингы и съ оүсили доходгы, што єст к томѣ торговли <...> и съ ловишчани и съ оүсили доходгы (1455 DMÎŞM, II, 774). Лексема є континуантом псл. *\*lovišče* (< *\*lovъ* + *-išče*) [ЭССЯ, 16, с. 108 – 109], пор. також: *ловище* ‘засіка для полювання; пустка’ [МСПКУМ, 1, с. 407]. У сучасній українській мові лексема *лѡвица* ‘мисливське угіддя’ засвідчена як нормативна [ВТССУМ, с. 625].

ЛСМР «Назви частин великих масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової чи різної таксономічної належності». У межах цього ЛСМР виокремлюється три ЛСММР: «Назви краю великого масиву дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової чи різної таксономічної належності», «Назви частини лісу, що відрізняється формою від основного масиву лісу» і «Назви частини лісу, що контрастує з основним масивом рослин за типом домінуючих життєвих форм».

ЛСММР «Назви краю великого масиву дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової чи різної таксономічної належності». Для номінації краю великого масиву дикорослих дерев, тобто узлісся – простору біля лісу, перехідної смуги між лісом із усіх ярусів лісової рослинності, що його утворюють, і суміжним типом рослинності (лукою, болотом і под.) – засвідчено лексеми *оузлѣсіє* / *из лисіє* (1409 DRH, I, 35):

---

<sup>1</sup> *Бранище* ‘гора, запазена от паша’, вж. *брѣня*. – Заето в рум. *brănişte* [БЕР, I, 74]; пор.: *brănişte* ‘лісовий заповідник, заповідний ліс’ [DRR, с. 476].

*оузлѣсіє / из лисіє* ‘узлісся, край лісу’: та, гори долиною, до колѣ исходитъ оу полѣну, та, *из лисіємъ* втѣ Тоудора гори (1409 DRH, I, 35); а втѣ толѣ, прости чєрєсь потокъ Добротичинь, на дѣвь, *на оузлѣсіє* (1414 – 1419 DRH, I, 55); поченши втѣ Винни, втѣ тополи, та на могила втѣ Могоша, та прости *на ѓзлѣсіє*, та, долѣ *оузлѣсіємъ*, на Великій Могили (1493 DRH, III, 248). Лексеми є континуантами псл. \**vъzlěsьjь* < \**lěsь* [ЕСУМ, 3, с. 266]. У сучасній українській мові як нормативний засвідчено фонетичний варіант лексеми: *узлісся* ‘смуга на краю лісу’ [СУМ, X, с. 408].

ЛСММР «Назви частини лісу, що відрізняється формою від основного масиву лісу». Для номінації частини лісу, що відрізняється формою від основного масиву лісу, засвідчено номінативні словосполучення, засновані на метафоричному порівнянні частини лісового масиву з частиною тіла тварини – *лѣсавъ рогъ, рог лѣса*:

*лѣсавъ рогъ* ‘частина лісу, що виступає вбік, звужуючись у кінці’: втѣ *лѣсавъ рогъ*, що близь пѣтѣ (1492 DRH, III, 214);

*рог лѣса* ‘частина лісу, що виступає вбік, звужуючись у кінці’: втѣ толѣ до писка, та, протѣ чєрєсь поле, *на рогъ лѣса* Немѣцкокого (1427 DRH, I, 98). У сучасній українській мові лексема *ріг* ‘що-небудь, що формою нагадує кістковий нарост на голові тварин’, ‘сторона, край чого-небудь’ засвідчена як нормативна [СУМ, VIII, с. 553].

ЛСММР «Назви частини лісу, що контрастує з основним масивом рослин за типом домінуючих життєвих форм». Для номінації частини лісу, що контрастує з основним масивом рослин за типом домінуючих життєвих форм, тобто галявини – відкритої, незарослої деревами ділянки в лісі – засвідчено лексеми *поляна / полѣна / полєна* (1392 DRH, I, 3), *полна / поєна* (1409 DRH, I, 35), *рѣнкъ* (1490 DLŞM, I, 420):

*поляна / полѣна / полєна* ‘поляна’: та на тѣ стороноу Серєта, оу нижнимъ коньци *поляны*, могила (1392 DRH, I, 3); та, гори долиною, до колѣ исходитъ оу *полѣну*, та, *из*





ЛСММПП «Назви невеликої галявини». Для називання невеликої галявини засвідчено лексеми *поєница* (1473 DLŞM, I, 184), *поленка* (1428 DRH, I, 105):

*поєница* ‘поляна’: и ѡт там дръвѡм по срѣд поєница, идеже спадаєт дръм оу врод старѣи топлици (1473 DLŞM, I, 184); долѣ потокѡм Блѣкоє, до поєница Тодерещем (1473 DRH, II, 289). Лексема є дериватом із суфіксом *-ица* від *поєна* ‘поляна’. Лексему *поєница* вважаємо романізованим слов’янізмом (пор.: рум. *roeni*, молд. *поянэ* ‘поляна’. У сучасній українській мові лексема засвідчена, зокрема, у говірках Івано-Франківщини: *поєниці* мн. ‘прогалина в лісі, просіка’ [СНГНІФ, с. 228];

*поленка* ‘полянка’: и сѣ оусими поленки ѡтѣ синожати оу тѣхъ хотарь (1428 DRH, I, 105). Лексема є демінутивом від *поєна*. Засвідчені в сучасній українській літературній мові та її окремих говірках фонетичні варіанти лексеми, що, маючи таку саму чи близьку семантику, різняться сферами функціонування: лексема *полянка* зменш.-пестл. до ‘поляна’ в сучасній українській мові засвідчена як нормативна [СУМ, VII, с. 108], лексема *поле́нка* – як діалектна в гуц.: *полѣнка* ‘галявина, пасовище серед лісу’ [ГГ, с. 153], у говірках Івано-Франківщини: *поленка* ‘мала рівна поляна’, ‘прогалина в лісі, просіка’ [СНГНІФ, с. 221] і в УГР, зокрема в пд.-бук. гуц.: *поленка* ‘сіножать у лісі’ [СГБ, с. 203].

ЛСР «Назви невеликих масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової чи різної таксономічної належності». Для номінації невеликих масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової чи різної таксономічної належності, засвідчено лексеми *гаи* (1443 DRH, I, 330), *дрѣва* (1446 DRH, I, 373), *лѣсокъ* (1427 DRH, I, 98), *рѣдъ / рѣдъ* (1436 DMĪŞM, I, 475):

*гаи* ‘гай’: тѣм мѣ видѣвшє правою и вѣрною их слоужбоу до нас <...> дали єсми им <...> селище <...> и сѣ великѣмѣ гаємѣ, що єстѣ близѣ Милѣтина, и сѣ вѣсѣмѣ трѣніємѣ, що сѣтѣ близѣ Милѣтина (1443 DRH, I, 330). Лексема походить від \**gajь*

[ЕСУМ, 1, с. 451]. У сучасній українській мові лексема *гай* ‘невеликий, перев. листяний ліс’ засвідчена як нормативна [СУМ, II, с. 15];

*ДРЕВА* ‘дерев; сукупність дерев, що займають невелику площу’: *поперекъ чѣресъ листь, на поутѣ, таже поутѣмъ и дѣломъ долоу на роубажіе на ДРЕВА* (1446 DRH, I, 373). Лексема є континуантом псл. *\*dervъje* < *\*dervo* [ЕСУМ, 2, с. 37]. Сукупність дерев, що займають невелику площу, в сучасній українській мові позначає лексема *дерéва*;

*ЛѢСОКЪ* ‘лісок, гай’: *та, штѣ толѣ, на дубови пенѣ, та на краи ЛѢСОКЪ Дворѣновъ, та на могилу, што на Молдавѣ* (1427 DRH, I, 98); *штѣ Несфота, валомъ, штѣ валоу, поперекъ Костюкова ЛѢСКА, штѣ ЛѢСКА, поперекъ дѣбровы* (1432 DRH, I, 157); *по той сторонѣ, на долину што падаеть противъ Якашева Кешенева, оу Кръници, гдѣ есть Татарская Велица, противѣ ЛѢСКА* (1436 DRH, I, 218). Лексема є континуантом псл. *\*lěsъkъ* < *\*lěsъ* [ЕСУМ, 3, с. 266]. Лексема *лѣсокъ*, є, можливо, демінутивом від *лѣсъ*, який повністю чи частково втратив демінутивність і термінологізувався для позначення невеликого (молодого) лісового масиву. У сучасній українській мові лексема *лісо́к* зменш.-пестл. до ‘ліс’ засвідчена як нормативна [СУМ, IV, с. 525];

*рѣдъ / радъ* ‘невеликий листяний ліс, гай’: *далиже и потвѣдили есми емѣ правовѣрное его вѣслѣженіе од нашей земли <...> селище Фндевѣ и под длѣги рад (?) кытеци гдѣ ест микъ* (1436 DMÎŞM, I, 475); *а штѣ дуба, чѣресъ рѣдю, до великои дороги* (1466 DRH, II, 206); *а штѣ толѣ на столпѣ, наи краи рѣдю могила дѣплѣта* (1488 DRH, III, 42); *штѣ толѣ право чѣресъ конецъ рѣдѣ* (1490 DRH, III, 159); *штѣ това горѣ дѣбровою, та на конецъ рѣдѣ и на конецъ нивамъ Перітаномъ* (1495 DRH, III, 280); *та, чрѣсь тотъ радъ, на солотвинкѣ* (1501 DRH, III, 467). Лексема, що є континуантом псл. *\*rědъ* [ЕСУМ, 5, с. 90], ймовірно, запозичена румунською мовою зі слов’янських (пор. ще: рум. *rediu* ‘молодий лісок / лісок, молодняк’

[PPC-80, с. 1200]; молд. *реду* ‘молодий лісок’ [MPC, с. 528]). У сучасній українській мові лексеми не виявлено.

ЛСМС «Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової таксономічної належності». У межах цієї ЛСМС виокремлюється шість ЛСР: «Назви масивів дикорослих дерев, серед яких переважають буки», «Назви масивів дикорослих дерев, серед яких переважають дуби», «Назви невеликого масиву дикорослих рослин, серед яких переважають берези», «Назви невеликого масиву дикорослих рослин, серед яких переважають верби», «Назви невеликого масиву дикорослих рослин, серед яких переважають тополі», «Назви невеликого масиву дикорослих рослин, серед яких переважають ясени» і «Назви невеликого масиву дикорослих рослин, серед яких переважають берести».

ЛСР «Назви масивів дикорослих дерев, серед яких переважають буки». У межах цього ЛСР виокремлюється два ЛСПР: «Назви великих масивів дикорослих дерев, серед яких переважають буки» і «Назви невеликих масивів дикорослих рослин, серед яких переважають буки».

ЛСПР «Назви великих масивів дикорослих дерев, серед яких переважають буки». Для номінації великого масиву дикорослих дерев, серед яких переважають буки, засвідчено лексему *Буковина* (1392 DRH, I, 3):

*Буковина* ‘буковина, буковий ліс’: а штола ѳрѣзъ Серета, горѣ, до великой Буковинѣ <...> а штола, по краи Буковинѣ, дѣломъ доловъ, до валуѣ (1392 DRH, I, 3); *чресъ Буковиноу, оу Булбоакѣ, оу рипи штѣ Баломиреци* (1428 DRH, I, 116); *та Буковиною долѣ до Лѣковицкое хотарѣ, гдѣ вѣходитѣ стежка штѣ Буковина* (1488 DRH, III, 62). Лексема – континуант псл. *\*bukovina* [ЭССЯ, 3, с. 89]. Варіанти цієї лексеми з таким самим значенням засвідчено в говірках південно-західного наріччя, зокрема: в бойк. говірках: *буковина* ‘буковий ліс’ [СБГ<sub>Он</sub>, 1, с. 75]; у бук.: *буковіна* ‘буковий ліс’ [СБГ, с. 41], а також в УГР, зокрема в пд.-бук. гуц. говірці: *буковина* ‘(буковий ліс) бучина’ [СГБ, с. 143]. У сучасній українській мові лексема використовується як власна назва: *Буковіна* (край буків) – історичний

регіон, розташований між середньою течією Дністра та головним Карпатським хребтом у долинах верхньої течії Пруту та Серету. Нині ця територія входить до складу України (частина Чернівецької області) та Румунії (частина повіту Сучава) [43 EP].

ЛСПР «Назви невеликих масивів дикорослих дерев, серед яких переважають буки». На території Молдавського князівства для номінації лісових масивів дещо менших розмірів або номінації лісових масивів з молодих дерев, очевидно, використовувалися номени, утворені від назв великих масивів за допомогою продуктивного при творенні топонімів в українській мові демінутивного суфікса *-к-*, а також суфікса *-иця*. Для номінації невеликого масиву дикорослих рослин, серед яких переважають буки, засвідчено лексему *БОУКОВИНКА* (1414 DRH, I, 53):

*БОУКОВИНКА* ‘буковина, буковий ліс’: *УТЬ КОНЕЦЬ ТОЮ БОУКОВИНКЪ ИС НИЖЕ, ДОЛОВЬ ДЪЛОМЬ, ДО НИЖЕ ПОУТЬКЪ ЧТО ИДЕТЬ УТЬ ХЛАПЕЩИ* (1414 DRH, I, 53). Лексема є дериватом від псл. *\*bukovina* [ЭССЯ, 3, с. 89], засвідчена, зокрема в бойк. говірках: *буковинка* ‘буковий ліс’ [СБГ<sub>Он</sub>, 1, с. 75], а також у говірках Івано-Франківщини: *буковинка* ‘ліс, в якому росте бук’, ‘буковий ліс’ [СНГНІФ, с. 40].

ЛСПР «Назви масивів дикорослих дерев, серед яких переважають дуби». У межах цього ЛСПР виокремлюється два ЛСПР: «Назви великих масивів дикорослих дерев, серед яких переважають дуби» і «Назви невеликих масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дуби».

ЛСПР «Назви великих масивів дикорослих дерев, серед яких переважають дуби». Для номінації великого масиву дикорослих дерев, серед яких переважають дуби, засвідчено лексему *ДОУБРОВА / ДЪБРОВА* (1393 DRH, I, 5):

*ДОУБРОВА / ДЪБРОВА* ‘дубовий ліс, діброва’: *УТ ТУЛА ДО ДЪБА, НА КРАІ ДЪБРОВЪ, А И СЪ ДЪБА, ПРОСТЪКЪ ЧЕРЕСЬ ПОЛЕ, НА МОГИЛУ* (1393 DRH, I, 5); *УТЬ ТОГО МОСТА <...> НА КРАИ ВЪШНЕИ ДОУБРОВЪ* (1400 DRH, I, 16); *СЕЛО <...> ЩО ПРОТИВЪ КАЛІЕНЕЩЬ ПОДЪ ДОУБРОВОЮ* (1500 DRH, III, 458); *Я ХОТАР ВЪШЕПИСАНИИ СЕЛОМ, <...> ТЪЛИЖЕ ПОУТЕМ, ТА*

*ДѢБРОВОЮ* <...> до копанної могили (1501 DRH, II, 184); *ДѢБРОВОЮ* до П'єг҃ови рѣдѣ (1501 DRH, III, 467). Лексема є континуантом псл. \**dǫbrova* [ЭССЯ, 5, с. 93 – 94]. У сучасній українській мові фонетичний варіант лексеми засвідчений як нормативний: *дібрóва* ‘листяний ліс на родючих ґрунтах, у якому переважає дуб’ [СУМ, II, с. 296].

ЛСПР «Назви невеликих масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дуби». Для номінації невеликого масиву рослин, серед яких переважають дуби, засвідчено лексеми *доуѣровица* (1414 – 1419 DRH, I, 55), *доуѣровка* / *дѣровка* (1500 DRH, III, 454):

*доуѣровица* ‘невеликий дубовий ліс, дібровка’: а ѡтѣ толѣ, прости <...> на *доуѣровици* (1414 – 1419 DRH, I, 55); ѡтѣ това ѹересѣ *доуѣровицѣ* на долинкѣ (1489 DRH, III, 92). Лексема є дериватом із суфіксом *-ica* від псл. \**dǫbrova* [ЭССЯ, 5, с. 93];

*доуѣровка* / *дѣровка* (очевидно, ‘невеликий дубовий ліс, дібровка’. – Б. Т.): дали и приложили есмѣ ѡт нас толѡу же вѣше писанноѡу нашеѡу свѣтѡмѣ монастырѣ ѡтѣ Немца болото Кривал и ѡзеро на имѣ подѣ *Дѣровка* и сѣ грѣлоу, на имѣ Кѣшѹина (1500 DRH, III, 454) (назву реконструйовано з ЛССО «Топоніми»). Лексема є суфіксальним дериватом від псл. \**dǫbrova* [ЭССЯ, 5, с. 93].

Наступні ЛСП, очевидно, позначали невеликі масиви листяних рослин.

ЛСП «Назви невеликого масиву дикорослих рослин, серед яких переважають берези». Для номінації невеликого масиву рослин, серед яких переважають берези, засвідчено лексему *березникѣ* (1393 DRH, I, 5):

*березникѣ* ‘березник, березовий гай’: ѡт толѣ, скоуѣ *березникѣ*, на другѹю могила (1393 DRH, I, 5). Лексема є континуантом псл. \**berzъnikъ* [ЭССЯ, 1, с. 208]. У сучасній українській мові лексема *березнік* ‘березовий гай, ліс’ засвідчена як нормативна [СУМ, I, с. 160].

ЛСР «Назви невеликого масиву дикорослих рослин, серед яких переважають верби». Для номінації невеликого масиву рослин, серед яких переважають верби, засвідчено лексему *ВЕРБИЇ* (1424 DRH, I, 81):

*ВЕРБИЇ* ‘верб’я’: *штѣь єдного дѣва оу дръгы дѣвѣь, а штѣь толѣ на ВЕРБИИ* (1424 DRH, I, 81). Лексема походить від псл. *\*vьrbьje* [ЕСУМ, 1, с. 350]. Лексема *ВЕРБИИ* ‘зб. до *верба*’ засвідчена в пам’ятках російської мови XI – XVII ст. [СРЯ, 2, 81]. У сучасній українській мові фонетичний варіант лексеми засвідчений як рідковживаний *верб’я* збірн. до ‘верби’ [СУМ, I, с. 327].

ЛСР «Назви невеликого масиву дикорослих рослин, серед яких переважають тополі». Для номінації невеликого масиву дикорослих рослин, серед яких переважають тополі, засвідчено лексему *ТОПОЛІЇ* (1412 DRH, I, 45):

*тополіі* (очевидно, збірн. від ‘тополя’. – *Б. Т.*): *Я хотарѣ тѣмѣь селомѣь, штѣь Ярдѣва, штѣь Тазлова, штѣь водѣь, по середѣь тополіа, на краи тополіа, пивница* (1412 DRH, I, 45). Лексема є континуантом псл. *\*topolьje* < *\*topolь* [ЕСУМ, 5, с. 601]. У сучасній українській мові лексему в такій формі не виявлено, натомість функціонує форма *топольник* збірн. ‘зарості тополь’ [СУМ, X, с. 198].

ЛСР «Назви невеликого масиву дикорослих рослин, серед яких переважають ясени». Для номінації невеликого масиву дикорослих рослин, серед яких переважають ясени, в УМГ засвідчено лексему *ГАСИНКА* (1425 DRH, I, 86):

*гасинка* ‘(ліс) ясенина’: *подли гасинкѣь, до швершіи, где сѣтьь дви могилѣь* (1425 DRH, I, 86). Лексема, очевидно, є дериватом від псл. *\*(j)asenъ* [ЕСУМ, 6, с. 555]. У сучасній українській мові функціонує лексема *ясенина* збірн. ‘ясеніві дерева’ [СУМ, XI, с. 652].

ЛСР «Назви невеликого масиву дикорослих рослин, серед яких переважають берести». Для номінації невеликого масиву рослин, серед яких переважають берести, засвідчено лексему *БЕРЕСТОКЪ* (1499 DLŞM, II, 148):

*БЕРЕСТОКЪ* ‘берестовий гай’: *ѡТЪ ТОЛКЪ ЧЕРЕС ПОЛЕ ТА НА ДОЛИНѢ БЕРЕСТКЕМ* на копанѢ могилахъ, *ѡТЪ ТОЛКЪ* на врѣхѣ потока *Рѣдѣнишь* (1499 DLŠM, II, 148). Лексема є дериватом псл. *\*berstь* [ЭССЯ, 1, с. 200]. У сучасній українській мові лексема *бересток* ‘зменш. до *берест*’ засвідчена як нормативна [СУМ, I, с. 160].

ЛСМС «Назви масивів культурних рослин, серед яких переважають дерева». У межах цієї ЛСМС виокремлюється два ЛСР: «Загальні назви масивів культурних рослин, серед яких переважають дерева» і «Назви масивів культурних рослин, серед яких переважають дерева однакової таксономічної належності».

ЛСР «Загальні назви масивів культурних рослин, серед яких переважають дерева». В УМГ засвідчено загальну назву масивів культурних рослин, серед яких переважають дерева, яка виразно вказує на участь людини у формуванні цих масивів, зумовлену прагматичною цінністю вирощуваних рослин: *садъ* (1499 DRH, III, 420):

*садъ* ‘сад’: *ЧЕРЕСЬ* ровнинѢ прости *ѡ* Прокопови *садъ* (1499 DRH, III, 420); *ѡТЪ* *ТОЛКЪ ЧЕРЕСЬ* *середъ сада* Тѣлицева, *та на поутѣ що идетъ до Бани* (1499 III: 420). Лексема є континуантом псл. *\*sadь* < *\*saditi* [ЕСУМ, 5, с. 163]. У сучасній українській мові лексема *сад* ‘спеціально відведена значна площа землі, на якій вирощують плодові дерева, кущі тощо’ // ‘присадибна ділянка, засаджена плодовими деревами, кущами, квітами тощо’ // ‘дерева, кущі та ін., що ростуть на цих ділянках, площах’ засвідчена як нормативна [СУМ, IX, с. 9].

ЛСР «Назви масивів культурних рослин, серед яких переважають дерева однакової таксономічної належності». У межах цього ЛСР виокремлюється два ЛСПР: «Назви невеликих масивів рослин, серед яких переважають черешні» і «Назви невеликих масивів рослин, серед яких переважають яблуні».

ЛСПР «Назви невеликих масивів рослин, серед яких переважають черешні». Для номінації невеликих масивів рослин, серед яких



переважають черешні, у Молдавському князівстві використовували лексему *чиреш* (1401 DRH, I, 19):

*чиреш* ‘назва невеликого масиву рослин, серед яких переважають черешні’ < *чиреш* ‘назва місцевості в Молдавському князівстві’ [ССУМ, 2, с. 544]: *штъ чиреша* поперекъ простѣкъ полемъ, на Бахлоуи, та Бахлоуемъ долу, до долины (1401 DRH, I, 19); а хотаръ томоу селоу штъ *чиреша* простѣкъ полемъ на бахлоую (1411 DMÎȘM, I, 84). Лексема *чиреш* умотивована румунським апелятивом (пор.: молд. *чиреш* ‘черешня’, рум. *cireșu* ‘т. с.’) [124, с. 75; 366, с. 218]. Похідним від *чиреш* утворенням є власна назва *Череш* – село на Буковині. У сучасній українській мові як нормативний із таким самим значенням засвідчений номен *черешнік* ‘зарості черешні’ [СУМ, XI, с. 308].

ЛСПР «Назви невеликих масивів рослин, серед яких переважають яблуні». Для номінації невеликих масивів рослин, серед яких переважають яблуні, засвідчено лексему *яблѣки* (1488 DRH, III, 52):

*яблѣки* ‘масив, що складається з яблунь’: *штъ толѣ горы лѣгомъ и чѣрѣсь пѣтъ, оу яблѣки* (1488 DRH, III, 52). У сучасній українській мові морфологічний варіант лексеми *яблука* з такою семантикою засвідчений, зокрема, в говірках південно-східного наріччя.

ЛСПС «Назви масивів рослин, серед яких переважають кущі». У межах цієї ЛСПС виокремлюються дві ЛСМС: «Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважають кущі», «Назви масивів культурних рослин, серед яких переважають кущі».

ЛСМС «Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважають кущі». У межах цієї ЛСМС виокремлюється два ЛСП: «Загальні назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважають кущі» і «Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважають кущі однакової таксономічної належності».

ЛСР «Загальні назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважають кущі». Загальною назвою невеликого масиву рослин, серед яких переважають кущі, є *хворостіє* (1424 DRH, I, 81):

*хворостіє* ‘зарості чагарнику, хворостняк’ (реконструйовано з ЛССО «Назви частин масивів дикорослих рослин»): *а шть потока на конецъ хворостіа, а шть конецъ хворостіа до дороги* (1424 DRH, I, 81). Лексема – континуант псл. \**xvorstje* < \**xvorstь* [ЕСУМ, 6, с. 169]. У сучасній українській мові словотвірний варіант лексеми засвідчений як нормативний: *хвóрост* ‘дрібні лісові зарості; поросль’ [СУМ, XI, с. 48].

ЛСР «Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважають кущі однакової таксономічної належності». У межах цього ЛСР виокремлюється два ЛСПР: «Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважає лоза (верболіз)» і «Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважає терен». Назви масивів дикорослих кущів однакової таксономічної належності найчастіше є похідними від назв відповідних рослин.

ЛСПР «Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважає лоза (верболіз)». Для номінації масивів дикорослих кущів, серед яких переважає лоза (верболіз), засвідчено лексеми *лозіє* (1438 DRH, I, 264), *лозе* (1488 DRH, III, 52) та *лози* (1488 DRH, III, 62):

*лозіє, лозе, лози* ‘лоза, лозовий чагарник, лозняк’: *а чересь лозіє, на дѣлѣ <...> шть толѣ, прости чересь поле* (1438 DRH, I, 264); *шт толѣ протѣ... лозе, чересь пѣть на кѣпаною могило* (1488 DRH, III, 52); *та чересь Коровіа оу столпѣ та чересь лози на столпѣ* (1488 DRH, III, 52). Лексеми є дериватами від псл. \**loza* [ЭССЯ, 16, с. 118 – 120]. У сучасній українській мові словотвірний варіант лексем *лозиє, лозе, лози* засвідчений як нормативний: *лозніак* ‘зарості лози’ [СУМ, IV, с. 541].

ЛСПР «Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважає терен». Для номінації невеликих масивів дикорослих кущів, серед яких переважає терен, засвідчено лексему *тръніє* (1438 DRH, I, 264):

*тръніе* ‘терня, тернові чагарники’: Я хотаръ тои поустыни поченше штъ Великои Долинъ, прости чересь поле, на тръніе <...> чересь поле прости на край тръніа (1438 DRH, I, 264). Лексема є дериватом від псл. \**trnъ* [ЕСУМ, 5, с. 551]. Морфологічний і словотвірний варіанти лексеми засвідчені в сучасній українській мові як нормативні: *тёрни* ‘зарості колючих рослин’, ‘місце, заросле колючими кущами’ та *тернік* ‘зарості терну’ [СУМ, X, с. 91 – 92]. Фонетичні варіанти номена з таким самим чи суміжно близьким значенням засвідчені в говірках української мови, зокрема: у бук.: *тёрне* ‘терен, *Primus spinosa*’ [СБГ, с. 544]; у марам. говірці: *терня* ‘тернина’ [СГП, с. 315].

ЛСМС «Назви масивів культурних рослин, серед яких переважають кущі». У межах цієї ЛСМС виокремлюється ЛСР «Назви масивів культурних рослин, серед яких переважають кущі однакової таксономічної належності».

ЛСР «Назви масивів культурних рослин, серед яких переважають кущі однакової таксономічної належності». У межах цього ЛСР виокремлюється ЛСПР «Назви масивів культурних кущів, серед яких переважає виноград».

ЛСПР «Назви масивів культурних кущів, серед яких переважає виноград». Для номінації невеликих масивів культурних кущів, серед яких переважає виноград, використано лексеми, похідні від назви роду рослини та від назви подовженого гнучкого стебла чи гілки цієї рослини, що спочатку стала назвою всієї рослини, а потім – шляхом метонімічного переносу – назвою невеликих масивів, на яких росте ця рослина, *виноградъ* (1409 DRH, I, 35), *логъе* (1407 DRH, I, 29):

*виноградъ* ‘виноградник’: и *виноградъ* што сажилъ шнь собою (1409 DRH, I, 35); єдинъ *виноградъ* оу орловскомъ хотарѣ, бѣ Фалчїи и дѣ корочинїи (1470 DRH, II, 247); що же былъ шн кѣпилъ тотъ *виноградъ* <...> єднѣ Фалчюу *винограда* на Хръловскѣ горѣ <...> и

еще есмо дали два фалчи и един фетрал *винограда* (1499 DRH, III, 433 – 434); *Гела и виноградове за паметъ Ялѣѣандра воеводъ и Янны* (1499 DRH, III, 440);

*лозье* ‘виноградник’: двѣ водѣници и ѣ *лозѣи*, едино що естъ далъ Петръ воевода, а дрѣго, естъ кѣпило владѣичество ми (1407 DRH, I, 29).

ЛСПС «Назви масивів рослин, серед яких переважають трав’янисті рослини». У межах цієї ЛСПС виокремлюється дві ЛСМС: «Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважають трав’янисті рослини» і «Назви масивів культурних рослин, серед яких переважають трав’янисті рослини».

ЛСМС «Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважають трав’янисті рослини». Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважають трав’янисті рослини, мають здебільшого такі ж назви, як і натурогенні об’єкти неорганічного суходільного довкілля – ділянки землі, на яких ростуть масиви цих рослин.

У межах ЛСМС «Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважають трав’янисті рослини» виокремлюється два ЛСП: «Назви масивів дикорослих трав’янистих рослин різної таксономічної належності» і «Назви масивів дикорослих трав’янистих рослин однакової таксономічної належності».

ЛСП «Назви масивів дикорослих трав’янистих рослин різної таксономічної належності». У межах цього ЛСП виокремлюється три ЛСПР: «Назви масивів дикорослих трав’янистих рослин різної таксономічної належності, які використовують для отримання сіна», «Назви масивів дикорослих трав’янистих рослин різної таксономічної належності, які використовують для випасання худоби» і «Назви масивів дикорослих трав’янистих рослин різної таксономічної належності, які використовують і як сінокоси, і як пасовища».

ЛСПР «Назви масивів дикорослих трав’янистих рослин різної таксономічної належності, які використовують для отримання сіна». Для номінації масивів дикорослих трав’янистих рослин різної таксономічної належності, які постійно використовують для отримання сіна, одного з основних

видів корму для свійської худоби, засвідчено лексеми *сѣно* / *сино* (1436 DRH, I, 220), *сѣножатъ* (1428 DRH, I, 105):

*сѣно* / *сино* ‘трава, призначена для косіння на сіно, сіно’: и полѣна гдѣ ихъ *сѣно* и Болъуѣци (1436 DRH, I, 220); пониже мѣсто да коуветъ сѣвѣ *сино* (1439 DRH, I, 281). Лексема є континуантом псл. \**sěno* [ЕСУМ, 5, с. 255]. У сучасній українській мові лексема *сіно* ‘скошена й висушена трава, яка йде на корм худобі’, ‘лука з ростучими на ній травами; сама трава, яку косять для корму худобі’ засвідчена як нормативна [СУМ, IX, с. 226];

*сѣножатъ* (див. вище).

ЛСПР «Назви масивів дикорослих трав’янистих рослин різної таксономічної належності, які використовують для випасання худоби». Для номінації масивів дикорослих трав’янистих рослин різної таксономічної належності, які використовують як пасовища, засвідчено лексему *толока* (див. вище).

ЛСПР «Назви масивів дикорослих трав’янистих рослин різної таксономічної належності, які використовують і як сінокоси, і як пасовища». У межах ЛСПР «Назви масивів дикорослих трав’янистих рослин різної таксономічної належності, які використовують і як сінокоси, і як пасовища» виокремлюється два ЛСМР: «Назви лугу» і «Назви полонини».

ЛСМР «Назви лугу». Для називання лугу – масиву лугової трав’янистої рослинності, яку використовують для заготівлі сіна й випасання худоби, – засвідчено лексеми *лугъ*, *лужка*, *лужок* / *лужокъ* (див. вище).

ЛСМР «Назви полонини». Для номінації трав’янистої рослинності, що росте на полонинах – безлісих ділянках верхнього поясу Українських Карпат – і використовується для випасання худоби та заготівлі сіна, – використано лексему *планина* / *плонина* (див. вище).

ЛСР «Назви масивів дикорослих трав’янисті рослин однакової таксономічної належності». У межах цього ЛСР виокремлюється

ЛСПР «Назви масивів дикорослих трав'янистих рослин, серед яких переважає очерет».

ЛСПР «Назви масивів дикорослих трав'янистих рослин, серед яких переважає очерет». Для номінації масиву очерету засвідчено лексему *ЧЕРЕТІЄ / ЧЕРЬТЄ* (1400 DRH, I, 16):

*ЧЕРЕТІЄ / ЧЕРЬТЄ* 'зарості очерету' (очевидно, збірн. від *ЧЕРЕТ* 'очерет'. – Б.Т.):  
*пѣтемь <...> на конець царинѣ, шть толѣ простѣ чересь дела, по черетїи* (1400 DRH, I, 16); *ѣ хотары <...> поуенши шть връха потока <...> оу каменѣ, та, прости срѣди черетїи* (1409 DRH, I, 35); та *чересь черьтє* на діло на могилѣ копанѣ (1495 DRH, III, 280).  
 Успадкована із псл. \**čertyje* < \**čerty* [ЕСУМ, 4, с. 243]. У сучасній українській мові з подібними значеннями як нормативні функціонують словотвірні варіанти засвідченої лексики: *очеретїння* 'збірн. до *очерѣт*' та *очерѣтище* 'місце, де росте або ріс очерет' [СУМ, V, с. 831].

ЛСМС «Назви масивів культурних рослин, серед яких переважають трав'янисті рослини». У межах ЛСМС «Назви масивів культурних рослин, серед яких переважають трав'янисті рослини» виокремлюється ЛСР «Назви масивів культурних рослин, серед яких переважають трав'янисті рослини однакової таксономічної належності».

ЛСР «Назви масивів культурних рослин, серед яких переважають трав'янисті рослини однакової таксономічної належності». У межах цього ЛСР виокремлюються два ЛСПР: «Назви масивів культурних рослин, серед яких переважають трав'янисті рослини, що належать до родини злакових» і «Назви масивів культурних рослин, серед яких переважають трав'янисті рослини, що належать до родини коноплевих».

ЛСПР «Назви масивів культурних рослин, серед яких переважають трав'янисті рослини родини злакових». Для номінації масивів культурних рослин, серед яких переважають трав'янисті рослини родини злакових, засвідчено ті самі номени, що позначають ділянки землі, на яких вирощують злакові культури: *нива, шранїє, царина* (див. вище).

ЛСПР «Назви масивів культурних рослин, серед яких переважають трав'янисті рослини родини коноплевих». Для номінації масиву рослин, серед яких переважають культурні трав'янисті рослини родини коноплевих, засвідчено номен *конопли* 'конопельник' (див. вище).

Лексико-семантичну структуру «Назви світу рослин» подано в табл. 3.2 (у контексті ТГЛ «Назви довкілля» див. табл. Б.1).

Таблиця 3.2

**Лексико-семантична структура ЛСПГ «Назви світу рослин»**

№ ЛССО	Структурний рівень	Тип ЛССО	Назва ЛССО	Номен
1.	3.1.1.1.	ЛСМГ	«Назви рослин»	
2.	3.1.1.1.1.	ЛСС	«Назви дерев»	
3.	3.1.1.1.1.1.	ЛСПС	«Загальні назви дерев»	<i>ДРЕВО / ДР'ЄВО</i>
4.	3.1.1.1.1.1.1.	ЛСМС	«Загальні назви частин дерева»	
5.	3.1.1.1.1.1.1.1.	ЛСР	«Загальні назви частин стовбура зрубаного дерева»	
6.	3.1.1.1.1.1.1.1.1.	ЛСПР	«Назви частини стовбура зрубаного дерева (від кореня до крони)»	<i>КОЛОДА</i>
7.	3.1.1.1.1.1.1.2.	ЛСПР	«Назви пня»	<i>ПЕНЬ</i>
8.	3.1.1.1.1.1.2.	ЛСР	«Загальні назви відростків дерева»	<i>ВТРАСЛИЄ</i>
9.	3.1.1.1.2.	ЛСПС	«Назви окремих родів або видів дерев»	
10.	3.1.1.1.2.1.	ЛСМС	«Назви окремих родів або видів дикорослих дерев»	
11.	3.1.1.1.2.1.1.	ЛСР	«Назви бука ( <i>Fagus</i> )»	<i>БУКЪ</i>
12.	3.1.1.1.2.1.2.	ЛСР	«Назви дуба ( <i>Quercus</i> ) – роду дерев родини Букові ( <i>Fagaceae</i> )»	<i>ДУБЪ / ДОУБЪ</i>
13.	3.1.1.1.2.1.3.	ЛСР	«Назви вільхи ( <i>Alnus</i> )»	<i>ВЪЛХА / ВОЛХА</i>
14.	3.1.1.1.2.1.4.	ЛСР	«Назви граба ( <i>Carpinus</i> )»	<i>ХРАБЪ / ГРАБЪ</i>
15.	3.1.1.1.2.1.5.	ЛСР	«Назви верби ( <i>Salix L.</i> ) – роду дерев, кущів або	<i>ВЕРБА / ВРЪБА</i>

			напівкущів родини Вербові (Salicaceae)»	
16.	3.1.1.1.2.1.6.	ЛСР	«Назви тополі (Populus)»	<i>ТОПОЛА, ТОПОЛЬ</i>
17.	3.1.1.1.2.1.7.	ЛСР	«Назви береста (Ulmus minor Mill.)»	<i>БЕРЕСТ / БРѢСТЬ</i>
18.	3.1.1.1.2.1.8.	ЛСР	«Назви в'яза (Ulmus)»	<i>ВЯЗЬ</i>
19.	3.1.1.1.2.1.9.	ЛСР	«Назви липи (Fagus)»	<i>ЛИПА, ЛИПЪ</i>
20.	3.1.1.1.2.1.10.	ЛСР	«Назви ясена (Fagus)»	<i>ЯСЕНЬ / ЯСИНЬ</i>
21.	3.1.1.1.2.1.11.	ЛСР	«Назви ялини (Picea)»	<i>БРАДЪ</i>
22.	3.1.1.1.2.1.12.	ЛСР	«Назви груші (Fagus)»	<i>ГРУША / КРУША</i>
23.	3.1.1.1.2.1.13.	ЛСР	«Назви яблуні (Malus)»	<i>ЯБЛОНЬ / ЯБЛУНЬ</i>
24.	3.1.1.1.2.2.	ЛСМС	«Назви окремих видів культурних дерев»	
25.	3.1.1.1.2.2.1.	ЛСР	«Назви груші домашньої (Pyrus domestica)»	<i>ГРУША / КРУША</i>
26.	3.1.1.1.2.2.2.	ЛСР	«Назви яблуні домашньої (Malus domestica)»	<i>ЯБЛОНЬ</i>
27.	3.1.1.1.2.2.2.1.	ЛСПР	«Назви плодів яблуні»	<i>ЯБЛОКО / ЯБЛЪКО</i>
28.	3.1.1.1.2.	ЛСС	«Назви кущів»	
29.	3.1.1.1.2.1.	ЛСПС	«Назви окремих родів або видів кущів»	
30.	3.1.1.1.2.1.1.	ЛСМС	«Назви окремих родів або видів дикорослих кущів»	
31.	3.1.1.1.2.1.1.1.	ЛСР	«Назви верби (Salix L.)»	<i>ЛОЗА</i>
32.	3.1.1.1.2.1.2.	ЛСМС	«Назви окремих родів або видів культурних кущів»	
33.	3.1.1.1.2.1.2.1.	ЛСР	«Назви винограду (Vitis)»	<i>ВИНОГРАДЪ, ЛОЗА</i>
34.	3.1.1.1.2.1.2.1.1.	ЛСПР	«Назви плодів винограду»	<i>ВИНОГРАДЪ</i>
35.	3.1.1.1.2.1.2.2.	ЛСР	«Назви перцю чорного (Piper nigrum)»	<i>ПЕРЕЦЬ</i>
36.	3.1.1.1.3.	ЛСС	«Назви трав'янистих рослин»	
37.	3.1.1.1.3.1.	ЛСПС	«Назви окремих родів трав'янистих рослин»	



38.	3.1.1.1.3.1.1.	ЛСМС	ЛСМС «Назви окремих родів дикорослих трав'янистих рослин»	
39.	3.1.1.1.3.1.1.1.	ЛСР	«Назви очерету (Phragmites)»	<i>УЕРЕТ / УЕРЪТ</i>
40.	3.1.1.1.3.1.1.2.	ЛСР	«Назви шафрану (Crocus) – роду рослин родини Півникові, або Ірисові (Iridaceae)»	<i>шафран</i>
41.	3.1.1.1.3.1.2.	ЛСМС	«Назви окремих родів або видів культурних трав'янистих рослин»	
42.	3.1.1.1.3.1.2.1.	ЛСР	«Назви жита посівного (Secale cereale)»	<i>жито</i>
43.	3.1.1.1.3.1.2.1.1.	ЛСПР	«Назви плодів жита»	<i>жито</i>
44.	3.1.1.1.3.1.2.2.	ЛСР	«Назви пшениці (Triticum L.)»	<i>пшеница / пшеница</i>
45.	3.1.1.1.3.1.2.2.1.	ЛСПР	«Назви плодів пшениці»	<i>пшеница / пшеница</i>
46.	3.1.1.1.3.1.2.3.	ЛСР	«Назви конопель (Cannabis sativa) – роду коноплі родини Коноплеві (Cannabaceae)»	<i>конопли, конопля</i>
47.	3.1.1.1.3.1.2.4.	ЛСР	«Назви капусти (Brassica oleracea) – роду капуста (Brassica) родини Хрестоцвітні (Cruciferae)»	<i>капуста</i>
48.	3.1.1.1.3.1.2.5.	ЛСР	«Назви чебрецю (Thymus)»	<i>ТЪМИАНЪ</i>
49.	3.1.1.1.3.1.2.6.	ЛСР	«Назви імбиру (Zingiber)»	<i>ингбир / инбир</i>
50.	3.1.1.2.	ЛСМГ	«Назви масивів рослин»	
51.	3.1.1.2.1.	ЛСС	«Назви типів масивів рослин»	
52.	3.1.1.2.1.1.	ЛСПС	«Назви масивів рослин, серед яких переважають дерева»	
53.	3.1.1.2.1.1.1.	ЛСМС	«Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева»	
54.	3.1.1.2.1.1.1.1.	ЛСР	«Назви масивів дикорослих	

			рослин, серед яких переважають дерева однакової чи різної таксономічної належності»	
55.	3.1.1.2.1.1.1.1.1.	ЛСПР	«Назви великих масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової чи різної таксономічної належності»	<i>лѣсъ / лисъ</i>
56.	3.1.1.2.1.1.1.1.1.1.	ЛСМР	«Назви типів великих масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової чи різної таксономічної належності»	
57.	3.1.1.2.1.1.1.1.1.1.1.	ЛСМР	«Назви великих заповідних масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової чи різної таксономічної належності»	<i>браница / бранище</i>
58.	3.1.1.2.1.1.1.1.1.1.2.	ЛСМР	«Загальні назви мисливських угідь»	<i>ловница</i>
59.	3.1.1.2.1.1.1.1.1.2.	ЛСМР	«Назви частин великих масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової чи різної таксономічної належності»	
60.	3.1.1.2.1.1.1.1.1.2.1.	ЛСМР	«Назви краю великого масиву дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової чи різної таксономічної належності»	<i>оузлѣсіе / из лисне</i>
61.	3.1.1.2.1.1.1.1.1.2.2.	ЛСМР	«Назви частини лісу, що відрізняється формою від основного масиву лісу»	<i>лѣсовъ рогъ, рог лѣса</i>
62.	3.1.1.2.1.1.1.1.1.2.3.	ЛСМР	«Назви частини лісу, що контрастує з основним масивом рослин за типом домінуючих життєвих форм»	<i>полана / полѣна / полена, полна / поена, рѣникъ</i>

63.	3.1.1.2.1.1.1.1.2.3.1.	ЛСММР	«Назви невеликої галявини»	<i>поєниця, поленка</i>
64.	3.1.1.2.1.1.1.1.2.	ЛСПР	«Назви невеликих масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової чи різної таксономічної належності»	<i>гаи, дрєвля, л'єсокъ, р'єдъ</i>
65.	3.1.1.2.1.1.1.2.	ЛСР	«Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової таксономічної належності»	
66.	3.1.1.2.1.1.1.1.	ЛСР	«Назви масивів дикорослих дерев, серед яких переважають буки»	
67.	3.1.1.2.1.1.1.1.1.	ЛСПР	«Назви великих масивів дикорослих дерев, серед яких переважають буки»	<i>боуковина</i>
68.	3.1.1.2.1.1.1.1.2.	ЛСПР	«Назви невеликих масивів дикорослих дерев, серед яких переважають буки»	<i>боуковинка</i>
69.	3.1.1.2.1.1.1.2.	ЛСР	«Назви масивів дикорослих дерев, серед яких переважають дуби»	
70.	3.1.1.2.1.1.1.2.1.	ЛСПР	«Назви великих масивів дикорослих дерев, серед яких переважають дуби»	<i>доуєрова / дѣрова</i>
71.	3.1.1.2.1.1.1.2.2.	ЛСПР	«Назви невеликих масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дуби»	<i>доуєровица, доуєровка / дѣровка</i>
72.	3.1.1.2.1.1.1.3.	ЛСР	«Назви невеликого масиву дикорослих рослин, серед яких переважають берези»	<i>березникъ</i>
73.	3.1.1.2.1.1.1.4.	ЛСР	«Назви невеликого масиву дикорослих рослин, серед яких переважають верби»	<i>вервіє</i>
74.	3.1.1.2.1.1.1.5.	ЛСР	«Назви невеликого масиву дикорослих рослин, серед яких переважають тополі»	<i>тополіє</i>
75.	3.1.1.2.1.1.1.6.	ЛСР	«Назви невеликого масиву дикорослих рослин, серед	<i>тасинка</i>

			яких переважають ясени»	
76.	3.1.1.2.1.1.1.7.	ЛСПР	«Назви невеликого масиву дикорослих рослин, серед яких переважають берести»	<i>берестокъ</i>
77.	3.1.1.2.1.1.2.	ЛСМС	«Назви масивів культурних рослин, серед яких переважають дерева»	
78.	3.1.1.2.1.1.2.1.	ЛСПР	«Загальні назви масивів культурних рослин, серед яких переважають дерева»	<i>садъ</i>
79.	3.1.1.2.1.1.2.2.	ЛСПР	«Назви масивів культурних рослин, серед яких переважають дерева однакової таксономічної належності»	
80.	3.1.1.2.1.1.2.2.1.	ЛСПР	«Назви невеликих масивів рослин, серед яких переважають черешні»	<i>чиреш</i>
81.	3.1.1.2.1.1.2.2.2.	ЛСПР	«Назви невеликих масивів рослин, серед яких переважають яблуні»	<i>яблѣнки</i>
82.	3.1.1.2.1.2.	ЛСПС	«Назви масивів рослин, серед яких переважають кущі»	
83.	3.1.1.2.1.2.1.	ЛСМС	«Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважають кущі»	
84.	3.1.1.2.1.2.1.1.	ЛСПР	«Загальні назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважають кущі»	<i>хворостіѣ</i>
85.	3.1.1.2.1.2.1.2.	ЛСПР	«Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважають кущі однакової таксономічної належності»	
86.	3.1.1.2.1.2.1.2.1.	ЛСПР	«Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважає лоза (верболіз)»	<i>лозиѣ, лозѣ, лози</i>
87.	3.1.1.2.1.2.1.2.2.	ЛСПР	«Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважає терен»	<i>трѣніѣ</i>

88.	3.1.1.2.1.2.2.	ЛСМС	«Назви масивів культурних рослин, серед яких переважають кущі»	
89.	3.1.1.2.1.2.2.1.	ЛСПР	«Назви масивів культурних рослин, серед яких переважають кущі однакової таксономічної належності»	
90.	3.1.1.2.1.2.2.1.1.	ЛСПР	«Назви масивів культурних кущів, серед яких переважає виноград»	<i>виноградъ, лозьє</i>
91.	3.1.1.2.1.3.	ЛСПС	«Назви масивів рослин, серед яких переважають трав'янисті рослини»	
92.	3.1.1.2.1.3.1.	ЛСМС	«Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважають трав'янисті рослини»	
93.	3.1.1.2.1.3.1.1.	ЛСПР	«Назви масивів дикорослих трав'янистих рослин різної таксономічної належності»	
94.	3.1.1.2.1.3.1.1.1.	ЛСПР	«Назви масивів дикорослих трав'янистих рослин різної таксономічної належності, які використовують для отримання сіна»	<i>сѣно / сѣно, сѣножатъ</i>
95.	3.1.1.2.1.3.1.1.2.	ЛСПР	«Назви масивів дикорослих трав'янистих рослин різної таксономічної належності, які використовують для випасання худоби»	<i>толока</i>
96.	3.1.1.2.1.3.1.1.3.	ЛСПР	«Назви масивів дикорослих трав'янистих рослин різної таксономічної належності, які використовують і як сінокоси, і як пасовища»	
97.	3.1.1.2.1.3.1.1.3.1.	ЛСМР	«Назви лугу»	<i>лугъ, лоужка, лоужок /лоужокъ</i>
98.	3.1.1.2.1.3.1.1.3.2.	ЛСМР	«Назви полонини»	<i>планина / плонина</i>

99.	3.1.1.2.1.3.1.2.	ЛСПР	«Назви масивів дикорослих трав'янисті рослин однакової таксономічної належності»	
100.	3.1.1.2.1.3.1.2.1.	ЛСПР	«Назви масивів дикорослих трав'янистих рослин, серед яких переважає очерет»	<i>УЕРЕТІЄ / УЕРЪТІЄ</i>
101.	3.1.1.2.1.3.2.	ЛСМС	«Назви масивів культурних рослин, серед яких переважають трав'янисті рослини»	
102.	3.1.1.2.1.3.2.1.	ЛСПР	«Назви масивів культурних рослин, серед яких переважають трав'янисті рослини однакової таксономічної належності»	
103.	3.1.1.2.1.3.2.1.1.	ЛСПР	«Назви масивів культурних рослин, серед яких переважають трав'янисті рослини, що належать до родини злакових»	<i>НИВА, ШРАНІЄ, ЦАРИНА</i>
104.	3.1.1.2.1.3.2.1.2.	ЛСПР	«Назви масивів культурних рослин, серед яких переважають трав'янисті рослини, що належать до родини коноплевих»	<i>КОНОПЛИ</i>
<b>Усього в ЛСПГ «Назви світу рослин»</b>				<b>86</b>

Отже, комплексний аналіз номенів, що формують ЛСПГ «Назви світу рослин», дозволяє зробити такі висновки:

1. Для позначення об'єктів, що складають світ рослин, засвідчено 86 номени (77,5% від загальної кількості номенів ЛСГ «Назви органічного довкілля»), які розподілені між 104 ЛССО. Коефіцієнт структурованості становить 0,83 (див. табл. 3.1, 3.2; докладну лексико-семантичну структуру в контексті ТГЛ «Назви довкілля» подано в табл. Б.1). ЛСПГ складають загальні й конкретні назви рослин різних життєвих форм і способів росту, зокрема дерев (*ДРЪВО* 'дерево', *ВЪЗЪ* 'в'яз', *ДУБЪ* 'дуб', *ГРАБЪ* 'граб', *ЯСЕНЬ* 'ясен'), кущів (*ЛОЗА* 'лоза; кущі лози', *ВИНОГРАДЪ* 'виноград'), трав'янистих рослин (*УЕРЕТ / УЕРЪТ* 'очерет', *ЖИТО* 'жито', *КОНОПЛИ*,

*конопліа* ‘коноплі’, *капу́ста* ‘капуста’, *те́лианъ* ‘чебрець’), а також частин рослин (*колода* ‘стовбур зрубаного дерева’, *пень* ‘пень’, *штра́слие* ‘відросток’, ‘пагін’, *ябло́ко* / *яблѣ́ко* ‘яблуко, плід яблуні’, *жи́то* ‘збіжжя’, *пше́ниця* ‘збіжжя, зерно’), масивів рослин (*лѣ́сь* ‘ліс’, *гаи́* ‘гай’, *бра́нище* ‘ліс, заповідний ліс’, *боу́ковина* ‘буковина, буковий ліс’, *доу́бровица* ‘невеликий дубовий ліс, дібровка’, *рѣ́дѣ* ‘невеликий листяний ліс, гай’, *трьні́е* ‘терня, тернові чагарники’), частин масивів рослин (*оу́злѣ́сіе* ‘узлісся, край лісу’, *лѣ́сѡвѣ́ рѡгѣ́* ‘частина лісу, що виступає вбік, звужуючись у кінці’, *пола́на* ‘поляна’).

2. ЛСПГ «Назви світу рослин» формують номени різної будови: 98% від загальної кількості номенів цієї ЛСПГ становлять однокомпонентні номени (*рѡнѣ́ѣ*, *боу́ѣѣ*, *топо́ль*, *сѣ́но*, *по́лена*, *гасе́нь*, *ло́зие*, *виногра́дѣѣ*), 2% – двокомпонентні (*лѣ́сѡвѣ́ рѡгѣ́*, *рогѣ́ лѣ́са*) (див. табл. Б.3).

3. Назви світу рослин мають різне походження. Найбільше з-поміж них праслов’янізмів – 84% (*бу́ѣѣ*, *ве́рба*, *топо́ль*, *дѡ́брова*, *конопліа*, *пола́на*, *са́дѣѣ*, *сѣ́но*, *то́лока* тощо), зокрема південнослов’янізми становлять 7% (*бра́нище*, *бра́ница*, *виногра́дѣѣ* тощо), румунізми – 4% (*бра́дѣѣ*, *рѡнѣ́ѣ*, *ѡи́рѣш*), грецизми (*те́лианъ*, *пе́рець*) й германізми (*ша́фран*, *инґви́р*) – по 2% і латинізми 1% (*капо́уста*) (див. табл. Б.4).

4. 47,6% назв світу рослин щодо використання в сучасній українській мові є нормативними (*доу́ѣѣ*, *гру́ша*, *бу́ѣѣ*, *ве́рест*, *пень*, *колода*, *жи́то*, *пше́ниця* тощо). 47,5% відрізняються від нормативних, а саме: фонетично – 21,4% (*вѡ́лѡа* / *во́лѡа*, *бра́ѣѣѣѣ*, *дре́во*, *гасе́нь*, *ябло́ко*, *излі́снє*, *по́лена* тощо), словотвірно – 13,1% (*штра́слие*, *ѡво́рості́е*, *ѡе́рєт*, *по́єниця*, *ло́зие* тощо), морфологічно – 9,4% (*топо́ль*, *ли́пѣ*, *яблѡ́нь* тощо), семантично – 3,6% (*то́лока*, *яблѡ́ки* тощо). Більшість назв світу рослин, що відрізняються від нормативних у сучасній українській мові, мають вузьку локалізацію, зберігши своє значення переважно в українських говірках південно-західного наріччя, а також в українських говірках Румунії. 4,9% назв світу рослин

в сучасній українській мові не засвідчено (*брадъ, темилнь, бранище, рѣдъ*) (див. табл. Б.5).

6. Між номенами, що формують ЛСПГ «Назви світу рослин», існують стійкі лексико-семантичні зв'язки, які виявляються переважно в полісемічних і синонімічних відношеннях. Полісемічними відношеннями поєднані, зокрема такі номені: *лоза* 'верба (*Salix L.*) – рід кущів або напівкущів родини Вербові (*Salicaceae*)', 'масив дикорослих рослин, серед яких переважає лоза (верболіз)' і 'виноград (*Vitis*) – рід рослин родини виноградових (*Vitaceae*)'; *виноградъ* 'виноград (*Vitis*) – рід рослин родини виноградових (*Vitaceae*)', 'плоди винограду' і 'невеликий масив культурних кущів, серед яких переважає виноград'; *жито* 'жито посівне (*Secale cereale*)' – вид рослин роду жито (*Secale*) родини Тонконогові (*Poaceae*)' і 'плоди жита'; *пшеница / пшеница* 'пшениця (*Triticum L.*) – рід рослин родини Тонконогові (*Poaceae*), або Злакові (*Gramineae*)' і 'плоди пшениці'. Синонімічні назви спричинила переважно міжмовна інтерференція: *виноградъ* і *лоза* 'виноград (*Vitis*) – рід рослин родини виноградових (*Vitaceae*)'; *гаи, древл, лѣсокъ* і *рѣдъ* 'невеликий масив дикорослих рослин, серед яких переважають дерева'; *оузлѣсїе, конець лѣса, край лѣса* 'край великого масиву дикорослих рослин, серед яких переважають дерева'; *полянна / полѣна / полена / поляна / поена* і *рѣникъ* 'галявина'; *поеница* і *поленка* 'невелика галявина'; *сѣно / сино* і *сѣножать* 'масив дикорослих трав'янистих рослин різної таксономічної належності, які використовують для отримання сіна'; *нива* і *царина* 'масив рослин, серед яких переважають культурні трав'янисті рослини, що належать до роду злакових'.

7. Загальні назви рослин можуть служити джерелом творення топонімів або мікротопонімів: *Бервіл* (1487 DRH, III, 8), *Бербовци* (1448 DRH, I, 390), *Дѣвовага* (1447 DRH, I, 383), *Берестія* (1456 DRH, II, 88) тощо. Апелятивні назви об'єктів довкілля рослинного походження входять до складу засвідчених у пам'ятках



топонімів або мікротопонімів: *Златареви Полѣкы* (1424 – 1425 DRH, I, 84), *Малии Лоужокъ*, *Торнавската полѣна*, *Кеприлнова полѣна* (1420 DRH, I, 67).

### 3.1.2. ЛСПГ «Назви світу тварин»

Для номінації світу тварин використано 25 номенів (22,5% від кількості використаних у ЛСГ «Назви органічного довкілля»), які розподілені між 36 ЛССО (див. табл. 3.1). Із-поміж двох ЛСПГ, що формують ЛСГ «Назви органічного довкілля», ЛСПГ «Назви світу тварин» за структурованістю посідає друге місце –  $K_{ст} = 0,69$  (див. табл. 3.1; докладну лексико-семантичну структуру в контексті ТГЛ «Назви довкілля» див. в табл. Б.1).

У межах ЛСПГ «Назви світу тварин» виокремлюється дві ЛСМГ: «Назви тварин» і «Назви продуктів і секретів тварин».

ЛСМГ «Назви тварин». У межах цієї ЛСМГ виокремлюється дві ЛСС: «Назви диких тварин» і «Назви свійських тварин».

ЛСС «Назви диких тварин». В УМГ засвідчено назви диких тварин, що належать до натурогенної частини світу природи, і назви диких тварин, що належать до його антропогенізованої частини (на них люди полюють і яких використовують для задоволення своїх утилітарних потреб).

У межах ЛСС «Назви диких тварин» виокремлюється дві ЛСПС: «Загальні назви диких тварин» і «Назви диких тварин різної таксономічної належності».

ЛСПС «Загальні назви диких тварин». Загальною назвою більшої частини диких тварин є лексема *звѣрь* / *свѣрь* (1466 DLŞM, I, 96):

*звѣрь* / *свѣрь*<sup>1</sup> ‘загальна назва ссавця, дикої тварини, звіра’: Я кто *зсхочет* тих люди *сѣдити* <...> или *мгыто* *шт* них *врати* <...> или *звирн* <...> или *боуд* *що* *за* *товарь* (1466 DLŞM, I, 96); *да* *ловитъ* *соби* *рикѣ* и *свѣрь* (1502 DRH, III, 504).

<sup>1</sup> *Zviri* (Theria, від грец. θηρίον – звір) – підклас ссавців, що включає всіх живородних ссавців, які народжують дитинчат без відкладання яєць, включаючи як плацентарних, так і сумчастих [43 EP].

Про те, що лексема *звѣрь* / *свѣрь* у Молдавському князівстві позначала не тільки живородних ссавців, які народжують малят без відкладання яєць, свідчить ілюстрація з УМГ: *да не смѣемь оу тотѣ бранищѣ ни рибѣ ловити ни инїи свѣрь* (1502 DRH, III, 504). Цей контекст настановує на думку, що лексемою *звѣрь* могли позначати не тільки ссавців, а й загалом тварин<sup>1</sup>, зокрема й риб:

*звѣрь* / *свѣрь* (очевидно, ‘тварини загалом’. – Б. Т.): *да не смѣемь оу тотѣ бранищѣ ни рибѣ ловити ни инїи свѣрь* (1502 DRH, III, 504). Лексема є континуантом псл. \**zvěřь* [ЕСУМ, 2, с. 251]. У словнику давньоруської мови XI – XIV ст. номен засвідчений із таким самим значенням: *звѣрь* ‘звір, дика тварина’ [СДЯ, 3, с. 365]. У сучасній українській мові лексему *звір* ‘дика, звичайно хижа, тварина’ використовують як нормативна [СУМ, III, с. 484].

У межах ЛСПС «Загальні назви диких тварин» виокремлюється ЛСМС «Загальні назви диких тварин парафілетичної групи Риби (Pisces)».

ЛСМС «Загальні назви диких тварин парафілетичної групи Риби (Pisces)». Загальною назвою диких тварин парафілетичної групи Риби (Pisces) є лексема *риба* (1408 DMÎŞM, II, 632):

*риба* збірн. ‘риба’: а львовуѣне што имутѣ поити до браилово, по рывѣты <...> или ѱ баковѣ или ѱ верладѣ, тамѣ имутѣ дати, отѣ гривнѣ по полѣвтора гроша, а воѣа и рывѣты не занимати (1408 DMÎŞM, II, 632); Гдѣ коли имумѣ покласти на тѣхѣ три воѣты или *рывѣ* или соли или мѣлѣка или иного трѣговли (1453 DRH, II, 52). Опрацьовані пам’ятки дають підстави говорити про важливість рибальства для населення Молдавського князівства. Однак, щоб мати право ловити рибу, як свідчать опрацьовані документи, необхідно було отримати відповідну дарчу чи дозвільну грамоту: *ѱ инѣ никто безѣ егѣменовѣ волѣ да не смѣетѣ ѣ тотѣ бранищѣ ни рибѣ ловити,*

<sup>1</sup> *Тварини* (лат. *Animalia* або *Metazoa*) – царство переважно багатоклітинних еукаріотичних (ядерних) організмів, однією з найголовніших ознак якого є гетеротрофність (тобто споживання готових органічних речовин) та здатність активно рухатись. До тварин належать ссавці, птахи, риби, комахи, павукоподібні, молюски, морські зірки, черви тощо [43 EP].

ни товаръ пасти, ни иное, ни жадное робити (1490 DRH, III, 141). Риба була об'єктом купівлі / продажу, а також входила до переліку натуральних повинностей, які платили монастирям, церквам, господарям, нею ж сплачували мито: колико возовъ пошлютъ <...> или по *рибѣ* или по *медѣ* (1429 DRH, I, 138); и половина штъ валилтъ, и штъ *рыби* и штъ оусего приходѣ (1448 DRH, I, 397); а на серети имѣт давати шт гривны по полтора гроша, а *рыбѣ* шт воза не брати <...> а оу черновци мѣтто шт воза, како ест оуставлено, а *рыбѣ* не брати (1456 DMĪŖM, II, 790); да не имають ни мѣтто <...> платити, ни штъ *рибѣ* ни штъ капѣста (1458 DRH, II, 103); или митто штъ нихъ брати <...> или штъ *риба* свижаа, или штъ мажи соленои (1466 DRH, II, 190). Лексема є континуантом псл. \**ryba* [ЕСУМ, 5, с. 71]. У сучасній українській мові лексема *ри́ба* 'водяна хребетна тварина з непостійною температурою тіла, яка дихає зябрами і має плавці та шкіру, звичайно вкриту лускою' засвідчена як нормативна [СУМ, VIII, с. 526].

ЛСПС «Назви диких тварин різної таксономічної належності». Ця ЛСПС містить дві ЛСМС: «Назви диких тварин окремих родів класу Ссавці (Mammalia)» і «Назви диких тварин окремих родів парафілетичної групи Риби (Pisces)».

ЛСМС «Назви диких тварин окремих родів класу Ссавці (Mammalia)». Цю ЛСМС формують назви диких тварин чотирьох родів класу Ссавці (Mammalia), які, завдяки цінному хутру, мали велике прагматичне значення, займаючи помітне місце в мисливському промислі. ЛСМС «Назви диких тварин окремих родів класу Ссавці (Mammalia)» містить чотири ЛСП: «Назви білки (Sciurus)», «Назви куниці (Martes)», «Назви ведмедя (Ursus)», «Назви лисиці (Vulpes)» (назви цих тварин, які шляхом метонімічних перенесень використовувалися для позначення предметів інших ідеографічних сфер, реконструйовано з ЛССО «Назви предметів торгівлі чи обміну» та ЛССО «Назви ями») (див. вище).

ЛСР «Назви білки (Sciurus)». Для номінації білки (Sciurus) – роду ссавців родини Вивіркові (Sciuridae) засвідчено лексему *вилиця* / *в'ляця* (1408 DMÍŞM, II, 631):

*вилиця* / *в'ляця* ‘білка’ < *в'ляця* ‘(шкурка білки як товар) білка’: отъ сто *в'ляця* одинъ грошъ <...> то мгыто сочавское (1408 DMÍŞM, II, 631; 1456 DMÍŞM, II, 789); или пакъ воуди цю за товаръ: или звири <...> или *вилици* (1466 DRH, II, 190). Лексема є континуантом *\*bēlica* < *\*bělъ* [ЕСУМ, 1, с. 196; ЭССЯ 2, 64]. У словнику російської мови XI – XVII ст. лексема засвідчена з іншим значенням: *в'ляця* ‘жінка, яка живе в монастирі, але ще не пострижена в черниці’ [СРЯ, 1, с. 133]. У сучасній українській мові лексему *білиця* ‘білка’ засвідчено як діалектну [СУМ, I, с. 182], а словотвірний варіант цієї лексеми – лексему *білка* ‘невеличкий лісовий гризун, що живе на деревах’ – як нормативну [СУМ, I, с. 182]. Варіанти лексеми з таким самим значенням збереглися в говірках південно-західного наріччя, зокрема: у бойк.: *білиця* ‘білка’ [СБГ<sub>он</sub>, 1, с. 56]; у гуц.: *білиці* зоол. (Sciurus vulgaris) ‘білка’ [ГГ, с. 25]; *білиці*’и зоол. ‘Sciurus vulgaris, білка’ [МСГГ, с. 19]; у закарп.: *білиці* ‘білиця’ [СЗГС, с. 25; ЛАУНГЗО, 2, к. 126]; *білиця*’а, *б[и]лиця*’а ‘білка’ [АУМ, II, к. 278], а також в УГР, наприклад в пд.-бук. гуц.: *білиця* ‘(черлена, чорна) білка’ [СГБ, с. 140]; у марам.: *білиця* ‘білка’ [СПП, с. 280].

ЛСР «Назви куниці (Martes)». Для номінації куниці (Martes) – роду ссавців родини Мустелових (Mustelidae) – використано лексему *коуница* (1408 DMÍŞM, II, 632):

*коуница* ‘куниця’ < *коуница* ‘(шкурка куниці як товар і вид податі) куниця’: але купецъ дастъ свою в'бру, аже не имаєтъ запов'данъи товаръ на свои возъ, *кунци*, серебро (1408 DMÍŞM, II, 632); а ѿт тъи *коуници* колко в'доутъ намъ надовни, а мгы имень соб'ѣ к'пити, а инъи имень слободни (1434 DMÍŞM, II, 670); а оугорскіи *коуници* слободно имень в'ывозити (1456 DMÍŞM, II, 791); или пакъ воуди цю за товаръ: или звири, или *коуници*, или *вилици* (1466 DRH, II, 190). Лексема є континуантом псл. *\*kunica* < *\*kuna* [ЕСУМ, 3, с. 141]. У сучасній українській мові зоономен

куні́ця ‘дрібна хижка тварина родини куніцевих’ засвідчений як нормативний [СУМ, IV, с. 399].

ЛСР «Назви ведмедя (Ursus)». Для номінації ведмедя (Ursus) – роду ссавців родини Ведмедеві (Ursidae) – очевидно, використовували лексему *МЕДВЕДЬ* ‘ведмідь’ (реконструйовано зі словосполучення *МЕДВЕДИНОЮ ЛМЪ* (1488 DRH, III, 52) (ЛССО «Назви ями»): *ѡтѣ толѣ простѣ на МЕДВЕДИНОЮ ЛМЪ*, *ѡтѣ толѣ горы лѡгомѣ и ѹрѣкъ пѣть*, *оу гавлѣки* (1488 DRH, III, 52). Лексема є континуантом псл. *\*medvěď*, що утворене зі слів *\*medь* («мед») та *\*ěd-* («поїдач», «їд») [ЭССЯ, 18, с. 65 – 66]. Українське «ведмідь», що утворилося від *\*medvěď*, є наслідком метатези [ЕСУМ, 3, с. 552]. У сучасній українській мові цей словотвірний варіант лексеми засвідчений як нормативний: *ведмідь* ‘великий хижий ссавець з незграбним масивним тілом, укритий густою шерстю’ [СУМ, I, с. 316]. У деяких діалектах української мови збереглася псл. форма лексеми *\*medvěď* із цією самою семантикою, зокрема: у бойк. говірках: *медвідь* ‘ведмідь’ [СБГ<sub>Он</sub>, 1, с. 435], а також похідні від неї, зокрема: у бук.: *медвежѣк* ‘екскременти ведмедя’ [СБГ, с. 286];

ЛСР «Назви лисиці (Vulpes) – роду ссавців – родини Псові (Cadae)». Для номінації лисиці (Vulpes) – роду ссавців – родини Псові (Cadae) – засвідчено лексему *лисица* (1408 DMÎŞM, II, 631):

*лисица* ‘лисиця’ < *лисица* ‘(шкурка лисиці як товар і вид податі) лисиця’: *отѣ сто лисичъ десѣть гроши <...> то мѣсто соуавѣское* (1408 DMÎŞM, II, 631; 1456 DMÎŞM, II, 789); *Я кто едет до Лвова, на головном мѣстѣ оу Соуавѣ <...> ѡт сто лисици ꙗ грош. То мѣсто Соуавское* (1460 DLŞM, II, 273). Лексема є континуантом псл. *\*lisica* [ЭССЯ, 15, 140 – 141]. У сучасній українській мові зоономен *лиси́ця* ‘самка лиса’ засвідчений як нормативний [СУМ, IV, с. 490].

ЛСМС «Назви диких тварин окремих родів парафілетичної групи Риби (Pisces)». У межах цієї ЛСМС виокремлюється два ЛСР: «Назви коропа (Cyprinus)» і «Назви білуги (Huso)».

ЛСР «Назви коропа (Cyprinus)». Для номінації коропа (Cyprinus) – роду риб родини Коропові (Cyprinidae) – очевидно, використовували лексему *короп* (1466 DRH, II, 196) (реконструйовано з ЛССО «Назви натуральних повинностей»):

*короп* ‘короп звичайний, Cyprinus carpio’ < *коропина*: да имаютьъ на каждѣи годѣ ѡтѣ насѣ <...> два мажи рѣби, едѣна мажа *морунѣ*, а дрѣгалъ *коропина* (1466 DRH, II, 196). Наявний у тексті пам’ятки дериват *коропина*, утворений від іменника *коропѣ* у «Словнику староукраїнської мови XIV – XV ст.» тлумачиться як прикметник: *коропинѣ* ‘навантажений коропами’ [ССУМ, 1, с. 499]. Можливе, на нашу думку, й інше тлумачення: писар помилково замість літери «ѣ» написав літеру «а». Мало б бути: имаютьъ на каждѣи годѣ ѡтѣ насѣ <...> два мажи рѣби, едѣна мажа *морунѣ*, а дрѣгалъ *коропинѣ*. Лексема є континуантом псл. \**korъ*, що вважається давнім запозиченням із германських мов [ЕСУМ, 3, с. 41; ЭССЯ, 11, с. 90 – 91]. У сучасній українській мові лексема *кóроп* ‘прісноводна (переважно ставкова) костиста риба родини коропових, що має темно-золоту луску’ засвідчена як нормативна [СУМ, IV, с. 298].

ЛСР «Назви білуги (Huso)». Для номінації білуги (Huso) – роду риб родини Осетрові (Acipenseridae) – засвідчено лексему *морюна* (1466 DRH, II, 196):

*морюна* ‘білуга’: да имаютьъ на каждѣи годѣ ѡтѣ насѣ <...> два мажи рѣби, едѣна мажа *морунѣ*, а дрѣгалъ *коропина* (1466 DRH, II, 196). Лексема *морюна* в УМГ, можливо, потрапила з давньоруської мови, яка її запозичила безпосередньо з грецької мови (стгр. *μβραινα* ‘тс.’), однак не можна заперечувати можливість її проникнення в УМГ через посередництво західнослов’янських і німецької, а також, імовірно, румунської мов з латинської (лат. *tūrēna* пох. із стгр. *μβραινα* ‘тс.’) [ЕСУМ, 3, с. 357; БЕР, IV, с. 248] (пор.: молд. *морун* ‘білуга’; рум. *morun* ‘білуга’ [ССУМ, 1, с. 614; СДЕЛМ, с. 266; МРС, с. 394; DRU, с. 300; РБЯ, 3, с. 82]); *морюна* ‘велика хрящова морська й річкова риба, з якої видобувають чорну

ікру' [РСБКЕ, 2, с. 102], болг., м. *моруна* 'білуга' [БРС, с. 326]. У сучасній українській мові лексему не засвідчено.

ЛСС «Назви свійських тварин». У межах цієї ЛСС виокремлюється дві ЛСПС: «Загальні назви свійських тварин» і «Назви свійських тварин різної таксономічної належності».

ЛСПС «Загальні назви свійських тварин». Як загальні назви зоологічних видів тварин, що повністю або частково утримуються людиною, живуть із людиною та розводяться нею, – засвідчено лексеми *добиток* (1443 DRH, I, 322), *товарь* (1453 DRH, II, 38), *скоть* (1408 DMÍŞM, II, 632), *скотина* (1456 DMÍŞM, II, 789):

*добиток* 'худоба, товар': Тотъ оуси вѣше писаннѣ татарове да боудутъ нашеиѣ монастырю оурикъ <...> и съ оусѣмъ ихъ имѣниемъ и *добиткомъ*, на вѣки вѣчунѣмъ (1443 DRH, I, 322). Лексема *добитокъ* узагальнено позначала не тільки худобу, а й усе те, що мало цінність, вартість, було товаром. Лексема – континуант псл. *\*dobutъkъ* [ЭССЯ, 5, с. 49]. У сучасній українській мові лексема *добіток* 'те саме, що добича' (*добіча* 'те, що захоплено з боєм у ворога', 'те, що здобуто мисливством, рибальством і т. ін.; предмет мисливства, рибальства і т. ін.') засвідчена як нормативна [СУМ, II, с. 319]. Словотвірні варіанти лексеми з подібною семантикою засвідчені, зокрема, в бойк. говірках: *добича* 'здобич', 'пожива' та *добічча* 'худоба' [СБГ<sub>Он</sub>, 1, с. 223]; *добиток* 'загальна назва худоби' [ОЛА, 3, к. 24]; *\*dobitek* 'домашня худоба', 'тварини (загал.)' [ОКДА, с. 156];

*товарь* 'худоба': или воли, или ѡловици <...> или пакъ боуди що *за товаръ* (1466 DRH, II, 190); Да естъ тотъ бранищѣ монастыроу отъ Поутнои, ловити совѣ ривоу и пасти свои *товар* (1490 DRH, III, 141); и монастырскѣи *товарь* да сѣ пасеть; а инъ никто <...> да не смѣемъ <...> ни *товарь* пасти и ни инѣ ни єднѣ роботѣ ровити (1502 DRH, III, 504). Лексему *товаръ* зафіксовано в УМГ як загальну назву для номінації приручених (свійських) тварин, що відігравали важливу господарську роль у житті українців із давніх-давен, насамперед худоби (великої і дрібної рогатої, а також дрібної

нерогатої), що мала особливу прагматичну цінність, оскільки була продуктом харчування (м'ясо, сало, жир, молоко), служила для виготовлення одягу, взуття, інших предметів побуту (шкіра, вовна, щетина), виступала предметом торгівлі чи обміну. Однак, як зауважує В. Л. Карпова, «текст грамот не дає підстав категорично твердити, що слово *товар* (виділення наше. – Б.Т.) означало тільки велику рогату худобу, а не домашню худобу взагалі. Спеціалізація семантики цього слова не цілком завершена і в сучасній українській мові» [126, с. 199]. Полісемантичність лексеми *товаръ*, що поєднувала три значення – ‘худоба’, ‘товар, крам’, ‘майно’ [ССУМ, 2, с. 433], а також відсутність чіткого розрізнення понять ‘велика рогата худоба’ і ‘свійські тварини загалом’ стали причиною утворення стійких словосполучень, де диференційним компонентом ставали означення *живий* і *мертвий*: *живий товар* ‘худоба як об’єкт торгівлі’ – *мертвий товар* ‘будь-який об’єкт торгівлі, крім худоби’: *да естъ имъ слободно и доброволно ходити <...> или живъимъ товаромъ иметъ ходити или мрътвѣимъ* (1453 DRH, II, 38); *или пакъ гдѣ боудутъ коуповати или живихъ товаръ или мертвихъ* (1466 DRH, II, 190). Лексема *товár* – давнє запозичення з тюркських мов (у псл. \**tovarъ*) [ЕСУМ, 5, с. 586]. У сучасній українській мові лексема *товár* ‘переважно велика рогата худоба’ засвідчена як нормативна [СУМ, X, с. 159];

*скотъ* ‘велика рогата худоба’: *а ꙗ которомъ торгꙋ иметъ купити, тамъ иметъ дати, отъ скота один грошъ* (1408 DMÎŞM, II, 632); *ѡ кто иметъ купити скот или баранты <...> вѣд гдѣ оꙋ нашей земли, не надобѣ нигдѣ мѣгта давати, лише гдѣ коупит, и вѣзметъ пѣчатъ ѡт мѣгтника* (1460 DLŞM, II, 274). Лексема є континуантом псл. \**skotъ* і вважається запозиченням із германських мов, пов’язана із готським *skatts* [ЕСУМ, 5, с. 283; ЭСРЯ, III, с. 655]. У сучасній українській мові лексема *скот* ‘чотириногі свійські сільськогосподарські тварини’ засвідчена як нормативна [СУМ, IX, с. 307];

*скотина* ‘худобина; велика рогата худоба’: *а кто иметъ погнати скот до татаръ, на головном мѣстѣ, оꙋ совавѣ, ѡт каждой скотини по четири гроши* (1456 DMÎŞM, II,



789); Я кто едет до Львова на головном мытѣ оу Соуавѣ от *скотыны*а грош. То мыто Соуавское (1460 DLŞM, II, 273). Континуант псл. \**skotina* < \**skotъ* [ЕСУМ, 5, с. 283]. У сучасній українській мові лексема *скотина* ‘те саме, що *скот*’, ‘одна тварина’ засвідчена як нормативна [СУМ, IX, с. 307].

ЛСПС «Назви свійських тварин різної таксономічної належності». Ця ЛСПС містить дві ЛСМС: «Назви окремих родів свійських тварин класу Ссавці (Mammalia)» і «Назви окремих видів свійських тварин класу Комахи (Insecta)».

У межах ЛСМС «Назви окремих родів свійських тварин класу Ссавці (Mammalia)», яку формують назви свійських теплокровних хребетних тварин, виокремлюється чотири ЛСР: «Назви бика свійського, або корови (*Bos taurus*)», «Назви барана свійського (*Ovis aries*)», «Назви свині свійської (*Sus domestica*)» і «Назви коня свійського (*Equus ferus caballus*)».

Перші два ЛСР формують назви двох видів жуйних свійських тварин ряду парнокопитих (бика свійського, або корови і барана свійського, або вівці), третій ЛСР – назви одного виду нежуйних свійських тварин ряду парнокопитих (свині), четвертий ЛСР – назви одного виду непарнокопитих свійських тварин (коня).

ЛСР «Назви бика свійського, або корови (*Bos taurus*)». У межах цього ЛСР виокремлюються два ЛСПР: «Назви самця бика свійського, або корови (*Bos taurus*)» і «Назви самки бика свійського, або корови (*Bos taurus*)».

ЛСПР «Назви самця бика свійського, або корови (*Bos taurus*)». Для номінації самця бика свійського – виду ссавців роду Бик (*Bos*) родини Бикові (*Bovidae*) – засвідчено назву *волъ* (1407 DRH, I, 29), що відбиває диференціацію великої рогатої худоби за статтю та призначенням:

*волъ* ‘віл’: а дрѣго, естѣ кѣпило владѣуѣство ми, и овца монастырѣскыѣ, и *волшве* <...> и вѣсе, или мало, или велико (1407 DRH, I, 29); також по *д* грош, да платѣт, как старій законѣ вѣл, а от *вола* що вѣл по *ѣ* грош платили (1448 DMĪŞM, II, 741); Я коли оуехотѣтѣ вѣгнати *волы* от нашии земли до Оугорѣ, тогда имають платити от

каждого *вола* по *ѣ* гроши, а *воше* *ниче*го да не платѣтъ (1458 DLŞM, II, 262). Лексемою *волъ* у Молдавському князівстві, очевидно, позначали кастрованого самця свійського бика (бугая), якого використовували як тяглову силу, а також, можливо, відгодовували для забою. Лексема – континуант псл. \**volъ* [ЕСУМ, 1, с. 399]. У сучасній українській мові як нормативний засвідчено фонетичний варіант лексеми *волъ*: *віл* ‘кастрований бик, якого використовують як тяглову силу’ [СУМ, I, с. 672]. У деяких говірках фонетичні варіанти цієї лексеми відомі з іншим значенням: у пд.-бук. гуц.: *вил* ‘олень’ [СГБ, с. 147].

ЛСПР «Назви самки бика свійського, або корови (*Bos taurus*)». Для номінації самки бика свійського – виду ссавців роду Бик (*Bos*) родини Бикові (*Bovidae*) – засвідчено назви *корова* (1449 DMÎŞM, II, 743), *мловица* (1466 DRH, II, 190), що відображають диференціацію великої рогатої худоби за статтю, здатністю до розмноження, продуктивністю:

*корова* ‘корова’: *цобгы волгы бгыли они купити собѣ волгы и коровгы*, також и *мы даемгы илгы тоѣ право и тоѣ волю* (1449 DMÎŞM, II, 743); и *цобгы они волни [бгыли] кѣпити собѣ и вол и коров и пакъ цо кѣпили, или товара или вѣд цо* (1458 DLŞM, II, 262). Лексема є континуантом псл. \**korva* ‘корова’ [ЭССЯ, 11, с. 106 – 112]. У сучасній українській мові лексема *корóва* ‘велика парнокопитна свійська молочна тварина; самка бугая’ засвідчена як нормативна [СУМ, IV, с. 295];

*мловица* ‘корова, ялівка’: *гдѣ боудутъ коуповати <...> или воли, или мловици* (1466 DRH, II, 190). Лексема *мловица* у XV ст., напевно, мала значення ‘корова, яка ще не мала теляти’ або ‘корова, яка не телилася цього року’ (відповідно – не доїлася, не давала молока). Однак із тексту пам’ятки швидше випливає, що *яловица* є синонімом до слова *корова* в його загальному значенні ‘самка бугая’ [СУМ, IV, с. 295] без вказівки на її тільність чи нетільність – відповідно дійність чи недійність. «Мабуть, – висловлює припущення В. Л. Карпова, – таке вживання диференційованого поняття викликане тим, що в даному разі семантична опозиція здійснювалася не за ознакою «дійна корова» – «недійна корова», а по лінії

«робоча худоба (*воли*)» – «худоба, призначена на м'ясо (*яловиця*)» [126, с. 198]. Однак таке припущення, на нашу думку, не цілком переконливе, оскільки прагматична цінність *корови* ‘самки бика, яку вирощують для одержання молока, м'яса і шкіри’, на відміну від *бугая* ‘некастрованого племінного бика’ [СУМ, I, с. 246], яких у господарстві треба небагато, *вола* ‘кастрованого бика, якого використовують як тяглову силу’ [СУМ, I, с. 672] чи вирощують на м'ясо, полягає насамперед в її здатності давати приплід, а після цього – молоко, і тільки при втраті такої здатності (корова нетільна, отже, не дасть приплоду і не буде доїтися) її використовують для одержання м'яса. Лексема успадкована із псл. \**jalovica* [ЭССЯ, 1, с. 66]. У сучасній українській літературній мові як нормативний засвідчений словотвірний варіант лексеми *яловиця*: *ялівка* ‘ялова корова, кобила або вівця’ [СУМ, XI, с. 643]. Фонетичні й словотвірні варіанти лексеми зберігають таку саму чи близьку семантику в говірках української мови, зокрема: в бук.: *яловиця* ‘безплідна корова’ [СБГ, с. 686]; у гуц.: *яловиці* (*єловéга, яловéга*) ‘вівця чи корова, яка не дає приплоду’; ‘стара недійна корова’ [ГГ, с. 67, 224]; у закарп.: *яловиця* ‘корова, що залишилася бездітною, ялівка’ [СЗГС, с. 428].

В УМГ засвідчено також назви дрібної рогатої худоби, яку розводять для отримання м'яса, шкіри, вовни, молока.

ЛСР «Назви барана свійського (*Ovis aries*)». Цей ЛСР містить три ЛСПР, що відображають диференціацію номінованих тварин за статтю та спорідненістю: «Назви самця барана свійського (*Ovis aries*)», «Назви самки барана свійського (*Ovis aries*)» і «Назви маляти барана свійського (*Ovis aries*)».

ЛСПР «Назви самця барана свійського (*Ovis aries*)». Для номінації самця барана свійського (*Ovis aries*) – виду ссавців роду Баран (*Ovis*) родини Бикові (*Bovidae*), що фігурує в УМГ XIV – XV ст. переважно як об'єкт купівлі-продажу, засвідчено лексему *баранъ* (1408 DMÎŞM, II, 632):

*баранъ* ‘баран’: а кто иметь купити скотъ или *бараны*, ꙗ баковѣ, либо ꙗ романовѣ торгꙋ <...> не надобѣ нигдѣ мѣсто дати (1408 DMÎŞM, II, 632); ꙗ кто всхоуеѣтъ тихъ люди судити <...> или пакъ гдѣ боудутъ коуповати: или воли, или яловици, или *барановъ*

(1466 DRH, II, 190). Лексема є континуантом псл. *\*baranъ* [ЭССЯ, 1, с. 155]. У сучасній українській мові лексема *баран* ‘самець вівці’ засвідчена як нормативна [СУМ, I, с. 103].

ЛСПР «Назви самки барана свійського (*Ovis aries*)». Для номінації самки барана свійського (*Ovis aries*) – виду ссавців роду Баран (*Ovis*) родини Бикові (*Bovidae*), – засвідчено лексему *овця* / *овца* (1407 DRH, I, 29):

*овца* / *овца* ‘вівця’: и *овца* монастырскыѡ, <...> и вѣсе, или мало, или велико (1407 DRH, I, 29); ѡт десѡт овецѡ один грош (1434 DMĪŠM, II, 668); дали есми <...> р̄ *овецѡ*, и едно село (1476 DRH, II, 314); але прѡуте и милоуѡте кони и ковили и *овци* и свини и оусе товарѡ, коулко естѡ (1481 DRH, II, 354). Лексема є континуантом псл. *\*ovьsa* [ЭССЯ, 39, с. 202]. У сучасній українській мові як нормативний функціонує фонетичний варіант цієї лексеми: *вівця* ‘невелика свійська тварина, яка дає вовну, м’ясо, молоко; самка барана’ [СУМ, I, с. 550]; інші фонетичні варіанти функціонують з таким самим значенням як діалектні: у бойк. говірках: *вівця* ‘вівця’ [СБГ<sub>Он</sub>, 1, с. 116]; у закарп.: *вуця* ‘вівця’ [СЗГС, с. 42], а також в УГР, зокрема в пд.-бук. гуц.: *вивця* ‘овечка’ [СГБ, с. 146]; у пд. бук.-покут.: *віўца* ‘вівця’ [ПБПГМ, с. 333]; у марам.: *уця* ‘вівця’ [СГП, с. 317].

ЛСПР «Назви маляти барана свійського (*Ovis aries*)». Для номінації маляти барана свійського (*Ovis aries*) – виду ссавців роду Баран (*Ovis*) родини Бикові (*Bovidae*) – засвідчено лексему *ягня* (1408 DMĪŠM, II, 632):

*ягня* ‘ягня’ < прикм. *ягнячий* ‘(шкіра ягняти як товар і вид подати) ягняча шкіра’: ѡтѡ сто кожи *ягнячѡ* одинѡ грошѡ, ѡтѡ сто кожи сѡраннѡхѡ два гроши, та идѡтѡ на головномѡ *ягнячѡ* соуавѡскомѡ (1408 DMĪŠM, II, 632); ѡт сто кожи *ягнячѡ* ѡдин грош (1456 DMĪŠM, II, 790). Лексема є континуантом псл. *\*agne* ‘ягня’ [ЭССЯ, 1, с. 54]. У сучасній українській мові лексема *ягня* ‘маля вівці’ засвідчена як нормативна [СУМ, XI, с. 624].

ЛСР «Назви свині свійської (*Sus domestica*)». Номен на позначення тварини, яку вирощують для одержання м'яса й сала, шкіри й щетини, – *свиня*<sup>1</sup> (1408 DMÍŞM, II, 632) – реконструйовано з ЛССО «Назви податків»:

*свиня* 'свиня': *штѣ десѣтъ свинѣи одинѣ грошѣ. то мгыто черновѣское* (1408 DMÍŞM, II, 632); *да не дадоутѣ тотѣ люди <...> ни десѣтиноу штѣ пѣолѣ а ни штѣ свини* (1446 DRH, I, 377); *ни горцину штѣ свини да не дадѣтъ* (1453 DRH, II, 47). Лексема успадкована з псл. \**svinьja* [ЕСУМ, 5, с. 191]. У сучасній українській мові лексема *свиня́* 'парнокопитий ссавець родини свинячих, свійський вид якого розводять для одержання м'яса, сала, щетини, шкіри; самка кнура' засвідчена як нормативна [СУМ, IX, с. 72].

ЛСР «Назви коня свійського (*Equus ferus caballus*)». Для номінації коня свійського (*Equus ferus caballus*) – підвиду ссавців виду Кінь дикий (*Equus caballus ferrus* Pall.) роду Кінь (*Equus*) – тварини, що протягом віків залишалася основним транспортним засобом і робочою силою, джерелом м'яса, молока, шкіри, а також мала військове значення, – засвідчено лексеми, які відбивають диференціацію номінованих тварин за статтю. Унаслідок цього в межах ЛСР «Назви коня свійського (*Equus ferus caballus*)» виділено два ЛСПР: «Назви самця коня свійського (*Equus ferus caballus*)» і «Назви самки коня свійського (*Equus ferus caballus*)».

ЛСПР «Назви самця коня свійського (*Equus ferus caballus*)». Для номінації самця коня свійського засвідчено лексему *конь* (1407 DRH, I, 29):

*конь* 'кінь': *а дрѣго, естѣ кѣпило владѣчьство ми <...> и кони, и пѣелгы, и вѣсе, или мало, или велико, вѣ рѣкахѣ попѣ кѣргѣ Доментѣанѣ, да сѣхранитѣ и да иматѣ попеуенѣе ѡ нихѣ до живота своего* (1407 DRH, I, 29); *але кѣпець дастѣ свою вѣрѣ, аже не имаетѣ заповѣдангыи товарѣ на свои возѣ, кѣници, серебро, воскѣ и кони добрѣи*

<sup>1</sup> В УМГ як антропонім засвідчено лексему *Свинка*, яка є дериватом від апелятива *свиня*: *оужѣ есмо просили велеможных пангы <...> пана свинки не поморди* (1455 DMÍŞM, II, 769).

земъстїи (1408 DMĪŖM, II, 632); *конии* и инъшихъ речини (1443 DRH, I, 326); дали есмгы <...> единъ *кониъ* (1462 DRH, II, 145); коли Кръстѣ с *конѣ* упаль и змерьль безъ гзика (1464 DRH, II, 173). Лексема є континуантом \**копъ* [ЭССЯ, 10, с. 197]. У сучасній українській мові як нормативний засвідчено фонетичний варіант цієї лексеми: *кінь* ‘велика свійська однокопита тварина, яку використовують для перевезення людей і вантажів’ [СУМ, IV, с. 167].

ЛСПР «Назви самки коня свійського (*Equus ferus caballus*)». Для номінації самки коня свійського – тварини, що протягом віків залишалася основним транспортним засобом і робочою силою, джерелом м’яса, молока, шкіри, а також мала військове значення, – засвідчено лексему *кобила* (1408 DMĪŖM, II, 632)<sup>1</sup>:

*кобила* ‘кобила’: а кто иметь повести кони или *кобылы* до каманци, што было дати емоу у сирдти, то иметь дати у дорошни (1408 DMĪŖM, II, 632); а шт кони а либо *кобыл* по два гроши (1456 DMĪŖM, II, 790); також ест мгыто шт *кобыл* тако и шт кони (1460 DLŖM, II, 274); или пакъ гдѣ воудутъ коуповати <...> или кони, или *кобили* (1466 DRH, II, 190). Лексема є континуантом псл. \**kobyła* [ЭССЯ, 10, с. 93]. У сучасній українській мові лексема *коби́ла* ‘самка жеребця; лошиця’ засвідчена як нормативна [СУМ, IV, с. 200].

ЛСМС «Назви окремих видів свійських тварин класу Комахи (*Insecta*)». У межах цієї ЛСМС виокремлюється ЛСП «Назви бджоли медоносної (*Apis mellifera*)».

ЛСП «Назви бджоли медоносної (*Apis mellifera*)». Назви бджоли – свійської комахи, запилювача квіткових рослин і медоноса, однієї з двох комах (разом із шовкопрядом шовковичним), яких вдалося одомашнити людині, – реконструйовано з лексем, що називають натуральні повинності і штучне житло

<sup>1</sup> Як топонім лексему *кобила* вперше зафіксовано в УМГ 1403 року: дали есмгы емѣ оу нашей земли, оу Молдавской, Красной потокъ, што на *Кобылы*, штъ оустыа до верхъ потока (1403 DRH, I, 26).

бджіл. Лексемами *пчела* (*бчела, бчола*), *бчолн* в УМГ називали колоди, дуплянки, вулики з бджолами. Лексеми є континуантами псл. \**bъčela* [ЕСУМ, 1, с. 158]. Отже, із однокомпонентних і багатоконпонентних номінативних конструкцій, що служили для номінації певного виду натуральної повинності, ми можемо відновити зономени, незасвідчені в УМГ, зокрема й зономен *пчела* (*бчела, бчола*) ‘бджола’.

Для номінації бджоли медоносної мешканці Молдавського князівства, очевидно, використовували лексему *бчола / бчела / пчела* (1407 DRH, I, 29):

*бчола / бчела / пчела* ‘бджола, Apis’: и швца монастырскыа, и волшве, и кони, и *пчелы*, и вьсе, или мало, или велико, вь ржкахъ попѣ куръ Доментианѣ, да съхранитъ и да иматъ попеченіе ш нихъ до живота своего (1407 DRH, I, 29); штъ того села да не дадѣтъ намъ <...> ни десѣтинѣ шт *пчелы* (1438 DRH, I, 265); да не смѣють брати десѣтиннѣ штъ *бчолъ* (1455 DRH, II, 64); да не дадоутъ тоты люди <...> ни десѣтиноѣ штъ *пчолъ* (1446 DRH, I, 377). У сучасній українській літературній мові як нормативний засвідчено фонетичний варіант цієї лексеми: *бджола́* ‘медоносна комаха, що збирає квітковий нектар і переробляє його на мед’ [СУМ, I, с. 117]; інші фонетичні варіанти функціонують з такою самою семантикою як діалектні: у бойк. говірках: *пчолá* ‘бджола’ [СБГ<sub>Он</sub>, 2, с. 164]; *пчолá* ‘бджола’ [МСГГ, с. 160]; у закарп.: *пчолá* ‘бджола’ [СЗГС, с. 304]; в УГР: *пч’оли* ‘бджоли’ [СДТ, с. 689]; у пд. бук.-покут.: *бджола* ‘бджола’ [ПБПГМ, с. 329]; у марам.: *пчьола* ‘бджола’ [СГП, с.309].

ЛСМГ «Назви продуктів і секретів тварин». У межах цієї ЛСМГ виокремлюється дві ЛСС: «Назви продуктів риб» і «Назви продуктів бджіл».

ЛСС «Назви продуктів риб» містить ЛСПС «Назви яєць риб».

ЛСПС «Назви яєць риб». Для номінації ікри – цілком зрілих яєць риб, а також деяких інших водних тварин, зокрема креветок, молюсків і голкошкірих, очевидно, використовували лексему *икра* (1440 DRH, I, 298), яку відновлено з ЛССО «Назви продуктів тваринного походження»:

*икра* ‘зрілі яйця риби’ < *икра* ‘ікра, кав’яр’: тако да иматъ господство ми, на каждо лѣто, по ѣ вервеницѣ *икра* (1440 DRH, I, 298); а штъ нашей кнегини три кантари *икри* чорнѣю (1446 DRH, I, 371). У досліджуваних юридичних пам’ятках Молдавського князівства лексема *икра* функціонує тільки як назва продукту харчування. Лексема є континуантом псл. \**jьkra* [ЭССЯ, 8, с. 217]. У сучасній українській літературній мові лексема *ікра́* ‘яечка, що їх відкладають самиці риби, раків, жаб та інших водяних тварин’, ‘продукт харчування, який одержують внаслідок обробки ячок риби’ засвідчена як нормативна [СУМ, IV, с. 16]. Фонетичні варіанти лексеми в говірках української мови відомі з такою самою семантикою: в гуц.: *ікра* ‘ікра (перев. у риби)’ [ГГ, с. 85]; *ікра́* ‘ікра’ [МСГГ, с. 71], а також в УГР, зокрема в пд.-бук. гуц.: *икра* ‘ікра риби’ [СГБ, с. 169]; у пд. бук.-покут.: *икра* ‘ікра’ [ПБПГМ, с. 342].

У межах ЛСС «Назви продуктів бджіл» виокремлюється дві ЛСПС: «Назви воску» і «Назви меду».

ЛСПС «Назви воску». Для номінації воску – пластичної маси жовтого або білого кольору, яку виробляють бджоли для стільників, засвідчено лексему *воскъ* (1408 DMÎŞM, II, 632):

*воскъ* ‘віск’: аже не имеетъ заповѣданты товаръ на своемъ вози, коуници, сребро, воскъ, а либо кони добры земскіи (1408 DMÎŞM, II, 632); И також, дали есмо томѣ продъ реченномѣ монастырю *воскоу* штъ Красного Тръга оувесь, да верут калугери, на въсское лѣто (1448 DRH, I, 411); а моунтѣнскіи *воскъ* и оугорскіи имь словодно ис земли въывезти (1456 DMÎŞM, II, 791); даемъ и потврѣждаемъ <...> мито штъ Баковскаго тръга и штъ Тазловѣ, и каменты *воскоу* штъ Баковскаго тръга (1457 DRH, II, 94). У досліджуваних юридичних пам’ятках Молдавського князівства лексема *воскъ* функціонує як назва речовини, яка виробляється особливими залозами робочої бджоли, в також як назва товару і назва мита. Лексема є континуантом псл. \**voskь* ‘віск’ [ЕСУМ, 1, с. 404]. Фонетичний варіант цієї лексеми в сучасній



українській мові засвідчений як нормативний: *віск* ‘пластична маса жовтого або білого кольору, яку виробляють бджоли для стільників’ [СУМ, I, с. 404].

ЛСПС «Назви меду». Для номінації меду – густої солодкої маси, яку бджоли виробляють з нектару квітів, – засвідчено лексему *медъ* (1408 DMÍŞM, II, 632), яка в досліджуваних юридичних пам’ятках Молдавського князівства функціонувала ще і як назва легкого хмільного напою, виготовленого з бджолиного меду:

*медъ* ‘мед’: колико возовъ пошлютъ втѣ Нѣмецкого монастырѣ, или по рибѣ или по *медѣ* (1429 DRH, I, 138); и вси вервеницѣ *медѣ* втѣ десетинѣ що вудетѣ втѣ селахѣ ихѣ (1466 DRH, II, 196). Уперше лексему зафіксовано із значенням ‘хмільний напій; питний мед’: а у том доми корумѣ не держати, ни пива варити, ни *мед* <...> ни хлѣва продати (1408 DMÍŞM, II, 632). Лексема є континуантом псл. \**medъ* ‘мед’ [ЭССЯ, 18, с. 68 – 72]. У сучасній українській літературній мові лексема *мед* ‘густа солодка маса, яку бджоли виробляють з нектару квітів’ засвідчена як нормативна [СУМ, IV, с. 661].

Лексико-семантичну структуру «Назви світу тварин» подано в табл. 3.3 (у контексті ТГЛ «Назви довкілля» див. табл. Б.1).

Таблиця 3.3

#### Лексико-семантична структура ЛСПГ «Назви світу тварин»

№ ЛССО	Структурний рівень	Тип ЛССО	Назва ЛССО	Номери
1.	3.1.2.1.	ЛСМГ	«Назви тварин»	
2.	3.1.2.1.1.	ЛСС	«Назви диких тварин»	
3.	3.1.2.1.1.1.	ЛСПС	«Загальні назви диких тварин»	<i>звѣрь / свѣрь</i>
4.	3.1.2.1.1.1.1.	ЛСМС	«Загальні назви диких тварин парафілетичної групи Риби (Pisces)»	<i>риба</i>
5.	3.1.2.1.1.2.	ЛСПС	«Назви диких тварин різної таксономічної належності»	
6.	3.1.2.1.1.2.1.	ЛСМС	«Назви диких тварин окремих родів класу Ссавці (Mammalia)»	

№ ЛССО	Структурний рівень	Тип ЛССО	Назва ЛССО	Номери
7.	3.1.2.1.1.2.1.1.	ЛСР	«Назви білки (Sciurus)»	<i>БИЛИЦА / Б'БЛИЦА</i>
8.	3.1.2.1.1.2.1.2.	ЛСР	«Назви куниці (Martes)»	<i>КОУНИЦА</i>
9.	3.1.2.1.1.2.1.3.	ЛСР	«Назви ведмедя (Ursus)»	<i>МЕДВЕДЬ</i>
10.	3.1.2.1.1.2.1.4.	ЛСР	«Назви лисиці (Vulpes)»	<i>ЛИСИЦА</i>
11.	3.1.2.1.1.2.2.	ЛСМС	«Назви диких тварин окремих родів парафілетичної групи Риби (Pisces)»	
12.	3.1.2.1.1.2.2.1.	ЛСР	«Назви коропа (Cyprinus)»	<i>КОРОП</i>
13.	3.1.2.1.1.2.2.2.	ЛСР	«Назви білуги (Huso)»	<i>МОРОУНА / МОУНА</i>
14.	3.1.2.1.2.	ЛСС	«Назви свійських тварин»	
15.	3.1.2.1.2.1.	ЛСПС	«Загальні назви свійських тварин»	<i>ДОБИТОК, СКОТЬ, СКОТИНА, ТОВАРЬ</i>
16.	3.1.2.1.2.2.	ЛСПС	«Назви свійських тварин різної таксономічної належності»	
17.	3.1.2.1.2.2.1.	ЛСМС	«Назви окремих родів свійських тварин класу Ссавці (Mammalia)»	
18.	3.1.2.1.2.2.1.1.1.	ЛСР	«Назви бика свійського, або корови (Bos taurus)»	
19.	3.1.2.1.2.2.1.1.1.1.	ЛСПР	«Назви самця бика свійського, або корови (Bos taurus)»	<i>БОЛЪ</i>
20.	3.1.2.1.2.2.1.1.1.2.	ЛСПР	«Назви самки бика свійського, або корови (Bos taurus)»	<i>КОРОВА, ЛЛОВИЦА</i>
21.	3.1.2.1.2.2.1.1.2.	ЛСР	«Назви барана свійського (Ovis aries)»	
22.	3.1.2.1.2.2.1.1.2.1.	ЛСПР	«Назви самця барана свійського (Ovis aries)»	<i>БАРАНЪ</i>
23.	3.1.2.1.2.2.1.1.2.2.	ЛСПР	«Назви самки барана свійського (Ovis aries)»	<i>ОВЦА</i>
24.	3.1.2.1.2.2.1.1.2.3.	ЛСПР	«Назва маляти барана свійського (Ovis aries)»	<i>ЛГНА</i>
25.	3.1.2.1.2.2.1.1.3.	ЛСР	«Назви свині свійської (Sus domestica)»	<i>СВИНА</i>

№ ЛССО	Структурний рівень	Тип ЛССО	Назва ЛССО	Номери
26.	3.1.2.1.2.2.1.1.4.	ЛСР	«Назви коня свійського (Equus ferus caballus)»	
27.	3.1.2.1.2.2.1.1.4.1.	ЛСПР	«Назви самця коня свійського (Equus ferus caballus)»	<i>КОНЬ</i>
28.	3.1.2.1.2.2.1.1.4.2.	ЛСПР	«Назви самки коня свійського (Equus ferus caballus)»	<i>КОВИЛА</i>
29.	3.1.2.1.2.2.1.2.	ЛСМС	«Назви окремих видів свійських тварин класу Комахи (Insecta)»	
30.	3.1.2.1.2.2.1.2.1.	ЛСР	«Назви бджоли медоносною (Apis mellifera)»	<i>БУСОЛА / БУЕЛА / ПУЕЛА</i>
31.	3.1.2.2.	ЛСМГ	«Назви продуктів і секретів тварин»	
32.	3.1.2.2.1.	ЛСС	«Назви продуктів риб»	
33.	3.1.2.2.1.1.	ЛСПС	«Назви яєць риб»	<i>ИКРА</i>
34.	3.1.2.2.2.	ЛСС	«Назви продуктів бджіл»	
35.	3.1.2.2.2.1.	ЛСПС	«Назви воску»	<i>ВОСКЪ</i>
36.	3.1.2.2.2.2.	ЛСПС	«Назви меду»	<i>МЕДЪ</i>
<b>Усього в ЛСПГ «Назви світу тварин»</b>				<b>25</b>

Отже, здійснений комплексний аналіз номенів, що формують ЛСПГ «Назви світу тварин», дозволяє зробити такі висновки:

1. Для позначення світу тварин засвідчено 25 номенів (22,5% від загальної кількості номенів ЛСГ «Назви органічного довкілля»), які розподілені між 36 ЛССО. ЛСПГ «Назви світу тварин» за структурованістю посідає в аналізованій ЛСГ друге місце –  $K_{ст} = 0,69$  (див. табл. 3.1, 3.3, Б.1). ЛСПГ складають загальні та конкретні назви диких і свійських тварин різної біологічної належності, а також продуктів їх життєдіяльності: *звѣрь* ‘дика тварина, звір’, *добиток* ‘худоба, товар’, *скотина* ‘худобина; велика рогата худоба’, *товарь* ‘худоба’, ‘велика рогата худоба’, *билица* ‘білка’, *коуница* ‘куниця’, *медведь* ‘ведмідь’, *барань* ‘баран’, *волъ* ‘віл’, *ковила* ‘ковила’, *конь* ‘кінь’, *корова* ‘корова’, *овца / овца* ‘вівця’, *свиня* ‘свиня’, *лгня*

‘ягня’, *мловица* ‘корова, ялівка’, *риба* ‘риба’, *короп* ‘короп’, *морюна* ‘білуга’, *вчола* ‘бджола’, *воскъ* ‘віск’, *икра* ‘зрілі яйця риб’, *медъ* ‘мед’.

2. За структурою всі номени ЛСПГ «Назви світу тварин» однокомпонентні (100%): *волъ*, *корова*, *мловица*, *баранъ*, *овца* (див. табл. Б.3).

3. За походженням серед використаних назв світу тварин переважають праслов’янізми – 88% (*звѣрь*, *риба*, *коуница*, *лисица*, *корова*, *волъ*), германізми (*король*), грецизми (*морюна*) і тюркізми (*товарь*) становлять по 4% (див. табл. Б.4).

4. 60% назв світу тварин не відрізняються від нормативних у сучасній українській мові (*звѣрь*, *коуница*, *короп*, *лисица*, *ягня*, *корова*, *свиня*, *медъ* тощо); 36% дещо відрізняються від них, зокрема: фонетично – 26% (*вчола*, *волъ*, *конъ*, *овца*, *воскъ* тощо), рідше – словотвірно (10%) (*медведь*, *билица*, *добитокъ*). Більша частина назв світу тварин, що відрізняються від нормативних у сучасній українській мові на різних рівнях, мають вузьку локалізацію, зберігши своє значення переважно в українських говірках південно-західного наріччя, а також в українських говірках Румунії. 4% назв світу тварин в сучасній українській мові не засвідчено (*морюна*) (див. табл. Б.5).

5. Між номенами, що належать до ЛСПГ «Назви світу тварин», існують стійкі лексико-семантичні зв’язки, які виявляються переважно в полісемічних і синонімічних відношеннях. Синонімічними відношеннями поєднані номени *добиток*, *товарь*, *скоть*, *скотина* ‘загальна назва свійських тварин’.

6. Апелятивні назви окремих об’єктів органічного довкілля послужили основою для творення засвідчених у пам’ятках топонімів і мікротопонімів (*Медведица*, *Ковчма* – назви потоку й села в Молдавському князівстві), а також антропонімів (*Свинка*).

### Висновки до Розділу 3

Дослідження номенів, що належать до ЛСПГ «Назви органічного довкілля», дозволяє зробити такі висновки:

1. Для номінації об'єктів органічного довкілля, що утворюють одноіменну ЛСГ, використано 111 номенів, які розподілені між 142 ЛССО. ЛСГ «Назви органічного довкілля» містить дві ЛСПГ: «Назви світу рослин» і «Назви світу тварин». Для номінації об'єктів рослинного світу використано 86 номенів (77,5% від загальної кількості номенів досліджуваної ЛСГ), для номінації об'єктів тваринного світу – 25 номенів (22,5%).

2. Ступінь структурованості виокремлених у межах проаналізованої ЛСГ відбиває особливості пізнання людиною певного фрагменту органічного довкілля, зокрема глибину його пізнання, яке починається констатацією його існування й завершується прагматичним використанням його ознак, якостей, властивостей. Для номінації об'єктів органічного довкілля використано 111 номенів, які розподілені між 142 ЛССО. Коефіцієнт структурованості ЛСГ «Назви органічного довкілля» становить 0,78. Із-поміж двох ЛСПГ, що формують ЛСГ «Назви органічного довкілля», структурованішою виявилася ЛСПГ «Назви світу рослин»: для номінації об'єктів рослинного світу використано 86 номенів, які розподілені між 104 ЛССО –  $K_{ст} = 0,83$ ; ЛСПГ «Назви світу тварин» має меншу структурованість: для номінації об'єктів тваринного світу використано 25 номенів, які розподілені між 36 ЛССО ( $K_{ст} = 0,69$ ) (див. табл. 3.1).

3. У ЛСГ «Назви органічного довкілля» переважають однокомпонентні номени – 99%, двокомпонентні номени становлять 1%. У ЛСПГ «Назви світу тварин» кількість однокомпонентних номенів становить 100%, у ЛСПГ «Назви світу рослин» – 98%. Двокомпонентні номени використано тільки в ЛСПГ «Назви світу рослин», де вони становлять 2% (див. табл. Б.3).

4. Назви органічного довкілля мають різне походження. Праслов'янізми становлять більшість – 85,9%. Кількість лексем, що сягають своїм корінням праслов'янської епохи, вагома в обох ЛСПГ: у ЛСПГ «Назви світу тварин» вона становить 88%; у ЛСПГ «Назви світу рослин» – 84%. Кількість південнослов'янізмів становить 3,9% від загальної кількості номенів на позначення об'єктів органічного довкілля. Південнослов'янізми використані тільки в ЛСПГ «Назви світу рослин», де їхня кількість становить 7%. Номенів

іншого походження в досліджуваній ЛСГ значно менше. Румунізми, грецизми та германізми в ЛСГ «Назви органічного довкілля» становлять по 2,8%. Румунізми засвідчені в ЛСПГ «Назви світу рослин», де їхня кількість становить 4%. Грецизми та германізми використано в обох ЛСПГ: у ЛСПГ «Назви світу тварин» – по 4%, у ЛСПГ «Назви світу рослин» – по 2%. Латинізми й тюркізми – по 0,9%. Тюркізми використано в ЛСПГ «Назви світу тварин», де їхня кількість становить 4%. Латинізми – в ЛСПГ «Назви світу рослин» (1%) (див. табл. Б.4).

5. За використанням у сучасній українській мові 50,5% назв органічного довкілля не відрізняються від нормативних. 44,9% номенів дещо відрізняються від них, зокрема: фонетично (22%), словотвірно (11%), морфологічно (9,1%) й деякими відтінками семантики (2,8%). Частина назв органічного довкілля, що відрізняються від нормативних у сучасній українській мові, мають вузьку локалізацію, зберігши своє значення переважно в українських говірках південно-західного наріччя, а також в українських говірках Румунії. 4,6% назв органічного довкілля в сучасній українській мові не засвідчено. Кількість нормативних назв більша в ЛСПГ «Назви світу тварин» – 60%, у ЛСПГ «Назви світу рослин» кількість таких номенів становить 47,6%. Найбільшу кількість номенів, які дещо відрізняються від нормативних у сучасній українській мові на різних мовних рівнях, засвідчено в ЛСПГ «Назви світу рослин» – 47,5%, у ЛСПГ «Назви світу тварин» їхня кількість становить 36%. Кількість номенів, що відрізняються від нормативних на фонетичному рівні, у ЛСПГ «Назви світу тварин» становить 26%, у ЛСПГ «Назви світу рослин» – 21,4%. Більшу кількість номенів, що відрізняються словотвірно, використано в ЛСПГ «Назви світу рослин» – 13,1%, у ЛСПГ «Назви світу тварин» таких номенів 10%. У ЛСПГ «Назви світу рослин» засвідчено номени, що відрізняються морфологічно (9,4%) чи семантично (3,6%). Номени цієї групи зберегли своє значення переважно в українських говірках південно-західного наріччя, а також в УГР. Частину назв органічного довкілля в сучасній українській мові не виявлено. Більше таких номенів у ЛСПГ «Назви світу рослин» – 4,9%, у ЛСПГ «Назви світу тварин» вони становлять 4% (див. табл. Б.5).

6. Між номенами, що належать до ЛСГ «Назви органічного довкілля», існують стійкі лексико-семантичні зв'язки, які виявляються переважно в полісемічних і синонімічних відношеннях. Більшість синонімічних назв – наслідок міжмовної інтерференції.

7. Апелятивні назви окремих об'єктів органічного довкілля послужили основою для творення засвідчених у пам'ятках топонімів і мікротопонімів.

## ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Назви довкілля складають окремий лексико-семантичний сегмент в УМГ XIV – XV ст., який формують назви неорганічного й органічного довкілля.

Наявність в УМГ (переважно *внутрішніх*) значної кількості назв предметів довкілля зумовлена тим, що різноманітні неорганічні й органічні його складники, що були середовищем, місцем проживання, джерелом води, продуктів харчування, будівельних матеріалів, палива, часто виступали предметами купівлі / продажу, сплати мита чи податків; приватною власністю; використовувалися як межі, а також межові віхи при окресленні приватних і державних володінь. Загальні назви довкілля належить до шарів лексики, які досить докладно вивчалися і продовжують вивчатися.

Комплексний аналіз номенів, які формують ТГЛ «Назви довкілля», дозволив визначити структуру, лексико-семантичний склад цієї ТГЛ, з'ясувати джерела формування й особливості функціонування її компонентів у сучасній українській мові.

Зростання кількості номенів на позначення різноманітних об'єктів довкілля в XIV – XV ст. спричинене семантичним розвитком лексичного спадку попередніх епох, активізацією процесів номінації й активним запозиченням у лексичну систему староукраїнської літературної мови іншомовних елементів літературного й живомовного походження. Останнє було наслідком міжмовної інтерференції, яку зумовила строкатість етнічного складу населення Молдавського князівства, на території якого, крім волохів та українців, які становили більшість, мешкали болгари, серби, татари, угорці, цигани.

У межах ТГЛ «Назви довкілля» виокремлено різні за кількісними й структурними ознаками ЛССО, що утворюють складну розгалужену систему взаємопов'язаних номенів або груп номенів. Кількість номенів у кожній ЛССО пропорційна кількості виокремлених реалій, назви яких утворюють відповідну ЛССО, ознак, якостей чи властивостей, що послужили основою номінації,



кількості мов, носії яких об'єднані проживанням на спільній території, а також ступеню розвиненості номінативних можливостей цих мов.

Для номінації об'єктів довкілля в досліджуваних пам'ятках використано 290 назв, які розподілені між 285 ЛССО ( $K_{ст} = 1,02$ ). Ступінь структурованості виокремлених у межах ТГЛ «Назви довкілля» ЛССО відображає особливості пізнання людиною певних фрагментів довкілля, зокрема глибину їхнього пізнання, яке закономірно супроводжується номінацією й відбивається в ній. У межах ТГЛ «Назви довкілля» виокремлено дві ЛСГ, із яких структурованішою виявилася ЛСГ «Назви неорганічного довкілля»: для номінації її об'єктів використано 179 номенів, які розподілені між 143 ЛССО ( $K_{ст} = 1,25$ ), ЛСГ «Назви органічного довкілля» менше структурована: для номінації її об'єктів використано 111 номенів, які розподілені між 142 ЛССО ( $K_{ст} = 0,78$ ). У межах ЛСГ «Назви неорганічного довкілля» виокремлено п'ять ЛСПГ: «Назви суходільного довкілля», «Назви водного довкілля», «Назви шляхів сполучення», «Назви меж і межових віх» і «Назви повітряного довкілля». У межах ЛСП «Назви органічного довкілля» виокремлено дві ЛСПГ: «Назви світу рослин» і «Назви світу тварин».

За структурою в ТГЛ «Назви довкілля» переважають однокомпонентні номени (94,5%), двокомпонентні становлять 5%, трикомпонентні – 0,5%. Однокомпонентні номени становлять більшість в обох ЛСГ, що формують цю ТГЛ: у ЛСГ «Назви органічного довкілля» однокомпонентних номенів 99%, двокомпонентних – 1%; у ЛСГ «Назви неорганічного довкілля» однокомпонентних номенів 90%, двокомпонентних – 9%, трикомпонентних – 1%.

За походженням у ТГЛ «Назви довкілля» переважають праслов'янізми – 78,7%, румунізми становлять 8,5%, південнослов'янізми – 4,1%, грецизми – 3,4%, германізми – 1,5%, унгаризми – 1%, тюркізми й латинізми – по 0,3%. Походження 2,2% назв довкілля переконливо з'ясувати не вдалося, хоча кореневі морфєми більшості з них мають слов'янську генезу. Праслов'янізми переважають в обох ЛСГ, що формують ТГЛ «Назви довкілля»: у ЛСГ «Назви неорганічного довкілля» праслов'янізми становлять 74,2%, румунізми – 12%,

південнослов'янізми – 4,2%, грецизми – 3,6%, унгаризми – 1,8%, германізми – 0,6%; у ЛСГ «Назви органічного докiлля» праслов'янiзми становлять 85,9%, південнослов'янiзми – 3,9%, румунiзми, грецизми й германiзми – по 2,8%, латинiзми й тюркiзми – по 0,9%.

Наявність румунізмів серед назв докiлля зумовлена тривалим співжиттям румунського й українського етносів у Карпатському регіоні. Протягом XV ст. простежується тенденція до збільшення кількості румунізмів, спричинена, очевидно, зростанням чисельності волохів, розвитком власне румунської мови. Однак частотність використання румунізмів – порівняно з лексемами праслов'янського походження – незначна.

Помітна частка південнослов'янiзмiв (переважно болгаризмiв) i лексем iз пiвденнослов'янськими структурними елементами в досліджуваній ТГЛ зумовлена зростанням кількості болгар на території Молдавського князівства, які емігрували сюди у зв'язку із захопленням османами болгарських земель на Балканах (свідченням цих і пізніших міграційних процесів сьогодні є локальні компактні поселення болгар у сучасних Румунії, Молдові, Україні), а також впливом болгарської та сербської книжності, оскільки саме Болгарія була одним із постачальників релігійної літератури в Молдавію. Не менш важливим чинником, що сприяв появі південнослов'янiзмiв у лексиконі УМГ, була значна частка освіченої духовної та світської болгарської знаті, яка займала високі посади в Молдавському князівстві, зокрема й у канцеляріях молдавських воєвод. Зростанню сегмента південнослов'янiзмiв сприяло й використання староболгарської мови як офіційної в сусідній Волощині, із якою Молдавська держава підтримувала тісні зв'язки. Грецизми, германiзми, латинiзми й тюркiзми на позначення об'єктів докiлля засвоєні ще в давньоукраїнський період. Унгаризми засвоєно, найімовірніше, в XIV – XV ст.

Окрім лексичних засвоєнь, унаслідок складної міжмовної взаємодії відбувалася адаптація слов'янських назв відповідно до законів інших мов, представники яких проживали на території Молдавського князівства. Найчастіше

така адаптація стосувалася фонетичного рівня мови, іноді – морфологічного, рідше – словотвірного та семантичного.

За використанням у сучасній українській мові 45% назв неорганічного довкілля не відрізняються від нормативних, 45,5% дещо відрізняються від них, зокрема: фонетично – 21,7%, семантично – 7%, словотвірно чи морфологічно – по 8,4%. Більшість номенів, які відрізняються від нормативних, мають вузьку локалізацію, зберігши своє значення переважно в українських говірках південно-західного наріччя, а також в українських говірках Румунії. У сучасній українській мові 9,5% назв довкілля, які використано в УМГ, не засвідчено.

Кількісний розподіл номенів за сферами використання в ЛСГ, що формують ТГЛ «Назви довкілля», різниться. У ЛСГ «Назви неорганічного довкілля» 41,6% номенів не відрізняються від нормативних; 45,7% дещо відрізняються від них, зокрема: фонетично – 21,1%, семантично – 10,2%, морфологічно – 7,8%, словотвірно – 6,6%. 12,7% назв неорганічного довкілля в сучасній українській мові не засвідчено. У ЛСГ «Назви органічного довкілля» 50,5% назв не відрізняються від нормативних, 44,9% дещо відрізняються від них, зокрема: фонетично – 22%, семантично – 2,8%, словотвірно – 11%, морфологічно – 9,1%. У сучасній українській мові 4,6% назв органічного довкілля не засвідчено.

Між номенами, що належать до ТГЛ «Назви довкілля», існують стійкі лексико-семантичні зв'язки, які виявляються переважно в полісемічних, синонімічних або в зіставно-опозиційних відношеннях. Апелятивні назви окремих об'єктів довкілля входять до складу топонімів, мікротопонімів, антропонімів.

Комплексний аналіз засвідчених в УМГ XIV – XV ст. назв довкілля, частина яких вперше залучена до наукового обігу, дозволяє стверджувати, що ці номінації, маючи різне походження, сферу використання й будову, органічно функціонували в староукраїнській мові, якою послуговувалися в канцеляріях Молдавського князівства як державною.

Упорядкування й комплексний аналіз засвідчених в українсько-молдавських грамотах назв довкілля відкриває перспективи дослідження інших тематичних груп лексики.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Академик : Словари и энциклопедии. URL : <https://dic.academic.ru> (дата звернення 07.07.2016).
2. Акты, относящиеся къ истории западной Россіи, собранные и изданные Археографическою комиссією : Т. I. 1340 – 1506. Санкт-Петербургъ, 1846. V, 376, 24, 16 с.
3. Антошин Н. С. Система гласных фонем в языке молдавских грамот XIV – XV вв. *Наук. записки Ужгородського ун-ту ; Філол. зб.* 1958. Т. 35. С. 109 – 134.
4. Антошин Н. С. Язык молдавских грамот XIV – XV вв. : автореф. дисс. ... д-ра филол. наук : спец. 10.661. Ленинград, 1961. 34 с.
5. Аркушин Г. Словник західнополіських говірок : у 2 т. Луцьк : Редакційно-видавничий відділ «Вежа» Волинського держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. 458 с.
6. Атлас української мови : у 3-х т. Київ : Наук. думка, 1988. Т. II : Волинь, Наддністрянщина, Закарпаття і суміжні землі. 520 с.
7. Бабенчук Б. Форми зачину в українсько-молдавських грамотах XIV – XV ст. *Буковинський журнал.* 2007. № 2 – 3. С. 195 – 199.
8. Байцар А. Л. Полонини Українських Карпат : генезис, поширення та морфологія. *Вісник Львівського ун-ту. Серія географ.* Випуск 29. 2003. С. 3 – 6.
9. Баран В. Д. Ранні слов'яни між Дністром і Прип'яттю. Київ : Наукова думка, 1972. 242 с.
10. Баран В. Д. Слов'яни у первісному і ранньому середньовіччі : Зб. вибраних етнологічних праць. Київ : Міленіум, 2011. 108 с.
11. Баран В. Д. Черняхівська культура – поліетнічне утворення на території Південно-Східної Європи. *Археологія давніх слов'ян. Дослідження і матеріали /* відп. ред. Д. Н. Козак. Київ : Ін-т археології НАН України, 2004. С. 91 – 102.
12. Барна М. М. Ботаніка : Терміни. Поняття. Персоналії : Словник. Київ : Видавничий центр «Академія», 1997. 272 с.

13. Белей Л., Белей О. Словник старослов'янсько-український. Львів : Свічадо, 2001. 332 с.
14. Белоус Ф. Несколько русских и румынских грамот древних господарей молдавских. Коломыя, 1879. 30 с.
15. Берлізов А. А. Лексика рибальства українських говірок Нижньої Наддністрянщини : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.661. Київ, 1976. 184 с.
16. Бернштейн С. Б. Болгарско-русский словарь. Москва : Русский язык, 1986. 768 с.
17. Бернштейн С. Б. Разыскания в области болгарской исторической диалектологии. Т. I. Язык валашских грамот XIV – XV вв. Москва : Изд-во АН СССР, 1948. 370 с.
18. Бичкова Т. Неперервність пошуків джерел становлення української літературної мови (за рукописними пам'ятками південно-західного регіону). *Вісник Львівського ун-ту ; Серія філол.* 2004. Випуск 34. Ч. II. С. 67 – 73.
19. Богдан Д. П. Фонетические особенности языка славяно-румынских грамот XIV в. *Romanoslavica*. 1958. II. С. 55 – 75.
20. Богуцька Г. Розповідають назви птахів. Львів : Кальварія, 2005. 97 с.
21. Боднарюк Б., Масан О. Шипинська земля в міжнародних договорах кінця XIV – першої половини XV ст. *Питання історії України* : зб. наук. статей. Чернівці, 2000. Т. 4. С. 221 – 237.
22. Ботаника. Энциклопедия «Все растения мира» : пер. с англ. / ред. Д. Григорьев и др. Москва : Кёпеманн, 2006 (рус. изд.). 1020 с.
23. Будагов Р. А. Сравнительно-семасиологические исследования (Роман. яз.). Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1963. 302 с.
24. Буковина : історичний нарис / відп. ред. В. М. Ботушанський. Чернівці : Зелена Буковина, 1998. 416 с.
25. Булаховський Л. А. Нариси з загального мовознавства. Київ : Рад. школа, 1955. 248 с.
26. Булаховський Л. А. Питання походження української мови / відп. ред. Ф. Т. Жилко. Київ : Вид-во АН УРСР, 1956. 220 с.

27. Булаховський Л. А. Славянские наименования птиц. *Вибрані праці в п'яти томах. Т. 3 : Славістика. Російська мова.* Київ : Наук. думка, 1978. С. 189 – 299.
28. Български етимологичен речник : у 8 т. / съст. Георгиев В., Гълъбов Ив., Займов Й., Илчев Ст. и др. София, 1971 – 2017.
29. Васильев В. В., Чучко М. К. Молдавське князівство. *Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.* Київ : Наук. думка, 2010. Т. 7 : Мл – О. 2010. 728 с. : іл.
30. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ : Перун, 2003. 1440 с.
31. Венгерско-русский словарь / под общей ред. Л. Гальди. 2-е изд., стереотип. Москва ; Будапешт : Русский язык ; Изд-во АН Венгрии, 1987. 872 с.
32. Веневцева Л. Молдавские грамоты XIV – XV веков как источник изучения истории украинского языка (Фонетика. Морфология) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.661. Харьков, 1966. 23 с.
33. Венелин Ю. Влахо-болгарские или дако-славянские грамоты. Санкт-Петербург, 1840. 3, XVI, 359, порт.
34. Вербич С. Географічна термінологія на сторінках Етимологічного словника української мови. *Українська термінологія і сучасність* : зб. наук. праць. Київ : КНЕУ. 2005. Випуск 6. С. 153 – 157.
35. Вербич С. Етимологічний аспект тематичної групи лексики на позначення географічних понять (на матеріалі українських говорів Карпатського району). *Українська термінологія і сучасність* : зб. наук. праць. Київ, 2001. Випуск IV. С. 159 – 162.
36. Вербич С. О. Гідронімія басейну Верхнього Дністра : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Київ, 1998. 16 с.
37. Вербич С. О. Гідронімія басейну Дністра. Луцьк : Терен, 2017. 544 с.
38. Вербич С. О. Слов'янська мовна спадщина у гідроніміконі Нижнього Дністра. *Мовознавство.* 2013. № 1. С. 43 – 50.

39. Вербич С. О. Слов'янсько-східнороманська взаємодія в гідронімії басейну Дністра : оригінальні назви та структурно адаптовані утворення. *Linguistica*. Ljubljana, 2015. № 55 (1). С. 115 – 129.

40. Верхратський І. Говір батюків : Словарець. *Зб. філологічної секції НТШ*. Львів : НТШ, 1912. Т. 15. С. 251 – 306.

41. Верхратський І. Знадоби до пізнання угорсько-руських говорів : Словарець. Львів : НТШ, 1899 – 1901. Т. 30. С. 201 – 276.

42. Верхратський І. Нові знадоби номенклатури і термінології природописної, народної, збирані між людьми. *Зб. математично-природописно-лікарської секції НТШ*. Львів : 1908. Т. 12. С. 13 – 23.

43. Вікіпедія : Електронна енциклопедія. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення 30.07.2018).

44. Вокабула : Енциклопедии, словари, справочники. URL : <http://www.вокабула.рф> (дата звернення 15.06.2018).

45. Воскобойник Г. М. Закономірності співвідношення назв за мовним складом у зоологічній номенклатурі (клас insecta). *Studia Linguistica*. 2009. Випуск 2. С. 97 – 104.

46. Восточнославяно-молдавские языковые взаимоотношения / ред. С. Г. Бережан, М. А. Габинский и др. Кишинев : Картя молдовеняскэ, 1967. 216 с.

47. Габорак М. Назви гір і полонин : словник-довідник. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2008. 500 с.

48. Галайчук В. В. Лексичні одиниці мікросистеми «Рослини» в українських фольклорних текстах : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Львів, 2004. 20 с.

49. Галас К. Й. Дані діалектної топонімії як засіб хронологізації мовних процесів і явищ. *Структура і розвиток українських говорів на сучасному етапі : XV Республіканська діалектологічна нарада : тези доповідей і повідомлень* / відп. ред. М. В. Никончук. Житомир, 1983. С. 12 – 14.

50. Галас К. Й. Український топоапелятив *парів*. *Науково-технічна революція і сучасні процеси розвитку лексики української народнорозмовної мови* :

тези доповідей Республіканської конференції (Ужгород, листопад 1989 р.). Ужгород, 1989. С. 157 – 158.

51. Географический энциклопедический словарь : Понятия и термины / под ред. А. Ф. Трешникова. Москва : Сов. энциклопедия, 1988. 432 с.

52. Географічна енциклопедія України : у 3 т. / редкол. : О. М. Маринич (відп. ред.) та ін. Київ : «Українська радянська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1989 – 1993.

53. Герман К. Оронимы-карпатизмы в украинских говорах Северной Буковины. *Симпозиум по проблемах карпатского языкознания (24 – 26 апреля 1973 г.)* : тезисы докл. и сообщ. Москва : Наука, 1973. С. 10 – 11.

54. Геровский Г. Словарный состав южнокарпатского наречия. *Костер*. Прага, 1946. № 9. С. 149 – 150.

55. Гешев В. Среца на украинския и българския език в средновековна Молдова. *Алмнах «Българска украинистика»*. 2017. Брой 7. С. 8 – 41.

56. Головацкий Я. Ф. Грамоты угро-влахийские и молдавские (XV – XVI вв.). *Летописи занятий Археографической комиссии. 1865 – 1866. Материалы*. Санкт-Петербург, 1868. Выпуск IV . С. 3 – 17.

57. Головач Н. М. Лексичні румунізми в українській мові на діалектному та літературному рівнях : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 ; Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2012. 20 с.

58. Горбач О. Мармароська говірка й діалектний словник села Поляни над р. Русковою (Румунія). *Зібрані статті VIII. Історія мови. Діалектологія. Лексикологія*. Мюнхен : Український вільний ун-т ; Філософічний факультет, 1997. С. 276 – 321.

59. Горбач О. Південня буковинсько-покутська говірка с. Милешовець бл. Радовець. *Зібрані статті VIII. Історія мови. Діалектологія. Лексикологія*. Мюнхен : Український вільний ун-т ; Філософічний факультет, 1997. С. 324 – 375.

60. Горбач О. Словник говірки с. Бродин, повіт Радівці (Румунія). *Зібрані статті VIII. Історія мови. Діалектологія. Лексикологія*. Мюнхен : Український вільний ун-т ; Філософічний факультет, 1997. С. 123 – 275.



61. Гороф'янюк І. В. Ботанічна лексика центральноподільських говірок : Матеріали до Лексичного атласу української мови / відп. ред. П. Ю. Гриценко. Вінниця : ПП Балюк І. Б., 2012. 304 с.
62. Горпинич В. О. Географічні назви в українській мові : складні питання словозміни, творення, правопису та наголошення. Дніпропетровськ ; Київ, 1999. 154 с.
63. Грамоти XIV ст. / упорядк., вступ. ст., коментарі і словники-показчики М. М. Пещак. Київ : Наук. думка, 1974. 256 с.
64. Григорьев В. Грамота Молдавского воеводы Александра, о пожаловании Михаила Попши, за службу, двумя селами. *Записки Одесского общества любителей истории и древностей*. 1844. Т. 1. С. 346 – 348.
65. Григорьев В. Грамота, данная монастырю Киприана в Бессарабии, Ио Антиохом Константином воеводою Молдо-Влахийским, в 1698 году. *Записки Одесского общества любителей истории и древностей*. 1844. Том 1. С. 349 – 350.
66. Грицак М. А. Назви гідрорельєфу в говірці с. Ясіня Закарпатської області. *Питання гідроніміки : матеріали III республіканської ономастичної (гідронімічної) наради* / відп. ред. К. К. Цілуйко. Київ, 1971. С. 74 – 80.
67. Грицак М. А. Назви гідрорельєфу і гідронімія (назви джерел і стоячих вод). *III республіканської ономастична конференція : тези*. Київ, 1965. С. 35 – 39.
68. Гриценко П. Е. Генезис и семантическая структура сельскохозяйственной лексики украинских западнестепных говоров. Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Київ, 1980. 27 с.
69. Гриценко П. Ю. Ареальне варіювання лексики / відп. ред. І. Г. Матвіяс ; АН УРСР Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1990. 272 с., карт.
70. Гриценко П. Ю. Буковинський ареал як об'єкт лінгвістичного вивчення. *Українська мова на Буковині : матеріали Всеукраїнської наук. конференції, присвяч. 160-річчю від дня народження Ю. Федьковича, (Чернівці, 13 – 15 жовтня 1994 р.)*. Чернівці : Рута, 1994. С. 136 – 139.

71. Гриценко П. Ю. Діалектна лексика з конкретним значенням. *Структурні рівні українських говорів* : зб. ст. / відп ред. І. Г. Матвіяс ; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1985. С. 91 – 120.

72. Гриценко П. Ю. Моделювання системи діалектної лексики. Київ : Наук. думка, 1984. 226 с.

73. Гриценко П. Ю. Тваринницька лексика українських західностепових говірок. Питання організації тематичної групи. *Структура українських говорів*. Київ : Наук. думка, 1982. С. 142 – 170.

74. Гриценко С. П. Динаміка лексикону української мови XVI – XVII ст. : дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.01 / Ін-т філології Київського нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Київ, 2018. 1150 с.

75. Громко Т. В. Семантичні особливості народної географічної термінології Центральної України (на матеріалі Кіровоградщини). Кіровоград : РВЦ КДПУ, 2000. 172 с.

76. Грушевський М. С. Історія України-Руси : у 9 т. Київ : Наук. думка, 1993. Т. 4. 539 с.

77. Гумецкая Л. Л. К вопросу о языке молдавских грамот XIV – XV вв. *Otázky dějin střední a východní Evropy* / Н. František (editor). Brno : Universita J. E. Purkyně, 1971. Vyd. 1. P. 25 – 35.

78. Гумецька Л. Чи впливали старочеська мова на мову українських грамот XI – XV ст.? (Праці Й. Мацурека про зв'язок староукраїнського і старочеського документів). *Мовознавство*. 1967. № 4. С. 92 – 95.

79. Гумецька Л. Л. Деякі особливості топонімії молдавських грамот XIV – XV ст. *SO*. 1968. Т. 17. № 3. S. 311 – 314.

80. Гумецька Л. Л. З історії лексикології української мови : землеробство і суміжні заняття. *Мовознавство*. 1978. № 6. С. 11 – 22.

81. Гуцульські говірки : Короткий словник / [уклад. Г. Гузар, Я. Закревська та ін.]. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1997. 230 с.

82. Дакі О. А. Ботанічна лексика в українських говірках межиріччя Дністра і Дунаю : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Київ, 2014. 16 с.

83. Данилюк О. К. Географічні терміни на позначення низовини біля річки. *Студії з ономастики та етимології. 2011 – 2012* / відп. ред. О. П. Карпенко, В. П. Шульгач. Київ, 2012. С. 61 – 69.
84. Данилюк О. К. Лексика Волині на позначення повороту річки. *Система і структура східнослов'янських мов*. Київ, 1999. С. 135 – 139.
85. Данилюк О. К. Назви на позначення семени 'поле' в системі народної географічної термінології Волині. *Мовознавство*. 1999. № 4 – 5. С. 41 – 47.
86. Данилюк О. К. Народна географічна термінологія Волині : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. Київ, 2000. 18 с.
87. Данилюк О. К. Словник народних географічних термінів Волині / Ін-т української мови НАН України. Луцьк : Надстир'я, 1997. 108 с.
88. Дейниченко Н. П. Питання вивчення зоологічної лексики рідного краю в курсі «Українська діалектологія» : методичні поради. Суми, 1984. 119 с.
89. Дзензелівський Й. О. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР : Лексика. Ч. I – III. Ужгород : Вид-во Ужгородського держ. ун-ту, 1958, 1960, 1993.
90. Дзензелівський Й. О. Назви сільськогосподарських культур у говорах Закарпаття. *Studia Slavica Hung.* Budapest, 1964. Т. VI. С. 113 – 143.
91. Дзензелівський Й. О. Словник специфічної лексики говірок Нижнього Подністров'я. *Лексикографічний бюлетень* ; Ін-т мовознавства АН УРСР. Київ, 1958. Випуск 6. С. 36 – 54.
92. Дзензелівський Й. О. Спостереження над лексикою українських говірок Нижнього Подністров'я. *Науч. записки Ужгородського ун-та. Серія историко-филологическая*. Львов : Изд-во Львовського ун-та, 1955. Т. 13. С. 63 – 114.
93. Дзензелівський Й. О. Спостереження над українськими народними назвами гідрорельєфу. *Onomastica*. Kraków, 1972. Т. XVII. S. 109 – 150.

94. Дзендзелівський Й. О. Українські назви джерела на загальнослов'янському тлі. *Українська культура в її інтернаціональних зв'язках*. Київ, 1971. С. 42 – 44.
95. Дзендзелівський Й. О. Українські назви для 'витоку, початку, вершини річки'. *Slavica. Annales Instituti philologiae slavicae Universitatis Debreceniensis de Ludovico Kossuth nominatae*. Debrecen, 1968. Т. 8. Р. 61 – 68.
96. Дзендзелівський Й. О. Українські назви для виру. *Onomastica*. Kraków, 1978. Т. 23. S. 133 – 162.
97. Дзендзелівський Й. О. Українські назви для гирла, устя річки (із спостережень над українськими народними назвами гідрорельєфу). *Onomastica*. Kraków, 1970. Т. 15. S. 125 – 150.
98. Дидик-Меуш Г., Слободзяник О. Українські краєвиди XVI – XVIII ст. Слово – текст – словник. Львів, 2015. 384 с.
99. Дубняк К. Російсько-український словничок термінів природознавства і географії. Кобеляки : Укр. вид-во К. В. Дубняка, 1917. 40 с.
100. Етимологічний словник української мови: у 7 т. / [редкол. О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін.]. Київ : Наук. думка, 1982 – 2012. Т. 1 – 6.
101. Єдлінська У. Я. Із спостережень над формою українських грамот XIV – XV ст. *Дослідження і матеріали з української мови*. Київ, 1964. Т. 6. С. 81 – 90.
102. Жегуц І., Піпаш Ю. Словник гуцульського говору в Закарпатті. Мюнхен, 2001. 180 с.
103. Желізняк І. М. Гідроніми України як основне джерело відновлення деяких географічних термінів. *Мовознавство*. 1979. № 4. С. 46 – 52.
104. Жовтобрюх М. А. Староукраїнські грамоти як пам'ятки літературної мови. *Мовознавство*. 1976. № 4. С. 62 – 70.
105. Жуковський А. Історія Буковини. Ч. I : До 1774 р. Чернівці : Редакційно-видавничий відділ облполіграфвидаву, 1991. 119 [120] с. : іл.

106. Закревська Я. В. Українські назви картоплі (*Solanum tuberosum*) : На матеріалі II тому «Атласу української мови». *Дослідження і матеріали з української мови*. Київ, 1964. Т. 6. С. 28 – 36.
107. Закревська Я. В. Шляхи дослідження народних назв рослин. *Праці XII республ. діалектологічної наради*. Київ, 1971. С. 318 – 325.
108. Зеленчук В. С. Розселення та чисельність українського населення Молдавії (XV – XIX ст.). *НТЕ*. 1978. № 4. С. 24 – 30.
109. Золтан А. *Interslavica : Исследования по межславянским языковым и культурным контактам*. Москва : «Индрик», 2014. 224 с.
110. Зубрицький Д. Хроніка міста Львова / [наук. ред. : Я. Дашкевич, р. Шуст ; переклад з польс. І. Сварника ; коментарі М. Капраля. Львів : Центр Європи, 2002. 602 с.
111. Ильяшенко Т. П. Формирование романских литературных языков. Молдавский язык. Кишинев : Штиинца, 1983. 201 с.
112. История Молдавии / [под. ред. А. Д. Удальцова, Л. В. Черепнина]. Кишинев : Школа советикэ, 1951. Т. 1. 654 с.
113. Історичний словник українського язика / ред. Є. Тимченко. Харків ; Київ : Держ. вид-во України, 1930 – 1932. Т. I – II.
114. Історія української мови. Лексика і фразеологія / В. О. Винник, В. Й. Горобець, В. Л. Карпова [та ін.] ; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. Думка, 1983. 742 с.
115. Калужняцкій Е. Кирилловское письмо у румынь. *Енциклопедія славянської філології*. Петроградъ, 1915. Выпускъ 4. 22 с.
116. Капская А. И. Семантико-словообразовательная структура названий цветов в украинском языке : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.02. Киев, 1970. 22 с.
117. Карабута О. П. Еволюція зоологічної номенклатури української мови. *Зб. наук. праць : Філолог. науки*. Херсон, 1998. Випуск 1. С. 63 – 66.

118. Карпатский диалектологический атлас / Бернштейн С. Б., Иллич-Свитыч В. М., Клепикова Г. П., Попова Т. В., Усачева В. В. Москва : Наука, 1967. Ч. 2. 17 с., 212 карт.

119. Карпенко Ю. Праслов'яни в Українських Карпатах : свідчення гідрота оронімії. *Мовознавство. Доповіді та повідомлення на IV Міжнародному конгресі україністів*. Київ : Пульсари, 2002. С. 278 – 282.

120. Карпенко Ю. А. Топонимы и географические термины (вопросы взаимосвязи). *Вопросы географии*. Москва, 1970. Выпуск 81. С. 36 – 45.

121. Карпенко Ю. О. Деякі назви культурних рослин у буковинських говірках : До питання про мовні взаємозв'язки. *Наук. записки Чернівецького держ. ун-ту : Серія філол. наук*. Чернівці, 1958. Т. 31. Випуск 7. С. 105 – 120.

122. Карпенко Ю. О. Етнічна історія Українських Карпат за даними гідронімії та оронімії. *Студії з ономастики та етимології. 2005* / відп. ред. В. П. Шульгач. Київ, 2005. С. 63 – 79.

123. Карпенко Ю. О. Лексика огородництва в буковинських говорах. *Тезиси докладов отчетно-научной сессии профессорско-преподавательского состава*. Черновцы, 1957. С. 241 – 243.

124. Карпенко Ю. О. Топоніміка гірських районів Чернівецької області : Конспект лекцій. Чернівці, 1964. 80 с.

125. Карпова В. Л. Назви рослин староукраїнської мови. *Історія української мови : Лексика і фразеологія*. Київ : Наук. думка, 1983. С. 186 – 195.

126. Карпова В. Л. Назви тварин. *Історія української мови : Лексика і фразеологія*. Київ : Наук. думка, 1983. С. 195 – 216.

127. Качайло К. А. Зоологічні номени на -ок у конфіксальній підсистемі українського іменника. *Філологічні студії*. 2012. Випуск 8. С. 68 – 74.

128. Качановский В. В. Неизданныя грамоты из фонских архивов. *Известия Общества археологии, истории и этнографии при Казанском ун-те*. Казань, 1888. Том IV. № 2. С. 47 – 67.

129. Каштанов С. М. Исследование о молдавской грамоте XV века. Москва : Русский Фонд Содействия Образованию и Науке, 2012. 240 с. : илл.

130. Клепикова Г. П. О карпатоукраинской терминологии горного ландшафта. *Карпатская диалектология и ономастика* / ред. Г. П. Клепикова. Москва : Наука, 1972. С. 51 – 117.

131. Кобилянський Б. В. Діалект і літературна мова : східнокарпатський і покутський діалекти, їх походження і відношення до української літературної мови. Київ : Рад. школа, 1960. 276 с.

132. Кобів Ю. Словник українських наукових і народних назв судинних рослин. Київ, 2004. 800 с.

133. Коваль Д. Лексичні зв'язки української мови з іншими слов'янськими. *Тези доповідей VII Української славістичної конференції ; Чернівці, 13 – 18 жовтня 1964 р.* Чернівці, 1964. С. 17 – 18.

134. Коваль Д. Лексичні зв'язки української мови з польською (на матеріалі староукраїнських та слов'яно-молдавських грамот XIV – XV ст.). *Тези доповідей XXI наук. сесії : Секція філол. наук (травень–червень)*. Чернівці, 1965. С. 26 – 30.

135. Козлова Р. М. Славянская гидронимия. Праславянский фонд. Минск, 2006. Т. IV. 310 с.

136. Козлова Р. М. Структура праславянского слова (Праславянское слово в генетическом гнезде). Гомель, 1997. 412 с.

137. Корепанова А. П. Семантична реконструкція топонімічних основ давньоруського періоду. *Структура і розвиток українських говорів на сучасному етапі : XV Республіканська діалектологічна нарада : тези доповідей і повідомлень*. Житомир, 1983. С. 15 – 17.

138. Костик Л. Б. Гідронімія Буковини (назви непротічних вод) : автореф. ... дис. канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Івано-Франківськ, 2003. 20 с.

139. Кочубинский А. А. Рецензія на книгу г. Житецького «Очеркъ литературной истории малорусскаго нарѣчія». Санкт-Петербург : Типографія Императорской Академіи Наукъ, 1892. 98 с.

140. Крымській А. Е. Украинская граматыка для учениковъ высшихъ классовъ гимназій и семинарій Приднєпровья. Москва, 1907. Томъ I. Выпускъ 1. 544 с.
141. Кузьмич О. О. Система і функції розділових знаків староукраїнської мови (на матеріалі грамот XIV століття). *Молодий вчений*. 2014. № 8 (11). С. 153 – 157.
142. Кукса Т. П. Фітономінація та її просторова варіативність в українських говірках Криму : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Київ, 2013. 24 с.
143. Купчинська З. О. Семантичний простір у межах опорних лексем-термінів *яр – рівнина – гора* (на основі матеріалів топонімії України). *Мовознавчі студії* : матеріали конференцій. Львів : Наук. т-во ім. Шевченка, 2002. С. 235 – 249.
144. Купчинський О. А. П'ять староукраїнських грамот XIV ст. *Мовознавство*. № 1. 1986. С. 62 – 65.
145. Куриленко В. М. Атлас лексики тваринництва у поліських діалектах. Глухів, 2004. 260 с.
146. Куриленко В. М. Лексика животноводства в полеских говорах : автореф. дисс. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.02. Ужгород, 1984. 24 с.
147. Куриленко В. М. Лексика тваринництва поліських говорів / Глухівський держ. пед. ін-т. Суми : МДВВП «Мрія», 1991. 124 с.
148. Куркина Л. В. Названия горного рельефа (на материале южнославянских языков). *Этимология*. 1977 / отв. ред. О. Н. Трубачев. Москва : Наука, 1979. С. 39 – 55.
149. Лисенко П. С. Словник поліських говорів. Київ : Наук. думка, 1974. 261 с.
150. Листування українських славістів з Францем Міклошичем / [упоряд. та авт. передм. І. С. Свенціцький ; пер. листів М. І. Свенціцької ; редкол. Я. Д. Ісаєвич (відп. ред.) та ін.]. Київ : Наук. думка, 1993. 399 с.



151. Литвиненко Я. О. Типи просторової поведінки орнітоназв у східнополіських говірках. *Діалекти в синхронії та діахронії : загальнослов'янський контекст* : тези доповідей міжнародної конференції / за ред. П. Ю. Гриценка ; Ін-т укр. мови НАН України. Київ : КММ, 2014. С. 311 – 315.
152. Личук С. В. Словник народних географічних назв Івано-Франківщини. *Семантика та структура народних географічних назв Івано-Франківщини* : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Івано-Франківськ, 2015. С. 238 – 427.
153. Лісняк Н. І. Мікротопонімія Західного Поділля : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Ужгород, 2004. 20 с.
154. Лук'янюк К. М. Діалектні ботанічні назви (на матеріалі говірки села Малятинців). *Матеріали Всеукраїнської наук. конференції, присвяч. 160-річчю від дня народження Ю. Федьковича (Чернівці, 13 – 15 жовтня 1994 р.)*. Чернівці : Рута, 1994. С. 59 – 61.
155. Лучик В. В. Автохтонні гідроніми Середнього Дніпро-Бузького межиріччя. Кіровоград, 1996. 235 с.
156. Лучик В. В. Етюди з «Короткого етимологічного словника топонімів України». *Матістеріум : мовознавчі студії*. 2014. Випуск 57. С. 52 – 75.
157. Малахівська О. А. Ареальна й семантична характеристика типів номінації кукурудзи (*Zea mays* L.) в українських говорах. *Структурні рівні українських говорів*. Київ : Наук. думка, 1985. С. 134 – 147.
158. Малахівська О. А. Назви сочевиці (*Lens Adans*) в говорах української мови. *Лексика української мови в її зв'язках з сусідніми слов'янськими і неслов'янськими мовами* : тези доповідей. Ужгород, 1982. С. 93 – 95.
159. Малоруско-німецький словар : у 2 т. / уложили Є. Желеховский та С. Недільский. Львів, 1886. VIII, 1118, 10 с.
160. Мартынов В. В. Анализ по семантическим микросистемам и реконструкция праславянской лексики. *Этимология*. 1968. Москва : Наука, 1971. С. 11 – 23.

161. Марусенко Т. А. Матеріали к словарю українських географических апеллятивов (названия рельефов). *Полесье (Лингвистика. Археология. Топонимика)*. Москва : Наука, 1968. С. 206 – 255.
162. Марусенко Т. А. Названия рельефа в украинском языке (на славянском фоне) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.03. Киев ; Каменец-Подольский, 1967. 18 с.
163. Марусенко Т. О. Назви рельєфу в українській мові (деякі назви западин). *Дослідження з мовознавства* : зб. статей аспірантів і дисертантів / відп. ред. Л. С. Паламарчук. Київ, 1963. Випуск 2. С. 62 – 78.
164. Марусенко Т. О. Назви рівнин в українській мові. *Дослідження з мовознавства*. Київ : Наук. думка, 1962. С. 29 – 48.
165. Марусенко Т. О. Українські назви рельєфів і реконструкція праслов'янської лексики. *Питання топоніміки та ономастики*. Київ : Вид-во АН УРСР, 1962. С. 143 – 147.
166. Марчук Н. Й. Принципи і способи номінації ожини (*Rubus caesius L.*) в говорах слов'янських мов. *Структурні рівні українських говорів*. Київ, 1985. С. 121 – 134.
167. Масенко Л. Т. До питання про опозицію «верх, гора – низ, діл» у давньоруській топонімії. *Давньоруська спадщина в східнослов'янських мовах* : зб. наук. праць. Київ : Наук. думка, 1986. С. 83 – 88.
168. Масенко Л. Т. Назви рослинних масивів з суфіксами *-ник, -няк, -няг-* в українській діалектній і топонімічній лексиці. *Структура і розвиток українських говорів на сучасному етапі : XV Республіканська діалектологічна нарада* : тези доповідей і повідомлень. Житомир, 1983. С. 56 – 57.
169. Матвіяс І. Лексика в староукраїнській мові XIV – XV ст. *Українська мова*. 2006. № 1. С. 26 – 32.
170. Матіїв М. Д. Гідронімія басейну Стрию : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Запоріжжя, 1999. 20 с.

171. Миголинець О. Вагоме дослідження з історії української ботанічної лексики. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2014. Випуск 19. С. 182 – 184.
172. Миголинець О. Ф. Ботанічна лексика українських говорів Закарпатської області : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Ужгород, 1996. 24 с.
173. Михальчук О. І. Географічна термінологія в мікротопонімії Підгір'я. *Мовознавство*. 1997. № 2 – 3. С. 29 – 35.
174. Михальчук О. І. Мікротопонімія Підгір'я : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Київ, 1998. 17 с.
175. Мойсієнко В. Континуанти давнього \*ę у поліських говорах. *Українська мова*. 2005. № 2. С. 71 – 88.
176. Молдавско-русский словарь. Дикционар молдовенеск-русеск / [ред. кол. А. Т. Борщ, М. В. Подико, В. П. Соловьев]. Москва : Госуд. изд-во иностр. и нац. словарей, 1961. 780 с.
177. Молдова ын епока феодализмулуй. Молдавия в эпоху феодализма. Кишинев (Chişinău) : Штиинца, 1961 – 2012.
178. Москаленко А. А. Лексико-семантические диалектизмы в молдавских грамотах XV ст. *Праці XIII Республіканської діалектологічної наради*. Київ : Наук. думка, 1970. С. 52 – 57.
179. Москаленко А. А. Словник діалектизмів українських говірок Одеської області / ред. Ю. Ф. Касім. Одеса, 1958. 78 с.
180. Москаленко Л. А. Арёальная дифференциация ботанических названий в говорах Николаевской области. *Арэалогія. Праблемы і дасягненні. Тэзісы дакладаў міжнароднай навук. канферэнцыі ; 25 – 27 траўня*. Мінск, 1993. С. 54 – 55.
181. Москаленко Л. А. Ботанічна лексика українських степових говірок Миколаївської області : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.02 / Ін-т української мови НАН України. Київ, 1992. 465 с.

182. Москаленко Л. А. Від назв тварин до назв рослин. *Культура слова*. 1991. Випуск 41. С. 47 – 52.
183. Москаленко Л. А. Подібність рослини чи її частини до іншої рослини чи її частини як джерело номінації. *Українська мова*. 2002. № 3. С. 39 – 51.
184. Мохов Н. А. Очерки истории молдавско-русско-украинских связей (с древних времен до начала XIX века). Кишинев : Штиинца, 1961. 215 с.
185. Муличак Ю. Діалектні назви ділянок і якісних різновидів землі. *Наук. зб. Держ. музею українсько-руської культури у Свиднику*. Пряшів, 1995. Т. 20. С. 282 – 289.
186. Мурзаев Э. М. Словарь народных географических терминов. Москва : Мысль, 1984. 653 с., илл.
187. Мурзакевич Н. Материалы для истории Молдавии. *Записки Одесского общества любителей истории и древностей*. 1858. Т. 4. С. 320 – 330.
188. Мурзакевич Н. Молдо-влахийские грамоты, хранящиеся в Бессарабии. *Записки Одесского общества любителей истории и древностей*. 1848. Том 2. С. 562 – 567.
189. Мурзакевич Н. Молдо-влахийские грамоты, хранящиеся в Бессарабии. *Записки Одесского общества любителей истории и древностей*. 1853. Т. 3. С. 248 – 268.
190. Мурзакевич Н. Молдо-влахийские грамоты, хранящиеся в Бессарабии. *Записки Одесского общества любителей истории и древностей*. 1858. Т. 4. С. 331 – 354.
191. Мурзакевич Н. Молдо-влахийские грамоты, хранящиеся в Бессарабии. *Записки Одесского общества любителей истории и древностей*. 1863. Т. 5. С. 838 – 841.
192. Надеждин Н. Отчет о путешествии, совершенном в 1840 и 1841 годах по Южно-Славянским землям. *Записки Одесского общества любителей истории и древностей*. 1844. Т. 1. С. 518 – 548.
193. Негрич М. Скарби гуцульського говору : Березови. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. 224 с.

194. Непокупний А. П. Слов'янська термінологія підвищеного рельєфу в індоєвропейському аспекті. *Мовознавство*. 1998. № 2 – 3. С. 62 – 77.
195. Нечитайло В. А., Кучерява Л. Ф. Ботаніка. Вищі рослини. Київ : Фітосоціоцентр, 2000. 432 с.
196. Никончук Н. В. Полесские названия птиц. *Лексика Полесья : Материалы для полесского диалектного словаря*. Москва : Наука, 1968. С. 439 – 475.
197. Німчук В. Молдавські грамоти. *Енциклопедія історії України : у 10 т.* Київ : Наук. думка, 2010. Т. 7. С. 30.
198. Німчук В. В. Давньоруська спадщина в лексиці української мови. Київ : Наук. думка, 1992. 414 с.
199. Німчук В. В. Лексика давньоруської мови. *Історія української мови : Лексика і фразеологія*. Київ, 1983. С. 29 – 163.
200. Німчук В. В. Праслов'янська лексика. *Історія української мови : Лексика і фразеологія*. Київ, 1983. С. 15 – 29.
201. Обручар А. Назви гори в оронімії Українського Потисся. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Ужгород, 2008. Випуск 12. С. 159 – 161.
202. Общекарпатский диалектологический атлас : Вступительный выпуск, 1987. 184 с.
203. Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная. Москва ; Warszawa ; Минск ; Братислава, 1988 – 2012. Выпуски 1 – 4, 6.
204. Огієнко І. Дві найстаріші молдавські кирилівські грамоти 1388 року. *Slavia. XIII*. 1936. С. 665 – 689.
205. Омельковець р. С. Атлас західнополіських назв лікарських рослин. Луцьк : Вежа, 2003. 134 с.
206. Омельковець р. С. Номінація лікарських рослин в українському західнополіському говорі. Луцьк : РВВ «Вежа» Волинського держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. 302 с.

207. Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок: у 2-х ч. Київ : Наук. думка. 1984.
208. Онишкевич М. М. Географічні назви в говорах західного регіону УРСР. *Українська лексика в історичному та ареальному аспектах*. Київ : Наук. думка, 1991. С. 114 – 123.
209. Павлюк Е. Українсько-молдавська взаємодія в географічній термінології на Буковині. *IV Республ. ономастична конференція : тези доповідей / відп. ред. К. К. Цілуйко*. Київ : Наукова думка, 1969. С. 76 – 78.
210. Павлюк М., Робчук І. Словник діалектних текстів. *Українські говори Румунії*. Едмонтон ; Львів ; Нью-Йорк ; Торонто : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. С. 633 – 718.
211. Панькевич І. Українсько-болгарські мовні зв'язки в Семигороді. *Slavia. R. XXIV. Seš. 2 – 3*. Praha, 1955. С. 211 – 240.
212. Перепелиця С. Безособові речення на *–но*, *–то* в українських грамотах XIV – XV ст. *Проблеми історії та культури української мови*. Чернівці, 1995. С. 35 – 42.
213. Перепелиця С. Фонетичні особливості українсько-молдавських грамот кінця XIV ст. з території Буковини. *Українська мова на Буковині : матеріали Всеукраїнської наук. конференції, присвяч. 160-річчю від дня народження Ю. Федьковича (Чернівці, 13 – 15 жовтня 1994 р.)*. Чернівці, 1994. С. 42 – 44.
214. Перепелиця С. Фонетичні риси листів із Молдавії до Львівського Ставропигійського братства. *Наук. вісник Чернівецького ун-ту : Слов'янська філологія*. Чернівці, 2006. Випуск 276 – 277. С. 252 – 257.
215. Перепелиця С. Про фонетичні особливості українсько-молдавських грамот кінця XIV – середини XVI ст. *Українська мова на Буковині : матеріали II Всеукраїнської наук. конференції*. Чернівці, 1998. С. 23 – 28.
216. Перепелиця С., Бабенчук Б. Типи інтитуляції в українсько-молдавських грамотах XIV – XV ст. / відп. ред. Г. І. Мартинова. Черкаси : Брама Україна, 2007. Випуск 4. С. 180 – 186.

217. Пещак М. Стиль ділових документів XIV ст. : Структура тексту. Київ, 1979. 268 с.
218. Пещак М. Типи українських грамот XIV ст. та їх стилістичні особливості. *Мовознавство*. 1970. № 6. С. 58 – 65.
219. Пиртей П. Короткий словник лемківських говірок / [упоряд. Є. Д. Турчин]. Івано-Франківськ : Сіверсія МВ, 2004. 364 с.
220. Піпаш Ю., Галас Б. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області). Ужгород : Ужгородський нац. ун-т, 2005. 266 с.
221. Плющ П. П. Історія української літературної мови. Київ, 1971. 424 с.
222. Поістогова М. В. Номінаційні процеси у ботанічній лексиці східнополіських говірок : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Київ, 2005. 23 с.
223. Польсько-український словник. *Słownik Polsko-Ukraiński* : у 2 т. / редкол. : Л. Л. Гумецька (гол. ред.) [та ін.] ; АН УРСР, Ін-т суспіл. наук. Київ : Вид-во АН УРСР, 1958. Т. 1 : А – N. XVI, 696 с.
224. Прокопенко В. А. Деякі особливості сільськогосподарської лексики буковинських говірок. *Наук. записки Чернівецького ун-ту* : зб. робіт аспірантів. Чернівці, 1958. Випуск 4. С. 51 – 71.
225. Прокопенко В. А. Назви доріг і меж в буковинських говірках. *Научный ежегодник за 1959 г.* / отв. ред. К. М. Леутский. Черновцы : Изд-во Черновицкого гос. ун-та, 1960. С. 202 – 204.
226. Проць О. І. Мікротопонімія півночі Львівської області : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Львів, 2011. 19 с.
227. Путрашик В. І. Зі спостережень над номенклатурою ороельєфу українських говорів Карпат. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* : зб. наук. праць. Ужгород, 1999. Випуск 1. С. 143 – 148.
228. Путрашик В. І. Іншомовні запозичення в лексиці гірського рельєфу українських говорів Карпат. *Наук. записки Ужгородського ун-ту ; Серія : Філологія*. Ужгород, 2008. Випуск 18. С. 81 – 84.

229. Речник на съвременния български книжовен език : в 3 т. / глав. ред. С. Романски. София : Издание на българската академия на науките, 1955 – 1959.
230. Речник српскохрватског књижевног и народног језика : Књ. I – XVIII / Ин-т за српски језик САНУ. Beograd : Institut za srpski jezik SANU Institut za srpskohrvatski jezik, 1959 – 2010. Књ. VI. 798 с.
231. Розов В. Українські грамоти. Т. I : XIV в. і перша половина XV в. Київ : Друкарня УАН, 1928. 264 с.
232. Романець О. Буковинські пам'ятки слов'янської писемності. *Українська мова на Буковині : Минуле і сучасне*. Чернівці : Місто, 1998. С. 17 – 23.
233. Російсько-український словник : у 4 т. / І. С. Гнатюк, О. М. Миронюк, І. А. Самойлова, Т. В. Цимбалюк-Скопненко. Київ : Знання, 2011 – 2014.
234. Рудницький С. Л. Начерк географічної термінології. *Зб. математично-природописно-лікарської секції НТШ* / під ред. І. Верхратського, д-ра В. Левицького і д-ра С. Рудницького. Львів, 1908. Т. XII. С. 1 – 16.
235. Рудницький Я. А. Географічні назви Бойківщини : 2-ге вид. Вінніпег, 1962. 246 с.
236. Румынско-русский словарь / [ред. Г. Болокан и др.]. Москва : «Русский язык» ; Бухарест : Энциклопед. изд-во, 1980. 1592 с.
237. Румынско-русский словарь / под ред. Б. А. Андрианова, Д. Е. Михальчи. Москва : Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1954. 976 с.
238. Русанівський В. М. Староукраїнська мова. *Українська мова : енциклопедія* / редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О. [та ін.] / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні [та ін.]. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2000. С. 641.
239. Русско-молдавский словарь. Дикционар рус-молдовенеск / [сост. М. В. Подико]. Кишинев : Изд-во «Картя Молдовеняскэ», 1973. 1060 с.
240. Русско-молдо-румынский словарь. URL : <https://moldovenii.md/ru/lexicon> (дата звернення : 14.05.2017).



241. Русско-чешский словарь : в 2 т. / под. ред. Л. В. Копецкого и О. Лешки. Москва : Изд-во «Русский язык» ; Прага : Госуд. педаг. изд-во, 1978. Т. II (П – Я). 694 с.
242. Рѣчникъ на бльгарскый языкъ съ тлькувание рѣчиты на бльгарскы и на русскы : в 5-ти ч. / събралъ, нарядилъ и на свѣтъ изважда Н. Геров. Пловдивъ : Дружествена печатница «Съгласие», 1895 – 1904.
243. Сабадош І. В. «Словник ботанічної номенклатури» 1928 р. та його значення для розвитку української термінології ботаніки. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* : зб. наук. праць. Ужгород, 1999. Випуск 1. С. 153 – 157.
244. Сабадош І. В. Атлас ботанічної лексики української мови. Ужгород, 1999. 104 с.
245. Сабадош І. В. Формування наукової ботанічної термінології української мови. *Наук. вісник Ужгородського ун-ту : Серія «Філологія»*. Ужгород, 1995. Випуск 1. С. 46 – 50.
246. Сабадош І. В. Формування української ботанічної номенклатури. Ужгород, 1996. 192 с.
247. Сабадош І. В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. Ужгород : Ліра, 2008. 480 с.
248. Свенціцький І. Західноукраїнські грамоти XIV – XV ст. *Питання українського мовознавства. Кн. 2*. Львів, 1957. С. 3 – 27.
249. Свенціцький І. Нариси з історії української мови. Львів, 1920. 100 с.
250. Семчинський С. В. Семантична інтерференція мов (на матеріалі слов'яно-східнороманських мовних контактів). Київ : Вища школа, 1974. 256 с.
251. Сергиевский М. В. Молдаво-славянские этюды. Москва : Изд-во АН СССР, 1959. 213 с.
252. Сіденко Н. П. Географічна апелятивна лексика східностепових говірок Центральної Донеччини : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Донецьк, 2003. 22 с.

253. Сірик С. В. Назви доріг в українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Запоріжжя, 1998. 16 с.
254. Сіроштан Т. В. Нариси з історії українського словотворення (поміна Іосі кінця XVII – початку XXI ст.). Запоріжжя – Мелітополь : ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2016. 204 с.
255. Скорофатова А. О. Ономасіологія та лінгвогеографія фітономенів в українських східнослобожанських говірках. Луганськ, 2009. 369 с.
256. Скурт дикціонар етимоложик ал лимбий молдовенешть / [алкэтуиторь : Раевский Н. Д., Габинский М. А.]. Кишинэу : Редакция принципалэ а Енчиклопедией Советиче Молдовенешть, 1978. 680 п.
257. Слободзяник О. З. Формування географічної лексики в українській мові XVI – XVIII століть : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Львів, 2016. 282 с.
258. Слободян О. В. Географічна народна термінологія українських східнослобожанських говірок Луганщини : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Старобільськ : Луганський нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, 2017. 586 с.
259. Словарь древнерусского языка (XI – XIV вв.) : в 10 т. / гл. ред. р. И. Аванесов, В. Б. Крысько. Москва, 1988 – 2016. Т. I – XI.
260. Словарь русских народных говоров / Глав. ред. Ф. П. Филин, Ф. П. Сороколетов, С. А. Мызников. Москва ; Ленинград ; Санкт-Петербург, 1965 – 2016. Выпуски 1 – 49.
261. Словарь русского языка XI – XVII вв. / Бархударов С. Г. (гл. ред.). Москва, 1975 – 2015. Выпуски 1 – 30.
262. Словарь української мови : у 4 т. / [упор. із дод. влас. матеріалу Б. Грінченко]. Київ : Вид-во АН УРСР, 1958. Т. I – IV.
263. Словник буковинських говірок / [ред. Н. В. Гуйванюк, К. М. Лук'янюк]. Чернівці : Рута, 2005. 688 с.
264. Словник гідронімів України / [укл. І. М. Желізняк, А. П. Корепанова, Л. Т. Масенко та ін.]. Київ : Наук. думка, 1979. 781 с.

265. Словник закарпатських слів. URL : <http://words.eugene-home.kiev.ua> (дата звернення : 12.07.2017).
266. Словник народних географічних термінів Кіровоградщини / Т. В. Громко, В. В. Лучик, Т. І. Поляруш. Київ ; Кіровоград, 1999. 224 с.
267. Словник староукраїнської мови XIV – XV ст. : у 2 т. / [гол. ред. Л. Л. Гумецька та ін.]. Київ : Наук. думка, 1977 – 1978.
268. Словник українських говорів Одещини / за ред. О. І. Боднаря. Одеса : Одеський нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2010. 222 с.
269. Словник української мови : в 11 т. / [ред. І. К. Білодід та ін.]; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1970 – 1980.
270. Сокіл Н. Народна географічна термінологія Гуцульщини та Бойківщини. *Вісник Прикарпатського ун-ту. Філологія (мовознавство)*. Івано-Франківськ, 2008. Випуск XIX – XX. С. 43 – 46.
271. Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам : в 3 т. . Санкт-Петербург : Издание Отд-ния русского языка и словесности Императорской АН, 1893, 1902, 1903.
272. Станівський М. Дві буковинсько-молдавські грамоти середини XV ст. *Українська мова в школі*. 1960. № 3. С. 16 – 19.
273. Станівський М. Ю як теократичний епітет у слов'яно-молдавських грамотах. *Тези доповідей XX наук. сесії : Секція філол. наук*. Чернівці, 1964. С. 67 – 69.
274. Станівський М. Спостереження над мовою буковинсько-молдавських пам'яток XIV – XVIII ст. *Питання історії і діалектології східнослов'янських мов*. Чернівці, 1958. С. 3 – 21.
275. Станівський М. Формула повідомлення в слов'яно-молдавських грамотах XIV ст. *Тези доповідей XXI наукової сесії : Секція філол. наук (травень – червень)*. Чернівці, 1965. С. 23 – 26.
276. Стась Т. В. Лексико-семантичний аналіз найменованих земельних і сенокосних угодий в пам'ятниках северо-западної Русі XIV – XVI століть : автореф. дисс. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Київ, 1990. 24 с.

277. Стоянов И. А., Чмир Е. А. Българско-українски речник. Киев : Наук. думка, 1988. 780 с.

278. Стрилюк О. Географічні терміни у мікротопонімах Любомльського району Волинської області. *Волинь – Житомищина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем*. 2010. № 22 (I). С. 288 – 296.

279. Суляк С. Г. О языке славяно-молдавских грамот XIV – XVII вв. (к историографии вопроса). *Вестник Томского гос. ун-та. Филология*. 2016. № 4 (42). С. 73 – 97.

280. Сюсько М. И. Статус зоонима в онимной системе: ономаσιологический аспект. Киев : Высш. школа, 1988. 192 с.

281. Тимочко Б. Географічна термінологія Українських Карпат у молдавських грамотах XIV – XV ст. *Оронімія Українських Карпат : дослідження, упорядкування, збереження : матеріали доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції ; Чернівці, 18 – 19 березня 2010 р.* Чернівці, 2010. С. 16 – 18.

282. Тимочко Б. Географічні номени на позначення рельєфу у молдавсько-українських грамотах XIV – XV ст. *Jahrbuch der V. Internationalen virtuellen Konferenz der Ukrainistik «Dialog der Sprachen – Dialog der Kulturen. Die Ukraine aus globaler Sicht»*. München ; Berlin : Verlag Otto Sagner, 2015. С. 194 – 201.

283. Тимочко Б. В. Гидронимическая лексика молдавско-украинских грамот XIV – XV вв. *Слово во времени и пространстве. К 95-летию со дня рождения профессора М. Г. Булахова : материалы Международной науч. конференции, Минск, 12 – 13 ноября 2014 г.* / Белорусский гос. пед. ун-т им. М. Танка ; редкол. : А. А. Гируцкий (отв. ред.), В. Д. Стариченок, Г. А. Камлевич и др. Минск : БГПУ, 2014. С. 107 – 110.

284. Тимочко Б. Зоологічна лексика в молдавсько-українських грамотах XIV – XV ст. *Волинь – Житомищина : Історико-філол. зб. з регіональних проблем* / гол. ред. В. Єршов, В. Мойсієнко. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. Випуск 26. С. 102 – 108.

285. Тимочко Б. В. Назви антропогенного суходільного довкілля в українсько-молдавських грамотах XIV – XV ст. *Львівський філологічний часопис / Львівський держ. ун-т безпеки життєдіяльності*. Львів, 2018. № 4. С. 116 – 121.

286. Тимочко Б. В. Назви меж і межових віх в українсько-молдавських грамотах XIV – XV ст. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного ун-ту. Серія «Філологія»*. Одеса, 2018. Випуск 34. С. 40 – 42.

287. Тимочко Б. В. Назви природного водного довкілля в українсько-молдавських грамотах XIV – XV століть. *Українська мова / НАН України ; Ін-т української мови*. Київ, 2018. № 2. С. 101 – 115.

288. Тимочко Б. Назви свояцтва в українсько-молдавських грамотах XIV – XV ст. *Мовознавство*. 2018. № 4. С. 76 – 83.

289. Тимочко Б. Назви спорідненості в українсько-молдавських грамотах XIV – XV ст. *Українська мова*. 2016. № 3. С. 142 – 155.

290. Тимочко Б. Словниковий склад українсько-молдавських грамот XIV – XV ст. і сучасна буковинська діалектна лексика. *Наук. вісник Чернівецького ун-ту : Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини*. 2013. Випуск 676 – 677. С. 12 – 16.

291. Тимочко Б. Українсько-молдавські грамоти як предмет історичних мовознавчих студій. *Мандрівець*. 2010. № 1. С. 57 – 61.

292. Тимочко Б. В. Флорономени в молдавсько-українських грамотах XIV – XV століть. *Мовознавство*. 2016. № 4 (289). С. 70 – 76.

293. Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV – XVIII ст. : у 2 кн. / [упоряд. : В. В. Німчук, Г. І. Лиса]. Київ : НАН України ; Нью-Йорк : Українська вільна академія наук в США, 2002 – 2003.

294. Тищенко Т. Лексика бджільництва Східного Поділля : Словник. Умань : РВЦ «Софія», 2008. 88 с.

295. Тищенко Т. Лексика на позначення бджіл у говірках Східного Поділля (матеріали до «Лексичного атласу української мови»). *Діалектологічні студії 7. Традиції і модерн*. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. С. 323 – 334.

296. Ткач Ф. Є. До характеристики словникового складу мови українських ділових документів середини XVII ст. (назви навколишньої природи і людини). *Праці Одеського ун-ту. Серія філол. наук.* 1959. Т. 149. Випуск 9. С. 227 – 228.
297. Ткачук М. М. Ботанічна лексика говірок Чорнобильської зони : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Київ, 2011. 20 с.
298. Толстой И. И. Сербско-хорватско-русский словарь. Москва : Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1957. 1168 с.
299. Толстой Н. И. Из опытов типологического исследования славянского словарного состава. *Вопросы языкознания.* 1963. № 1. С. 29 – 45.
300. Толстой Н. И. Об изучении полесской лексики : Предисловие. *Лексика Полесья.* Москва : Наука, 1968. С. 3 – 19.
301. Толстой Н. И. Славянская географическая терминология. Семасиологические этюды. Москва : Наука, 1969. 262 с.
302. Трубачев О. Н. Названия рек Правобережной Украины. Словообразование. Этимология. Этническая интерпретация. Москва : Наука, 1968. 289 с.
303. Трубачев О. Н. Происхождение названий домашних животных (Этимолог. исслед.). Москва : Изд-во АН СССР, 1960. 115 с.
304. Тур О. Лексичні одиниці на позначення назв поземельних мір, що вживалися в Україні в XI – XVI ст. *Київська старовина : наук. історико-філол. журнал / Київський славістичний ун-т.* Київ, 2011. № 3 (349). С. 149 – 153.
305. Турчин Є. Д. Словник села Тилич на Лемківщині. Львів : Українська академія друкарства, 2011. 384 с.
306. Українські грамоти XV ст. / підгот. тексту, вступ. ст. і коментарі В. М. Русанівського. Київ : Наук. думка, 1965. 164 с.
307. Уляницкий В. А. Материалы для истории взаимных отношений России, Польши, Молдавии, Валахии и Турции в XIV – XVI вв. Москва, 1887. VIII, 244 с.
308. Уфимцева А. А. Опыт изучения лексики как системы. Москва : Изд-во АН СССР, 1962. 287 с.

309. Уфимцева А. А. Теории «семантического поля» и возможности их применения при изучении словарного состава языка. *Вопросы теории языка в современной зарубежной лингвистике*. Москва : Изд-во АН СССР, 1961. С. 30 – 83.
310. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. Москва : Прогресс, 1986 – 1987.
311. Фещенко Н. М. Названия лекарственных растений в украинском языке : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.02. Киев, 1974. 24 с.
312. Филин Ф. П. Исследования о лексике русских народных говоров по материалам сельскохозяйственной терминологии. Москва ; Ленинград : Изд-во АН СССР, 1936. 208 с.
313. Филин Ф. П. О лексико-семантических группах слов. *Очерки по теории языкознания*. Москва : Наука, 1982. С. 229 – 239.
314. Филкова П. Д. Староболгаризмы и церковнославянизмы в лексике русского литературного языка : Учебный словарь / ред. К. Б. Бабов ; Софийски ун-т «Климент Охридски». София, 1986. Том II (К – П)С. 520 – 1075.
315. Фроляк Л. Д. Ботаническая лексика украинских говоров северного Приазовья : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.02. Киев, 1988. 17 с.
316. Худаш М. Л. Ландшафтні назви в пам'ятках української актової мови XIV – XV ст. *Дослідження і матеріали з української мови*. Київ, 1962. Т. 5. С. 143 – 157.
317. Худаш М. Л. Лексика українських ділових документів кінця XVI – початку XVII ст. Київ : Вид-во АН УРСР, 1961. 164 с.
318. Царалунга І. Діалектне розшарування в староукраїнській мові (на основі явищ вокалізму грамот XIV – XV ст.). *Волинь – Житомищина : Історико-філол. зб. з регіональних проблем*. 2015. Випуск 26. С. 141 – 151.
319. Царалунга І. Б. Українські топоніми на *-ани (-яни)* : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Львів, 2006. 17 с.
320. Черепанова Е. А. Географическая терминология Черниговско-Сумского Полесья (опыт семантической классификации). *Полесский*

*этнолингвистический сб.* : материалы и исследования / [под. ред. Н. И. Толстого]. Москва : Наука, 1983. С. 173 – 189.

321. Черепанова Е. А. Народная географическая терминология Черниговско-Сумского Полесья. Сумы, 1984. 275 с.

322. Черных П. Я. Историко-этимологический словарь современного русского языка : в 2-х т. Москва : Русский язык, 1993.

323. Чеховський І. Г. Мікротопонімія Чернівецької області в історичному аспекті (утворення на базі народної географічної термінології) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01. Чернівці, 1996. 24 с.

324. Чучка П. П. История становления украинской географической номенклатуры: автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.02. Киев, 1981. 24 с.

325. Чучка П. П. Назви місцевостей, рельєфу. *Історія української мови : лексика і фразеологія*. Київ, 1983. С. 181 – 186.

326. Чучка П. П. Синонімічні зв'язки в давньоруській географічній номенклатурі. *Мовознавство*. 1980. № 3. С. 75 – 82.

327. Шамота А. М. Назви рослин в українській мові. Київ, 1985. 163 с.

328. Шевельов Ю. Історична фонологія української мови / перекл. з англ. С. Вакуленка, А. Даниленка. Харків: Акта, 2002. 1054 с.

329. Шийка С. В. Народна географічна термінологія Ровенщини : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Київ, 2013. 272 с.

330. Шийка С. В. Словник народних термінів Ровенщини / відп. ред. О. П. Карпенко. Тернопіль : Астон, 2016. 118 с.

331. Шило Г. Наддністрянський регіональний словник. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. 288 с.

332. Шорников П. Языковой дуализм в Молдавском княжестве XIV – XVII вв. *Русин*. 2010. № 2 (20). С. 66 – 74.

333. Штефуца В. Болгарские слова в украинских грамотах XIV – XV веков. *Българският язык и литература на кръстопътя на културите. Международная конференция, Сегед, Унгария, 21 – 22 май 2007 г.* Szeged, 2009. С. 33 – 37.



334. Штефуца В. Угорські запозичення в українсько-молдавських грамотах XIV – XV століть (аналіз особової назви «мьтіаш, мьтіа(ш), мьтіа<ш>, мьті<аш>, мьтіаш»). *Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови*. Київ, 2010. Випуск 6. С. 65 – 69.
335. Штефуца В. Угорські особові назви та назви урядовців у грамотах XIV – XV ст. *Hungaro-Ruthenica*. Szeged, 2008. IV. С. 217 – 222.
336. Шульгач В. П. Ойконімія Волині : етимологічний словник-довідник. Київ : Кий, 2001. 189 с.
337. Шульгач В. П. Праслов'янський гідронімний фонд : (фрагмент реконструкції) / відп. ред. І. М. Желєзняк ; Ін-т української мови НАН України. Київ, 1998. 367 с.
338. Шульгач В. П. Словник географічних термінів Західного Полісся. *Ономастика України та етногенез східних слов'ян*. Київ, 1998. С. 215 – 226.
339. Этимологический словарь славянских языков / под ред. О. Н. Трубочёва. Москва : Наука, 1974 – 2012. Выпуски 1 – 38.
340. Ярошенко В. Українська мова в молдавських грамотах XIV – XV вв. *Зб. для дослідження історії української мови* / [за ред. А. Кримського, М. Драй-Хмари]. Київ : Всеукр. АН, 1931. Т. 1. С. 247 – 338.
341. Яцимирский А. И. Dokumente Lui Ștefan cel Mare, publicate de Joan Bogdan. *Русский филологический вестник*. 1915. № 2. С. 416 – 426.
342. Яцимирский А. И. Дарственные, жалованные, льготные и подтвердительные грамоты молдавских господарей XV в. *Древности : Труды славянской комиссии Московского Археологического общества*. Москва, 1907. Т. IV. С. 292 – 301.
343. Яцимирский А. И. Из истории славянской письменности в Молдавии и Валахии XV – XVII вв. Санкт-Петербург, 1906. С. I – СХVIII.
344. Яцимирский А. И. Молдавские грамоты в дипломатическом и палеографическом отношении. *Русский филол. вестник*. Т. 55. № 1 – 2. 1906. С. 177 – 198.

345. Яцимирский А. И. Описание южнославянских и русских рукописей заграничных библиотек : Вена, Берлин, Дрезден, Лейпциг, Мюнхен, Прага, Любляна. Санкт-Петербург : Российская гос. академическая типография, 1921. Т. 1. 912 с.

346. Яцимирский А. И. Язык славянских грамот молдавского происхождения. *Статьи по славеноведению*. Санкт-Петербург, 1910. Выпуск III. С. 155 – 177.

347. Яцимирский А. И. Славянскія заимствованія въ румынскомъ языкѣ, какъ данныя для вопроса о родинѣ румынскаго племени. *Сборникъ статей, посвященныхъ почитателями академику и заслуженному профессору В. И. Ламанскому по случаю пятидесятилѣтія его ученой дѣятельности*. Санкт-Петербургъ, 1908. Ч. II. С. 792 – 819.

348. Яцимирский А. И. Славянскія и русскія рукописи румынскихъ библиотекъ. Санкт-Петербургъ : Изданіе Императорской Академіи Наукъ, 1905. 1048 с.

349. Balan T. Documente Bucovinene. Vol. I – VI. Cernăuți, 1933 – 1942.

350. Bărbulescu I. Individualitatea limbii române și elementele slave vechi. București, 1929. 534 p.

351. Bogdan D. P. Diplomatika slavo-romana. *Dokumente privind istoria Romaniei*. Introducere I – II. București, 1956. P. 3 – 224.

352. Bogdan D. P. Paleografia româno-slavă : Tratat și album. Bucureșt : Direcția Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România, 1978. 386, 100 p.

353. Bogdan I. Documentele lui Ștefan cel Mare. Vol. I – II. București : Atelierele Grafice Socec & Co, 1913 ; Vol. I. Hrisoave și cărți domnești (1457 – 1492). XLVI, 518 p. ; Vol. II. Hrisoave și cărți domnești (1493 – 1503), tractate, acte omagiale, solii, privilegii comerciale, salvconduce, scrisori (1457 – 1503). XXI, 611 p.

354. Bogdan I. Über die sprache der ältesten moldavischen Urkunden. *Zbornik u slavu V. Jagića : Jagić Festschrift*. Berlin ; Weidmann, 1908. S. 369 – 377.

355. Burada T. Documente inedite privitoare la istoria română. *Revista pentru istorie, arheologie și filologie* / sub direcțiunea lui G. G. Tocilescu. București : Tipografia Academiei Române (Laboratorii Români), 1885. P. 392 – 398.
356. Canarache A., Breban V. Mic dictionary al Limbii Române. București : Editura științifică, 1974. 848 p.
357. Codrescu Th. Uricariu saŭ colectiune de diferite akte, care pot servi la istoria românilor. Jassy : Tipo-Litografia Buciulumui Roman 9, Strada Codrescu 9. 1871 – 1895. Vol. 1 – 25.
358. Costăchescu M. Documente moldovenești de la Bogdan voevod (1504 – 1517). București : Fundatia Regele Carol I, 1940. 559 p.
359. Costăchescu M. Documente moldovenești de la Ștefan cel Mare : Urice (ispisoace), surete, regeste, traduceri. Iași : Institutul de arte grafice «Brawo», 1933. 340 p.
360. Costăchescu M. Documente moldovenești de la Ștefănița voevod (1517 – 1527). Iași : Institutul Românesc de arte grafice, 1943. 643 p.
361. Costăchescu M. Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare. Vol. I – II. Iași : Viața Românească, 1931 – 1932 ; Vol. I : Documente interne: urice (ispisoace), surete, regeste, traduceri : 1374 – 1437. Iași, 1931. 557 p. ; Vol. 2 : Documente externe, scrisori 1348 – 1458. Iași, 1932. 955 p.
362. Densușianu Ar. Istoria limbei și literaturii române. Iasi, 1894. 368 p.
363. Dicționar Român-Ucrainean. Румунсько-український словник / C. Drapaca, V. Rusnac, M. Gavrelciuc. București Cernăuți, 1963. 564 p.
364. Dicționar rus-român, român-rus. Русско-румынский, румынско-русский словарь / Ghianăia. Chișinău : F. E.-P. «Tipografia Centrală», 2004. 760 p.
365. Dicționarul explicativ al limbii române : ediția a II-a revăzută și adăugită / I. Iordan, A. Rosetti. București : Institutul de Lingvistică Editura Univers Enciclopedic, Academia Română, 2009. 1230 p. URL : <https://dexonline.ro> (data звернення 23.04.2018).

366. Die Bukowina. Eine allgemeine Heimatkunde. Буковина. Загальне краєзнавство / перекл. з нім. Ф. С. Андрійця, А. Т. Квасецького. Видання 2, стереотипне. Чернівці, 2009. 488 с.
367. Djamo L. Contribuții la studiul lexicului documentelor slavo-române. *Romanoslavica*. 1963. VII. P. 137 – 154.
368. Documenta Romaniae historica: A. Moldova / [C. Cihodaru, I. Caproșu, L. Șimanschi]. București : Editura Academiei Republicii Socialiste Romania. Vol. I. 1975. 605 p., il. ; Vol. II. 1976. 647 p., il. ; Vol. III. 1980. 686 p., il.
369. Documente privind istoria României. A, Moldova / [M. Roller, redactor responsabil]. București, 1952 – 1957.
370. Documente privitoare la istoria românilor : Vol. I – II / culese de Eudoxiu Hurmuzaki. București : Stabilimentul Grafic «I.V.Socecu», 1887 – 1892.
371. Eremia A. Terminologia entopică: procedee și mijloace lexicale de creare a numelor topice. *Enciclopedia. Revistă de istorie a științei și studii enciclopedice*. 2014. № 1 – 2 (6 – 7). P. 191 – 196.
372. Gołąb Z. Karpacki grun. *Onomastica. R. V. Z. 2*. Wrocław ; Kraków, 1959. S. 293 – 309.
373. Hasdau B. P. Istoria critica a românilor : Pamentulu Țerei Romanesci. Vol. I : Intinderea teritorială. Nomenclatura. Acțiunea Naturei. București, 1875. 314 p.
374. Hnát A. Krátky rusínsky slovník. Trebišov, 2003. 132 s.
375. Hrabec S. Nazwy geograficzne Huculszczyzny. Kraków : Polska Academia Umiejętności, 1950. 253 s.
376. Jireček C. Slavische Chroniken der Moldau. *Archiv für slavische philologie*. Berlin, 1893. XV. S. 81 – 91.
377. Kalužniacki E. Dokumenta moldawskie i multańskie z archiwum miasta Lwowa. *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacyi śp. Aleksandra hr. Stadnickiego, wydane staraniem Galicyjskiego Wydziału Krajowego*. Lwów, 1878. T. 7. S. 195 – 252.

378. Machek V. Česká a slovenská jména rostlin. Praha: Vydání AV, 1954. 366 s.
379. Macůrek J. K dějinám česko-ukrainských a česko-rumunských vztahů 2. pol. 14. a 1. pol. 15. Století. *Slovanské historické studie III*. Praha : ČSAV, 1959. S. 127 – 184.
380. Macůrek J. K otázce kulturních souvislostí západních a východních Slovanů v XIV. – poc. XVI století. *Československé přednášky pro V. mezinárodní sjezd slavistů v Sofii*. Praha, 1963. S. 329 – 333.
381. Macůrek J. K otázce vztahů listiny české, ukrajinske a moldavské v druhé polovině XV. Století. *Sborník prací filosofické fakulty brněnské university, roč. IX, řada historická. Č. 7*. Brno, 1960. S. 151 – 161.
382. Macůrek J. Po stopách spisovné čestiny v jihozápadní Ukrajině koncem 14. a v I. polovině 15. století. *Franku Wollmanovik semdesátinám*. Praha, 1958. S. 42 – 63.
383. Millá L., Milly M. Zoologická lexika v nárečiach Ukrajincov-Rusínov východného Slovenska. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2011. 154 s.
384. Onciul D. Uric de la Roman Voda a. 1392. *Revista pentru istorie, arheologie și filologie / sub direcțiunea lui G. G. Tocilescu*. București : Stabilimentul Grafic I. V. Socec, 1894. P. 367 – 370.
385. Orthodic.org : Полный церковно-славянский словарь. URL : <http://www.orthodic.org> (дата звернення: 13.08.2017).
386. Panaitescu P. P. Istoria românilor. Chișinău : Logos, 1991. 272 p.
387. Papahagi T. Dicționarul Dialectului Aromân: general și etimologic. București : Editura Academiei Republicii Populare Romîne, 1963. 1264 p.
388. Rospond S. Klasyfikacja strukturalno-gramatyczna słowiańskich nazw geograficznych. *Prace Wrocławskiego towarzystwa naukowego. Ser. A*. Wrocław : Wyd-wo PAN, 1957. № 58. 73 s.
389. Rudnyckyj J. Nazwy geograficzne Bojkowszczyzny. *Rozprawy z onomastyki słowiańskiej*. Lwów, 1939. 248 p.

390. Stefuca V. Угорські особові та урядові назви в українсько-молдавських грамотах XIV – XV ст. (Magyar személy és méltóságnevek a XIV – XV. századi moldvai ukrán oklevelekben) : дис. ... канд. філол. наук. Szeged, 2014. 272 с.

391. Uzhgorod.net.ua : Новини Закарпаття. URL : <http://uzhgorod.net.ua> (дата звернення 31.07.2018).

392. Zubzicki D. Kronika miasta Lwowa. Lwów, 1844. 492 s.

## ДОДАТКИ

## Додаток А. Индекс назв довкілля

<i>Ауибковъ</i> .....	101	<i>броднинъ</i> .....	161
<i>Баковскаго тръга</i> .....	240	<i>бродъ</i> .....	113, 161, 163, 187, 310, 333
<i>барановъ</i> .....	235	<i>бродъвѣ</i> .....	161
<i>баранъ</i> .....	235, 242, 243, 317, 346	<i>брѣг</i> .....	115, 116, 131, 308, 327
<i>баранъ</i> .....	232, 235	<i>брѣсть</i> .....	185, 186, 216, 223, 312, 335
<i>бахна</i> .....	149, 150, 153, 155, 310, 331	<i>боуковина</i> .....	204, 219, 223, 314, 339
<i>Белошева заподѣа</i> .....	89	<i>боуковинка</i> .....	205, 219, 314, 339
<i>бердшигъ</i> .....	80, 133	<i>боулоакъ</i> .....	144, 145, 153, 309
<i>бердо</i> .....	79, 80, 127, 133, 134, 135, 305, 321	<i>Боулоакъ</i> .....	204
<i>береги</i> .....	115, 141	<i>боулока</i> .....	144, 145, 153, 309, 331
<i>берегъ</i> .....	115, 116, 131, 308, 327	<i>буквина</i> .....	87
<i>березникъ</i> .....	206, 219, 314, 340	<i>бѣковиною</i> .....	157, 204
<i>берест</i> .....	185, 216, 223, 312, 335	<i>букъ</i> .....	182, 215, 223, 311, 334
<i>Берестѣа</i> .....	224	<i>бѣлобокъ</i> .....	144, 145, 153, 154, 155, 309, 331
<i>бересткеи</i> .....	208	<i>бѣоръ</i> .....	170
<i>берестокъ</i> .....	207, 208, 220, 314, 340	<i>бѣоръ</i> .....	169, 171, 172, 186, 311, 333
<i>билица</i> .....	227, 228, 242, 243, 244, 316, 345	<i>буча</i> .....	239, 243, 317, 347
<i>билици</i> .....	228	<i>буча</i> .....	239, 243, 244, 317, 347
<i>блато</i> ....	144, 149, 150, 151, 153, 154, 155, 310, 331	<i>бучи</i> .....	239
<i>блато имѣнуемо Загорное езеро</i> .....	151, 155	<i>бѣлица</i> .....	227, 228, 242, 316, 345
<i>близко путѣ</i> .....	96, 184	<i>валила</i> .....	102
<i>близуата</i> .....	183	<i>валило</i> .....	102, 130, 135, 307, 325
<i>близъ путѣ</i> .....	200, 201	<i>валомъ</i> .....	100, 203
<i>близько граници лѣдцкои</i> .....	166	<i>валъ</i> .....	100, 129, 133, 134, 167, 306, 325
<i>блото</i> .....	149, 150, 153, 310, 332	<i>велика дорога</i> .....	158, 164, 165
<i>болници</i> .....	106	<i>Великата Долина</i> .....	135
<i>болница</i> .....	106, 130, 307, 326	<i>Великата Кръница</i> .....	156
<i>болото</i> .....	149, 150, 151, 153, 155, 310, 332	<i>Великѣи Могили</i> .....	135
<i>болото Кривал</i> .....	150	<i>великѣи друмъ</i> .....	158, 163, 164, 165, 310
<i>болото Кривал и шзеро</i> .....	206	<i>Вербѣа</i> .....	224
<i>Бранище</i> .....	199	<i>верба</i> .....	184, 216, 223, 312, 335
<i>бродъ</i> .....	187, 216, 223, 312, 335	<i>вербиѣ</i> .....	207
<i>браница</i> .....	198, 218, 223, 313, 338	<i>вербѣ</i> .....	207, 219, 314, 340
<i>бранице</i> .....	198, 218, 223, 313, 338	<i>Вербовци</i> .....	224
<i>браници</i> .....	90, 198	<i>вертеп</i> .....	93
<i>браницѣ</i> .....	226	<i>вертепъ</i> .....	94
<i>браницѣ</i> .....	198, 231	<i>верхо дила</i> .....	83, 127, 305
<i>брег</i> .....	115, 116, 131, 134, 308, 327	<i>верхъ</i> .....	86, 143, 153, 155, 309, 331
		<i>верхъ потока</i> .....	153, 154, 155, 309

- верхъ*.....133, 135  
*верхъ Городища*.....100  
*верхъ дила*.....83, 127, 305  
*верхъ могили*.....86  
*виноград*.....211  
*виноградѡв*.....191  
*винограда*.....79, 211, 212  
*виноградовѣ*.....212  
*виноградъ*....147, 190, 191, 211, 216, 221, 222, 224, 312, 315, 336, 342  
*виноградъ*.....211, 223  
*вода*.....97, 136, 140, 144, 152, 154, 155, 160, 309, 329, 330  
*водою*.....94, 160, 163, 310, 333, См.  
*водѣници*.....212  
*возъ*.....91  
*вол*.....234  
*волѡвѣ*.....233, 239  
*вола*.....233  
*воли*.....231, 234, 235  
*воласть*.....112, 113, 131, 307, 327  
*волѡд*.....183, 184, 215, 311, 334  
*волъ*.....233, 234, 242, 243, 244, 317, 346  
*волы*.....233, 234  
*воскоу*.....240  
*воскъ*.....237, 240, 243, 244, 318, 347  
*воскъ*.....240  
*врѣба*.....96, 184, 216, 312, 335  
*врѣтопѣ*.....93, 128, 134, 135, 306, 323  
*врѣтоп*.....93, 128, 306, 323  
*врѣтопъ*.....93  
*Врѣтопъ*.....93  
*врѣхѡнъ*.....159  
*врѣхѡнъ*.....143, 182  
*врѣхѡвина*.....143, 153, 154, 155, 309, 331  
*врѣхъ дѣла*.....83, 127, 133, 305  
*вѣла*.....183, 184, 215, 311, 334  
*въ пѡковъ*.....169  
*въ оустїа*.....137  
*въ оустїа Калюгеричи*.....137  
*въше монастырѣ*.....97  
*въшній кѡтъ*.....109  
*вѣртѣль*.....94  
*вѣзь*.....186, 216, 222, 312, 335  
*гли* 202, 219, 223, 224, 314, 339  
*гирла*.....153, 154, 155, 309  
*глинѣ*.....85, 128, 134, 135, 305, 322  
*гледоурѣ*.....149, 151, 153, 154, 155, 310, 332  
*гледъ*.....149, 151, 153, 155, 310, 332  
*гора*.....79, 127, 134, 135, 305, 321  
*гори долиною*.....200  
*город*.....111, 112, 131, 307, 327  
*города*.....112  
*городище*.....100, 129, 134, 306, 325  
*городовъ*.....166  
*городъ*.....111, 112, 131, 134, 135, 307, 327  
*городъ*.....99, 112  
*грабъ*.....170, 184, 197, 215, 222, 311, 335  
*градина*.....124, 132, 133, 134, 308, 329  
*градиною*.....124  
*градъ*.....111, 112, 131, 134, 307, 327  
*граница*.....166, 170, 172, 311, 333  
*граници лѣдцкои*.....121  
*граница*.....171  
*грѣла*.....105, 130, 135, 307, 325  
*гриндъ*.....85, 87, 128, 134, 305, 322  
*грод*.....111, 112, 131, 307  
*грод галичъ*.....112  
*гродо*.....113  
*гродо наш галичъ*.....113  
*гроуна*.....86, 128, 134, 305  
*гроунъ*.....85, 86, 128, 134, 135, 305, 322  
*Гроунъ*.....86  
*груша*.....188, 189, 216, 223, 312, 335  
*грѣла*....95, 138, 140, 153, 154, 155, 309, 330, 331  
*Грѣла Бѣлакова*.....140  
*грѣлами*.....144  
*грѣло*.....144  
*грѣлами*.....138  
*грѣндъ*.....85, 128, 135, 305, 322  
*гърнїць*.....85  
*гърлами*.....138, 144  
*гърло*.....143, 144, 153, 155, 309, 331  
*два мажи рѣви*.....230  
*два села*.....88, 109  
*два могили*.....207  
*двор*.....110



<i>двор нижний</i> .....	110	<i>до вѣрховини</i> .....	143
<i>двора</i> .....	111	<i>до гдѣ перехрестѣ оу дорогахъ</i> .....	159
<i>дворище</i> .....	110, 130, 134, 307, 327	<i>до глѣда</i> .....	151
<i>дворъ</i> .....	110, 130, 134, 307, 327	<i>до дѣба</i> .....	114, 116, 183, 205
<i>дворь</i> .....	134	<i>до дил</i> .....	201
<i>двѣ селѣ</i> .....	103	<i>до дил Тимотеѣв</i> .....	201
<i>делшль</i> .....	120, 141, 161	<i>до долины</i> .....	91, 209
<i>деломль</i> .....	141	<i>до дороги</i> .....	90, 157, 164
<i>дель</i> .....	91, 128, 306, 323	<i>до дорогты</i> .....	210
<i>держжава</i> .....	113, 114, 131, 134, 307, 327	<i>до другтыхъ распутиахъ</i> .....	159
<i>дил</i> .....	82, 127, 134, 305, 322	<i>до Калугериунѣ ставѣ</i> .....	142
<i>дил Тимотеѣв</i> .....	135	<i>до конца</i> .....	82
<i>дилшль</i> .....	125	<i>до конецъ вишнемуу ставоу</i> .....	115
<i>диломль</i> .....	82, 85	<i>до копанной могилы</i> .....	186
<i>диломль</i> .....	80, 83	<i>до копанной могилы</i> .....	206
<i>диль</i> .....	82, 127, 305, 322	<i>до копанной могилы</i> .....	84
<i>добиткомль</i> .....	231	<i>до краа рѣдѣ</i> .....	186
<i>добиток</i> .....	231, 242, 243, 244, 317, 345	<i>до краа рѣдѣ</i> .....	187
<i>добитокъ</i> .....	231	<i>до Лѣсковницкое хотарѣ</i> .....	157, 204
<i>добитокъ</i> .....	244	<i>до Литовской Земли</i> .....	114
<i>долѣ</i> .....	138	<i>до малого дорогѣ</i> .....	158
<i>долѣвь</i> .....	144	<i>до могтылы</i> .....	91
<i>долина</i> .....	91, 128, 134, 306, 323	<i>до моря</i> .....	79, 137, 154
<i>долинка</i> .....	92, 128, 306, 323	<i>до мостѣ</i> .....	140
<i>долинкою</i> .....	92	<i>до моста</i> .....	160
<i>долинною</i> .....	91, 139, 200	<i>до ниже поутѣ</i> .....	205
<i>долъ</i> .....	91, 128, 306, 323	<i>до Нѣггови радѣ</i> .....	186, 206
<i>домъ</i> 78, 99, 102, 107, 112, 126, 129, 134, 160, 306, 324		<i>до швершій</i> .....	88, 91, 143, 207
<i>домль</i> .....	99, 111	<i>до шверъшіѣ</i> .....	90
<i>дорогѣ</i> .....	152	<i>до шверъшію</i> .....	142
<i>дорога</i> .....	157, 163, 164, 165, 310, 332	<i>до шверъшію потоуки</i> .....	142
<i>дорогою</i> .....	157, 169	<i>до Панкова става</i> .....	91, 139
<i>до болота</i> .....	148	<i>до пенѣ</i> .....	91, 181
<i>до брегѣ</i> .....	116	<i>до писка</i> .....	81, 116, 146, 200
<i>до брегѣ мор-</i> .....	116, 137	<i>до поеница</i> .....	202
<i>до валу</i> .....	100	<i>до полѣ</i> .....	79, 158
<i>до валуѣ</i> .....	82, 204	<i>до потока</i> .....	143, 148, 158, 188
<i>до великой бѣковинѣ</i> .....	157	<i>до Потока лѣлоуномль</i> .....	188
<i>до великой бѣковинты</i> .....	149, 204	<i>до потока Мѣнчелелди</i> .....	143, 158
<i>до великой дороги</i> .....	165, 183, 203	<i>до рѣнкѣ</i> .....	201
<i>до великты бродѣ</i> .....	161	<i>до рѣнка</i> .....	201
<i>до вѣрха</i> .....	143	<i>до Ротымпановты могилты</i> .....	169
<i>до вѣрхъ потока</i> .....	238	<i>до самій шипот</i> .....	146
		<i>до Голоного Потока</i> .....	148

- до ставу*.....91  
*до ставу Банкова*.....91  
*до ставъ*.....148, 169  
*до стѣжки*.....157, 164  
*до столпа*.....158  
*до такоже става*.....125  
*до Угръскѣи Земли*.....144  
*до встїа Бѣлкае*.....103  
*до встїе*.....94, 160  
*до встїе потока*.....94, 160  
*до всти*.....141  
*до оустїе*.....198  
*до хатарѣ*.....97  
*до хотара*.....150  
*до хотара Ромашкѣва*.....125  
*до хотаръ*.....85  
*до Шеръбановъского хотарѣ*.....186  
*до газерѣ*.....138, 140  
*до газерѣ Дѣбровка*.....138, 140  
*дрѣвлѣ*.....202, 203, 219, 224, 314, 339  
*дрѣво*.....179, 180, 215, 223, 311  
*дрѣвнѣ*.....149, 157, 202  
*дрѣвнѣнѣ*.....149, 157, 164, 202  
*дрѣвомѣ*.....143, 158  
*дрѣвомѣ вознѣнѣ*.....143, 158  
*дрѣвнѣ вознѣнѣ*.....158, 163, 164, 165, 310  
*дрѣвнѣ*.....157, 163, 164, 165, 310, 332  
*дрѣвѣ*.....179, 180, 215, 222, 311, 334  
*дрѣвнѣнѣ поутѣнѣ*.....159  
*доуброва*.....205, 219, 314, 340  
*доубровица*.....206, 219, 223, 314, 340  
*доубровка*.....206, 219, 314, 340  
*доубѣ*.....183, 215, 223, 311, 334  
*Дѣбовага*.....224  
*дѣброва*.....205, 219, 223, 314, 340  
*дѣбровка*.....206, 219, 314, 340  
*дѣбровка*.....206  
*дѣбровою*.....159, 185, 203, 206  
*дѣвѣ*.....183, 215, 222, 311, 334  
*дѣлѣ*.....82, 127, 133, 134, 135, 305, 322  
*дѣла Роункоушороул*.....83  
*дѣломѣ*.....82, 83, 88, 100, 188, 203, 204  
*дѣломѣ*.....82, 104, 146, 205  
*дѣлѣ*.....82, 127, 305, 322
- една грѣла*.....140  
*едно ѡзеро, на илѣ Блишутнѣлѣ*.....144  
*едно мѣсто ѡтѣ пѣстинѣ*.....166  
*еднѣ вѣкатѣ землю*.....78  
*еднѣ вѣкатѣ землю*.....78  
*едѣна мажа морнѣнѣ*.....230  
*езеро*.....137, 138, 149, 151, 152, 153, 155, 309, 310, 330, 332  
*езеромѣ*.....139  
*езѣромѣ лахомѣ*.....87  
*жерестѣвило*.....102, 103, 130, 307, 325  
*живѣхѣ товарѣ или мертѣвѣхѣ*.....232  
*живѣнѣнѣ товаромѣнѣ*.....232  
*жидѣвинѣнѣ*.....93, 94, 128, 134, 135, 306, 323  
*житѣ*.....161, 193, 194, 217, 222, 223, 224, 313, 336  
*житѣномѣ*.....194  
*жорестѣвило*.....103, 130, 134, 307, 325  
*за морѣнѣ*.....137  
*за прѣкопѣ*.....97, 144  
*за товарѣ*.....225, 228, 231  
*Загорное езеро*.....138, 144  
*заподїлѣ*.....89, 90, 128, 135, 306, 323  
*заподїа*.....89  
*заподїею*.....89, 151  
*заподїта*.....89  
*заподѣлѣ*.....134  
*зѣвнѣ*.....225, 228  
*зѣвѣрѣ*.....198, 225, 226, 241, 243, 244, 316, 344  
*зѣвѣрѣ*.....198, 225, 226, 241, 316, 344  
*з долѣ*.....91, 181  
*Землею Молдавскою*.....79, 114, 137  
*землѣ*.....109, 144, 173  
*землѣ шѣпинскоѣ*.....166  
*землѣ*.....76  
*Землѣ Молдавскої*.....116  
*землю*.....78  
*землѣ*.....76, 77, 78, 113, 114, 127, 131, 134, 135, 305, 307, 321, 327  
*землѣ*.....76, 77, 134  
*Землѣ Молдавскої*.....135  
*Златарѣнѣ Полѣнѣнѣ*.....224  
*злѣнѣ вѣтѣхѣнѣ поутѣ*.....159, 163, 164, 310  
*злѣнѣнѣ бродѣ*.....162, 163, 310

- знаменанъ липъ*.....186  
*зѣмилъ*.....114  
*зѣмля*.....113, 114  
*и стрѣгани*.....141  
*Ивановѣмъ потокомъ*.....146  
*извора*.....145  
*извори*.....145, 201  
*изворшмъ*.....83, 161  
*изворъ*.....145, 153, 154, 155, 309, 331  
*изворы*.....145  
*из долъ*.....151  
*из долѣ*.....91  
*из долю*.....143  
*из лиснѣ*.....199, 200, 218, 313, 338  
*из лиснѣмъ*.....200, 201  
*излиснѣ*.....223  
*изъ ѡзера*.....140  
*икра*.....239, 240, 243, 317, 347  
*икру чорницю*.....240  
*илѣмъ*.....183  
*инбиръ*.....196, 217, 313, 337  
*ингбиръ*.....196, 217, 223, 313, 337  
*ис земли*.....240  
*ис лѣса*.....157  
*ис той волости*.....113  
*каменъ*.....168  
*каменъ въESCOY*.....240  
*камень*.....170, 171, 311, 333  
*Камень*.....168  
*капуста*.....195, 217, 222, 313  
*капуста*.....223, 337  
*келіе*.....99  
*келію*.....99  
*келія*.....99, 129, 134, 306, 324  
*Кеприѣнова полѣна*.....224  
*киліа*.....99, 129, 306, 324  
*кирница*.....153, 309, 331  
*кичѣра*.....79, 127, 133, 135, 305, 321  
*кичѣрою*.....79  
*Кичѣрою*.....158  
*к нашѣмъ трѣгѣ*.....111  
*кнегини*.....240  
*ковила*.....238, 243, 317, 346  
*ковили*.....236, 238  
*ковѣла*.....238  
*Ковѣла*.....244  
*ковѣлы*.....238  
*колода*.....180, 215, 223, 311, 334  
*колодѣ*.....194  
*колоды*.....180, 194  
*колодязь*.....145, 146, 153, 155, 309, 331  
*конецъ Гроунѣ*.....86  
*конецъ*.....86  
*конецъ вртѣпа*.....93  
*конецъ лѣса*.....224, 313  
*конецъ нивамъ*.....86  
*конецъ царинѣ*.....86  
*конецъ газа ставова*.....106  
*кони*.....236, 237, 238, 239  
*конни*.....238  
*конопли*.....194, 195, 215, 217, 222, 313, 316, 344  
*коноплагъ*.....194, 195, 217, 222, 223, 313, 337  
*конъ*.....244  
*конь*.....237, 243, 317, 346  
*кѡнь*.....238  
*копана могила*.....168, 170, 171, 311, 333  
*коровъ*.....234  
*корова*.....234, 242, 243, 244, 317, 346  
*коровѣ*.....234  
*коропъ*.....230, 242, 243, 244, 317, 345  
*коропина*.....230  
*коропинъ*.....230  
*коропъ*.....230  
*коропъ*.....244  
*корчѣмъ*.....107  
*корчѣма*.....107, 130, 307, 326  
*краи*.....86  
*краи лиса*.....224, 313  
*краи лѣса*.....86  
*Краснѣи потокъ*.....238  
*криница*.....153, 309, 331  
*крѣшлѣ*.....83, 188, 189, 216, 312, 335  
*крѣница*.....160  
*крѣница*.....145, 146, 153, 309, 331  
*крѣста*.....170  
*крѣстъ*.....170, 171  
*крѣсть*.....169, 170, 171, 197, 311, 334  
*крѣчѣмъ*.....107

- кръума*.....107, 130, 307, 326  
*к теплици*.....149  
*к томоу мистоу*.....112  
*к тѣмъ селомъ*.....126  
*кѣт*109, 130, 307, 326  
*кѣтѣлѣ Хвѣцѣнїи*.....95  
*кѣтъ*.....326  
*күници*.....228, 237  
*күрта*.....86  
*коула* 80, 81, 83, 127, 134, 135, 305, 321, 322  
*коуница*.....228, 242, 243, 244, 316, 345  
*коуници*.....228  
*коуница*.....244  
*коурта*.....109, 110, 130, 134, 307, 326  
*коуртовѣ*.....103  
*коуртоулъ*.....95, 128, 134, 135, 306, 323  
*коурты*.....109  
*къ нашемоу градѣ*.....112  
*къ нашемоу градуу*.....112  
*къ нашемоу градуу, къ Соуавѣ*.....112  
*къ Поросѣчои*.....120  
*къ томоу пасинкоу*.....125  
*къ трѣгѣ*.....113  
*къ трѣгѣ Бръладѣ*.....113  
*кърчымъ*.....107  
*кырница*.....145, 146, 153, 155, 309, 331  
*лазъ*.....124, 132, 133, 135, 308, 329  
*лакъ*.....137, 152, 154, 155, 309, 330  
*лакъ Поурторосъ*.....155  
*Лаховою Бѣкоувиною*.....83, 90  
*Ладцка Земла*.....135  
*липа*.....186, 216, 312, 335  
*липъ*.....186, 187, 216, 312, 335  
*лисица*.....229, 242, 244, 317, 345  
*лисъ*.....197, 218, 313, 337  
*Литовска Земла*.....135  
*ловица*.....199, 218, 313, 338  
*лоза*.....190, 191, 216, 222, 224, 312, 336, 341  
*лозе*.....210, 220, 315  
*лози*.....210, 220  
*лозие*.....210, 220, 223, 315  
*лозіе*.....210  
*лозіи*.....212  
*лозници*.....104  
*лозница*.....104, 130, 134, 307, 325  
*лозье*.....211, 212, 221, 315, 342  
*лѣгомъ*.....98, 209, 229  
*лѣгъ*.....119, 132, 134, 213, 221, 308, 316, 328, 343  
*лоужка*.....119, 120, 132, 133, 213, 221, 308, 316, 328, 343  
*лоужок*.....119, 120, 132, 213, 221, 308, 316, 328, 343  
*лоужокъ*.....119, 120, 132, 213, 221, 308, 316, 328, 343  
*лѣкомъ*.....120  
*лѣкъ*.....119, 120, 132, 308, 328, 343  
*лѣсвѣтъ рѣгъ*.....200, 218, 223, 314  
*лѣса Немѣцкогѣ*.....81  
*лѣсокъ*.....202, 203, 219, 224, 314, 339  
*лѣсъ*.....86, 203  
*лѣсъ*.....197, 218, 223, 313, 337  
*лѣто*.....240  
*лѣтовнице*.....118, 132, 133, 308, 328  
*лѣтовнице ихъ староѣ*.....118  
*мала дорога*.....158, 163, 164, 165, 310  
*Мала Круъница*.....155, 156  
*Малии Лоужокъ*.....224  
*малое езеро*.....138, 139  
*малое озеро*.....152, 309  
*малою дорогою*.....158  
*манастиревн*.....191  
*матка*.....94, 128, 134, 306, 323  
*мед*.....241  
*Мѣдвѣдия*.....244  
*мѣдвѣдина ѡма*.....98, 129, 134, 306  
*мѣдвѣдь*.....229, 242, 243, 244, 317, 345  
*мѣдомъ*.....194  
*мѣду*.....241  
*мѣдъ*.....161, 194, 241, 243, 244, 318, 347  
*межи два зъподїи*.....187  
*Микъ Руптѣра*.....109  
*мисто*.....111, 112, 131, 135, 307, 327  
*мли*.....86, 134  
*млинанъ*.....92  
*млини*.....104  
*млинь*.....103, 130, 184, 307, 325  
*млиньы*.....102, 103, 199  
*мовила*.....88, 89, 128, 305, 323

- могила 83, 86, 88, 119, 128, 134, 135, 146, 149,  
171, 200, 203, 305, 322
- могила кѣпана.....187
- могила копана.....89, 169
- могила копаната.....168, 170, 311
- могилица.....88, 89, 128, 134, 135, 306, 323
- могилы.....161, 197
- могъла....88, 115, 128, 141, 186, 188, 305, 322
- монастир.....134, 198
- монастирѣ.....103, 150, 198, 206
- монастирскъин товаръ.....198
- монастироу.....231
- монастиръ.....111
- монастирѣ.....140, 141, 144
- монастирю.....101, 231, 240
- монастыр.....101, 129, 134, 307, 325
- монастырѣ.....161, 194
- морѣ.....137, 152, 154, 155, 309, 330
- морина.....230, 242, 317, 345
- морина.....230
- морюна.....230, 242, 243, 244, 317, 345
- моръ.....137
- мостъ.....160, 163, 164, 310, 332
- мостъ Гръланичъ.....165
- мохила.....88, 128, 305, 322
- мѣнуели.....87, 201
- мунтчелъ.....87, 128, 305
- моунчель.....85, 87, 128, 134, 135, 305, 322
- мъгоур.....85
- мѣстѣ.....126
- мѣсто.....99
- на кѣпаною могило.....210
- на шбоуи.....81, 169
- на шбоуи дила.....169
- на шбрѣжїѣ.....140
- на шбѣкъ стороны береги.....115
- на шзлѣсїѣ.....200
- на шстїѣ извора.....145, 184
- на шстїѣ Прѣтѣ.....144
- на шстїѣ.....144
- на шстїѣ потока.....144
- на бахлоую.....209
- на берегъ.....84, 96, 184
- на берегъ Брълада.....84, 184
- на берегтъ.....115, 188
- на берегтъ Молдавѣ.....188
- на березѣ.....115
- на берестъ.....81, 169, 185
- на блатѣхъ.....138
- на болото.....150
- на бродохъ.....162
- на бродъ.....161
- на брѣсѣ.....116, 185
- на брѣсѣ Тополицы.....116
- на брѣгтъ.....116
- на брѣгтъ потока.....116
- на Великїи Могили.....200
- на великои дороги.....158
- на Великты Дило.....84
- на вербѣ.....84, 184
- на вербїѣ.....207
- на верхо дила.....83, 161
- на верхъ.....201
- на верхъ долины.....166
- на верхъ дѣла.....108
- на верхъ пасика.....100, 101, 126
- на верхъ.....150
- на верхъ дила.....83
- на верхъ дѣла.....83
- на верхъ могила.....116, 150
- на верхъ Солонца.....148
- на врьхъ дѣла.....83
- на врьхъ потока.....208
- на врьхъ дила.....107, 169
- на врьхъ Солонца.....148
- на врьхъ дѣла.....169
- на в шлхи.....184, 197
- на вшлхи.....184
- на вьрхъ дила.....83, 98
- на гладѣре.....151, 154
- на Глодъ.....151
- на градовъ.....112
- на граници.....121, 166
- на два дѣба расохата.....183
- на два дѣба.....78
- на два дѣби близуата и знаменани.....183
- на два доуба росохата.....79
- на два тополя.....185

- на двоухъ таблони.....188  
 на двѣ старій могили.....158  
 на дило .....91, 107, 151, 169, 214  
 на долину.....91, 203, 208  
 на долинка.....92, 206  
 на дорогѣ.....82, 169  
 на древа .....180  
 на дрѣва.....166, 203  
 на другон долины.....88, 91, 143  
 на дрѣгую руптуру.....88, 96  
 на дрѣгій столпъ.....195  
 на дрѣгій столпъ.....149  
 на дрѣгон могълы.....91, 123  
 на другую могилу.....206, 208  
 на другты дѣлѣ .....88, 141  
 на доубъ.....142  
 на дѣбъ .....146, 183, 200  
 на дѣба.....183  
 на дѣбови .....203  
 на дѣбови пенъ .....181  
 на дѣбовици .....206  
 на дѣбъ .....85, 140, 157, 160, 169, 183  
 на дѣбъ знаменанъ.....183  
 на дѣлѣ.....78, 169  
 на дѣлѣ.....89, 210  
 на дѣль.....97, 144  
 на дѣла.....159  
 на дѣло.....90  
 на дѣлѣ.....158, 166, 180  
 на единъ берестъ знаменанъ.....185  
 на единъ бродъ знаменанъ .....187  
 на единъ брѣсть.....116, 185  
 на единъ бѣкъ знаменанъ.....143, 182  
 на един доубъ знаменанъ.....92, 125  
 на едну крушѣ .....88, 188  
 на единъ липѣ.....169, 186  
 на единъ столпъ .....83, 98, 169  
 на единъ тополь знаменанъ.....185  
 на единъ хрѣбъ .....145  
 на единъ хрѣбъ знаменанъ.....145, 184  
 на единъ гасинь.....119, 187  
 на еднѣ галноу.....83, 98  
 на езера.....138  
 на злїи брод.....150, 162  
 на знаменанъ берестъ.....186  
 на знаменанъ гасень.....187  
 на имѣ.....144, 150  
 на имѣ Нижной Лопатна.....144  
 на имѣ селу Мунте.....113  
 на камень Яндонїеви.....168  
 на колодѣзи.....146  
 на конецъ Гроунѣ.....86  
 на конецъ нивамъ .....203  
 на конецъ Полѣ.....82  
 на конецъ рѣдѣ .....203  
 на конецъ хворостїа.....210  
 на конецъ царинѣ.....123, 192, 214  
 на копанѣ могила.....81, 116, 145, 169, 208  
 на краи.....82  
 на краи въшнен доубровѣ.....205  
 на краи дѣбравы.....183  
 на краї дѣбровты .....114, 205  
 на краи дрѣгого лѣгѣ.....119  
 на краи лиса.....170, 184, 197  
 на краи Лѣсокъ Дворѣновъ.....203  
 на краи тополїа.....108, 140, 207  
 на краи трѣнїа .....211  
 на крѣницѣ.....125  
 на крѣници.....103  
 на коулни.....80, 83  
 на коулни Вишнїи Градици.....80  
 на липоу.....186  
 на лѣтовнишѣ.....118  
 на малон могили.....133  
 на малон могилици.....89  
 на матки.....94  
 на матки Малом Бахлуецѣ.....86  
 на матки Шаковци.....94, 125  
 на медвединою лѣмѣ.....98, 229  
 на могила.....93, 185, 200  
 на могила копанѣ.....169, 214  
 на могила.....203  
 на могила.....88, 114, 116, 143, 205  
 на могило.....118  
 на могилоу.....85, 122, 159  
 на могълы.....160  
 на мостъ.....160, 165  
 на мостъ Грѣланичъ.....160, 165

- на Мунтчуелъ*.....87  
*на немъ въврѣ*.....183  
*на немъ въврѣтъ*.....169  
*на нижни рогъ*.....114  
*на нижній конецъ става*.....139, 151, 154  
*на обрѣжїе*.....85  
*на однѣ волхъ знаменанѣ*.....184  
*на окръгъ*.....114, 116  
*на перевозъ*.....162  
*на перевозки*.....162  
*на пискъ*.....81, 94, 116  
*на поле*.....116, 150  
*на поли*.....170  
*на потокъ*.....184  
*на прѣвозохъ*.....162  
*на Пѣвѣ могила*.....148  
*на поути*.....91, 157  
*на поутъ*.....203  
*на поутъ*.....208  
*на Радомирова села*.....114, 143  
*на ровни Подрази*.....84  
*на рогъ лѣса*.....81, 116, 200  
*на рогъ лѣса Немѣцкогo*.....81, 116, 200  
*на Романове торгъ*.....101, 113  
*на росохатїи двѣтъ*.....183  
*на роублжїе*.....203  
*на рѣдѣ*.....152, 169  
*на рѣптѣрѣ*.....85, 96  
*на рѣспгнїтїи*.....159, 164  
*на рѣкѣ*.....85, 140  
*на синожатъ*.....125  
*на солотвинѣ*.....148  
*на солотвинкѣ*.....149, 203  
*на срѣдній стлѣпъ*.....116  
*на старогo столпа*.....158  
*на старон могъилы*.....91, 157  
*на стлѣпъ*.....169  
*на столпѣ*.....169, 203, 210  
*на столпъ*.....89, 169  
*на столпъ*.....115, 169, 188  
*на Страхотинскѣю дорогѣ*.....157, 165  
*на сѣрѣд лѣгѣ*.....119, 187  
*на толиже потоку*.....124  
*на томъ хотарѣ*.....167  
*на тополию*.....185  
*на трѣнїе*.....116, 211  
*на оубвухъ*.....81, 169  
*на оузлѣкїе*.....200  
*на оустїи Гуринчи*.....126  
*на оустїи перекопа*.....97, 139  
*на оустїа*.....149  
*на оустїа болотѣ*.....149  
*на хлѣбничуелъ*.....125, 183  
*на Хрѣловскѣ горѣ*.....79, 211  
*на Цоцоринѣ бродъ*.....161  
*на четвѣртою могило*.....118  
*на чорном потоцѣ*.....93  
*на тѣблонь*.....188  
*на мнѣ*.....118  
*надъ бѣлбокѣ*.....145  
*надъ деломъ*.....91  
*надъ старом монастыри*.....109, 145  
*наи краи рѣдїю*.....203  
*небо*.....76, 172, 173, 311, 334  
*Немецкогo монастырѣ*.....99  
*нива*86, 122, 132, 134, 135, 214, 222, 224, 308, 316, 329, 344  
*нивални*.....122, 159  
*нивѣты*.....122  
*ниже грѣблы*.....105  
*ниже Мели*.....144  
*ниже могилицѣ*.....89  
*низъ*.....86  
*новаа царина*.....123  
*ot naszich sel*.....108  
*ou sela*.....108  
*обершіе*.....88, 153, 155, 309, 331  
*обочѣ*.....81, 127, 305, 322  
*обрѣжїе*.....85  
*обрѣшїе*.....153, 155, 309, 331  
*обрѣжїе*.....84, 85, 128, 305, 322  
*обрѣшїе*.....153, 155, 309, 331  
*обчина*.....89, 90, 128, 134, 135, 306, 323  
*обчинѣ*.....201  
*овцѣ*.....233  
*овца*.....236, 242, 243, 244, 317, 346  
*од нашеи земли*.....203  
*озеро*.....137, 138, 152, 154, 309, 330

<i>озеро на Прутѣ, на имѣ Луцїюула</i> .....	138	<i>ѡт каждога вола</i> .....	233
<i>около Негринѣ пасикѣ</i> .....	152	<i>ѡт каждои скотини</i> .....	232
<i>окопѣ</i> .....	169	<i>ѡт кобыл</i> .....	238
<i>окопѣ</i> .....	170, 311, 333	<i>ѡт кони</i> .....	238
<i>окрѣгѣ</i> .....	113, 114, 327	<i>ѡт млин</i> .....	93
<i>окроуѣгѣ</i> .....	131, 307	<i>ѡт нашеи земли</i> .....	233
<i>от влоѣ Мѣстакиноулоу</i> .....	150	<i>ѡт обрѣшїа</i> .....	143, 158
<i>от горѣ</i> .....	79	<i>ѡт планинѣ</i> .....	116, 137
<i>от доуба</i> .....	85	<i>ѡт Полани</i> .....	101
<i>от рѣптѣрѣ</i> .....	85	<i>ѡт пѣстини</i> .....	191
<i>от рѣцѣ</i> .....	140	<i>ѡт пучелѣ</i> .....	239
<i>от рѣцѣ Бистрица</i> .....	140, 155	<i>ѡт скотѣынѣ</i> .....	232
<i>отарѣ</i> .....	183	<i>ѡт став</i> .....	93
<i>отѣ Малого лоужка</i> .....	120	<i>ѡт сто лисици</i> .....	229
<i>отѣ скота</i> .....	232	<i>ѡт хотара</i> .....	78
<i>отѣ сто вѣлицѣ</i> .....	228	<i>ѡт уиреша</i> .....	209
<i>отѣ сто лисицѣ</i> .....	229	<i>ѡтраслиѣ</i> .....	181, 215, 223, 311, 334
<i>отѣ тон липѣ</i> .....	116	<i>ѡтѣ вѣковинѣ</i> .....	125
<i>ѡба кутѣ</i> .....	162	<i>ѡтѣ вѣковина</i> .....	157, 204
<i>ѡбама потоуки</i> .....	142	<i>ѡтѣ Баковскаго трѣга</i> .....	240
<i>ѡбершїѣ</i> .....	85, 88, 128, 135, 143, 305, 322	<i>ѡтѣ вахнѣ</i> .....	149
<i>ѡбершини</i> .....	88	<i>ѡтѣ берѣгѣ</i> .....	115
<i>ѡбрьшїѣ</i> .....	85, 88, 128, 135, 143, 305, 322	<i>ѡтѣ волота</i> .....	116, 150
<i>ѡбучинѣ</i> .....	90, 201	<i>ѡтѣ буолѣ</i> .....	239
<i>ѡвѣцѣ</i> .....	236	<i>ѡтѣ валилѣ</i> .....	78, 102, 160, 227
<i>ѡвци</i> .....	236	<i>ѡтѣ валоу</i> .....	100, 203
<i>ѡвца</i> .....	236, 239, 243	<i>ѡтѣ Великои Долинѣ</i> .....	211
<i>ѡзера</i> .....	139	<i>ѡтѣ великѣин дрѣвнѣ</i> .....	158, 166, 180
<i>ѡзеркални</i> .....	138	<i>ѡтѣ водѣ</i> .....	108, 140, 160, 207
<i>ѡзерко</i> .....	138, 152, 155, 309, 330	<i>ѡтѣ врѣха дѣла</i> .....	83
<i>ѡзеро</i> .....	138, 139, 144, 150	<i>ѡтѣ врѣха потока</i> .....	168, 214
<i>ѡзеро на имѣ подѣ Дѣбровка</i> .....	150	<i>ѡтѣ Вѣрсарева монастырѣ</i> .....	100, 101, 126
<i>ѡзером</i> .....	167	<i>ѡтѣ гладѣре</i> .....	151, 154
<i>ѡзерце</i> .....	138, 152, 309, 330	<i>ѡтѣ глода</i> .....	151
<i>Ѣниучковою кнѣурою</i> .....	79, 158	<i>ѡтѣ горѣ</i> .....	78, 183
<i>ѡранїѣ</i> ... 122, 132, 133, 134, 214, 222, 308, 316, 329, 344		<i>ѡтѣ дѣба</i> .....	125, 183
<i>ѡранїѣмѣ</i> .....	122	<i>ѡтѣ дѣбѣ росохатѣин</i> .....	89, 169
<i>ѡраш</i> .....	135	<i>ѡтѣ дворнцѣ</i> .....	187
<i>ѡрашанѣ</i> .....	112	<i>ѡтѣ десѣтинѣ</i> .....	241
<i>ѡрашѣ</i> ..... 111, 112, 131, 133, 134, 307, 327		<i>ѡтѣ десѣтъ свинїи</i> .....	237
<i>ѡт влоѣ Мѣстакинѣлѣи</i> .....	162	<i>ѡтѣ довгого полѣ</i> .....	90
<i>ѡт верѣха Гоуавѣ</i> .....	143	<i>ѡтѣ долгого полѣ</i> .....	157
<i>ѡт десѣт овецѣ</i> .....	236	<i>ѡтѣ единѣ влѣзь</i> .....	141, 186
		<i>ѡтѣ еднога дѣба</i> .....	183, 207



штѣ лѣлокѣ.....	189	штѣ става.....	142
штѣ земля.....	78	штѣ това.....	115
штѣ знаменаной тополи.....	120, 185	штѣ того става.....	122
штѣ капоуста.....	195	штѣ того стола.....	81, 169, 185
штѣ конецѣ тѣхѣ нивѣ.....	122	штѣ тоѣ поле.....	116
штѣ конецѣ хворостѣа.....	210	штѣ тоѣ поле, на илѣ на Злѣтѣронѣи.....	136
штѣ конецѣ газа ставоба.....	106	штѣ тои могилѣ.....	81, 146
штѣ Красного Тръга.....	240	штѣ тои могилу.....	88, 91, 143
штѣ Ладцкѣи Земли.....	114	штѣ тои могылѣ.....	88, 141, 188
штѣ лѣсовѣ рогѣ.....	200, 201	штѣ толѣ чересѣ середѣ сада Тѣлуѣва.....	208
штѣ лѣска.....	203	штѣ тополи.....	185, 200
штѣ мажи.....	227	штѣ Тоудора гори.....	200, 201
штѣ Малон на Великоуѣю Кръницѣу.....	156, 160	штѣ ѣсти грѣли.....	148
штѣ маткѣ.....	91	штѣ оустѣи Шоумѣуза болота.....	150
штѣ маткѣ Башѣа.....	91	штѣ оустѣѣ.....	144
штѣ минѣ.....	94, 125	штѣ оустѣга.....	238
штѣ минѣ.....	99	штѣ хлабника.....	125
штѣ могили.....	83	штѣ ѣвкен земли.....	114
штѣ мохилѣ.....	139	штѣ ѣреша.....	91, 209
штѣ нижнѣи конецѣ става.....	125	штѣ Долнего Тръга.....	113
штѣ Нѣмецкого монастырѣ.....	241	штѣ дѣба.....	183, 203
штѣ обръшѣи.....	90	штѣ капѣста.....	195, 227
штѣ обръшѣи Ладри.....	90	штѣ конецѣ тоѣ боѣковинкѣ.....	205
штѣ пѣстѣни.....	121	штѣ лѣса.....	142
штѣ пѣстѣни.....	105, 121, 141, 166	штѣ могилоу.....	183
штѣ пѣстѣни.....	121	штѣ могылѣ.....	91, 123
штѣ пасикоу.....	126	штѣ нашего свѣтаго монастырѣ.....	106
штѣ пивници.....	83, 108	штѣ потокѣ.....	183
штѣ пискѣ.....	81, 91, 139	штѣ прихѣдища.....	97, 140, 144, 154
штѣ планинѣ.....	79, 137	штѣ прихѣдища Моловатѣцѣ.....	140, 144
штѣ плотѣ.....	106	штѣ пѣстѣни.....	121
штѣ погрѣвѣ.....	91, 151	штѣ рибѣ.....	227
штѣ Полѣнѣ.....	110	штѣ синожати.....	118, 202
штѣ потока.....	210	штѣ того моста.....	160, 205
штѣ похрѣвѣ.....	107	штѣ тѣснинѣ.....	92
штѣ поганѣ.....	201	пана свинки.....	237
штѣ пѣолѣ.....	237, 239	парова.....	141
штѣ рѣптѣри.....	96	паровѣ.....	141, 153, 154, 155, 309, 330
штѣ рѣба.....	227	пасикѣ.....	106, 198
штѣ рѣби.....	78, 160, 227	пасика.....	126, 132, 308, 329
штѣ свини.....	237	пасика Яѣубковѣ.....	100
штѣ сѣлахѣ.....	241	пасикамѣ.....	126
штѣ село.....	107	пасикоу.....	86, 116, 185
штѣ Герѣцкого трѣга.....	104	пасици.....	143

- пасичука*.....127, 132, 308, 329  
*пасичуками*.....127  
*пасѣкъѣ*.....144  
*пасѣка*.....134  
*пенъ*.....203  
*пень*.....181, 215, 223, 311, 334  
*перевозовъ*.....162  
*перевозъ*.....162, 163, 310, 333  
*перекон*.....139, 152, 154, 309, 330  
*переконъ*.....97, 129, 306, 324, 330  
*перехрестъ*.....159, 163, 164, 310, 332  
*перецъ*.....191, 196  
*перець*.....191, 216, 223, 312, 336  
*пивница*.....107, 108, 130, 207, 307, 326  
*пискъ*.....80, 81, 127, 134, 135, 305, 321  
*планина*...79, 120, 127, 132, 134, 147, 213, 221,  
 305, 308, 316, 321, 329, 343  
*плонина*.120, 127, 132, 213, 221, 305, 308, 316,  
 321, 329, 343  
*плотъ*.....105, 130, 134, 135, 307, 325  
*плоты*.....105, 106  
*плутъ*.....105, 130, 307, 325  
*плуты*.....105  
*пшкковъ*.....169  
*по берегъ*.....144  
*по верхъ Городища*.....101, 126  
*по водоу Добровецьши*.....125  
*по водоу коуцитной*.....125  
*по водѣ*.....78, 102, 136, 160, 163, 310, 333  
*по врѣхъ дѣла*.....83, 90  
*по въсеи земли*.....112  
*по вѣше грѣшахъ*.....115, 188  
*по градом*.....112  
*по дванадесѣтъ колодъ*.....194  
*по десѣтъ колоды пшенинъхъ*.....180, 194  
*по край бѣковинны*.....100  
*по край бѣковинны*.....82, 204  
*по маткѣ*.....94, 160  
*по маткѣ Тѣтова*.....94, 160  
*по медѣ*.....227, 241  
*по меже кичеръ*.....79, 133  
*по шербѣжійю*.....85  
*по шбчинѣ*.....90  
*по пѣдъ дила*.....94  
*по пѣдъ оубоучи*.....187  
*по потокѣ*.....160  
*по ривѣ*.....227, 241  
*по риву*.....194  
*по рѣбѣ*.....226  
*по сѣхъ*.....78, 102, 160  
*по сѣху*.....78, 136  
*по середъ тополѣа*.....108  
*по середъ тополѣа*.....140, 207  
*по срѣдъ поеница*.....149, 157, 202  
*по срѣдѣ два потоки*.....141, 186  
*по старую границу*.....166  
*по старои дорогѣ*.....159  
*по старомѣ переконѣ*.....97  
*по старомѣ хотарѣ*.....111  
*по старомѣ хотарю*.....167  
*по старомоу хотарѣ*.....125, 167  
*по старомоу хотароу*.....167, 201  
*по старыинъ хотаромъ*.....121  
*по соуху*.....78  
*по той стороны дила*.....133  
*по той сторонѣ*.....91  
*по трѣгом*.....112  
*по ѣбоучи*.....81, 133  
*по ѣретійю*.....91, 157, 192  
*по ѣретійю*.....214  
*погревѣ*.....107  
*погрѣвѣ*.....107  
*подли моголицы*.....89  
*подли старихъ киліахъ*.....99  
*подли тасинкы*.....207  
*Подолска Земля*.....135  
*Подолѣнї*.....140  
*подъ Дѣбровка*.....150  
*подъ доубровою*.....205  
*поена*.....200, 201, 202, 218, 224, 314, 338  
*поени*.....201  
*поеница*.....202, 219, 223, 224, 314, 339  
*поковъ*.....171, 172  
*поковъ*.....168, 170, 311, 333  
*поле*.....116, 118, 131, 308, 328  
*полемъ*.....91, 209  
*полемъ*.....144  
*полена*.....200, 218, 223, 224, 314, 338

- поленка ..... 202, 219, 224, 314, 339  
 поленки ..... 118  
 полѣна ..... 97, 140, 144, 200, 213, 218, 224, 314, 338  
 Пола ..... 167  
 полана ..... 200, 218, 223, 224, 314, 338  
 понижє крѣницю ..... 81, 146  
 понижє липовѣ ..... 91  
 понижє Романова торгѣ ..... 161  
 поперекъ дѣбровѣ ..... 203  
 поперекъ Костюкова лѣска ..... 100, 203  
 поперекъ Пола ..... 100  
 поперекъ рога ..... 157, 183  
 поперекъ простѣ полеми ..... 209  
 попоудѣ дѣла ..... 94, 197  
 потока ..... 143, 187  
 потока Калини ..... 143  
 потока Крѣнига ..... 94  
 потоки ..... 94  
 потоком ..... 93, 146, 161  
 потоком ..... 202  
 потоком Гога ..... 156, 162  
 потоком доловѣ ..... 93  
 потокомъ ..... 116, 148, 152, 185  
 потокомъ ..... 115, 141, 144, 169  
 потокою ..... 188  
 потоку ..... 141  
 потѣкъ ..... 161  
 потокъ ..... 141, 153, 154, 155, 309, 330  
 потокъ ..... 155  
 потоука ..... 142, 153, 155, 309, 330  
 потоуком ..... 142  
 потоуокъ ..... 142, 153, 155, 309, 330  
 поутѣм ..... 205  
 похрѣб ..... 107  
 похрѣбъ ..... 107, 130, 134, 307, 326  
 потана ..... 100, 201  
 полна ..... 200, 201, 218, 224, 314, 338  
 прикъток ..... 111  
 прикутъкѣ ..... 110  
 прикутокъ ..... 110, 130, 134, 307, 327  
 приселкъ ..... 111  
 приселкѣ ..... 104, 111, 139  
 приселокъ ..... 110, 111, 131, 307, 327  
 приходяще ..... 143, 144, 153, 155, 309, 331  
 прости & Прокопови садъ ..... 208  
 противѣ тои дѣбровѣ ..... 184  
 противѣ лѣска ..... 203  
 прѣтѣ ..... 85  
 прѣвозъ ..... 162, 163, 310, 333  
 прѣзь потокъ ..... 169  
 прѣкопомъ ..... 97  
 прѣкопъ ..... 97, 129, 139, 152, 154, 155, 306, 309, 324  
 Пѣва могила ..... 135  
 поустина ..... 121, 132, 308  
 пѣстѣни ..... 121  
 пѣстѣниѣма ..... 121  
 пустиню ..... 122  
 поустини ..... 166  
 поустиню ..... 118  
 поустинга ..... 329  
 поустѣни ..... 211  
 поустѣнию ..... 110  
 поустѣна ..... 121, 132, 308, 329  
 поутѣмъ ..... 203  
 пѣтемъ ..... 122  
 пѣтемъ ..... 91, 123, 161, 192, 214  
 поутѣмъ ..... 79, 158  
 пѣтъ ..... 187  
 пѣтъ ..... 157, 163, 164, 165, 310, 332  
 поутѣ ..... 157  
 поутѣ ..... 157, 158, 163, 164, 165, 310, 332  
 пучела ..... 239, 243, 317, 347  
 пучелѣ ..... 237, 239  
 пшеница ..... 194, 217, 223, 224, 313, 337  
 пшенице ..... 194  
 пшеница ..... 194, 217, 223, 224, 313, 337  
 пшеничѣни ..... 194  
 пшеничѣхъ ..... 194  
 распоутѣ ..... 159, 163, 164, 310, 332  
 ребро ..... 82, 127, 134, 135, 305, 322  
 ребромъ ..... 82  
 ребѣ ..... 225, 226  
 ребѣ ..... 198  
 рѣва ..... 226, 241, 243, 244, 316, 344  
 рѣвоу ..... 231  
 рѣпа ..... 134

- рипгъ.....95, 96, 129, 134, 135, 306, 323  
 ровнина.....83, 128, 134, 305, 322  
 ровниа.....83, 84, 128, 134, 305, 322  
 рог лѣса.....200, 218, 314  
 рогъ лѣсоу.....86  
 Романова торгъ.....113  
 Романова тръга.....92, 102  
 роспоутіе.....159, 163, 164, 310, 332  
 роубѣжъ.....166, 170, 171, 172, 311, 333  
 рѹбѣжи.....166  
 роубѣжіе.....166, 170, 171, 172, 180, 185, 311, 333  
 роубѣжъ.....171  
 роѹда.....152, 153, 154, 310, 332  
 Роѹдою.....152  
 рѹдою.....152, 158  
 рѹнкъ.....200, 201, 219, 223, 224, 314, 339  
 Рѹптѹра.....109  
 роуптоѹрдъ.....95, 96, 129, 134, 135, 306, 323  
 рѹспгънтіе.....159, 163, 164, 310, 332  
 рѹбѣ.....189, 226  
 рѹби.....230  
 рѹбгы.....226, 227  
 рѹдъ.....202, 203, 219, 223, 224, 314, 339  
 рѹка.....140, 152, 154, 155, 309, 330  
 рѹдъ.....202, 203  
 с конѣ.....238  
 с млинѹмъ.....103  
 с тополею.....186  
 с тою волостію.....113  
 садъ.....208, 220, 223, 314, 341  
 свини.....236  
 Свинка.....237, 244  
 свинки.....237  
 свинѹ.....237, 242, 243, 244, 317, 346  
 свинѹ.....237  
 села.....83, 100, 103, 108, 110, 111, 118, 126,  
 147, 148, 149, 160, 167  
 Села.....212  
 села на имѣ Говранецъ.....114, 136  
 села на имѣ Репѹиуангы.....111  
 селам.....87  
 селамъ.....113  
 селишѹа.....166  
 селища.....108, 109, 110, 111, 130, 131, 134,  
 307, 326, 327  
 селище.....108, 109, 110, 111, 130, 131, 144, 202,  
 203, 307, 326, 327  
 селище Рошѹино.....99  
 селищем.....113  
 селищемъ.....111  
 селищи.....109, 111  
 село.....106, 108, 109, 111, 115, 118, 121,  
 122, 125, 130, 137, 140, 148, 201, 205,  
 236, 307, 326  
 селѹмъ.....158, 166, 180  
 селѹмъ.....141  
 селѹ.....114, 183  
 селѹ.....106, 144, 167  
 село на имѣ Подолѣні.....140  
 село на имѣ Силниинѹанги.....109  
 село Стецканги.....137  
 село, на имѣ Лѹкаѹещи.....108  
 селом.....79, 108, 205  
 селомъ.....140, 148, 207  
 селомъ.....78, 89, 100, 101, 120, 126  
 селѹ.....150, 209  
 Серетъ мисто.....112  
 серѹд толоки.....118  
 сѹжа.....105, 106, 130, 307, 325  
 сѹжи.....106  
 сѹжгы.....105, 106  
 сино.....193, 213, 221, 224, 315, 342  
 синожати.....118, 123  
 синожетли.....122  
 скот.....232  
 скотина.....231, 232, 242, 243, 244, 317, 345  
 скотъ.....232, 235  
 скотъ.....231, 242, 244, 317, 345  
 скоѹзѣ березникъ.....206  
 сладница.....104, 130, 134, 307, 325  
 слатина.....147, 153, 155, 309, 331  
 слатиноѹ.....99, 147  
 со млин.....139  
 со млингы.....104  
 со ставгы.....139  
 солонецъ.....147, 148, 153, 309, 331  
 солонгыи потокъ.....147, 148, 153, 309  
 Солонгыимъ Потокѹмъ.....148

- солотвина*.....147, 148, 149, 153, 309, 331  
*солотвинка*.....148, 149, 153, 309, 331  
*срѣди чѣретѣи*.....168, 214  
*ставѣ*.....103, 118  
*ставѣ*.....118, 139, 152, 154, 155, 309, 330  
*стараа царина*.....123  
*старата дорога*.....159, 164  
*старѣи топлици*.....157, 164  
*старин хотар*.....167, 170, 171, 311  
*стежка*.....156, 157, 163, 164, 204, 310, 332  
*стѣльпъ*.....168, 171, 311  
*столпъ*.....89, 168, 169, 171, 172, 311, 333  
*стрѣга*.....141, 142, 153, 154, 155, 309, 330  
*стрѣгами*.....103  
*Страхотинската дорога*.....165  
*стоупа*.....102, 130, 133, 134, 135, 307, 325  
*стѣпъ*.....103  
*соухо*.....78, 127, 135, 305, 321  
*соухъ*.....78  
*съ болотами*.....150  
*съ боушуръ*.....169  
*съ валилами*.....102  
*съ великъимъ гаемъ*.....202  
*съ всѣѣ зрочицали*.....117  
*съ всѣми своими старыми хотарми*.....111  
*съ всѣми своими старыми хотарми*.....167, 201  
*съ въсею землею*.....78  
*съ въсѣми своими старыми хотарми*.....162  
*съ въсѣмъ трѣнѣемъ*.....202  
*съ грѣлою*.....206  
*съ дѣба*.....114, 116, 205  
*съ едно силищѣ*.....137  
*съ жорствиломъ*.....103  
*съ ловишуми*.....199  
*съ манастиромъ*.....127  
*съ млиномъ*.....104, 162  
*съ млинъ*.....111  
*съ млинъ*.....141  
*съ монастырею*.....142  
*съ пасиками*.....126  
*съ перевозомъ*.....162  
*съ своими грѣли*.....138, 144  
*съ своими прикѣтки*.....110  
*съ селомъ*.....111  
*съ сѣлы*.....104, 111, 139  
*съ сладницю*.....104  
*съ слатиною*.....120, 147  
*съ старимъ хотаромъ*.....111  
*съ ѣсими извори*.....145  
*съ ѣсими шзерали*.....138  
*съ ѣсими полѣнами*.....87  
*съ всими полѣнами*.....127  
*съ ѣсими полѣнами*.....201  
*съ ѣсими своими кѣтты*.....109  
*съ оусими еи хотарн*.....78  
*съ оусими шзерали*.....138, 144  
*съ оусими поени*.....201  
*съ оусими прикоуткты*.....111  
*съ оусими приходты*.....145  
*съ оусими своими присѣлкты*.....111  
*съ цесами*.....103, 141  
*сѣло*.....108, 130, 307, 326  
*сѣно*.....213, 221, 223, 224, 315, 342  
*сѣножатъ*.....117, 118, 131, 133, 134, 213, 221, 224, 308, 315, 328, 342  
*съ гриндъ*.....87  
*съ егѣром*.....87  
*съ шипотѣ*.....146  
*Татарската Гелица*.....203  
*темлинтъ*.....195, 217, 222, 223, 313, 337  
*темлинтъ*.....223  
*темлинтъ*.....195  
*темлинтъ*.....195  
*теплица*.....149, 153, 155, 310, 331  
*товар*.....198, 231  
*товара*.....234  
*товаръ*.....226, 228, 231, 232, 236  
*товаръ*.....231, 242, 243, 244, 317, 345  
*толока*..118, 132, 134, 213, 221, 223, 308, 315, 328, 343  
*топлица*.....149, 153, 310, 331  
*топлици*.....149, 202  
*тополѣ*.....207, 219, 314, 340  
*тополга*.....185, 216, 223, 312, 335  
*тополь*.....185, 216, 312, 335  
*торгови*.....199  
*Торнавската полѣна*.....224

<i>три бродъвѣ</i> .....	105	<i>оу една могилъ копана</i> .....	140, 169
<i>трѣга</i> .....	102	<i>оу земли королевскои</i> .....	114
<i>трѣгѣ</i> .....	113	<i>оу зли ветхѣи поут</i> .....	122, 159
<i>трѣгъ</i> .....	111, 113, 131, 135, 307, 327	<i>оу ихъ хотаръ</i> .....	106
<i>трѣнїе</i> .....	210, 211, 220, 223, 315, 342	<i>оу каменои крѣници</i> .....	119
<i>Тоудора гора</i> .....	135	<i>оу каменъ</i> .....	168, 214
<i>тѣснина</i> .....	92, 128, 133, 306, 323	<i>оу которого брода</i> .....	161
<i>у романовѣ торгѣ</i> .....	235	<i>оу крѣници</i> .....	88, 119, 121, 146
<i>у томъ дому</i> .....	107	<i>оу Крѣници</i> .....	203
<i>у ихъ хотари</i> .....	106	<i>оу лакъ</i> .....	137, 154
<i>ѣ глѣдъ</i> .....	151	<i>оу лакъ</i> .....	137
<i>ѣ городище</i> .....	100	<i>оу липы</i> .....	186
<i>ѣ дѣбровѣ</i> .....	98	<i>оу лозоу</i> .....	137, 190
<i>ѣ дръгїи столпъ</i> .....	81, 169, 185	<i>оу лѣсъ</i> .....	185
<i>ѣ дръгѣе рѣптѣрѣ</i> .....	85	<i>оу матку</i> .....	137, 154, 190
<i>ѣ дѣло</i> .....	116, 151	<i>оу матку Бахлви Великы</i> .....	137, 190
<i>ѣ жидовинъ</i> .....	94, 197	<i>оу могила копаною</i> .....	120, 168, 185
<i>ѣ Крѣници Калѣгеровѣ</i> .....	100	<i>оу могълоу</i> .....	96, 184
<i>ѣ маткѣ</i> .....	81, 94, 116	<i>оу нашеи земли</i> .....	114, 118, 147, 148, 162, 232, 238
<i>ѣ ѡзеры</i> .....	106	<i>оу нашеи земли, оу Молдавскои</i> .....	114
<i>ѣ поле</i> .....	115, 123	<i>оу нашеи браници</i> .....	198
<i>ѣ потокъ</i> .....	93	<i>оу нашеи городѣ</i> .....	112
<i>ѣ Прокопови садъ</i> .....	83	<i>оу нашею землю, оу Молдавскои</i> .....	88
<i>ѣ рипъ</i> .....	94, 96, 161, 197	<i>оу нашеи земли</i> .....	103, 121
<i>ѣ став</i> .....	139	<i>оу нижнии коньци полды</i> .....	167, 200
<i>ѣ томъ хотарѣ</i> .....	105	<i>оу озера</i> .....	95
<i>ѣ ѡстїа</i> .....	144	<i>оу ѡзера</i> .....	138, 154
<i>ѣ глѣ</i> .....	323	<i>оу ѡзеры</i> .....	105, 106
<i>ѣ голъ</i> .....	95, 128, 135, 306	<i>оу пискѣ</i> .....	81, 139
<i>ѣ роуище</i> .....	117, 131, 308, 328	<i>оу пискъ</i> .....	79, 133
<i>ѣ стїе</i> .....	145	<i>оу полкнѣ</i> .....	200
<i>ѣ стїе потока</i> .....	144, 153, 154, 309	<i>оу потокъ</i> .....	115
<i>оу брод</i> .....	149, 157, 164, 202	<i>оу Потокъ</i> .....	118
<i>оу брод старїи толици</i> .....	157, 164	<i>оу рипи</i> .....	96, 204
<i>оу боулоакъ</i> .....	145	<i>оу Симїоновъ лазъ</i> .....	124
<i>оу Боулоакъ</i> .....	96	<i>оу Слатины</i> .....	147
<i>оу вербо</i> .....	184	<i>оу столпѣ</i> .....	210
<i>оу возъ</i> .....	91	<i>оу тѣ браници</i> .....	198
<i>оу глѣнѣе</i> .....	85	<i>оу томъ хотари</i> .....	127
<i>оу глѣдъ</i> .....	91, 107, 151	<i>оу толицѣ</i> .....	149
<i>оу грѣли</i> .....	140	<i>оу тотѣ браници</i> .....	198
<i>оу дорогахъ</i> .....	159	<i>оу Тотрѣшскои волости</i> .....	113, 136
<i>оу дръгы дѣбѣ</i> .....	183, 207	<i>оу тѣхъ хотарѣ</i> .....	118, 202
<i>оу едины доуб</i> .....	169		

- оу њглас Прѣста.....95, 138, 140  
 оу Хорловскомь хотарѣ.....211  
 оу Цѣцинской держави.....114  
 оу Шипотъ.....157  
 оу таблѣки.....98, 209, 229  
 оу лѣлоумъ.....188  
 оу лѣлоунъ.....188  
 оубочѣ.....81, 127, 305, 322  
 оузлѣсїѣ.....199, 200, 218, 223, 224, 313, 338  
 оузлѣсїѣмь.....200  
 оулаха.....85  
 оурикъ.....78  
 оустїѣ.....144, 153, 154, 309, 331  
 оустнѣ.....144, 153, 309, 331  
 оустнѣ.....115  
 хворостїѣ.....210, 220, 223, 315, 341  
 хижа.....99, 134, 324  
 хижи.....99, 147  
 Хлабникѣмь.....125  
 хлабникъ 94, 124, 125, 126, 132, 134, 135, 308,  
 329  
 хлабниучѣлъ.....134  
 хлѣбниучѣлъ...124, 125, 126, 132, 135, 308, 329  
 хотар.....85, 114, 115, 137, 166, 167, 183, 205  
 хотара.....117  
 хотаремь.....145  
 хотари.....120, 169  
 хотаръ 87, 89, 90, 105, 107, 108, 109, 111, 113,  
 116, 118, 123, 125, 126, 140, 143, 144,  
 148, 152, 158, 166, 180, 201, 207, 209, 211  
 хштаръ.....140  
 хотары.....168, 214  
 хотарь.78, 79, 92, 100, 101, 106, 109, 116, 122,  
 125, 126, 140, 141, 150, 166, 167, 168,  
 169, 170, 171, 172, 311, 333  
 Хрушева потока.....197  
 хравъ.....184, 215, 311, 335  
 храли.....101, 102  
 храмъ.....101, 130, 134, 135, 307, 325  
 Хръловска гора.....136  
 хыжа.....99, 129, 306, 324  
 хыжъ.....99  
 царина.....86, 122, 123, 132, 135, 214, 222, 224,  
 308, 316, 329, 344  
 царини.....118, 123  
 царинѣ.....193  
 царинъ.....81  
 црѣкви.....101  
 црѣкови.....101, 103, 113  
 црѣковъ.....101, 130, 134, 135, 307, 325  
 црѣкѣвъ.....144  
 чересъ потокъ.....183  
 чересъ поле.....188, 208  
 чересъ селище.....109, 145  
 чересъ бахноу.....149, 201  
 чересъ блато.....150  
 чересъ воуковиноу.....96, 145, 204  
 чересъ долину.....88, 91, 143  
 чересъ долини.....89  
 чересъ долиноу.....89  
 чересъ листь.....203  
 чересъ лугъ.....97, 139  
 чересъ лѣсъ.....197  
 чересъ лоуилѣ.....88, 96  
 чересъ поле.....188, 210  
 чересъ потокъ.....88, 141, 188  
 чересъ врѣтоапе.....93  
 чересъ дела.....91, 192, 214  
 чересъ долина.....91  
 чересъ долинои.....91  
 чересъ дорогѣ.....84, 116  
 чересъ доуѣрѣвицѣ.....92, 206  
 чересъ дѣло.....139, 151  
 чересъ заподїи.....89, 169  
 чересъ зѣподїю.....89  
 чересъ конецъ лѣса.....182  
 чересъ конецъ рѣдѣ.....203  
 чересъ Коровїѣ.....210  
 чересъ лози.....210  
 чересъ лозїѣ.....210  
 чересъ лугъ.....88, 119, 146  
 чересъ лѣжкѣ.....120, 168, 185  
 чересъ лѣса.....197  
 чересъ лѣсъ.....94, 96, 197  
 чересъ лѣсъ.....96  
 чересъ Малѣю Топлицѣ.....83  
 чересъ пѣтъ.....89, 116, 150, 169, 210  
 чересъ поле.....81, 84, 85, 94, 114, 116, 119, 125,  
 140, 148, 152, 169, 188, 200, 205, 211

- ЧЕРЕСЬ ПОЛЕНА.....150, 201  
 ЧЕРЕСЬ ПОТВОКЪ .....94, 96, 161, 197  
 ЧЕРЕСЬ ПОТОКЪ .....94, 96  
 ЧЕРЕСЬ ПОТОКЪ .....200  
 ЧЕРЕСЬ РЪДЮ .....183, 203  
 ЧЕРЕСЬ РОВНЮ.....84  
 ЧЕРЕСЬ РОВНИНЪ.....83, 208  
 ЧЕРЕСЬ РОВНЮ.....84  
 ЧЕРЕСЬ СЕРЕДЪ САДА.....208  
 ЧЕРЕСЬ ТОГО ЛЪГА.....119  
 ЧЕРЕСЬ ТОТЪ ДОРОГЪ.....159, 164  
 ЧЕРЕСЬ ТОТЪ ТОПЛИЦЪ .....149  
 ЧЕРЕСЬ ЧЕРЛЕНЮ ДЪБРОВЪ.....96  
 ЧЕРЕСЬ ЧЕРЪКТЕ .....169, 214  
 ЧЕРЕТ.....192, 214, 217, 222, 223, 312, 336  
 ЧЕРЕТЪЕ.....192, 214, 222, 316, 343  
 ЧЕРЪКСЬ ПЪТЬ .....98, 209, 229  
 ЧЕРЪКЪ.....192, 217, 222, 312, 336  
 ЧЕРЪКТЕ.....192, 214, 222, 316, 343  
 ЧЕТИРИ КОЛОДЪ ПШЕНИЦЕ.....194  
 ЧИРЕШ.....209, 220, 223, 315, 341  
 ЧРЪКЪЗЪ СЕРЕПЪ ГОРЪКЪ.....157  
 ЧРЪСЬ ДЪЛО .....159  
 ЧРЪСЬ ТОТЪ РАДЪ.....149, 203  
 ШАФРАН.....193, 217, 223, 312, 336  
 ШЕПЕЛЕВЪХЪ СЕЛО.....108  
 ШЕСТЪ СЕЛА.....110  
 ШИПОТЪ.....145, 146, 153, 155, 309, 331  
 ШИПОТЬ .....155  
 ЦАГА.....102, 103, 130, 134, 307, 325  
 ЦАСА.....102, 103, 130, 307, 325  
 ЦЕСА.....102, 103, 130, 307, 325  
 ЦЕЗА.....102, 103, 130, 307, 325  
 ЛБЛОКО.....189, 216, 223, 312, 335  
 ЛБЛОНЬ .....188, 189, 216, 312, 335  
 ЛБЛОНЬ .....188, 216, 312, 335  
 ЛБЛОУНЪ .....188  
 ЛБЛОУНЪ .....188, 312  
 ЛБЛЪКА.....189, 226  
 ЛБЛЪКО.....189, 216, 223, 312, 335  
 ЛГНА .....236, 242, 243, 244, 317, 346  
 ЛГНАУЙН .....236  
 ЛГНАУЙНЪ .....236  
 ЛЛОВИЦА.....234, 242, 243, 317, 346  
 ЛЛОВИЦИ .....231, 234, 235  
 ГАСИНЬ .....187, 216, 312, 335  
 ГАБЛЪКИ .....209, 220, 315, 341  
 ГАБЛОКО.....223  
 ГАЗЕРО.....137, 138, 152, 309, 330  
 ГАЗЪ .....105, 106, 130, 307, 326  
 ГАМА.....97, 98, 129, 134, 306, 324  
 ГАМА КОПАНА.....98, 129, 134, 306  
 ГАСЕНЬ .....187, 216, 222, 223, 312, 335  
 ГАСИНКА .....207, 219, 314, 340



## Додаток Б. Таблиці

## Б.1. Лексико-семантична структура ТГЛ «Назви довкілля»

№ ЛССО	Структурний рівень	Тип ЛССО	Назва ЛССО	Номени
1.	2.1.	ЛСГ	«Назви неорганічного довкілля»	
2.	2.1.1.	ЛСПГ	«Назви суходільного довкілля»	
3.	2.1.1.1.	ЛСМГ	«Загальні назви суходільного довкілля»	<i>земля, соухо</i>
4.	2.1.1.2.	ЛСМГ	«Назви окремих форм суходільного довкілля»	
5.	2.1.1.2.1.	ЛСС	«Назви гірського рельєфу»	
6.	2.1.1.2.1.1.	ЛСПС	«Загальні назви гірської місцевості»	<i>планина / планина</i>
7.	2.1.1.2.1.2.	ЛСПС	«Назви окремих форм гірського рельєфу»	
8.	2.1.1.2.1.2.1	ЛСМС	«Назви гори»	<i>бердо, гора, кичера</i>
9.	2.1.1.2.1.2.1.1.	ЛСПР	«Назви частин гори»	
10.	2.1.1.2.1.2.1.1.1.	ЛСПР	«Назви вершини гори»	<i>коулама, пискъ</i>
11.	2.1.1.2.1.2.1.1.2.	ЛСПР	«Назви схилу гори»	<i>обочує / оубочує</i>
12.	2.1.1.2.1.2.2.	ЛСМС	«Назви гірського хребта»	<i>д'ѣл / д'ѣль / дил / диль, ребро</i>
13.	2.1.1.2.1.2.2.1.	ЛСПР	«Назви частин гірського хребта»	
14.	2.1.1.2.1.2.2.1.1.	ЛСПР	«Назви вершини гірського хребта»	<i>верхъ дила / верхо дила / вртъхъ д'ѣла</i>
15.	2.1.1.2.1.2.2.1.2.	ЛСПР	«Назви перевалу»	<i>коулама</i>
16.	2.1.1.2.2.	ЛСС	«Назви рівнинного рельєфу»	<i>ровнина, равна</i>
17.	2.1.1.2.2.1.	ЛСПС	«Назви натурогенного рівнинного рельєфу»	
18.	2.1.1.2.2.1.1.	ЛСМС	«Назви окремих форм підвищеного натурогенного рівнинного рельєфу»	
19.	2.1.1.2.2.1.1.1.	ЛСПР	«Назви горбистого рельєфу»	<i>обрѣжїє</i>
20.	2.1.1.2.2.1.1.1.1.	ЛСПР	«Назви пагорбів»	
21.	2.1.1.2.2.1.1.1.1.1.	ЛСМР	«Назви пагорбів натурогенного походження»	<i>глемѣ, гроунь, гроуна, гръндъ / гриндъ, моунчель / мунтчелъ, швершіє / шбрьшіє /</i>
22.	2.1.1.2.2.1.1.1.1.2.	ЛСМР	«Назви пагорбів антропогенного походження»	<i>могила / могъла / мовила / мохила,</i>

№ ЛССО	Структурний рівень	Тип ЛССО	Назва ЛССО	Номери
				<i>могилиця</i>
23.	2.1.1.2.2.1.1.2.	ЛСПР	«Назви плоскогір'я»	<i>заподілля, община</i>
24.	2.1.1.2.2.1.2.	ЛСМС	«Назви окремих форм зниженого натурогенного рівнинного рельєфу»	
25.	2.1.1.2.2.1.2.1.	ЛСПР	«Назви долини»	<i>дель / долъ, долина</i>
26.	2.1.1.2.2.1.2.1.1.	ЛСПР	«Назви типів долин»	
27.	2.1.1.2.2.1.2.1.1.1.	ЛСМР	«Назви невеликої долини»	<i>долинка</i>
28.	2.1.1.2.2.1.2.1.1.2.	ЛСМР	«Назви ущелини»	<i>т'їснина</i>
29.	2.1.1.2.2.1.2.1.1.3.	ЛСМР	«Назви яру»	<i>врътоп, врътопе, жидовинъ</i>
30.	2.1.1.2.2.1.2.1.2.	ЛСПР	«Назви частин долини»	
31.	2.1.1.2.2.1.2.1.2.1.	ЛСМР	«Назви русла річки»	<i>матка</i>
32.	2.1.1.2.2.1.2.1.2.1.1.	ЛСММР	«Назви повороту русла річки»	<i>коутюлъ, зголъ</i>
33.	2.1.1.2.2.1.2.2.	ЛСПР	«Назви урвища»	<i>ригъ, роуптоуръ</i>
34.	2.1.1.2.2.1.2.3.	ЛСПР	«Назви рову»	
35.	2.1.1.2.2.1.2.3.1.	ЛСПР	«Назви рову антропогенного походження»	<i>перекопъ / прѣкопъ</i>
36.	2.1.1.2.2.1.2.4.	ЛСПР	«Назви ями»	
37.	2.1.1.2.2.1.2.4.1.	ЛСПР	«Назви ями натурогенного походження»	<i>яма</i>
38.	2.1.1.2.2.1.2.4.2.	ЛСПР	«Назви ями антропогенного походження»	<i>яма копана</i>
39.	2.1.1.2.2.1.2.4.2.1.	ЛСМР	«Назви ями антропогенного походження, що служить пасткою для ведмедів»	<i>медведина яма</i>
40.	2.1.1.2.2.2.	ЛСПС	«Назви антропогенного рівнинного рельєфу»	
41.	2.1.1.2.2.2.1.	ЛСМС	«Назви окремих форм антропогенного підвищеного рівнинного рельєфу»	
42.	2.1.1.2.2.2.1.1.	ЛСПР	«Назви споруд»	
43.	2.1.1.2.2.2.1.1.1.	ЛСПР	«Назви житлових споруд»	
44.	2.1.1.2.2.2.1.1.1.1.	ЛСМР	«Назви будинка»	<i>домъ, келия / килия, хъжа</i>
45.	2.1.1.2.2.2.1.1.2.	ЛСПР	«Назви оборонних споруд»	
46.	2.1.1.2.2.2.1.1.2.1.	ЛСМР	«Назви валу»	<i>валъ</i>
47.	2.1.1.2.2.2.1.1.2.2.	ЛСМР	«Назви городища»	<i>городище</i>
48.	2.1.1.2.2.2.1.1.3.	ЛСПР	«Назви культових споруд»	

№ ЛССО	Структурний рівень	Тип ЛССО	Назва ЛССО	Номени
49.	2.1.1.2.2.2.1.1.3.1.	ЛСМР	«Назви монастиря»	<i>монастѣр</i>
50.	2.1.1.2.2.2.1.1.3.2.	ЛСМР	«Назви церкви»	<i>црѣковѣ, храмѣ</i>
51.	2.1.1.2.2.2.1.1.4.	ЛСПР	«Назви виробничих споруд»	
52.	2.1.1.2.2.2.1.1.4.1.	ЛСМР	«Назви млина-сукновальні»	<i>валило, стоупа, цаза / цаса / цега / цеса</i>
53.	2.1.1.2.2.2.1.1.4.2.	ЛСМР	«Назви прядильні вовни»	<i>жерствило / жорствило</i>
54.	2.1.1.2.2.2.1.1.4.3.	ЛСМР	«Назви млина»	<i>млинѣ</i>
55.	2.1.1.2.2.2.1.1.4.4.	ЛСМР	«Назви сушарні»	<i>логниця</i>
56.	2.1.1.2.2.2.1.1.4.5.	ЛСМР	«Назви солодівні»	<i>сладниця</i>
57.	2.1.1.2.2.2.1.1.5.	ЛСПР	«Назви гідротехнічних споруд»	
58.	2.1.1.2.2.2.1.1.5.1.	ЛСМР	«Назви греблі»	<i>грѣбла, плотѣ / плутѣ</i>
59.	2.1.1.2.2.2.1.1.5.2.	ЛСМР	«Назви риболовних споруд»	<i>плотѣ, сижка, гязѣ</i>
60.	2.1.1.2.2.2.1.1.6.	ЛСПР	«Назви громадських споруд»	
61.	2.1.1.2.2.2.1.1.6.1.	ЛСМР	«Назви притулку для хворих при монастирях»	<i>болниця</i>
62.	2.1.1.2.2.2.1.1.6.2.	ЛСМР	«Назви питного закладу, де продавалися спиртні напої»	<i>корумѣ / крѣумѣ</i>
63.	2.1.1.2.2.2.1.1.7.	ЛСПР	«Назви господарських споруд»	
64.	2.1.1.2.2.2.1.1.7.1.	ЛСМР	«Назви льоху, підвалу»	<i>похрѣбѣ, пивниця</i>
65.	2.1.1.2.2.2.1.2.	ЛСПР	«Назви поселень»	
66.	2.1.1.2.2.2.1.2.1.	ЛСПР	«Назви села»	<i>село / сѣло, селище, селища</i>
67.	2.1.1.2.2.2.1.2.1.1.	ЛСМР	«Назви частини села»	<i>кѣт, коутѣ</i>
68.	2.1.1.2.2.2.1.2.1.2.	ЛСМР	«Назви обійстя»	<i>дворѣ, дворище</i>
69.	2.1.1.2.2.2.1.2.2.	ЛСПР	«Назви присілка»	<i>прикоутокѣ, приселокѣ, селище / селища</i>
70.	2.1.1.2.2.2.1.2.3.	ЛСПР	«Назви міста»	<i>городѣ / город / град / градѣ, листо, урашь, трѣгѣ</i>
71.	2.1.1.2.2.2.1.3.	ЛСПР	«Назви адміністративно-територіальних утворень»	<i>волость, держава, земля, округѣ</i>
72.	2.1.1.3.	ЛСМГ	«Назви окремих ділянок суходільного	

№ ЛССО	Структурний рівень	Тип ЛССО	Назва ЛССО	Номери
			довкілля»	
73.	2.1.1.3.1.	ЛСС	«Назви окремих натурогенних ділянок суходільного довкілля»	
74.	2.1.1.3.1.1	ЛСПС	«Назви краю ділянки суходільного довкілля, що межує з водоймищем чи водотоком»	<i>берегъ / брег / брѣг</i>
75.	2.1.1.3.1.2.	ЛСПС	«Назви ділянки суходільного довкілля, на якій серед флори домінують трав'янисті рослини»	<i>поле</i>
76.	2.1.1.3.1.3.	ЛСПС	«Назви ділянки суходільного довкілля, яка виділяється серед інших ділянок і відособлена від них природними чи антропогенними межами»	<i>зрочище</i>
77.	2.1.1.3.2.	ЛСС	«Назви окремих антропогенізованих ділянок суходільного довкілля»	
78.	2.1.1.3.2.1.	ЛСПС	«Назви ділянок землі, які використовують як сінокоси»	<i>сѣнокать</i>
79.	2.1.1.3.2.2.	ЛСПС	«Назви ділянок землі, які використовують як пасовища»	<i>лѣтовище, толока</i>
80.	2.1.1.3.2.3.	ЛСПС	«Назви ділянок землі, які використовують і як сінокоси, і як пасовища»	
81.	2.1.1.3.2.3.1.	ЛСМС	«Назви лугу»	<i>лѣгъ, лѣкъ, лоужка, лоужок / лоужокъ</i>
82.	2.1.1.3.2.3.2.	ЛСМС	«Назви полонини»	<i>планина / планина</i>
83.	2.1.1.3.2.4.	ЛСПС	«Назви необроблюваних ділянок землі»	<i>пустыня / пустынья</i>
84.	2.1.1.3.3.	ЛСС	«Назви окремих антропогенних ділянок суходільного довкілля»	
85.	2.1.1.3.3.1.	ЛСПС	«Назви оброблюваної ділянки землі, на якій вирощують переважно злакові культури»	<i>нива, шраніе, царина</i>
86.	2.1.1.3.3.2.	ЛСПС	«Назви оброблюваної ділянки землі, на якій вирощують городні й садові культури»	<i>городина</i>
87.	2.1.1.3.3.3.	ЛСПС	«Назви викорчуваної ділянки лісу, яку використовують як пасовище, сіножать чи ниву»	<i>лазъ, хлѣбникъ, хлѣбничелъ</i>
88.	2.1.1.3.3.4.	ЛСПС	«Назви викорчуваної ділянки лісу, яку використовують як пасіку»	<i>пасника</i>
89.	2.1.1.3.3.4.2.	ЛСМС	«Назви невеликої пасіки»	<i>паснука</i>
<b>Усього в ЛСПГ «Назви суходільного довкілля»</b>				<b>107</b>

№ ЛССО	Структурний рівень	Тип ЛССО	Назва ЛССО	Номери
90.	2.1.2.	ЛСПГ	«Назви водного довкілля»	
91.	2.1.2.1.	ЛСМГ	«Загальні назви об'єктів водного довкілля»	<i>вода</i>
92.	2.1.2.2.	ЛСМГ	«Назви окремих форм водного довкілля»	
93.	2.1.2.2.1.	ЛСС	«Назви моря»	<i>море</i>
94.	2.1.2.2.2.	ЛСС	«Назви озера»	<i>лакъ, озеро / езеро / тазеро</i>
95.	2.1.2.2.2.1.	ЛСПС	«Назви малого озера»	<i>взерко, взерце, малое озеро</i>
96.	2.1.2.2.3.	ЛСС	«Назви ставка»	<i>ставъ</i>
97.	2.1.2.2.4.	ЛСС	«Назви перекопу»	<i>перекон / прѣконъ</i>
98.	2.1.2.2.5.	ЛСС	«Назви річки»	<i>вода, рѣка</i>
99.	2.1.2.2.5.1.	ЛСПС	«Назви рукава річки»	<i>грѣла</i>
100.	2.1.2.2.6.	ЛСС	«Назви потоку»	<i>паровъ, потокъ, стрѣга</i>
101.	2.1.2.2.6.1.	ЛСПС	«Назви типів потоків»	
102.	2.1.2.2.6.1.1.	ЛСМС	«Назви невеликого потоку»	<i>потоука, потоуокъ</i>
103.	2.1.2.2.6.2.	ЛСПС	«Назви частин потоку»	
104.	2.1.2.2.6.2.1.	ЛСМС	«Назви витоку потоку»	<i>верхъ, връховина, обершіє / обръшіє / обръшіє</i>
105.	2.1.2.2.6.2.2.	ЛСМС	«Назви гирла потоку»	<i>гърло, грѣла / гирла, приходице, оустіє / оустне / оустіє,</i>
106.	2.1.2.2.6.2.3.	ЛСМС	«Назви виру»	<i>вѣлбокъ / боулбокъ, боулбока</i>
107.	2.1.2.2.7.	ЛСС	«Назви джерела»	<i>изворъ, кирница / кърница, криница / крѣница, колодязъ, шипотъ</i>
108.	2.1.2.2.7.1.	ЛСПС	«Назви солоного джерела»	<i>слатина, солотвина, солонецъ, солонги потокъ</i>
109.	2.1.2.2.7.1.1.	ЛСМС	«Назви невеликого солоного джерела»	<i>солотвинка</i>

№ ЛССО	Структурний рівень	Тип ЛССО	Назва ЛССО	Номени
110.	2.1.2.2.7.2.	ЛСПС	«Назви гарячого джерела»	<i>теплица / топица</i>
111.	2.1.2.2.8.	ЛСС	«Назви болота»	<i>бахна, блато / блото / болото, глодъ, глодоуре, езеро</i>
112.	2.1.2.2.8.1.	ЛСПС	«Назви типів болота»	
113.	2.1.2.2.8.1.1.	ЛСМС	«Назви рудоносного болота»	<i>роуда</i>
<b>Усього в ЛСПГ «Назви водного довкілля»</b>				<b>43</b>
114.	<b>2.1.3.</b>	ЛСПГ	«Назви шляхів сполучення»	
115.	2.1.3.1.	ЛСМГ	«Назви шляхів суходільного сполучення»	
116.	2.1.3.1.1.	ЛСС	«Назви типів шляхів суходільного сполучення»	
117.	2.1.3.1.1.1.	ЛСПС	«Назви стежки»	<i>стежка</i>
118.	2.1.3.1.1.2.	ЛСПС	«Назви дороги»	<i>дорога, дръмъ, поуть / пътъ</i>
119.	2.1.3.1.1.2.1.	ЛСМС	«Назви типів доріг»	
120.	2.1.3.1.1.2.1.1.	ЛСП	«Назви доріг за призначенням»	<i>дръмъ возни</i>
121.	2.1.3.1.1.2.1.2.	ЛСП	«Назви доріг за розміром»	<i>великыи дръмъ, мала дорога</i>
122.	2.1.3.1.1.2.1.3.	ЛСП	«Назви доріг за часом використання та придатністю»	<i>зли ветхыи поут</i>
123.	2.1.3.1.1.2.2.	ЛСМС	«Назви частин доріг»	
124.	2.1.3.1.1.2.2.1.	ЛСП	«Назви перехрестя»	<i>перехрестъ</i>
125.	2.1.3.1.1.2.2.2.	ЛСП	«Назви роздоріжжя»	<i>распоутіє / ръспънтіє / роспоутіє</i>
126.	2.1.3.1.1.3.	ЛСПС	«Назви моста»	<i>мостъ</i>
127.	2.1.3.2.	ЛСМГ	«Назви шляхів водного сполучення»	
128.	2.1.3.2.1.	ЛСС	«Загальні назви шляхів водного сполучення»	<i>водою / по водъ</i>
129.	2.1.3.2.2.	ЛСС	«Назви типів шляхів водного сполучення»	
130.	2.1.3.2.2.1.	ЛСПС	«Назви броду»	<i>бродъ</i>
131.	2.1.3.2.2.1.1.	ЛСМС	«Назви броду за придатністю»	<i>злий брод</i>
132.	2.1.3.2.2.2.	ЛСПС	«Назви перевозу»	<i>перевозъ / пръвозъ</i>
<b>Усього в ЛСПГ «Назви шляхів сполучення»</b>				<b>16</b>
133.	<b>2.1.4.</b>	ЛСПГ	«Назви меж і межових віх»	

№ ЛССО	Структурний рівень	Тип ЛССО	Назва ЛССО	Номени
134.	2.1.4.1.	ЛСМГ	«Назви меж»	<i>граница, роуб'єжкіє, роуб'єжъ, хотарь</i>
135.	2.1.4.1.1.	ЛСС	«Назви типів меж»	
136.	2.1.4.1.1.1.	ЛСПС	«Назви старих (попередніх) меж»	<i>старин хотар</i>
137.	2.1.4.2.	ЛСМГ	«Назви межових віх»	
138.	2.1.4.2.1.	ЛСС	«Назви типів межових віх»	
139.	2.1.4.2.1.1.	ЛСПС	«Назви натурогенних межових віх»	<i>КАМЕНЬ</i>
140.	2.1.4.2.1.2.	ЛСПС	«Назви антропогенних межових віх»	<i>КОПАНА МОГИЛА (МОГИЛА КОПАНАТА), ПОКОВЬ (ОКОПЬ), СТОЛПЪ / СТАГЪЛЬ, хотарь</i>
141.	2.1.4.2.2.	ЛСС	«Назви клейм на межових віхах»	<i>вѣшрѣ, крѣсть</i>
<b>Усього в ЛСПГ «Назви меж і межових віх»</b>				<b>12</b>
142.	<b>2.1.5.</b>	ЛСПГ	«Назви повітряного довкілля»	
143.	2.1.5.1.	ЛСМГ	«Назви нижнього шару повітряного довкілля»	<i>НЕБО</i>
<b>Усього в ЛСПГ «Назви повітряного довкілля»</b>				<b>1</b>
<b>Разом ЛСГ «Назви неорганічного довкілля»</b>				<b>179</b>
144.	<b>3.1.1.</b>	ЛСПГ	«Назви світу рослин»	
145.	3.1.1.1.	ЛСМГ	«Назви рослин»	
146.	3.1.1.1.1.	ЛСС	«Назви дерев»	
147.	3.1.1.1.1.1.	ЛСПС	«Загальні назви дерев»	<i>ДРЕВО / ДРЪВО</i>
148.	3.1.1.1.1.1.1.	ЛСМС	«Загальні назви частин дерева»	
149.	3.1.1.1.1.1.1.1.	ЛСПР	«Загальні назви частин стовбура зрубаного дерева»	
150.	3.1.1.1.1.1.1.1.1.	ЛСПР	«Назви частини стовбура зрубаного дерева (від кореня до крони)»	<i>КОЛОДА</i>
151.	3.1.1.1.1.1.1.1.2.	ЛСПР	«Назви пня»	<i>ПЕНЬ</i>
152.	3.1.1.1.1.1.1.2.	ЛСПР	«Загальні назви відростків дерева»	<i>ВЪТРАСЛЕНЕ</i>
153.	3.1.1.1.1.2.	ЛСПС	«Назви окремих родів або видів дерев»	
154.	3.1.1.1.1.2.1.	ЛСМС	«Назви окремих родів або видів дикорослих дерев»	
155.	3.1.1.1.1.2.1.1.	ЛСПР	«Назви бука (Fagus)»	<i>БУКЪ</i>
156.	3.1.1.1.1.2.1.2.	ЛСПР	«Назви дуба (Quercus) – роду дерев родини Букові (Fagaceae)»	<i>ДУБЪ / ДОУБЪ</i>
157.	3.1.1.1.1.2.1.3.	ЛСПР	«Назви вільхи (Alnus)»	<i>ВЪЛХА / ВОЛХА</i>
158.	3.1.1.1.1.2.1.4.	ЛСПР	«Назви граба (Carpinus)»	<i>ХРАБЪ / ГРАБЪ</i>

№ ЛССО	Структурний рівень	Тип ЛССО	Назва ЛССО	Номери
159.	3.1.1.1.2.1.5.	ЛСР	«Назви верби (Salix L.) – роду дерев, кущів або напівкущів родини Вербові (Salicaceae)»	<i>ВЕРБА / ВРЪБА</i>
160.	3.1.1.1.2.1.6.	ЛСР	«Назви тополі (Populus)»	<i>ТОПОЛА, ТОПОЛЬ</i>
161.	3.1.1.1.2.1.7.	ЛСР	«Назви береста (Ulmus minor Mill.)»	<i>БЕРЕСТ / БРЪЕСТ</i>
162.	3.1.1.1.2.1.8.	ЛСР	«Назви в'яза (Ulmus)»	<i>ВЪЗЪ</i>
163.	3.1.1.1.2.1.9.	ЛСР	«Назви липи (Fagus)»	<i>ЛИПА, ЛИПЪ</i>
164.	3.1.1.1.2.1.10.	ЛСР	«Назви ясена (Fagus)»	<i>ГАСЕНЬ / ГАСИНЬ</i>
165.	3.1.1.1.2.1.11.	ЛСР	«Назви ялини (Picea)»	<i>БРАДЪ</i>
166.	3.1.1.1.2.1.12.	ЛСР	«Назви груші (Fagus)»	<i>ГРУША / КРУША</i>
167.	3.1.1.1.2.1.13.	ЛСР	«Назви яблуні (Malus)»	<i>ЪБЛОНЬ, ЪБЛОУНЬ / ЪБЛОНЬ</i>
168.	3.1.1.1.2.2.	ЛСМС	«Назви окремих видів культурних дерев»	
169.	3.1.1.1.2.2.1.	ЛСР	«Назви груші домашньої (Pyrus domestica)»	<i>ГРУША / КРУША</i>
170.	3.1.1.1.2.2.2.	ЛСР	«Назви яблуні домашньої (Malus domestica)»	<i>ЪБЛОНЬ</i>
171.	3.1.1.1.2.2.2.1.	ЛСПР	«Назви плодів яблуні»	<i>ЪБЛОКО / ЪБЛЪКО</i>
172.	3.1.1.1.2.	ЛСС	«Назви кущів»	
173.	3.1.1.1.2.1.	ЛСПС	«Назви окремих родів або видів кущів»	
174.	3.1.1.1.2.1.1.	ЛСМС	«Назви окремих родів або видів дикорослих кущів»	
175.	3.1.1.1.2.1.1.1.	ЛСР	«Назви верби (Salix L.)»	<i>ЛОЗА</i>
176.	3.1.1.1.2.1.2.	ЛСМС	«Назви окремих родів або видів культурних кущів»	
177.	3.1.1.1.2.1.2.1.	ЛСР	«Назви винограду (Vitis)»	<i>ВИНОГРАДЪ, ЛОЗА</i>
178.	3.1.1.1.2.1.2.1.1.	ЛСПР	«Назви плодів винограду»	<i>ВИНОГРАДЪ</i>
179.	3.1.1.1.2.1.2.2.	ЛСР	«Назви перцю чорного (Piper nigrum)»	<i>ПЕРЕЦЪ</i>
180.	3.1.1.1.3.	ЛСС	«Назви трав'янистих рослин»	
181.	3.1.1.1.3.1.	ЛСПС	«Назви окремих родів трав'янистих рослин»	
182.	3.1.1.1.3.1.1.	ЛСМС	ЛСМС «Назви окремих родів дикорослих трав'янистих рослин»	
183.	3.1.1.1.3.1.1.1.	ЛСР	«Назви очерету (Phragmites)»	<i>ЧЕРЕТ / ЧЕРЪТ</i>
184.	3.1.1.1.3.1.1.2.	ЛСР	«Назви шафрану (Crocus) – роду рослин родини Півникові, або Ірисові (Iridaceae)»	<i>ШАФРАН</i>
185.	3.1.1.1.3.1.2.	ЛСМС	«Назви окремих родів або видів культурних трав'янистих рослин»	



№ ЛССО	Структурний рівень	Тип ЛССО	Назва ЛССО	Номери
186.	3.1.1.1.3.1.2.1.	ЛСП	«Назви жита посівного ( <i>Secale cereale</i> )»	<i>жито</i>
187.	3.1.1.1.3.1.2.1.1.	ЛСПР	«Назви плодів жита»	<i>жито</i>
188.	3.1.1.1.3.1.2.2.	ЛСП	«Назви пшениці ( <i>Triticum L.</i> )»	<i>пшеница / пшеница</i>
189.	3.1.1.1.3.1.2.2.1.	ЛСПР	«Назви плодів пшениці»	<i>пшеница / пшеница</i>
190.	3.1.1.1.3.1.2.3.	ЛСП	«Назви конопель ( <i>Cannabis sativa</i> ) – роду коноплі родини Коноплеві ( <i>Cannabaceae</i> )»	<i>конопли, конопля</i>
191.	3.1.1.1.3.1.2.4.	ЛСП	«Назви капусти ( <i>Brassica oleracea</i> ) – роду капуста ( <i>Brassica</i> ) родини Хрестоцвітні ( <i>Cruciferae</i> )»	<i>капуста</i>
192.	3.1.1.1.3.1.2.5.	ЛСП	«Назви чебрецю ( <i>Thymus</i> )»	<i>тєми́днѣ</i>
193.	3.1.1.1.3.1.2.6.	ЛСП	«Назви імбиру ( <i>Zingiber</i> )»	<i>ингбир / инбир</i>
194.	3.1.1.2.	ЛСМГ	«Назви масивів рослин»	
195.	3.1.1.2.1.	ЛСС	«Назви типів масивів рослин»	
196.	3.1.1.2.1.1.	ЛСПС	«Назви масивів рослин, серед яких переважають дерева»	
197.	3.1.1.2.1.1.1.	ЛСМС	«Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева»	
198.	3.1.1.2.1.1.1.1.	ЛСП	«Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової чи різної таксономічної належності»	
199.	3.1.1.2.1.1.1.1.1.	ЛСПР	«Назви великих масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової чи різної таксономічної належності»	<i>лѣсь / лисѣ</i>
200.	3.1.1.2.1.1.1.1.1.1.	ЛСМР	«Назви типів великих масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової чи різної таксономічної належності»	
201.	3.1.1.2.1.1.1.1.1.1.1.	ЛСМР	«Назви великих заповідних масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової чи різної таксономічної належності»	<i>бранница / браннице</i>
202.	3.1.1.2.1.1.1.1.1.1.2.	ЛСМР	«Загальні назви мисливських угідь»	<i>ловица</i>
203.	3.1.1.2.1.1.1.1.1.2.	ЛСМР	«Назви частин великих масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової чи різної таксономічної належності»	
204.	3.1.1.2.1.1.1.1.1.2.1.	ЛСМР	«Назви краю великого масиву дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової чи різної таксономічної належності»	<i>оузлѣсіє / излиснѣ, конець лѣса, край лиса</i>

№ ЛССО	Структурний рівень	Тип ЛССО	Назва ЛССО	Номери
205.	3.1.1.2.1.1.1.1.2.2.	ЛСМР	«Назви частини лісу, що відрізняється формою від основного масиву лісу»	<i>Л'бсшвтъ ршгтъ, рог Л'бса</i>
206.	3.1.1.2.1.1.1.1.2.3.	ЛСМР	«Назви частини лісу, що контрастує з основним масивом рослин за типом домінуючих життєвих форм»	<i>полана / пол'на / полена / полна / поена, р'нктъ</i>
207.	3.1.1.2.1.1.1.1.2.3.1.	ЛСММР	«Назви невеликої галявини»	<i>поеница, поленка</i>
208.	3.1.1.2.1.1.1.1.2.	ЛСПР	«Назви невеликих масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової чи різної таксономічної належності»	<i>гаи, д'р'в'а, Л'бсоктъ, р'бдтъ</i>
209.	3.1.1.2.1.1.1.2.	ЛСП	«Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової таксономічної належності»	
210.	3.1.1.2.1.1.1.1.	ЛСП	«Назви масивів дикорослих дерев, серед яких переважають буки»	
211.	3.1.1.2.1.1.1.1.1.	ЛСПР	«Назви великих масивів дикорослих дерев, серед яких переважають буки»	<i>боуковина</i>
212.	3.1.1.2.1.1.1.1.2.	ЛСПР	«Назви невеликих масивів дикорослих дерев, серед яких переважають буки»	<i>боуковинка</i>
213.	3.1.1.2.1.1.1.2.	ЛСП	«Назви масивів дикорослих дерев, серед яких переважають дуби»	
214.	3.1.1.2.1.1.1.2.1.	ЛСПР	«Назви великих масивів дикорослих дерев, серед яких переважають дуби»	<i>доу'брова / д'б'рова</i>
215.	3.1.1.2.1.1.1.2.2.	ЛСПР	«Назви невеликих масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дуби»	<i>доу'бровица, доу'бровка / д'б'ровка</i>
216.	3.1.1.2.1.1.1.3.	ЛСП	«Назви невеликого масиву дикорослих рослин, серед яких переважають берези»	<i>березниктъ</i>
217.	3.1.1.2.1.1.1.4.	ЛСП	«Назви невеликого масиву дикорослих рослин, серед яких переважають верби»	<i>верб'їє</i>
218.	3.1.1.2.1.1.1.5.	ЛСП	«Назви невеликого масиву дикорослих рослин, серед яких переважають тополі»	<i>топол'їє</i>
219.	3.1.1.2.1.1.1.6.	ЛСП	«Назви невеликого масиву дикорослих рослин, серед яких переважають ясени»	<i>ясинка</i>
220.	3.1.1.2.1.1.1.7.	ЛСП	«Назви невеликого масиву дикорослих рослин, серед яких переважають берести»	<i>берестоктъ</i>
221.	3.1.1.2.1.1.2.	ЛСМС	«Назви масивів культурних рослин, серед яких переважають дерева»	
222.	3.1.1.2.1.1.2.1.	ЛСП	«Загальні назви масивів культурних	<i>садтъ</i>

№ ЛССО	Структурний рівень	Тип ЛССО	Назва ЛССО	Номери
			рослин, серед яких переважають дерева»	
223.	3.1.1.2.1.1.2.2.	ЛСПР	«Назви масивів культурних рослин, серед яких переважають дерева однакової таксономічної належності»	
224.	3.1.1.2.1.1.2.2.1.	ЛСПР	«Назви невеликих масивів рослин, серед яких переважають черешні»	<i>чиреш</i>
225.	3.1.1.2.1.1.2.2.2.	ЛСПР	«Назви невеликих масивів рослин, серед яких переважають яблуні»	<i>яблунки</i>
226.	3.1.1.2.1.2.	ЛСПС	«Назви масивів рослин, серед яких переважають кущі»	
227.	3.1.1.2.1.2.1.	ЛСМС	«Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважають кущі»	
228.	3.1.1.2.1.2.1.1.	ЛСПР	«Загальні назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважають кущі»	<i>хворостіє</i>
229.	3.1.1.2.1.2.1.2.	ЛСПР	«Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважають кущі однакової таксономічної належності»	
230.	3.1.1.2.1.2.1.2.1.	ЛСПР	«Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважає лоза (верболіз)»	<i>лозне, лозе, лози</i>
231.	3.1.1.2.1.2.1.2.2.	ЛСПР	«Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважає терен»	<i>тръніє</i>
232.	3.1.1.2.1.2.2.	ЛСМС	«Назви масивів культурних рослин, серед яких переважають кущі»	
233.	3.1.1.2.1.2.2.1.	ЛСПР	«Назви масивів культурних рослин, серед яких переважають кущі однакової таксономічної належності»	
234.	3.1.1.2.1.2.2.1.1.	ЛСПР	«Назви масивів культурних кущів, серед яких переважає виноград»	<i>виноградъ, лозьє</i>
235.	3.1.1.2.1.3.	ЛСПС	«Назви масивів рослин, серед яких переважають трав'янисті рослини»	
236.	3.1.1.2.1.3.1.	ЛСМС	«Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважають трав'янисті рослини»	
237.	3.1.1.2.1.3.1.1.	ЛСПР	«Назви масивів дикорослих трав'янистих рослин різної таксономічної належності»	
238.	3.1.1.2.1.3.1.1.1.	ЛСПР	«Назви масивів дикорослих трав'янистих рослин різної таксономічної належності, які використовують для отримання сіна»	<i>сѣно / сино, сѣножать</i>
239.	3.1.1.2.1.3.1.1.2.	ЛСПР	«Назви масивів дикорослих трав'янистих рослин різної таксономічної належності, які використовують для випасання	<i>толока</i>

№ ЛССО	Структурний рівень	Тип ЛССО	Назва ЛССО	Номери
			худоби»	
240.	3.1.1.2.1.3.1.1.3.	ЛСПР	«Назви масивів дикорослих трав'янистих рослин різної таксономічної належності, які використовують і як сінокоси, і як пасовища»	
241.	3.1.1.2.1.3.1.1.3.1.	ЛСМР	«Назви лугу»	<i>лѡґъ, лоужка, лоужок / лоужокъ</i>
242.	3.1.1.2.1.3.1.1.3.2.	ЛСМР	«Назви полонини»	<i>планина / пловина</i>
243.	3.1.1.2.1.3.1.2.	ЛСПР	«Назви масивів дикорослих трав'янистих рослин однакової таксономічної належності»	
244.	3.1.1.2.1.3.1.2.1.	ЛСПР	«Назви масивів дикорослих трав'янистих рослин, серед яких переважає очерет»	<i>чѣретіє / чѣрѣтѣ</i>
245.	3.1.1.2.1.3.2.	ЛСМС	«Назви масивів культурних рослин, серед яких переважають трав'янисті рослини»	
246.	3.1.1.2.1.3.2.1.	ЛСПР	«Назви масивів культурних рослин, серед яких переважають трав'янисті рослини однакової таксономічної належності»	
247.	3.1.1.2.1.3.2.1.1.	ЛСПР	«Назви масивів культурних рослин, серед яких переважають трав'янисті рослини, що належать до родини злакових»	<i>нива, ѡраніє, царина</i>
248.	3.1.1.2.1.3.2.1.2.	ЛСПР	«Назви масивів культурних рослин, серед яких переважають трав'янисті рослини, що належать до родини коноплевих»	<i>конопли</i>
<b>Усього в ЛСПГ «Назви світу рослин»</b>				<b>86</b>
249.	<b>3.1.2.</b>	ЛСПГ	«Назви світу тварин»	
250.	3.1.2.1.	ЛСМГ	«Назви тварин»	
251.	3.1.2.1.1.	ЛСС	«Назви диких тварин»	
252.	3.1.2.1.1.1.	ЛСПС	«Загальні назви диких тварин»	<i>звѣрь / звѣрь</i>
253.	3.1.2.1.1.1.1.	ЛСМС	«Загальні назви диких тварин парафілетичної групи Риби (Pisces)»	<i>риба</i>
254.	3.1.2.1.1.2.	ЛСПС	«Назви диких тварин різної таксономічної належності»	
255.	3.1.2.1.1.2.1.	ЛСМС	«Назви диких тварин окремих родів класу Ссавці (Mammalia)»	
256.	3.1.2.1.1.2.1.1.	ЛСПР	«Назви білки (Sciurus)»	<i>билица / бѣлица</i>
257.	3.1.2.1.1.2.1.2.	ЛСПР	«Назви куниці (Martes)»	<i>коуница</i>

№ ЛССО	Структурний рівень	Тип ЛССО	Назва ЛССО	Номени
258.	3.1.2.1.1.2.1.3.	ЛСП	«Назви ведмедя (Ursus)»	<i>МЕДВЕДЬ</i>
259.	3.1.2.1.1.2.1.4.	ЛСП	«Назви лисиці (Vulpes)»	<i>ЛИСИЦЯ</i>
260.	3.1.2.1.1.2.2.	ЛСМС	«Назви диких тварин окремих родів парафілетичної групи Риби (Pisces)»	
261.	3.1.2.1.1.2.2.1.	ЛСП	«Назви коропа (Cyprinus)»	<i>КОРОП</i>
262.	3.1.2.1.1.2.2.2.	ЛСП	«Назви білуги (Huso)»	<i>МОРОУНА / МОРИНА</i>
263.	3.1.2.1.2.	ЛСС	«Назви свійських тварин»	
264.	3.1.2.1.2.1.	ЛСПС	«Загальні назви свійських тварин»	<i>ДОБИТОК, СКОТЬ, СКОТИНА, ТОВАРЬ</i>
265.	3.1.2.1.2.2.	ЛСПС	«Назви свійських тварин різної таксономічної належності»	
266.	3.1.2.1.2.2.1.	ЛСМС	«Назви окремих родів свійських тварин класу Ссавці (Mammalia)»	
267.	3.1.2.1.2.2.1.1.1.	ЛСП	«Назви бика свійського, або корови (Bos taurus)»	
268.	3.1.2.1.2.2.1.1.1.1.	ЛСПР	«Назви самця бика свійського, або корови (Bos taurus)»	<i>БОГЬ</i>
269.	3.1.2.1.2.2.1.1.1.2.	ЛСПР	«Назви самки бика свійського, або корови (Bos taurus)»	<i>КОРОВА, ЛЛОВИЦЯ</i>
270.	3.1.2.1.2.2.1.1.2.	ЛСП	«Назви барана свійського (Ovis aries)»	
271.	3.1.2.1.2.2.1.1.2.1.	ЛСПР	«Назви самця барана свійського (Ovis aries)»	<i>БАРАНЬ</i>
272.	3.1.2.1.2.2.1.1.2.2.	ЛСПР	«Назви самки барана свійського (Ovis aries)»	<i>ОВЦЯ</i>
273.	3.1.2.1.2.2.1.1.2.3.	ЛСПР	«Назва маляти барана свійського (Ovis aries)»	<i>ЛГНА</i>
274.	3.1.2.1.2.2.1.1.3.	ЛСП	«Назви свині свійської (Sus domestica)»	<i>СВИНЬ</i>
275.	3.1.2.1.2.2.1.1.4.	ЛСП	«Назви коня свійського (Equus ferus caballus)»	
276.	3.1.2.1.2.2.1.1.4.1.	ЛСПР	«Назви самця коня свійського (Equus ferus caballus)»	<i>КОНЬ</i>
277.	3.1.2.1.2.2.1.1.4.2.	ЛСПР	«Назви самки коня свійського (Equus ferus caballus)»	<i>КОБИЛА</i>
278.	3.1.2.1.2.2.1.2.	ЛСМС	«Назви окремих видів свійських тварин класу Комахи (Insecta)»	
279.	3.1.2.1.2.2.1.2.1.	ЛСП	«Назви бджоли медоносної (Apis mellifera)»	<i>БУЧОЛА / БУЧЕЛА / ПУЧЕЛА</i>
280.	3.1.2.2.	ЛСМГ	«Назви продуктів і секретів тварин»	
281.	3.1.2.2.1.	ЛСС	«Назви продуктів риб»	
282.	3.1.2.2.1.1.	ЛСПС	«Назви яєць риб»	<i>ИКРА</i>
283.	3.1.2.2.2.	ЛСС	«Назви продуктів бджіл»	

№ ЛССО	Структурний рівень	Тип ЛССО	Назва ЛССО	Номери
284.	3.1.2.2.2.1.	ЛСПС	«Назви воску»	<i>ВОСКЪ</i>
285.	3.1.2.2.2.2.	ЛСПС	«Назви меду»	<i>МЕДЪ</i>
<b>Усього в ЛСПГ «Назви світу тварин»</b>				<b>25</b>
<b>Разом ЛСГ «Назви органічного довкілля»</b>				<b>111</b>
<b>Усього в ТГЛ «Назви довкілля»</b>				<b>290</b>

## Б.2. Загальна структура і ступінь структурованості ТГЛ «Назви довкілля»

Структурний рівень	Тип і назва ЛССО	Кількість номенів	%	Кількість ЛССО	К <sub>ст</sub>
1.	<b>ТГЛ «Назви довкілля»</b>	<b>290</b>	<b>100</b>	<b>285</b>	<b>1,02</b>
2.1.	<b>ЛСГ «Назви неорганічного довкілля»</b>	<b>179</b>	<b>61,7</b>	<b>143</b>	<b>1,25</b>
2.1.1.	ЛСПГ «Назви суходільного довкілля»	107	37	87	1,23
2.1.2.	ЛСПГ «Назви водного довкілля»	43	14,8	24	1,79
2.1.3.	ЛСПГ «Назви шляхів сполучення»	16	5,5	18	0,89
2.1.4.	ЛСПГ «Назви меж і межових віх»	12	4,1	8	1,5
2.1.5.	ЛСПГ «Назви повітряного довкілля»	1	0,3	1	1
3.1.	<b>ЛСГ «Назви органічного довкілля»</b>	<b>111</b>	<b>38,3</b>	<b>142</b>	<b>0,78</b>
3.1.1.	ЛСПГ «Назви світу рослин»	86	29,7	111	0,83
3.1.2.	ЛСПГ «Назви світу тварин»	25	8,6	36	0,69

### Б.3. Склад номенів ТГЛ «Назви доквілля» за структурою

Тип і назва ЛССО	Однокомпонентні	Двокомпонентні	Трикомпонентні	%
ЛСПГ «Назви суходільного доквілля»	97	3	0	100
ЛСПГ «Назви водного доквілля»	98	2	0	100
ЛСПГ «Назви шляхів сполучення»	69	25	6	100
ЛСПГ «Назви меж і межових віх»	83	17	0	100
ЛСПГ «Назви повітряного доквілля»	100	0	0	100
<b>Усього в ЛСГ «Назви неорганічного доквілля»</b>	<b>90</b>	<b>9</b>	<b>1</b>	<b>100</b>
ЛСПГ «Назви світу рослин»	98	2	0	100
ЛСПГ «Назви світу тварин»	100	0	0	100
<b>Усього в ЛСГ «Назви органічного доквілля»</b>	<b>99</b>	<b>1</b>	<b>0</b>	<b>100</b>
<b>Разом в ТГЛ «Назви доквілля»</b>	<b>94,5</b>	<b>5</b>	<b>0,5</b>	<b>100</b>

### Б.4. Склад номенів ТГЛ «Назви доквілля» за походженням

Тип і назва ЛССО	псл.	пд.-сл.	рум.	унг.	герм.	гр.	тюрк.	лат.	невизнач.	Усього, %
ЛСПГ «Назви суходільного доквілля»	74	5	9	1	1	4			5	100
ЛСПГ «Назви водного доквілля»	73	5	22							100
ЛСПГ «Назви шляхів сполучення»	80		10			10				100
ЛСПГ «Назви меж і межових віх»	50		10	20		10			10	100
ЛСПГ «Назви повітряного доквілля»	100									100
<b>Усього в ЛСГ «Назви неорганічного доквілля»</b>	<b>74,2</b>	<b>4,2</b>	<b>12</b>	<b>1,8</b>	<b>0,6</b>	<b>3,6</b>			<b>3,6</b>	<b>100</b>
ЛСПГ «Назви світу рослин»	84	7	4		2	2		1		100
ЛСПГ «Назви світу тварин»	88				4	4	4			100
<b>Усього в ЛСГ «Назви органічного доквілля»</b>	<b>85,9</b>	<b>3,9</b>	<b>2,8</b>		<b>2,8</b>	<b>2,8</b>	<b>0,9</b>	<b>0,9</b>		<b>100</b>
<b>Разом у ТГЛ «Назви доквілля»</b>	<b>78,7</b>	<b>4,1</b>	<b>8,5</b>	<b>1</b>	<b>1,5</b>	<b>3,4</b>	<b>0,3</b>	<b>0,3</b>	<b>2,2</b>	<b>100</b>

**Б.5. Склад номенів ТГЛ «Назви довкілля» за використанням у сучасній українській мові**

Тип ЛССО	Засвідчені в українській мові (у %)					Незасвідчені в українській мові (у %)	%	
	без відмінностей	з відмінностями						
		фон.	сл/тв.	морф.	семант.			разом
ЛСПГ «Назви суходільного довкілля»	<b>46,2</b>	14,4	6,7	5,8	13,4	<b>40,3</b>	<b>13,5</b>	100
ЛСПГ «Назви водного довкілля»	<b>33,9</b>	26,8	7,6	9,7	12,4	<b>56,7</b>	<b>9,4</b>	100
ЛСПГ «Назви шляхів сполучення»	<b>40</b>	40		10		<b>50</b>	<b>10</b>	100
ЛСПГ «Назви меж і межових віх»		60	10	10		<b>80</b>	<b>20</b>	100
ЛСПГ «Назви повітряного довкілля»	<b>100</b>							100
<b>Усього в ЛСГ «Назви неорганічного довкілля»</b>	<b>41,6</b>	<b>21,1</b>	<b>6,6</b>	<b>7,8</b>	<b>10,2</b>	<b>45,7</b>	<b>12,7</b>	<b>100</b>
ЛСПГ «Назви світу рослин»	<b>47,6</b>	21,4	13,1	9,4	3,6	<b>47,5</b>	<b>4,9</b>	100
ЛСПГ «Назви світу тварин»	<b>60</b>	26	10			<b>36</b>	<b>4</b>	100
<b>Усього в ЛСГ «Назви органічного довкілля»</b>	<b>50,5</b>	<b>22</b>	<b>11</b>	<b>9,1</b>	<b>2,8</b>	<b>44,9</b>	<b>4,6</b>	<b>100</b>
<b>Разом у ТГЛ «Назви довкілля»</b>	<b>45</b>	<b>21,7</b>	<b>8,4</b>	<b>8,4</b>	<b>7</b>	<b>45,5</b>	<b>9,5</b>	<b>100</b>



### Б.6. Лексикографічне відтворення номенів ТГЛ «Назви довкілля»

Тип і назва ЛССО	Номен	МСДЯ	СДЯ	МСПКУМ	ССУМ (УМГ) +ПФ	Опрацьоване джерело+ ПФ
ЛСГ «Назви неорганічного довкілля»	<i>земля</i>	+I: 972 – 975	+ III: 371 – 376	+I: 320	+I: 395, 1448	DRH, I, 344, 1443
ЛСПГ «Назви суходільного довкілля»						
ЛСМГ «Загальні назви суходільного довкілля»	<i>земля</i>	+I: 972 – 975	+ III: 371 – 376	+I: 320	+I: 395, 1448	DRH, I, 55, 1414 – 1419
	<i>сухо</i>	+III: 633	&	**+II: 380	+II: 403, 1448	DRH, I, 397, 1448
ЛСМГ «Назви окремих форм суходільного довкілля»						
ЛСС «Назви гірського рельєфу»						
ЛСПС «Загальні назви гірської місцевості»	<i>планина / плонина</i>	+ II: 953	–	±II: 161	+II: 150, 1392	DRH, I, 3, 1392
ЛСПС «Назви окремих форм гірського рельєфу»						
ЛСМС «Назви гори»	<i>вердо</i>	–	–		–	<b>DRH, III, 217, 1492</b>
	<i>гора</i>	+ I: 551	+ II: 354 – 355	+I: 182	+I: 250, 1415	DLŞM, I, 121, 1415
	<i>кичера</i>	–	–	–	+I: 475, 1468	DRH, II, 223, 1468
ЛСП «Назви частин гори»						
ЛСПР «Назви вершини гори»	<i>коулна</i>	–	–	–	+I: 527, 1475	DRH, II, 306, 1475
	<i>пискъ</i>	± II: 938	± VII:	–	+II: 148 – 149, 1425	DRH, I, 86, 1425

Тип і назва ЛССО	Номени	МСДЯ	СДЯ	МСПКУМ	ССУМ (УМГ) +ПФ	Опрацьоване джерело+ ПФ
ЛСПР «Назви схилу гори»	<i>о̀воує / оу̀воує</i>	± II: 536	–	–	+II: 70, 1488	DRH, III, 62, 1488
ЛСМС «Назви гірського хребта»	<i>д'ѣл / д'ѣль / дил / диль</i>	–	–	–	+I: 337, 1392	DRH, I, 3, 1392
	<i>рѣбро</i>	± III: 113	&	–	+II: 290, 1400	<b>DRH, I, 10, 1398</b>
ЛСР «Назви частин гірського хребта»						
ЛСПР «Назви перевалу»	<i>коу̀мна</i>	–	–	–	+I: 527, 1475	DRH, II, 306, 1475
ЛСС «Назви рівнинного рельєфу»	<i>рѣвнина</i>	–	&	+II: 274	+II: 294, 1499	DRH, III, 420, 1499
	<i>рѣвнѣ</i>	± III: 128	&	+II: 274	+II: 294, 1499	<b>DRH, III, 231, 1492</b>
ЛСПС «Назви натурогенного рівнинного рельєфу»						
ЛСМС «Назви окремих форм підвищеного натурогенного рівнинного рельєфу»						
ЛСР «Назви горбистого рельєфу»	<i>овр'ѣжіє</i>	–	–	–	*+II: 71, 1458	<b>DRH, III, 62, 1488</b>
ЛСПР «Назви пагорбів»						
ЛСМР «Назви пагорбів натурогенного походження»	<i>гльн'ѣє</i>	–	–	–	–	<b>DRH, I, 105, 1428</b>
	<i>гроу̀нь</i>	–	–	–	+I: 267, 1458	DRH, II, 113, 1458
	<i>грѣндѣ / гриндѣ</i>	–	–	–	+I: 262, 1459	DRH, II, 116, 1459
	<i>моу̀нуєль</i>	–	–	–	+I: 620, 1403; 1488	DRH, I, 26, 1403; DRH, III, 73, 1488
	<i>ѡвѣршіє, ѡврьшіє</i>	–	–	–	+II: 71, 1425	DRH, I, 86, 1425
ЛСМР «Назви пагорбів антропогенного походження»	<i>могила / мого́ула / моу̀ила</i>	+II: 161	+IV: 555	+I: 432	+I: 604, 1392	DRH, I, 3, 1392

Тип і назва ЛССО	Номени	МСДЯ	СДЯ	МСПКУМ	ССУМ (УМГ) +ПФ	Опрацьоване джерело+ ПФ
	<i>лювила</i>	–	–	–	+I: 603, 1438	DRH, I, 252, 1438
	<i>могилица</i>	–	–	–	+I: 604 – 605, 1446	DRH, I, 373, 1446
ЛСР «Назви плоскогір'я»	<i>запедіа</i>	–	–	–	+I: 384, 1425	DRH, I, 86, 1425
	<i>обунна</i>	± III: дод.200	–	+II: 23 (рум.)	+II: 71, 1495	<b>DRH, III, 141, 1490</b>
ЛСМС «Назви окремих форм зниженого натурогенного рівнинного рельєфу»						
ЛСР «Назви долини»	<i>дель / долъ</i>	+ I: 696	+III: 41	+I: 220	+I: 316, 1423	<b>DRH, I, 16, 1400</b>
	<i>долина</i>	+ I: 694	–	+I: 220	+I: 315, 1400	<b>DRH, I, 11, 1399</b>
ЛСПР «Назви типів долин»						
ЛСМР «Назви невеликої долини»	<i>долинка</i>	–	–	–	+I: 316, 1489	DRH, III, 92, 1489
ЛСМР «Назви ущелини»	<i>т'єснина</i>	+ III: 1094	&	–	+II: 455, 1458	DRH, II, 103, 1458
ЛСМР «Назви яру»	<i>врътоп, врътопѣ</i>	± I: 464	± II: 267	–	+I: 200, 1493	<b>DRH, I, 73, 1422</b>
	<i>жидовинъ</i>	± I: 870	–	–	+I: 360, 1491	DRH, III, 176, 1491
ЛСПР «Назви частин долини»						
ЛСМР «Назви русла річки»	<i>матка</i>	± II: 119	± IV: 514	±I: 423	+I: 581, 1451	DRH, II, 16, 1451
ЛСММР »Назви повороту русла річки»	<i>коутуауль</i>	–	–	–	+I: 531, 1468	DRH, II, 225, 1468
	<i>зголъ</i>	± III: 1141	&	–	+II: 464, 1473	DRH, II, 281, 1473
ЛСР «Назви урвища»	<i>рипъ</i>	–	–	–	+II: 293, 1428	DRH, I, 116, 1428
	<i>роуптоура</i>	–	–	±II: 301 (пол.)	+II: 307, 1425	<b>DRH, I, 73, 1422</b>
ЛСР «Назви рову»						

Тип і назва ЛССО	Номени	МСДЯ	СДЯ	МСПКУМ	ССУМ (УМГ) +ПФ	Опрацьоване джерело+ ПФ
ЛСПР «Назви рову антропогенного походження»	<i>перекопъ, прѣкопъ</i>	+ II: 908	–	+II: 96	+II: 137, 273, 1427	DRH, I, 98, 1427
ЛСР «Назви ями»						
ЛСПР «Назви ями натурогенного походження»	<i>яма</i>	+ III: 1657	&	±II: 511	+II: 584, 1495	<b>DRH, III, 52, 1488</b>
ЛСПС «Назви антропогенного рівнинного рельєфу»						
ЛСМС «Назви окремих форм антропогенного підвищеного рівнинного рельєфу»						
ЛСР «Назви споруд»						
ЛСПР «Назви житлових споруд»						
ЛСМР «Назви будинка»	<i>домъ</i>	+ I: 699–702	+III: 46–51	+I: 222	+I: 317, 1408	DMÎŞM II: 633, 1408
	<i>келита / киліта</i>	+I: 1204 – 1205	+IV: 209		+II: 421, 1443	<b>DRH, I, 211, 1436</b>
	<i>хизжа / хъизжа</i>	+III: 1426	&		+II: 507, 1435 – 1436	DLŞM, I, 494, 1435 – 1436
ЛСПР «Назви оборонних споруд»						

Тип і назва ЛССО	Номени	МСДЯ	СДЯ	МСПКУМ	ССУМ (УМГ) +ПФ	Опрацьоване джерело+ ПФ
ЛСМР «Назви валу»	<i>валъ</i>	+I: 225	+I: 370	+I: 84	+I: 151, 1392	DRH, I, 3, 1392
ЛСМР «Назви городища»	<i>городище</i>	+I: 555	+II: 357	–	+I: 252, 1420	DRH, I, 67, 1420
ЛСПР «Назви культових споруд»						
ЛСМР «Назви монастиря»	<i>монастър</i>	+II: 172	+V: 22	–	+I: 611, 1398	DRH, I, 8, 1398
ЛСМР «Назви церкви»	<i>храмъ</i>	+III: 1397 – 1399	&	–	+II: 517, 1439	<b>DRH, I, 271, 1438</b>
	<i>црѣковъ</i>	± III: 1444 – 1447	&	–	+II: 524, 1408	DRH, I, 32, 1408
ЛСПР «Назви виробничих споруд»						
ЛСМР «Назви млина-сукновальні»	<i>валило</i>	–	–	–	+I: 151, 1448	DRH, I, 395, 1448
	<i>стоупа</i>	± III: 577	&	–	+II: 396, 1443	DRH, I, 343, 1443
	<i>цага / цаса / цеза / цеза</i>	–	&	–	+II: 568, 1473	DRH, II, 289, 1473
ЛСМР «Назви прядильні вовни»	<i>жерствило / жорствило</i>	–	–	–	+I: 358, 1448	DRH, I, 395, 1448
ЛСМР «Назви млина»	<i>млинъ</i>	+II: 158	+IV: 552	–	+I: 602, 1408	DRH, I, 32 – 33, 1408
ЛСМР «Назви сушарні»	<i>лозница</i>	–	–	–	+I: 555, 1491	DRH, III, 199, 1491
ЛСМР «Назви солодівні»	<i>сладница</i>	–	&	–	+II: 351, 1488	DRH, III, 62, 1488
ЛСПР «Назви гідротехнічних споруд»						
ЛСМР «Назви греблі»	<i>гребля</i>	+I: 586	+II: 386	+I: 188	+I: 261: 1434	DRH, I, 180, 1434
	<i>плотъ / павтъ</i>	+II: 969	±VI: 433	–	+II: 154, 1456	DRH, II, 83, 1456
ЛСМР «Назви риболовних споруд»	<i>плотъ</i>	±II: 969	±VI: 433	–	+II: 154, 1455	DRH, II, 64, 1455
	<i>сижа</i>	–	&	–	+II: 342; 1452	DRH, II, 19, 1452

Тип і назва ЛССО	Номени	МСДЯ	СДЯ	МСПКУМ	ССУМ (УМГ) +ПФ	Опрацьоване джерело+ ПФ
	<i>газъ</i>	± III: 1646	&	–	+II: 579, 1491	DRH, III, 180, 1491
ЛСПР «Назви громадських споруд»						
ЛСМР «Назви притулку для хворих при монастирях»	<i>болниця</i>	+I: 147	+I: 288 – 289	–	+I: 111, 1471	DRH, II, 261, 1471
ЛСМР «Назви питного закладу, де продавалися спиртні напої»	<i>коручьна / крѣчма</i>	+I: 1413	–	–	+I: 501, 1408	DMÎŞM, II, 633, 1408
ЛСПР «Назви господарських споруд»						
ЛСМР «Назви льоху, підвалу»	<i>похрѣвъ</i>	+II: 1020	+VI: 490	–	+II: 216, 1495	DRH, III, 336, 1495
	<i>пивница</i>	–	&	–	II: 144 – 145	<b>DRH, I, 45, 1412</b>
ЛСП «Назви поселень»						
ЛСПР «Назви села»	<i>село / сѣло</i>	+III: 326 – 329	–	–	+II: 334, 1393	<b>DMÎŞM, I, 1, 1374;</b> <b>DRH, I, 3, 1392</b>
	<i>селище</i>	–	&	–	+II: 333, 1420	DRH, I, 67, 1420
	<i>селища</i>	–	&	–	+II: 333 – 334, 1428	DRH, I, 105, 1428
ЛСМР «Назви частини села»	<i>кѣтъ, коутя, кѣт, коутя;</i>	+I: 1383	±IV: 341	+I: 393	+I: 531, 1425	DRH, I, 88, 1425

Тип і назва ЛССО	Номени	МСДЯ	СДЯ	МСПКУМ	ССУМ (УМГ) +ПФ	Опрацьоване джерело+ ПФ
ЛСМР «Назви обійстя»	<i>Дворъ,</i> <i>Дворище</i>	+I: 642 – 643	+II: 447 – 449		+I: 289, 1445	<b>DRH, I, 326, 1443</b>
		+I: 642	+II: 447		+I: 288, 1492	DRH, III, 214, 1492
ЛСПР «Назви присілка»	<i>прикоутокъ</i>	–	–	–	+II: 241, 1429	DRH, I, 136, 1429
	<i>приселокъ</i>	+II: 1454	+VIII: 560	+II: 234	+II: 245, 1421	DRH, I, 69, 1421
	<i>селище / селища</i>	–	&	–	+II: 334, 1495	<b>DRH, I, 150, 1431</b>
ЛСПР «Назви міста»	<i>городъ / град</i>	+I: 555 – 556	+II: 357 – 358	+I: 184	+I: 253, 1388	ДНМКГ, 673, 1388
	<i>градъ</i>	+I: 575 – 576	+II: 378 – 379	–	+I: 259, 1437	DRH, I, 237, 1437
	<i>листо</i>	± II: 153	–	+I: 445	+I: 628, 1435	<b>DRH, I, 69, 1421</b>
	<i>трьгъ</i>	± III: 1055	&	±II: 396	+II: 447, 1408	DRH, I, 32, 1408
	<i>врашь</i>	–	–	–	+II: 91, 1439	DRH, I, 283, 1439
ЛСПР «Назви адміністративно- територіальних утворень»	<i>воласть</i>	+I: 293 – 294	+I: 469	–	+I: 192, 1388	ДНМКГ, 673, 1388
	<i>держжава</i>	–	&	±I: 205	+I: 295, 1435	DRH, I, 197, 1435
	<i>земля</i>	+ I: 972 – 975	+III: 371 – 376	+I: 320	+I: 395, 1408	<b>ДНМКГ, 673, 1388</b>
	<i>окръгъ</i>	±II: 650	±VI: 114	–	+II: 80, 1393	DRH, I, 5, 1393
ЛСМГ «Назви окремих ділянок суходільного довкілля»						
ЛСС «Назви окремих натурогенних ділянок суходільного довкілля»						
ЛСПС «Назви краю ділянки суходільного довкілля, що межує з водоймищем чи водотоком»	<i>берегъ</i>	± I: 69	+I: 154	±I: 52	+I: 92, 1475	<b>DRH, I, 45, 1412</b>
	<i>брег / врьбъ</i>	±I: 185	+I: 316 – 317	–	+I: 127, 1393	DRH, I, 5, 1393

Тип і назва ЛССО	Номени	МСДЯ	СДЯ	МСПКУМ	ССУМ (УМГ) +ПФ	Опрацьоване джерело+ ПФ
ЛСПС «Назви ділянки суходільного довкілля, на якій серед флори домінують трав'янисті рослини»	<i>поле</i>	± II: 1125 – 1126	+VII: 72	+II: 157	+II: 181, 1392	DMİŞM, I, 7, 1392
ЛСПС «Назви ділянки суходільного довкілля, яка виділяється серед інших ділянок і відособлена від них природними чи антропогенними межами»	<i>зрочище</i>	± III: 1259	&	–	II: 483	<b>DRH, I, 158, 1432</b>
ЛСС «Назви окремих антропогенізованих ділянок суходільного довкілля»						
ЛСПС «Назви ділянок землі, які використовують як сінокоси»	<i>сіножать</i>	+ III: 897	&	–	+II: 412, 1428	DRH, I, 105, 1428
ЛСПС «Назви ділянок землі, які використовують як пасовища»	<i>л'ктовниця</i>	+II: 78	–	–	+I: 564, 1429	DLŞM, I, 269, 1429
	<i>толока</i>	± III: 974	&	±II: 395	II: 435	<b>DRH, III, 52, 1488</b>
ЛСПС «Назви ділянок землі, які використовують і як сінокоси, і як пасовища»						
ЛСМС «Назви лугу»	<i>лвгъ</i>	+ II: 49	+IV: 429	±I: 409	+I: 557, 1392	DRH, I, 3, 1392
	<i>лвкъ</i>	±II: 53 – 54	±IV: 434, 429	±I: 409	+*I: 557, 1400	DRH, I, 14, 1400
	<i>лоужка</i>	–	–	–	+I: 557, 1488	DRH, III, 68, 1488
	<i>лоужок / лоужокъ</i>	–	–	–	+I: 557, 1420	DLŞM, I, 135, 1420



Тип і назва ЛССО	Номери	МСДЯ	СДЯ	МСПКУМ	ССУМ (УМГ) +ПФ	Опрацьоване джерело+ ПФ
ЛСМС «Назви полонини»	<i>планина / плонина</i>	+ II: 953	–	±II: 161	+II: 184, 1475	DRH, II, 303, 1475
ЛСПС «Назви необроблюваних ділянок землі»	<i>поустинна / поустыня</i>	+II: 1733	&	–	+I: 277, 1425	DHR I: 88, 1425
ЛСС «Назви окремих антропогенних ділянок суходільного довкілля»						
ЛСПС «Назви оброблюваної ділянки землі, на якій вирощують переважно злакові культури»	<i>нива</i>	+ II: 445 – 446	+V: 402	±I: 507	+II: 46, 1456	DRH, II, 90, 1456
	<i>щраніє</i>	+II: 703	+VI: 151	–	+II: 91, 1455	DRH, II, 75, 1455
	<i>царина</i>	–	&	–	+II: 523, 1400	DRH, I, 16, 1400
ЛСПС «Назви оброблюваної ділянки землі, на якій вирощують городні й садові культури»	<i>градина</i>	+ I: 575	± II: 379	–	+I: 259, 1443	DRH, I, 342, 1443
ЛСПС «Назви викорчуваної ділянки лісу, яку використовують як пасовище, сіножать чи поле»	<i>лазъ</i>	–	± IV: 387	–	+I: 537, 1456	DRH, II, 81, 1456
	<i>хлѣбникъ</i>	–	&	–	+II: 507, 1451	DRH, II, 16, 1451
	<i>хлѣбниучелъ</i>	–	&	–	+II: 508, 1494	DRH, III, 274, 1494
ЛСПС «Назви викорчуваної ділянки лісу, яку використовують як пасіку»	<i>пасика</i>	+ II: 888	+VI: 352, 358	±II: 87	+II: 128, 1420	DRH, I, 67, 1420
ЛСМС «Назви невеликої пасіки»	<i>пасичка</i>	–	–		+II: 129, 1470	DRH, II, 241, 1470
ЛСПГ «Назви водного довкілля»						
ЛСМГ «Загальні назви об'єктів водного довкілля»	<i>вода</i>	± I: 276	+I: 450 – 452	–	+I: 184, 1428	<b>DRH, I, 45, 1412</b>

Тип і назва ЛССО	Номени	МСДЯ	СДЯ	МСПКУМ	ССУМ (УМГ) +ПФ	Опрацьоване джерело+ ПФ
ЛСМГ «Назви окремих форм водного докiлля»						
ЛСС «Назви моря»	<i>море</i>	+ II: 1174	+V: 23 – 24	–	+I: 613, 1392	DRH, I, 3, 1392
ЛСС «Назви озера»	<i>лакъ</i>	–	–	–	+I: 537, 1468	DRH, II, 223, 1468
	<i>озеро / езеро / тазеро</i>	+ II: 635	+III: 204 VI: 100	–	+II: 77, 1409	DRH, I, 38, 1409
ЛСПС «Назви малого озера»	<i>взерко</i>	+ II: 635	–	–	+II: 77, 1455	DRH, II, 64, 1455
	<i>взерце</i>	–	–	+II: 36	+II: 78, 1473	DRH, II, 281, 1473
ЛСС «Назви ставка»	<i>ставъ</i>	± III: 488	&	–	+II: 377 – 378, 1421	DRH, I, 69, 1421
ЛСС «Назви перекопу»	<i>переконъ / прѣконъ</i>	+ II: 908	–	+II: 96	+II: 137, 1427	DRH, I, 98, 1427
ЛСС «Назви рiчки»	<i>вода</i>	± I: 276	+I: 450 – 452	–	+I: 184, 1428	<b>DRH, I, 45, 1412</b>
	<i>рѣка</i>	+ III: 221	&	–	+II: 312, 1458 (ДФ)	<b>DRH, II, 80, 1456</b>
ЛСМС «Назви рукава рiчки»	<i>грѣла</i>	–	–	–	+I: 268, 270, 1473	DRH, II, 281, 1473
ЛСС «Назви потоку»	<i>паровъ</i>	–	–	–	+II: 127, 1466	DRH, II, 205, 1466
	<i>потокъ</i>	+ II: 1291	+VII: 342	+II: 192	+II: 212, 1400	DRH, I, 14, 1400
	<i>стрѣга</i>	+ III: 558	&	+II: 371 (пол.)	+II: 395, 1491	DRH, III, 185, 1491
ЛСПС «Назви типiв потокiв»						
ЛСМС «Назви невеликого потоку»	<i>потоука</i>	–	–	–	+II: 213, 1428	DRH, I, 105, 1428
	<i>потоуокъ</i>	–	–	–	+II: 213, 1446	DRH, I, 375, 1446
ЛСПС «Назви частин потоку»						

Тип і назва ЛССО	Номени	МСДЯ	СДЯ	МСПКУМ	ССУМ (УМГ) +ПФ	Опрацьоване джерело+ ПФ
ЛСМС «Назви витоку потоку»	<i>верхъ</i>	+ I: 466	+II: 269	±I: 93	+I: 167, 1393	DRH, I, 5, 1393
	<i>врѣховина</i>	+ I: 465	±II: 268	+I: 93	I: 165	DRH, III, 527, 1503
	<i>овершіє / овръшіє / овръшіє</i>	–	–	–	+II: 71, 1425	DRH, I, 86, 1425
ЛСМС «Назви гирла потоку»	<i>гърло / гръла</i>	–	–	–	+I: 268, 270, 1447	<b>DRH, I, 139, 1429</b>
	<i>приходице</i>	± II: 1454	–	–	+II: 250, 1470	DRH, II, 241, 1470
	<i>оустіє / оустие / оустіє</i>	+ III: 1282	&	–	+II: 488, 1400	DRH, I, 14, 1400
ЛСМС «Назви виру»	<i>вѣлбокъ / воулбока</i>	–	–	–	+I: 131, 1428	DRH, I, 116, 1428
ЛСС «Назви джерела»	<i>изворъ</i>	+ I: 1042	–	–	+I: 426, 1453	DRH, II, 29, 1453
	<i>кирница / кърница, криница / кръница</i>	–	–	+I: 388	+I: 519, 535, 1392	DRH, I, 3, 1392
	<i>колодязь</i>	+ I: 1256	+IV: 242	–	+I: 490 – 491, 1415	<b>DRH, I, 55, 1414 – 1419</b>
	<i>шипотъ</i>	± III: 1603	&	–	+II: 559, 1459	DRH, II, 116, 1459
ЛСПС «Назви солоного джерела»	<i>слатина</i>	+ III: 413	&	–	+II: 351, 1429	DRH, I, 134, 1429
	<i>солотвина</i>	–	&	–	II: 368	DRH, III, 492, 1502
	<i>солонець</i>	–	&	–	+II: 368, 1415	DRH, I, 57, 1415
ЛСМС «Назви невеликого солоного джерела»	<i>солотвинка</i>	–	&	–	–	DRH, III, 467, 1501
ЛСПС «Назви гарячого джерела»	<i>теплица / топлица</i>	+ III: 948	&	–	+II: 428, 1392	DRH, I, 3, 1392
ЛСС «Назви болота»	<i>бахна</i>	± I: 39	–	–	+I: 88, 1431	DRH, I, 151, 1431
	<i>блато</i>	+ I: 112	+I: 228	–	+I: 99, 1454	<b>DRH, I, 121, 1429</b>

Тип і назва ЛССО	Номени	МСДЯ	СДЯ	МСПКУМ	ССУМ (УМГ) +ПФ	Опрацьоване джерело+ ПФ
	<i>БЛОТО</i>	–	–	–	+I: 101, 1473	BD I: 183, 1473
	<i>БОЛОТО</i>	+ I: 146	–	+I: 64	+I: 110, 1409	DRH, I, 36, 1409
	<i>ГЛОДЪ</i>	–	–	–	+I: 244, 1425	DRH, I, 86, 1425
	<i>ГЛОДОУРЕ</i>	–	–	–	–	<b>DRH, III, 274, 1494</b>
	<i>ЕЗЕРО</i>	+ I: 820	+III: 204 – 205	–	I: 347	<b>DRH, I, 139, 1429</b>
ЛСПС «Назви типів болота»						
ЛСМС «Назви рудоносного болота»	<i>роґда</i>	± III: 187	&	±II: 299	+II: 305, 1432	DRH, I, 157, 1432
ЛСПГ «Назви шляхів сполучення»						
ЛСМГ «Назви шляхів суходільного сполучення»						
ЛСС «Назви типів шляхів суходільного сполучення»						
ЛСПС «Назви стежки»	<i>стежка</i>	–	&	+II: 363	+II: 386, 1488	DRH, III, 62, 1488
ЛСПС «Назви дороги»	<i>дорога</i>	+ I: 707	+III: 58 – 59	–	+I: 318 – 319, 1400	<b>DRH, I, 10, 1398 – 1399</b>
	<i>ДРУГЪ,</i>	–	–	–	+I: 327, 1446	DRH, I, 373, 1446
	<i>ПОУТЬ / ПЪТЬ</i>	+ II: 1735 – 1739	+IX: 315	+II: 259	+II: 278, 1392	DMİŞM, I, 7, 1392
ЛСМС «Назви частин доріг»						
ЛСР «Назви перехрестя»	<i>перехрестъ</i>	–	–	–	II: 140	DRH, III, 527, 1503
ЛСР «Назви роздоріжжя»	<i>распоутіє / рѣспѣнтіє</i>	+ III: 179	&	+II: 296	+II: 303, 311, 1495	DRH, III, 280, 1495
ЛСПС «Назви моста»	<i>мостъ</i>	+ II: 177	+V: 25 – 26	–	+II: 614, 1400	DRH, I, 16, 1400

Тип і назва ЛССО	Номени	МСДЯ	СДЯ	МСПКУМ	ССУМ (УМГ) +ПФ	Опрацьоване джерело+ ПФ
ЛСМГ «Назви шляхів водного сполучення»						
ЛСС «Загальні назви шляхів водного сполучення»	<i>водою, по водѣ</i>	–	±I: 450 – 452	–	+I: 184, 1446	DRH, I, 380, 1446
ЛСС «Назви типів шляхів водного сполучення»						
ЛСПС «Назви броду»	<i>бродъ</i>	+ I: 180, 182	+I: 319	–	+I: 124, 1400	DRH, I, 14, 1400
ЛСПС «Назви перевозу»	<i>перевозъ, прѣвозъ</i>	+ II: 899	–	±II: 92	+II: 135, 1408	DMÎŞM, II, 632, 1408
			±VIII: 36	–	+II: 272, 1454	DRH, II, 59, 1454
ЛСПГ «Назви меж і межових віх»						
ЛСМГ «Назви меж»	<i>граница,</i>	+ I: 606	+II: 385	–	+I: 260, 1400	DMÎŞM, II, 619, 1400
	<i>роубѣжіє</i>	+ III: 179	&	–	+II: 305, 1446	DRH, I, 373, 1446
	<i>роубѣжъ</i>	+ III: 179 – 181	&	–	+II: 305, 1453	DMÎŞM, II, 445, 1453
	<i>хотарь</i>	–	&	–	+II: 513, 1392	DRH, I, 3, 1392
ЛСМГ «Назви межових віх»						
ЛСС «Назви типів межових віх»						
ЛСПС «Назви натурогенних межових віх»	<i>камень</i>	+I: 1187 – 1188	+IV: 198 – 199		+I: 468, 1409	DRH, I, 35, 1409
ЛСПС «Назви антропогенних межових віх»	<i>копана могила, столпъ</i>	–	&	–	+II: 389, 1415	<b>DRH, I, 55, 1414 – 1419</b>
	<i>поковъ (окопъ)</i>	–	–	–	+II: 178, 1488	DRH, III, 62, 1488
	<i>хотарь</i>	–	–	–	+II: 513, 1423	DRH, I, 80, 1423
ЛСС «Назви клейм на межових	<i>бѣуръ</i>	–	–	–	+I:131, 1479	DLŞM, I, 221, 1479

Тип і назва ЛССО	Номени	МСДЯ	СДЯ	МСПКУМ	ССУМ (УМГ) +ПФ	Опрацьоване джерело+ ПФ
віхах»	<i>кръсть</i>	±I: 1346 – 1348	+IV: 315 – 317	–	+I: 520, 1452	DRH, II, 21, 1452
ЛСПГ «Назви повітряного довкілля»						
ЛСМГ «Назви нижнього шару повітряного довкілля»	<i>нево</i>	+II: 357	+ V: 228	–	+II: 32, 1443	DRH, I, 344, 1443
ЛСПГ «Назви світу рослин»						
ЛСС «Назви дерев»						
ЛСПС «Загальні назви дерев»	<i>дръво</i>	+ I: 734	+III: 79 – 80	–	*+I: 328, 1458	DRH, I, 373, 1446
ЛСМС «Загальні назви частин дерева»						
ЛСР «Назви частин стовбура зрубаного дерева»						
ЛСПР «Назви частини стовбура зрубаного дерева (від кореня до крони)»	<i>колода</i>	+ I: 1255	+IV: 242	+I: 372	+I: 490, 1411	DRH, I, 41, 1411
ЛСПР «Назви пня»	<i>пень</i>	+ II: 1760	–	–	+II: 132, 1427	DRH, I, 98, 1427
ЛСР «Загальні назви відростків дерева»	<i>втраслиѣ</i>	±II: 761	+VI: 274	–	+II: 109, 1476	DRH, II, 316, 1476
ЛСПС «Назви окремих родів або видів дерев»						
ЛСМС «Назви окремих родів або видів дикорослих дерев»						
ЛСР «Назви бука (Fagus)»	<i>букъ</i>	+ I: 192	–	–	+I: 131, 1490	DRH, III, 159, 1490
ЛСР «Назви дуба (Quercus)»	<i>дубъ / доубъ</i>	+ I: 740	+III: 97	–	+I: 330, 1393	DRH, I, 5, 1393
ЛСР «Назви вільхи (Alnus)»	<i>вѣлха / волха</i>	–	–	–	+*II: 83, 1458, 1490	<b>DRH, III, 51, 1488</b>

Тип і назва ЛССО	Номени	МСДЯ	СДЯ	МСПКУМ	ССУМ (УМГ) +ПФ	Опрацьоване джерело+ ПФ
ЛСР «Назви граба (Carpinus)»	<i>ХРАБЪ / ГРАБЪ</i>	–	–	–	+I: 259, +II: 517, 1490	DRH, III, 159, 1490
ЛСР «Назви верби (Salix L.)»	<i>ВЕРБА / ВРЪБА</i>	+ I: 460	–	–	+I: 164, 1427	<b>DRH, I, 73, 1422</b>
ЛСР «Назви тополі (Populus)»	<i>ТОПОЛА</i>	± III: 980	&	–	+II: 437, 1393	DRH, I, 4, 1393
	<i>ТОПОЛЬ</i>	+ III: 980	&	–	+II: 437, 1446	DRH, I, 373, 1446
ЛСР «Назви береста (Ulmus minor Mill.)»	<i>БЕРЕСТ / БРЪЕСТЪ</i>	+I: 70, 186	±I: 155	–	+I: 93, 1488	<b>DRH, I, 73, 1422</b>
ЛСР «Назви в'яза (Ulmus)»	<i>ВАЗЪ</i>	+ I: 504	–	–	–	<b>DRH, III, 31, 1488</b>
ЛСР «Назви липи (Fagus)»	<i>ЛИПА / ЛИПЪ</i>	+ II: 23	±IV: 404	–	+I: 546, 1392	DRH, I, 2, 1392
ЛСР «Назви ясена (Fagus)»	<i>ГАСЕНЬ / ГАСИНЬ</i>	+ III: 1668	&	–	–	<b>DRH, III, 52, 1488</b>
ЛСР «Назви ялини (Picea)»	<i>БРАДЪ</i>	–	–	–	+I: 117, 1490	DRH, III, 159, 1490
ЛСР «Назви груші (Fagus)»	<i>ГРУША / КРУША</i>	+ I: 601	+II: 396	–	+I: 267, 1499;	DRH, III, 420, 1499;
	<i>КРУША</i>				–	<b>DRH, I, 45, 1412</b>
ЛСР «Назви яблуні (Malus)»	<i>ЯБЛОНЬ, ЛБЛОУНЬ</i>	+ III: 1632	&	–	+II: 577, 1428	DLŞM, I, 224, 1428
ЛСМС «Назви окремих видів культурних дерев»						
ЛСР «Назви груші домашньої (Pyrus domestica)»	<i>ГРУША / КРУША</i>	+ I: 601	+II: 396	–	+I: 267, 1499; –	DRH, III, 420, 1499; <b>DRH, I, 45, 1412</b>
ЛСР «Назви яблуні домашньої (Malus domestica)»	<i>ЛБЛОНЬ</i>	+ III: 1632	&	–	+II: 577, 1428	DLŞM, I, 224, 1428
ЛСПР «Назви плодів яблуні»	<i>ЛБЛОКО / ЛБЛЪКО</i>	+ III: 1632	&	–	+II: 588, 1453	DRH, II, 52, 1453
ЛСС «Назви кущів»						
ЛСПС «Назви окремих родів						

Тип і назва ЛССО	Номени	МСДЯ	СДЯ	МСПКУМ	ССУМ (УМГ) +ПФ	Опрацьоване джерело+ ПФ
або видів кущів»						
ЛСМС «Назви окремих родів або видів дикорослих кущів»						
ЛСР «Назви верби (Salix L.)»	<i>лоза</i>	± II: 44	± IV: 425	±I: 408	+I: 555, 1468	DRH, II, 223, 1468
ЛСМС «Назви окремих родів або видів культурних кущів»						
ЛСР «Назви винограду (Vitis)»	<i>виноградъ,</i>	+ I: 260 – 261	+I: 431 – 432	+I: 102	+I: 175, 1409	DRH, I, 37, 1409
	<i>лоза</i>	+ II: 44	+IV:425 – 426	±I: 408	±I: 556, 1488	DRH, I, 29, 1407
ЛСПР «Назви плодів винограду»	<i>виноградъ</i>	+ I: 260 – 261	+I: 431 – 432	+I: 102	+I: 175, 1443	DRH, I, 342, 1443
ЛСР »Назви перцю чорного (Piper nigrum)	<i>перець</i>	–	&	–	+II: 140, 1408	DMİŞM, II, 630, 1408
ЛСС «Назви трав'янистих рослин»						
ЛСПС «Назви окремих родів трав'янистих рослин»						
ЛСР «Назви очерету (Phragmites)»	<i>черет / чер'бт</i>	–	&	–	**II: 536, 1400	*DRH, I, 16, 1400
ЛСР «Назви шафрану (Crocus)»	<i>шафран</i>	–	&	–	+II: 554, 1460	DLŞM, II, 273, 1460
ЛСМС «Назви окремих родів або видів культурних трав'янистих рослин»						
ЛСР «Назви жита посівного (Secale cereale)»	<i>жито</i>	+ I: 878 – 880	+III: 266	+I: 253	+I: 361, 1453	DRH, II, 38, 1453
ЛСПР «Назви плодів жита»	<i>жито</i>	+ I: 878 – 880	+III: 266	+I: 253	+I: 361, 1448	DRH, I, 394, 1448



Тип і назва ЛССО	Номери	МСДЯ	СДЯ	МСПКУМ	ССУМ (УМГ) +ПФ	Опрацьоване джерело+ ПФ
ЛСР «Назви пшениці (Triticum L.)»	<i>пшеница / пшеница</i>	+ II: 1779	+IX: 398	–	+II: 279, 1453	DRH, II, 33, 1453
ЛСПР «Назви плодів пшениці»	<i>пшеница / пшеница</i>	+ II: 1779	+IX: 398	–	+II: 279, 1453	DRH, II, 33, 1453; *** DRH, I, 41, 1411
ЛСР «Назви конопель звичайних (Cannabis sativa)»	<i>конопля</i>	+I: 1270	+IV: 250	–	+I: 494, 1488	DHR III: 42, 1488
ЛСР «Назви капусти (Brassica)»	<i>капуста</i>	+I: 1195	+IV: 204	±I: 357	+I: 470, 1458	DRH, II, 103, 1458
ЛСР «Назви чебрецю (Thymus)»	<i>темилянъ</i>	+II: 946 – 947	&	–	+II: 427: 1408	DMÎŞM, II, 630, 1408
ЛСР «Назви імбиру (Zingiber)»	<i>ингбир / инбир</i>	–	–	–	+I: 443, 1456	DMÎŞM, II, 788, 1456
ЛСМГ «Назви масивів рослин»						
ЛСС «Назви типів масивів рослин»						
ЛСПС «Назви масивів рослин, серед яких переважають дерева»						
ЛСМС «Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева»						
ЛСР «Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової чи різної таксономічної належності»						
ЛСПР «Назви великих масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової	<i>л'ксь / лись</i>	+ II: 76	+IV: 460	–	+I: 563, 1409	<b>DRH, I, 11, 1399</b>

Тип і назва ЛССО	Номени	МСДЯ	СДЯ	МСПКУМ	ССУМ (УМГ) +ПФ	Опрацьоване джерело+ ПФ
чи різної таксономічної належності»						
ЛСМР «Назви типів великих масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової чи різної таксономічної належності»						
ЛСММР «Назви великих заповідних масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової чи різної таксономічної належності»	<i>бранище / браница</i>	–	–	–	+I: 118, 1453	DRH, II, 29, 1453
ЛСММР «Загальні назви мисливських угідь»	<i>ловица</i>	+II: 38	+IV: 421 – 422	+I: 407	+I: 553 – 554, 1455	DMÎŞM, II, 774, 1455
ЛСМР «Назви частин великих масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової чи різної таксономічної належності»						
ЛСММР «Назви краю великого масиву дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової чи різної таксономічної належності»	<i>оузлѣсіє / из лисие</i>	–	&	+II: 421	+II: 468, 1409	DRH, I, 35, 1409
ЛСММР «Назви частини лісу, що контрастує з основним масивом рослин за типом	<i>пољна / полѣна / пољна</i>	± II: 1153	±VII: 115	–	+II: 188 – 189, 1392	DRH, I, 3, 1392
	<i>пољна / пољна</i>	–	–	–	+II: 218, 172,	DRH, I, 35, 1409

Тип і назва ЛССО	Номени	МСДЯ	СДЯ	МСПКУМ	ССУМ (УМГ) +ПФ	Опрацьоване джерело+ ПФ
домінуючих життєвих форм»					1409	
	<i>рѣникъ</i>	–	&	–	+П: 307, 1490	DLŞM, I, 420, 1490
ЛСММПР «Назви невеликої галявини»	<i>поєница</i>	–	–	–	пол'єница *+П: 188, 1458; +П: 172, 1473	DLŞM, I, 184, 1473
	<i>поленка</i>	±П: 1153	–	–	–	<b>DRH, I, 105, 1428</b>
ЛСР «Назви невеликих масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової чи різної таксономічної належності»	<i>ган</i>	+ I: 508	+П: 315	–	+I: 237, 1443	DRH, I, 330, 1443
	<i>дрєвѣ</i>	–	–	–	+I: 328, 1446	DRH, I, 373, 1446
	<i>лѣсокъ</i>	+ П: 76	–	–	+I: 562, 1427	DRH, I, 98, 1427
	<i>рѣдъ, рѣдъ</i>	–	&	–	+П: 312, 1436	DMİŞM, I, 475, 1436
ЛСМС «Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дерева однакової таксономічної належності»						
ЛСР «Назви масивів дикорослих дерев, серед яких переважають буки»						
ЛСПР «Назви великих масивів дикорослих дерев, серед яких переважають буки»	<i>боукovina</i>	–	–	–	+I: 130, 1392	DRH, I, 3, 1392
ЛСПР «Назви невеликих масивів дикорослих дерев, серед яких переважають буки»	<i>боуковинка</i>	–	–	–	+I: 130, 1414	DRH, I, 53, 1414
ЛСР «Назви масивів дикорослих дерев, серед яких переважають дуби»						

Тип і назва ЛССО	Номери	МСДЯ	СДЯ	МСПКУМ	ССУМ (УМГ) +ПФ	Опрацьоване джерело+ ПФ
ЛСПР «Назви великих масивів дикорослих дерев, серед яких переважають дуби»	<i>Доуброва / Дѣбрава</i>	+ I: 739, 740	+III: 97	+I: 235	+I: 329, 1393	DRH, I, 5, 1393
ЛСПР «Назви невеликих масивів дикорослих рослин, серед яких переважають дуби»	<i>Доубровица</i>	–	–	–	+I: 329, 1415	<b>DRH, I, 55, 1414 – 1419</b>
	<i>Доубровка / Дѣровка</i>	–	–	–	+I: 330, 1500	DRH, III, 454, 1500
ЛСР «Назви невеликого масиву дикорослих рослин, серед яких переважають берези»	<i>Березникъ</i>	+ I: 70	±I: 155	+I: 53	+I: 93, 1393	DRH, I, 5, 1393
ЛСР «Назви невеликого масиву дикорослих рослин, серед яких переважають верби»	<i>Вербіє</i>	+ I: 243	+II: 266	–	+I: 164, 1424	DRH, I, 81, 1424
ЛСР «Назви невеликого масиву дикорослих рослин, серед яких переважають тополі»	<i>Тополіє</i>	+ III: 980	&	–	–	<b>DRH, I, 45, 1412</b>
ЛСР «Назви невеликого масиву дикорослих рослин, серед яких переважають ясени»	<i>Ясинка</i>	–	&	–	+II: 585, 1425	DRH, I, 86, 1425
ЛСР «Назви невеликого масиву дикорослих рослин, серед яких переважають берести»	<i>Берестокъ</i>	–	–	–	+I: 93, 1499	DLŞM, II, 148, 1499
ЛСМС «Назви масивів культурних рослин, серед яких переважають дерева»						

Тип і назва ЛССО	Номери	МСДЯ	СДЯ	МСПКУМ	ССУМ (УМГ) +ПФ	Опрацьоване джерело+ ПФ
ЛСР «Загальні назви масивів культурних рослин, серед яких переважають дерева»	<i>сддъ</i>	+ III: 241 – 242	&	–	+II: 315, 1499	DRH, III, 420, 1499
ЛСР «Назви масивів культурних рослин, серед яких переважають дерева однакової таксономічної належності»						
ЛСПР «Назви невеликих масивів рослин, серед яких переважають черешні»	<i>чиреш</i>	–	&	–	+II: 544, 1411	<b>DRH, I, 19, 1401</b>
ЛСПР «Назви невеликих масивів рослин, серед яких переважають яблуні»	<i>яблѡкн</i>	± III: 1632	&	–	–	<b>DRH, III, 52, 1488</b>
ЛСПС «Назви масивів рослин, серед яких переважають кущі»						
ЛСМС «Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважають кущі»						
ЛСР «Загальні назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважають кущі»	<i>хворостїѣ</i>	+ III: 1366	&	±II: 461	+II: 506, 1424	DRH, I, 81, 1424
ЛСР «Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважають кущі однакової таксономічної належності»						
ЛСПР «Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважає лоза (верболіз)»	<i>лозиѣ, лозе, лози</i>	+ II: 44	+IV: 426	+I: 408	+I: 556, 1438	DRH, I, 264, 1438; DRH, III, 52, 1488; DRH, III, 62, 1488

Тип і назва ЛССО	Номени	МСДЯ	СДЯ	МСПКУМ	ССУМ (УМГ) +ПФ	Опрацьоване джерело+ ПФ
ЛСПР «Назви невеликих масивів дикорослих рослин, серед яких переважає терен»	<i>трънїѣ</i>	+ III: 1086	&	–	+II: 448, 1438	DRH, I, 264, 1438
ЛСМС «Назви масивів культурних рослин, серед яких переважають кущі»						
ЛСПР «Назви масивів культурних рослин, серед яких переважають кущі однакової таксономічної належності»						
ЛСПР «Назви невеликих масивів культурних кущів, серед яких переважає виноград»	<i>виноградъ</i>	+ I: 260	+I: 431 – 432	+I: 102	+I: 175, 1409	DRH, I, 35, 1409
	<i>лозьѣ</i>	+ I: 44	± IV: 426	+I: 408	+I: 556, 1438	<b>DRH, I, 29, 1407</b>
ЛСПС «Назви масивів рослин, серед яких переважають трав'янисті рослини»						
ЛСМС «Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважають трав'янисті рослини»						
ЛСПР «Назви масивів дикорослих рослин, які утворили трав'янисті рослини різної таксономічної належності»						
ЛСПР «Назви масивів дикорослих трав'янистих рослин різної таксономічної	<i>сѣно / сѣно</i>	+ III: 896	&	–	+II: 412, 1436	DRH, I, 220, 1436
	<i>сѣножатъ</i>	+ III: 897	&	–	+II: 412, 1428	DRH, I, 105, 1428

Тип і назва ЛССО	Номени	МСДЯ	СДЯ	МСПКУМ	ССУМ (УМГ) +ПФ	Опрацьоване джерело+ ПФ
належності, які використовують для отримання сіна»						
ЛСПР «Назви масивів дикорослих трав'янистих рослин різної таксономічної належності, які використовують для випасання худоби»	<i>толока</i>	± III: 974	&	±II: 395	II: 435	<b>DRH, III, 52, 1488</b>
ЛСПР «Назви масивів дикорослих трав'янистих рослин різної таксономічної належності, які використовують і як сінокоси, і як пасовища»						
ЛСМР «Назви лугу»	<i>лѣгъ</i>	+ II: 49	+IV: 429	±I: 409	+I: 557, 1392	DRH, I, 3, 1392
	<i>лѣкъ</i>	±II: 53 – 54	±IV: 434, 429	±I: 409	+*I: 557, 1400	DRH, I, 14, 1400
	<i>лоужка</i>	–	–	–	+I: 557, 1488	DRH, III, 68, 1488
	<i>лоужокъ / лоужокъ</i>	–	–	–	+I: 557, 1420	DLŞM, I, 135, 1420
ЛСМР «Назви полонини»	<i>планина / плонина</i>	+ II: 953	–	±II: 161	+II: 184, 1475	DRH, II, 303, 1475
ЛСР «Назви масивів дикорослих рослин, серед яких переважають трав'янисті рослини однакової таксономічної належності»						
ЛСПР «Назви масивів дикорослих трав'янистих рослин, серед яких переважає	<i>чєрєтїє / чєрѣтє</i>	–	&	–	+II: 536, 1400	DRH, I, 16, 1400

Тип і назва ЛССО	Номени	МСДЯ	СДЯ	МСПКУМ	ССУМ (УМГ) +ПФ	Опрацьоване джерело+ ПФ
очерет»						
ЛСМС «Назви масивів культурних рослин, серед яких переважають трав'янисті рослини»						
ЛСР «Назви масивів культурних рослин, серед яких переважають трав'янисті рослини однакової таксономічної належності»						
ЛСПР «Назви масивів рослин, серед яких переважають культурні трав'янисті рослини, що належать до роду злакових»	<i>нива</i>	+ II: 445	+V: 402	±I: 507	+II: 46, 1456	DRH, II, 90, 1456
	<i>щраніє</i>	+II: 703	+VI: 151	–	+II: 91, 1455	DRH, II, 75, 1455
	<i>царина</i>	–	&	–	+II: 523, 1400	DRH, I, 16, 1400
ЛСПР «Назви масивів рослин, серед яких переважають культурні трав'янисті рослин родини коноплевих»	<i>конопли</i>	–	±IV: 250	–	+I: 494, 1488	DRH, III, 42, 1488
ЛСПГ «Назви світу тварин»						
ЛСМГ «Назви тварин»						
ЛСС «Назви диких тварин»						
ЛСПС «Загальні назви диких тварин»	<i>зв'єрь / зв'єрь</i>	+ I: 966	+III: 365	+I: 310	+I: 391, 1466	DLŞM, I, 96, 1466
ЛСМС «Загальні назви диких тварин парафілетичної групи Риби (Pisces)»	<i>риба</i>	+III: 207	–	+II: 272	+II: 292, 1408	DMÎŞM, II, 632, 1408
ЛСПС «Назви диких тварин						



Тип і назва ЛССО	Номени	МСДЯ	СДЯ	МСПКУМ	ССУМ (УМГ) +ПФ	Опрацьоване джерело+ ПФ
різної таксономічної належності»						
ЛСМС «Назви диких тварин окремих родів класу Ссавці (Mammalia)»						
ЛСР «Назви білки (Sciurus)»	<i>вилниця / в'їлиця</i>	+ I: 217	–	–	+I: 148, 1408	DMÎŞM, II, 631, 1408
ЛСР «Назви куниці (Martes)»	<i>коўниця</i>	+ I: 1367	±IV:330 – 331	–	+I: 528, 1408	DMÎŞM, II, 632, 1408
ЛСР «Назви ведмедя (Ursus)»	<i>мѣдвѣдь</i>	+ II: 121	+IV: 515	–	*** –	<b>DRH, III, 52, 1488</b>
ЛСР «Назви лисиці (Vulpes)»	<i>лисиця</i>	+II: 23	+IV: 404	–	+I: 547, 1408	DMÎŞM, II, 631, 1408
ЛСМС «Назви диких тварин окремих родів парафілетичної групи Риби (Pisces)»						
ЛСР «Назви коропа (Cyprinus)»	<i>короп</i>	–	–	–	+I: 499, 1466	DRH, II, 196, 1466
ЛСР «Назви білуги (Huso)»	<i>морюна / морина</i>	–	–	–	+I: 614, 1466	DRH, II, 196, 1466
ЛСС «Назви свійських тварин»						
ЛСПС «Загальні назви свійських тварин»	<i>Добиток</i>	±I: 685	±III: 26 – 27	+I: 212	+I: 305, 1443	DRH, I, 322, 1443
	<i>товарь</i>	±III: 969 – 971	&	+II: 394	+II: 433, 1490	<b>DRH, II, 38, 1453</b>
	<i>скоть</i>	+III: 387 – 388	&	–	+II: 350, 1408	DMÎŞM, II, 632, 1408
	<i>скотина</i>	+III: 385 – 386	&	–	+II: 350, 1456	DMÎŞM, II, 789, 1456
ЛСПС «Назви свійських тварин різної таксономічної належності»						
ЛСМС «Назви окремих родів свійських тварин класу Ссавці						

Тип і назва ЛССО	Номени	МСДЯ	СДЯ	МСПКУМ	ССУМ (УМГ) +ПФ	Опрацьоване джерело+ ПФ
(Mammalia)»						
ЛСР «Назви бика свійського, або корови (Bos taurus)»						
ЛСПР «Назви самця бика свійського, або корови (Bos taurus)»	<i>волъ</i>	±I: 296	+I: 471	–	+I: 194, 1448	<b>DRH, I, 29, 1407</b>
ЛСПР «Назви самки бика свійського, або корови (Bos taurus)»	<i>корова</i>	+I: 1289	+IV: 268	–	+I: 497, 1449	DMÎŞM, II, 743, 1449
	<i>яловница</i>	+ III: 1656	&	±II: 511	+II: 583, 1466	DRH, II, 190, 1466
ЛСР «Назви барана свійського (Ovis aries)»						
ЛСПР «Назви самця барана свійського (Ovis aries)»	<i>баранъ</i>	+ I: 41	–	–	+I: 86, 1408	DMÎŞM, II, 632, 1408
ЛСПР «Назви самки барана свійського (Ovis aries)»	<i>овца</i>	+ II: 596	+VI: 70	–	+II: 74, 1408	<b>DRH, I, 29, 1407</b>
ЛСПР «Назви маляти барана свійського (Ovis aries)»	<i>ягня</i>			–	***+ I: 578, 1408	DMÎŞM, II, 632, 1408
ЛСР «Назви свині свійської (Sus domestica)»	<i>свина</i>	+ III: 272	&	–	+II: 322, 1408	DMÎŞM, II, 632, 1408
ЛСР «Назви коня свійського (Equus ferus caballus)»						
ЛСПР «Назви самця коня свійського (Equus ferus caballus)»	<i>конь</i>	+I: 1271 – 1272	+IV: 251	–	+I: 494, 1408	<b>DRH, I, 29, 1407</b>
ЛСПР «Назви самки коня свійського (Equus ferus caballus)»	<i>кобыла</i>	+I: 1239	+IV: 230	–	+II: 483, 1408	DMÎŞM, II, 632, 1408
ЛСМС «Назви окремих видів						

Тип і назва ЛССО	Номени	МСДЯ	СДЯ	МСПКУМ	ССУМ (УМГ) +ПФ	Опрацьоване джерело+ ПФ
свійських тварин класу Комахи (Insecta)»						
ЛСР «Назви бджоли медоносної (Apis mellifera)»	<i>БУОЛА / ВУЕЛА / ПУЕЛА</i>	+ I: 196	+I: 331	+I : 77	+I: 133 – 134, 1431	<b>DRH, I, 29, 1407</b>
ЛСМГ «Назви продуктів і секретів тварин»						
ЛСС «Назви продуктів риб»						
ЛСПС «Назви яєць риб»	<i>икра</i>	+ I: 1088	+IV: 140	+I: 347	+I: 430, 1446	<b>DRH, I, 298, 1440</b>
ЛСС «Назви продуктів бджіл»						
ЛСПС «Назви воску»	<i>воскъ</i>	+I: 306	+I: 477 – 478	–	+I: 198, 1408	DMÎŞM, II, 632, 1408
ЛСПС «Назви меду»	<i>медъ</i>	+I: 122 – 123	+IV: 517 – 518	–	+I: 582, 1408	DMÎŞM, II, 632, 1408

\* – номен засвідчений у фальшивих документах;

\*\* – початкову форму відновлено автором дослідження;

\*\*\* – номен відновлено з прикметникової форми;

± – номен засвідчено, але з незначними фонетичними, словотвірними, морфологічними чи семантичними відмінностями (зрідка з іншим значенням);

& – не перевірено через недоступність лексикографічного джерела;

виділення напівжирним шрифтом – уточнення дати першої фіксації або відсутність номена в реєстрі ССУМа.

**Додаток В. Список публікацій за темою дисертації та відомості про  
апробацію результатів дослідження**

**В.1. Список публікацій за темою дисертації**

1. Тимочко Б. Українсько-молдавські грамоти як предмет історичних мовознавчих студій. *Мандрівець*. Тернопіль, 2010. № 1. С. 57 – 61.
2. Тимочко Б. Географічна термінологія Українських Карпат у молдавських грамотах XIV – XV ст. *Оронімія Українських Карпат: дослідження, упорядкування, збереження: матеріали доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції*; Чернівці, 18 – 19 березня 2010 р. Чернівці, 2010. С. 16 – 18.
3. Тимочко Б. Словниковий склад українсько-молдавських грамот XIV – XV ст. і сучасна буковинська діалектна лексика. *Наук. вісник Чернівецького ун-ту: Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини*. Чернівці, 2013. Випуск 676 – 677. С. 12 – 16.
4. Тимочко Б. Географічні номени на позначення рельєфу у молдавсько-українських грамотах XIV – XV ст. *Зб. матеріалів V Міжнародної наук. інтернет-конференції з україністики «Діалог мов – діалог культур. Україна і світ»*. Мюнхен, 2014. С. 195 – 202.
5. Тимочко Б. В. Гидронимическая лексика молдавско-украинских грамот XIV – XV вв. *Слово во времени и пространстве. К 95-летию со дня рождения профессора М. Г. Булахова: материалы Международной науч. конференции*, Минск, 12 – 13 ноября 2014 г. / Белорусский гос. пед. ун-т им. М. Танка; редкол.: А. А. Гируцкий (отв. ред.), В. Д. Стариченок, Г. А. Камлевич и др. Минск: БГПУ, 2014. С. 107 – 110.
6. Тимочко Б. Зоологічна лексика в молдавсько-українських грамотах XIV – XV ст. *Волинь – Житомирщина: Історико-філол. зб. з регіональних проблем* / гол. ред. В. Єршов, В. Мойсієнко. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. Випуск 26. С. 102 – 108.

7. Тимочко Б. Назви спорідненості в українсько-молдавських грамотах XIV – XV ст. *Українська мова* / НАН України ; Ін-т української мови. Київ, 2016. № 3. С. 142 – 155.

8. Тимочко Б. В. Флорономи в молдавсько-українських грамотах XIV – XV століть. *Мовознавство* / НАН України ; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ, 2016. № 4 (289). С. 70 – 76.

9. Тимочко Б. В. Назви антропогенного суходільного довкілля в українсько-молдавських грамотах XIV – XV ст. *Львівський філологічний часопис* / Львівський держ. ун-т безпеки життєдіяльності. Львів, 2018. № 4. С. 116 – 121.

10. Тимочко Б. В. Назви меж і межових віх в українсько-молдавських грамотах XIV – XV ст. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного ун-ту. Серія «Філологія»*. Одеса, 2018. Випуск 34. С. 40 – 42.

11. Тимочко Б. Назви свояцтва в українсько-молдавських грамотах XIV – XV ст. *Мовознавство* / НАН України ; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ, 2018. № 4. С. 76 – 83.

12. Тимочко Б. В. Назви природного водного довкілля в українсько-молдавських грамотах XIV – XV століть. *Українська мова* / НАН України ; Ін-т української мови. Київ, 2018. № 2. С. 101 – 115.

## **В.2. Відомості про апробацію результатів дослідження**

Окремі розділи дисертації та дисертаційне дослідження загалом обговорено на засіданнях відділу історії української мови (із 2017 р. – відділу історії української мови та ономастики) Інституту української мови НАН України (упродовж 2008 – 2018 рр.).

Основні теоретичні положення та практичні результати дослідження викладено на VII Буковинській міжнародній конференції, присвяченій 140 річчю заснування першого українського культурно освітнього товариства на Буковині «Руська бесіда» (Чернівці, 27 – 28 листопада 2009 р.); Всеукраїнській науково практичній конференції «Оронімія Українських Карпат: дослідження, упорядкування, збереження» (Чернівці, 18 – 19 березня 2010 р.); IX Буковинській

Міжнародній історико-краєзнавчій конференції (Чернівці, 25 – 26 жовтня 2013 р.); П'ятій міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Діалог мов – діалог культур. Україна і світ» (Мюнхен – Київ, 30 жовтня – 2 листопада 2014 р.); Міжнародній конференції «Слово во времени и пространстве», присвяченій 95-річчю з дня народження М. Г. Булахова (Мінськ, 12 – 13 листопада 2014 р.); Міжнародній науковій конференції «Походження й розвиток української мови та її говорів» (Житомир, 12 – 13 листопада 2015 р.); засіданні Ради молодих учених Інституту української мови НАН України (Київ, 17 березня 2016 р.).